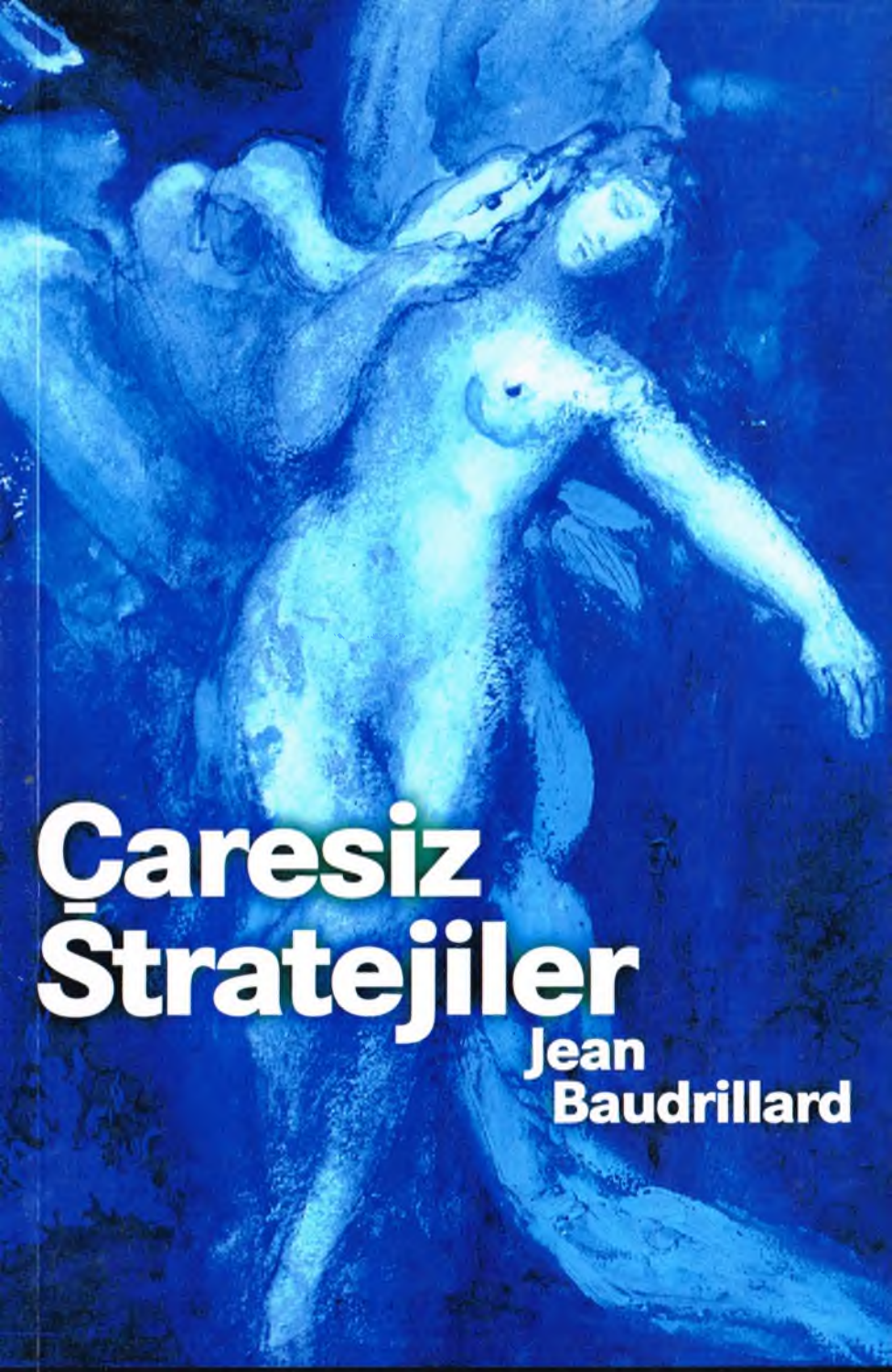

Çaresiz Stratejiler

Jean Baudrillard

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÇARESİZ STRATEJİLER

ÇARESİZ STRATEJİLER

Jean Baudrillard

Çeviren: Oğuz Adanır

BOĞAZİÇİ
ÜNİVERSİTESİ
YAYINEVİ

Jean Baudrillard
Les Strategies Fatales

© Editions Grasset & Fasquelle, 1983
© BÜTEK A.Ş. 2010

Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
Boğaziçi Üniversitesi Uçaksavar Kampüsü
Cengiz Topel Caddesi, Garanti Kültür Merkezi, Arka Giriş
Etiler/İstanbul

bupress@boun.edu.tr
www.bupress.org, www.bupress.net
Telefon ve faks: (90) 212 257 87 27
Sertifika No: 10821

Yayıma Hazırlayan: Ergun Kocabıyık
Kapak tasarımı: Kerem Yeğin
Kapak resmi: Gustave Moreau, "Leda ve Kuğu", 19. yüzyıl sonları
Baskı: G.M. Matbaacılık ve Tic. A.Ş.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sitesi, 1. Cadde, No: 88
Bağcılar/İstanbul
Telefon: 0212 629 00 24

Birinci Basım: 2002
Gözden Geçirilmiş İkinci Basım: Temmuz 2011

Boğaziçi University Library Cataloging in Publication Data
Baudrillard, Jean.
Çaresiz Stratejiler / Jean Baudrillard; çeviren Oğuz Adanır
90 p. ; 21 cm.

ISBN 978-605-4238-60-6

1. Culture. I. Adanır, Oğuz. II. Les Strategies Fatales, Turkish.
III. Title.
AC25.B3219

İçindekiler

KENDİNDEN GEÇME VE TEPKİSİZLİK (ATALET), 7

POLİTİKA-ÖTESİ(NE AİT) BİÇİMLER/POLİTİK OLMA ÖZELLİKLERİNİ YİTİRMİŞ BİÇİMLER, 31

Şişko, 33 ❋ Rehine, 44 ❋ Müstehcen, 64

İRONİK STRATEJİLER, 92

Toplumsalın Kötülük Meleği, 94 ❋ Nesnenin Kötülük Meleği, 104 ❋ Tutkunun Kötülük Meleği, 126

NESNE VE NESNENİN ALINYAZISI HAKKINDA, 144

Nesnenin Üstünlüğü Konusunda, 144 ❋ Salt Meta, 150 ❋ Cinsel Nesneye Övgü, 155 ❋ Kaale Bile Alınmayacak Tehditler, 166 ❋ Kristal Kürenin İntikamı, 178 ❋ Yazgısal ya da Her An Tersine Döndürülebilecek Tehdit, 186 ❋ İllüzyonist ve Paracelsus'un Gülü, 213 ❋ Törensel Bir Dünya Düzeni, 215

BİR KÖTÜLÜK İLKESİ HAKKINDA, 232

Dizin, 247

KENDİNDEN GEÇME VE TEPKİSİZLİK (ATALET)

"Şeyler" canlarını sıkan diyalektik anlam üretim sürecinin elinden kurtulmanın bir yolunu nihayet buldular; başka bir deyişle bundan böyle şeyler onları kendiliklerinden bir amaç sahibi yapan ve bir mantıksızlık biçimi olarak nitelendirilebilecek aşırı uçlar arasında gidip gelme, müstehcenleşme mantığına uyarak sahip oldukları özü her yere yaymaya, kabul ettirmeye ve işi abartılı boyutlara vardırmaya çalışacaklardır.

Bu mantık tersine çevrilerek de aynı sonuçlara ulaşılabilir; o zaman da bunun başarılı bir mantıksızlık biçimi olduğu söylenecektir. Nereden bakarsanız bakın savaşı mantıksızlık kazanmaktadır. Kötülük ilkesi işte budur.

Evrenin diyalektik bir açıklaması yapılamaz; zira evren dengede kalmaya değil aşırı uçlar arasında gidip gelmeye mahkûm edilmiştir. Evren bir uzlaşma ya da sentez mantığına değil radikal bir uzlaşmazlık mantığına boyun eğmeye mahkûm edilmiştir. Kötülük ilkesi için de benzer şeyler söylenebilir; çünkü bu Kötülük ilkesi kendini nesnenin kötülük perisi, özneye karşı stratejik bir zafer kazanmış, kendinden geçmiş saf bir nesne şeklinde sunmaktadır.

Biz burada gizli niteliklere radikal bir boyut kazandıran, herkesin kolaylıkla fark edemediği biçimler üretecek ve müstehcenliğe karşı kendi silahlarıyla mücadele edeceğiz. Doğrudan daha doğru olanın karşısına yanlıştan daha yanlış olanla çıkacağız. Güzelin karşısına çirkini değil, çirkinden daha da çirkin, gudubet olanı çıkartacağız. Görünenin karşısına gizlenenle çıkmayacak, gizliden daha da gizli "sırra" benzeyeni arayıp bulacağız.

Değişimle ilgilenmeyeceğimiz gibi, değişenle değişmeyeni karşılaştırmayacağız. Devingenden daha da devingen

olanı, yani biçim değişikliğine uğramış (*métamorphose*) olanı bulacağız. Asılla sahtesini birbirlerinden ayırmayacağız; çünkü sahteden daha sahte olanın yani illüzyon ve görünümün neye benzediklerini bulmaya çalışacağız.

Bu aşırı uçlar arasında gidip gelirken radikal bir karşılaştırma yapmanın yanı sıra müstehcenlik ve ayartma oyunlarını birlikte ele almamız gerekebilir!

İletişimden daha hızlı bir şeyler başka bir deyişle meydan okuma, düello türünden şeyler bulmaya çalışacağız; çünkü iletişim artık çok yavaşlamış, neredeyse bir yavaşlık oyununa dönüşmüştür. İletişim, ilişki kurmak ve sözden ibaret bir şeye benzemektedir. Oysa bakış iletişimden daha hızlıdır, "medya"nın en hızlı "medium"u bakıştır. Bakış düzeyinde her şey anında olup bitmek zorundadır. Burada bir iletişim sürecinden söz edebilmek olanaksızdır. Bakanla bakılan arasında kurulduğu söylenen iletişim bakış, ışık ve ayartmanın anlık bir şey olmaları nedeniyle asla kurulamamaktadır.

Keza, iletim ağı ve kapalı devre sistemlerin ulaştıkları hız düzeyine karşın, biz yavaşlığın peşinden koşacağız; ancak bu özlemi çekilen zihinsel bir yavaşlık değil, kendinden kurtulmanın olanaksız olduğu bir devinimsizlik, yavaştan daha da yavaş bir şey, yani tepkisizlik (atalet) ve sessizlik türünden bir şey olacaktır. Tepkisizliği çaba harcayarak, sessizliği diyalog kurarak çözemezsiniz. Bu hâlâ çözülmeyi bekleyen bir sırra benziyor.

Aslından daha gerçek görünen modelin insan üzerinde müthiş bir gerçeklik duygusu yaratması gibi, moda olayı da güzelden daha güzel, yani büyüleyici bir şeydir. Moda, değer yargılarıyla ilgisi olmayan bir ayartma gücüne sahiptir. Sınır tanımayan bir biçimsel değişikliğe uğrama sürecine dönüşerek kendinden geçen moda, estetik boyutu aşıp geçmiş durumdadır.

Bu durumda modanın ahlâksız bir biçim olduğu söylenebilir; çünkü estetik bir biçim her zaman güzel ve

çirkin ayrımını içeren bir ahlâk anlayışı tarafından belirlenmiştir. Sanat ve beğeni kavramlarına özgü bir zevk anlayışının ötesine geçmiş olan bu modaya özgü bir sır varsa o da işte bu ahlâksızlık, insanların bu saman alevi kadar kısa süren modellere boyun eğmeyi kabul etmeleri, bu her türlü duygusallıktan uzak ve her şeye karşı hissedilen ancak her an vazgeçilebilecek bir tutku; arzuyla bir ilişkisi olmayan nedensiz, yapay ve bilinçli biçim değişikliğidir (arzu belki de budur).

Arzu buysa, toplumsal ve politika da dahil olmak üzere modanın dışında kalan tüm alanların şu her türlü değer yargısının olası yadsınmasından etkilenmiş ahlâksızca biçimlere doğru yöneldiğini düşünmemizi yasaklayacak bir engel yoktur. Yine "şeylerin" "öznel" niteliklerine bir son vererek onları daha çok tek özellikleri aşılıp geçilmiş anlamlara, aşılıp geçilmiş tanımlara sahip kendilerinden geçmiş şeyler olmaya mahkûm eden; onların "nesnel" niteliklerine bir son vererek tam bir karmaşa içine itenin de bu arzu olduğu söylenebilir.

Tüm abartılmış özellikler, kendi kendilerini aşmaya –hakiki olandan daha hakiki, güzelden daha güzel, gerçekten daha gerçek– mahkûm edilmiş olup, her türlü içerik ve nitelikten bağımsız bir şekilde kendilerinden geçmeye zorlanmakta ve günümüzde kendisine tutkuyla bağlandığımız tek alana benzemektedirler. Bu bir aşıp geçme, yükselme, egemenlik altına alma, *kendinden geçme* tutkusuna benzemektedir. Kendilerine tutkuyla bağlanabilmemiz için bu özelliklerin karşıtıyla ilişkisi olmayan herhangi bir niteliğe sahip olmaları (hakikinin sahteyle, çirkinin güzelle, düşselin gerçekle bir ilişkisinin olmaması) gerekmektedir; zira aşılıp geçilen bu özellikler olumlu anlamda yüceltilmiş ve dolayısıyla karşıtlarının anlamlarını kendi hesaplarına geçirmiş olacaklardır. Çirkinin sahip olduğu tüm anlamları kendi hesabına geçirmiş güzel bir şeyler düşünün, bunun adı modadır... Sahtenin tüm anlamları-

nı kendi hesabına geçirmiş bir "asıl" düşünün, bunun adı simülasyondur...

Bu açıdan bakıldığında ayartma basit bir karşılıklı çekim oyunundan çok kendisine meydan okuma gibi bir anlamın da *yüklenmiş* olduğu ya da özünde yazgısal bir şeyler bulunan çarpıcı bir oyuna benzetilebilir. Marie Dorval, "Ben güzel değilim, güzelden beterim" derdi.

Bizler artık canlı birer model, canlı birer moda bağımlısı, bir simülasyon aracına dönüştük. Başka bir deyişle doğru olan belki de Roger Caillois'nun kullandığı terminolojidir. Belki de tamamıyla yarış/rekabet ve dışavurum oyunları üstüne oturan kültürümüz, rastlantı/talih ve insanı kendinden geçiren oyunlara doğru kaymaktadır. Gerçek nedenler konusunda duyduğumuz kuşkular, biçimsel nitelikleri baş döndürücü bir hızla çoğaltmamıza neden olduğundan kendinden geçme (*extase*) aşamasına ulaşmak kaçınılmaz hale gelmektedir. Kendinden geçmek demek, yaşayan bir varlığın anlamını yitirinceye kadar uğraştıktan sonra sonunda anlamsız ve içeriksiz bir biçime bürünerek yeniden ortaya çıkma gibi bir özelliğe sahip olması demektir. Moda güzelin kendinden geçmiş, yani hangi yöne gittiği belli olmayan bir estetiğin anlamsız ve içeriksiz biçimidir. Simülasyon, gerçeğin kendinden geçmiş bir biçimidir. Televizyonu izleyin ne demek istediğimi anlarsınız; başka bir deyişle küçük ekrandan yansıyan tüm gerçek olaylar insanın başka bir şey düşünebilmesini engelleyecek kusursuz bir art ardalık ilişkisi içinde, yani hem görmeye hiç alışık olmadığımız hem de birbirlerinden ayırt edilemez, hem gerçek dışı, hem de kendilerini tekrarlar bir şekilde sunulmaktadırlar; bu yöntem onların anlamsız ve kesintisiz bir şekilde birbirlerini izlemelerini sağlamaktadır. Kendinden geçmiş bir nesne sunan reklamları tüketen izleyici de kendinden geçmektedir. Nereye doğru gittikleri belli olmayan kullanım ve değişim değerleri, sonunda marka denilen anlamsız ve içeriksiz bir biçim tarafından yok edilecektir.

Daha ileri gidelim ve anti-pedagojinin, pedagojinin kendinden geçmiş anlamsız biçimi; anti-tiyatronun, tiyatronun kendinden geçmiş anlamsız biçimi olduklarını söyleyelim. Anti-tiyatroda artık ne sahne vardır ne de içerik. Sokak tiyatrosu, oyuncusuz tiyatro, herkes için tiyatro olarak anılan etkinliklerin neredeyse illüzyondan yoksun yaşantımızdan hiçbir farklarının bulunmadığını görüyoruz. Gündelik yaşantımızın aynısını sunmak ve iş yerimizin çehresini değiştirmekten başka bir şey yapamayan bir illüzyon bizi etkileyebilir mi? Zaten sanat denilen şey de tam bu noktada kendi sınırlarının ötesine geçmeye, kendi kendini yadsımaya çalışmaktadır. Böyle bir sanat anlayışına uydukça daha bir hipergerçekleşmekte, sahip olduğu anlamsız özün daha da anlamsızlaşmasına neden olmaktadır. Sanat da kendinden geçmiş, gerçekle iç içe geçmiş ve sersemlemiş bir haldedir. Ama hiçbir şey bir gün Marcel Duchamp'ın aniden bir resim galerisinde "boş şişe askılığı"nı sergileyerek "yaratıcı" eylemin anlamsızlığını ve yararsızlığını tüm parlaklığıyla sergilemesi kadar şaşırtıcı olmamıştır. Burada kendinden geçen, kendi kendini aşan yalnızca sıradan bir nesne değil aynı zamanda yaratıcı eylemin kendisidir. Bundan böyle nesnesini yitiren resim eylemi resim adı altında ürettiği şeylerle büyüleyici bir kendi ortadan kayboluş oyununu sergileyecektir. Günümüzde büyüleyici olan, sanatın kendi ortadan kayboluş oyununu sergilemesidir.

"Kötülüğün" sahip olduğu tüm güçlerle donanmış bir iyiliğin adı Tanrı olacaktır; ama bunun, dünyayı, bir meydan okuma sonucunda yaratan ve sonra da onu kendi kendini yok etmeye zorlayan ahlâksız bir Tanrı olduğu söylenebilir...

İnsanı şaşırtan bir başka şey de toplumsalın aşılıp geçilmesiyle ortaya çıkan ve toplumsaldan daha toplumsal bir şeye benzeyen kitledir. Burada da anti-sosyalın tepkisizlik, direniş, sessizlik gibi tüm olumsuz enerjilerini yutmuş

bir toplumsal vardır. Toplumsal mantık burada varabileceği en üst noktaya, yani amaçlarını tersine çevirdiği bir tepkisizliğe ve kendi kendini yok ettiği bir noktaya ulaşmaktadır. Kitleler toplumsalın kendinden geçmiş hali, kendinden geçmiş biçimidir. Kitlelerin toplumsalı tüm içkinliğiyle yansıtan bir ayna olduğu söylenebilir.

Burada gerçek düşsel yararına değil, gerçekten daha gerçek görünen, yani hipergerçek yararına ortadan kaybolmaktadır. Hakikiden daha hakiki gibi görüneneyse simülasyon diyoruz.

Varlık, yokluk yararına değil, varlık-yokluk karşıtlığını aşıp geçen bir şey yararına ortadan kaybolmaktadır.

Tamamıyla boş olan, tamamıyla dolu olan yararına değil, bolluk ve doyuma ulaşma –tamamıyla dolu olandan daha da dolu olan, tıpkı vücudun aşırı şişmanlayarak, cinselliğin müstehcenleşerek boşluktan hoşlanmadığını göstermesi gibi– yararına ortadan kalkmaktadır

Devinim, devinimsizlikten çok, hız ve hızlandırma yöntemiyle yok edilmektedir. Deyim yerindeyse devinim kendinden daha devingen olan bir süreç tarafından gidebileceği en uç noktaya kadar götürülüp anlamsızlaştırılarak yok edilmektedir.

Cinsellik yüceltme, baskı ve ahlâk tarafından değil cinsellikten daha cinsel bir süreç, yani pornografi tarafından yok edilmektedir. Hipergerçeğin çağdaşı olsa olsa hipercinsel olabilir.

Daha genelinde gözle görülen şeyler karanlık ve sessizlik tarafından değil; görünenin çok abartılı bir biçimine benzeyen bir "müstehcenlik" evreni tarafından emilip yok edilmektedir.

Alışıldık görünümlerini yitiren şeyler, içine girdikleri bu anormal gelişme sürecinde ne yapacaklarını bilemez bir haldedirler. Şeylerin içinde bulunduğu bu yeni durumu açıklayabilecek güzel bir örnek varsa o da yaşadığımız

sistemin bir anda rastlantı, belirsizlik ve göreceliğin egemenliği altına girmiş olmasıdır. Şeylerin içine düştükleri bu yeni durum karşısında eski değerler kaderlerine razı olup kendi köşelerine çekilmemişlerdir. Tam tersine bir referans olarak kullanılan, bir işlev, bir amacı olan ve bir nedene bağlanan bu değerlerin sayısı inanılmaz bir şekilde artmış ve her şeyi belirlemeye başlamışlardır. Doğa belki de belirsizlikten hiç hoşlanmıyor; zira tam da bu noktada hiçbir eksiği olmayan, anormal bir gelişme süreci sergileyen ve bolluk içinde yaşayan sistemlerin ortaya çıkarak o belirsizliği yadsıdıkları görülmektedir (başka bir deyişle her şeyin yitirildiği bir yerde her zaman gereksiz tekrarlarla karşılaşılmaktadır).

Belirginlik, belirsizlik değil bir hiperbelirsizlik, yani tamamıyla yapay, gereksiz bir belirsizlik evreni içinde yok olup gitmektedir.

Amaçlılık, amaçsızlık değil, hiperamaçlılık, hiperişlevlilik, yani işlevselden daha işlevsel, amaçlıdan daha amaçlı olan bir şeyler yararına ortadan kaybolmaktadır; buna anormal gelişme (*hypertélie*) deniliyor.

Bizi anormal bir belirsizlik süreci içine sokan rastlantının elinden, "nedensellik" ve "amaçlılığa" abartılı boyutlar kazandırarak kurtulmaya çalıştık. Anormal bir yapısal gelişme yalnızca birkaç hayvan türüyle sınırlı rastlantısal bir süreç değil aynı zamanda amaçlılığın giderek artan bir belirsizliğe karşı meydan okuması demektir. Şeylerin giderek rastlantısal bir görünüme sahip oldukları bir sistemde, her şeye bir amaç kazandırma çılgınlığının yaşandığı bir sırada ortaya amaçlarını aşıp geçerek tüm sistemi egemenliği altına alabilen unsurların çıktığı görülmektedir.

Bu unsurlar arasında kanserli hücrenin üreyiş biçimi (tek yönlü hipervitalite), hiperuzmanlaşmış nesneler ve insanlar, en küçük ayrıntıya bile bir işlemsellik, en küçük göstergeye bir hiperanlam kazandırma gayreti vardır; başka bir deyişle bütün bunlar bizim yalnızca günlük yaşantımızın "leitmotiv"i değil aynı zamanda tüm şişko

ve kanserli, yani iletişim, haber/bilgi, üretim, yok etme üstüne oturan sistemleri içten içe çürüten bir hastalıktır. (Zaten bunlar uzun bir süre önce işlevlerini, kullanım değerlerini yitirmiş olup hayali amaçlar edinmeye ve bunların sayılarını hızla artırmaya çalışmaktan başka bir şey yapmamaktadır.)

Amaçlı olmanın (ereklik) tersi sayılabilecek bir histeri biçimiyse; kökenler ve nedenlerin aynı anda yok edildiği bir nedensellik histerisi, yani saplantı derecesine varan bir köken, bir sorumluluk, bir referans araştırması yaparak olayların tüm nedenlerini en küçük ayrıntılarına kadar açıklama arzusudur. Bu aynı zamanda öldükten sonra yeniden yaşama dönüşün (*palingénèsie*) psikanalitik yanıyla (ruhsal yapının tamamı çocukluğun ilk yıllarında belirlenir, tüm göstergeler birer semptomdur) şöyle ya da böyle ilgisi olan bir köken ve soy kompleksidir. Aynı zamanda biyogenetik (değişmeyen bir moleküler düzen sayesinde tüm olasılıkların sınanması ve geriye sınanacak bir olasılık kalmaması) ve tarih araştırmalarına atfedilen anormal önem, yani her şeyi açıklama, bir yerlere atfetme ve referans değeri kazandırma çılgınlığından söz edebiliriz... Sonunda bütün bunlar akla hayale gelmeyecek bir karmaşaya yol açmakta; başka bir deyişle birbirine gönderme yapan tüm referansların aynı zamanda birbirlerini yok etmeye çalıştıkları görülmektedir. Burada da sonuç olarak karşımıza, belirlediği amaçla ilişkisi bulunmayan kanserli bir yorumlama sistemi çıkmaktadır. Bütün bunların kökeninde farkında olmadan anlamsızlaştırılan nesnel nedenler vardır.

Tepkisizlik olayları giderek artmakta, gelişmesi durmuş biçimler yaygınlaşmakta ve gelişme, hastalıklı (kanserli hücrelerde olduğu gibi) bir gelişme süreci tarafından durdurulmaktadır. Bu, denizden uzaklaşan bir yengecin bir türlü geriye dönememesi gibi; amacının çok ötesine geç-

miş olan, çok abartılı ve geriye dönüşü olmayan bir yapısal gelişme (azmanlaşma) biçimidir. Paskalya adalarında önce küçük boyutlarda üretilen heykellerin zaman içinde devasa boyutlar kazanması gibi.

Doyum noktasına ulaşmış tepkisiz bir dünya, bir ahtapot gibi her tarafı sarmaya, hastalıklı gelişmeye, kansere, azmanlaşmaya mahkûmdur. Zaten kanser demek, kendi ereğini bir hipereklik sürecini benimseyerek yadsımak demek değil midir? Gelişme de, intikamını kanserli gelişmeye dönüşerek almaktadır. Hız tepkisizlikten bu şekilde intikam almaktadır. Kitleler de bu muazzam tepkisizleştirme sürecine onu hızlandırarak ayak uydurmaktadır. Kitle her türlü gelişmeyi yok etmeye çalışan kanserli bir yok etme sürecidir. Kitle, kendisine korkunç bir ereklik süreci tarafından kısa devre yaptırılmış bir devreye benzemektedir.

ABD hükümeti Exxon adlı çok uluslu bir kuruluştan yeryüzündeki tüm faaliyetleri konusunda genel bir rapor hazırlamasını ister. Sonuç olarak ortaya, her biri bin sayfa tutan on iki ciltlik bir rapor çıkar. Bu, okuması ya da çözümlemesi bile yıllarca sürebilecek bir çalışmadır. Burada haberden/bilgiden söz edebilmek mümkün müdür?

Yoksa haberi/bilgiyi de bir zayıflama rejimine mi tabi tutmak gerekiyor? Şişmanların, şişman sistemlerin yağlarını eritmek için kurulmuş enstitüler gibi bu iş için de haberdar etmeme/bilgilendirmeme enstitüleri mi kurmak gerekiyor?

Stratejik silahlar akıl almaz boyutlara ulaşan bir yok etme gücüne sahiptir. Dünyada yalnızca hızlı nüfus artışının buna eşit bir gücü vardır. İnsana ne kadar ters gelirse gelsin ikisinin de doğasında yatan mantık aynıdır. Her ikisi de aynı kanserli gelişme ve tepkisizlik mantığına boyun eğmektedir. Bu anormal mantık her şeyi egemenliği altına almıştır; başka bir deyişle bu süreçlerden birini ya da diğerini yavaşlatabilecek bir önlem ya da bir hukuk ilkesi yoktur. Bunlar birbirlerine yapışmış bir vaziyette

sürüklenip gitmektedirler. Üstelik bu ölçüsüzlüğün gurur duyulacak, tutkuyla bağlanacak bir yanı olmadığı gibi, insanlığın gelişmesine yönelik bir meydan okuma arzusuyla da herhangi bir ilişkisi yoktur. Dünyanın gidişatına bakıldığında insanlık sanki geriye dönmenin, yavaşlamanın ve hızını kesmenin imkânsız göründüğü gizemli bir noktayı aşıp geçmiş gibidir.

> Belli bir noktadan sonra sanki tarih gerçekliğini yitirmiştir. Bütün insanlık farkına bile varmadan aniden gerçeklik evrenini terk etmiştir. Bu tarihten sonra olan bitenlerin gerçek olup olmadıklarını anlayabilmemiz mümkün değildir. Bundan böyle amacımız bu gerçekliğin yitiriliş tarihini tespit etmek olacaktır. Bu tarihi tespit edemediğimiz sürece güncel yok oluş sürecinin elinden kurtulamayız. Oysa böyle bir düşünce insanı canından bezdirmektedir.
>
> — E. Canetti

Bunun adı *ölü noktadır* (*dead point*) başka bir deyişle her sistem; açıklaması pek de kolay olmayan bu tersine çevrilebilirlik, çelişki ve kendi kendini sorgulama sınırının ötesine geçerek yaşamına çelişkilerden arındırılmış, kendine hayranlık duyarak kendinden geçmiş bir biçimde devam edebilir.

Bu noktada devreye bir sistemler "patafiziği" (düşsel çözümler bilimi) sokulabilir. Her zaman (yavaş çekim) bir felakete benzese de bu mantık ötesine geçişin, bu tırmanışın olumlu yanları da vardır. Keza stratejik silahlanma ve yok etme sistemlerinde de durum böyledir. Yok edici güçler mantık ötesi bir boyuta ulaştığında savaş meydanı diye bir şeyden söz edilememektedir. Zira yok etme potansiyeli ve yok etmenin amacı arasında yararlı bir ilişki kurabilmek olanaksızlaştığından, böyle bir güce başvurmak anlamsızlaşmaktadır. Çünkü bu yöntem sayesinde sistem kendiliğinden savaşmaktan vazgeçmektedir. İnsana saçma gelse bile caydırma böyle olumlu bir sonuca yol açabilmektedir; başka bir deyişle artık savaş meydanı diye

bir yer yoktur. İnsanın tırmanışa geçen bu nükleer tehlike ve silahlanma yarışının sürüp gitmesini dileyesi geliyor. Bir biçimden ibaret anlamsız, hipergerçek ve sonsuza dek caydırıcı bir biçime sahip olacak bir savaş* için ödenmesi gereken karşılık budur. Tarihte ilk kez, kendi kendini olay çıkartmaktan alıkoyan bir insanlığı gerçekten kutlayabiliriz. Bundan böyle ne gerçekten söz edebileceğiz ne de savaştan. Doğal olarak insanlar nükleer güçlerden vazgeçerek kendilerine yeni savaş alanları bulmazlarsa! İkinci dereceden çok yararlı bir çılgınlık biçimine benzeyen bu nükleer silahlanmadan vazgeçme sonucunda ortaya kısıtlı da olsa savaşacak bir alan ve savaşacak insanların çıkması durumunda silahlar yeniden bir kullanım ve bir değişim değerine sahip olabileceklerdir. Böylelikle savaşları sürdürebilmek mümkün olacaktır. Neyse ki, dünya boyutlarında ve anlamını yitirmiş bir savaşın imkânsızlığı insanlığı top yekûn savaşmaktan alıkoymaktadır.

"Şeylerin gerçekliği terk ettikleri", tarihin biz farkına bile varmadan yok olduğu –aksi taktirde bu güncel yok oluş sürecinden kurtulmamız mümkün olmayacaktır– şu kör noktayı yeniden yakalamak isteyen Elias Canetti'nin dileği konusunda neler söylenebilir?

O kör noktayı belirlemiş olmak neyi değiştirebilir ki? Tarihe yeniden gerçeklik kazandırabilecek bir mucize var mıdır? Zaman içinde geriye doğru giderek zamanın yok olmasını engelleyebilecek bir mucize olabilir mi? Çünkü bu kör nokta aynı zamanda şu çizgisel zamanın da sonu demektir. Zaman ve geçmiş diye bir şey yoksa, bilim kurgunun "zamanda yolculuk"la ilgili çektiği numaralara ne gerek var?

Bu tarihi çöküşü, bu tarihi koma durumunu, gerçeğin bu buharlaşıp yok olmasını engelleyebilecek önlemler alınabilir miydi? Biz ne gibi yanlışlar yaptık? Acaba in-

---

* Paul Virilio'nun çalışmalarına bakabilirsiniz.

sanlar geriye dönüşü olanaksız yanlışlar, birtakım sırları açığa çıkarmak gibi tamiri imkânsız hatalar mı yaptılar? Bütün bu sorular, bir kadın tarafından terk edilmiş bir erkeğe, bu kadın seni neden terk etti demek kadar anlamsız ve gereksizdir. Çünkü erkek hiçbir şekilde kadını bu kararından döndüremez. Bu olayda insanı rahatsız eden bir şey varsa o da geriye dönüşü olmayan o noktaya geri dönmek için harcanacak tüm çabaların hiçbir işe yaramayacağıdır. Burada önseziler bir işe yaramamıştır, zira her olay kendinden öncekini haklı çıkartmıştır. Dolayısıyla olayların gerçekleşmesini engelleyebilecek bahaneler üretmek pek de akıllıca bir iş değildir. Nedensiz bir olayın gerçekleşmesini hiçbir şey engelleyemez. Nedensiz bir olay yeniden üretilemezken, nedenli bir olay her zaman yeniden üretilebilir. Ama o zaman da bunun bir olay olmadığı ileri sürülecektir.

Öyleyse Canetti'nin bu varsayımı radikal bir varsayım olarak nitelendirilebilir. Oysa dileğini tanrıdan başka gerçekleştirebilecek birileri yok. Çünkü sözünü ettiği nokta, tanımı gereği, saptanması olanaksız bir noktadır. Bu noktayı saptayabilseydik zamana da yeniden egemen olabilirdik. Zaman ve tarihin birbirlerinden kopmasına yol açan sürecin hangi noktadan yola çıkılarak tersine çevrilebileceğini bir türlü kestiremiyoruz. Bunu başaramamamızın nedeniyse bu kör noktayı farkına varmadan ve istemeden aşıp geçmiş olmamızdır.

Canetti'nin sözünü ettiği böyle bir nokta belki de yoktur. Çünkü bu noktanın varlığını kanıtlayabilmenin yolu tarihin varlığının kanıtlanmasından geçmektedir. Tarihe yabancılaşan bir evrende tarihin ne söyleyecek bir sözü olabilir ne de kendi varlığını kanıtlayabilir. İşte bu yüzden bizden önceki tüm dönemleri, tüm yaşam biçimlerini, tüm zihniyetleri kendi tarihlerini yazmaya ve varlıklarını belgelere dayanarak kanıtlamaya zorluyoruz (böylelikle her şey belgelenmiş olacaktır). Başka bir deyişle içinde yaşamak-

ta olduğumuz tarihin sonunu simgeleyen evrende bütün bunlar çürütülmüş iddialara benzemektedirler.

Bundan böyle, geriye dönmemiz mümkün olmadığı gibi bu durumu kabul etmemiz de mümkün değildir. Oysa kimilerinin bu sorunu alelacele bir şekilde çözdükleri ve bir anti-Canetti noktası buldukları görülmektedir. Bu nokta, atmosfer ötesi boşlukta kaybolan bir uydunun hızı kesilerek yeniden atmosferin içine çekilmesi gibi bizi yeniden tarihin, gerçeğin ve toplumsalın içine çekebilecek bir yavaşlama noktasıdır. Yanlış bir radikal düşünce biçimi bizi asıl ilgilenmemiz gereken alan ve konulardan uzaklaştırmışken yaşamsal bir sıçramayla yeniden gerçekliğe dönüyoruz. Bir kez tarihin gerçekdışı bir saplantıya benzediği, zaman ve gerçekle ilgili bu ani çöküş süreci yadsındığında her şey yeniden bir gerçeklik ve anlama sahip olabilmektedir.

Belki de onlar haklıdır. Belki de "değer" alanındaki bu anlam kaybının durdurulması gerekiyordu. Belki de insanlar terör boyutlarına varan radikal bir düşünce biçimine, simülakrlara, yani sağlığını giderek yitiren bir ahlâk, inanç ve anlam üretim sistemine son vermek istiyorlardı. Bize yeni ufuklardan söz eden çözümlemelerin cehenneme kadar yolu var!

Bu noktanın ötesine geçildiğinde yalnızca herhangi bir sonuca yol açmayan olaylardan (kuramlar için de aynı şey söylenebilir) söz edebiliriz. Çünkü anlamı olmayan olayların sonuca ulaşmaları ya da herhangi bir öngörü üretilmesini sağlamaları olanaksızdır.

Bu noktanın ötesine geçildiğinde yalnızca felaketlerle karşılaşılmaktadır.

Kendi ortadan kayboluş biçimini üreten, bunu herkese gösterebilen ve böylelikle gerçeğinin sahip olduğu bir görünüme kavuşabilen her olay ya da dilyetisi kusursuzdur.

Felaketler akla gelebilecek en doğal olaylardır. Üstelik bunlar bir olaydan çok olay özellikleri taşıyan bir şeye

benzemektedirler. Doğal bir olay bir sonuca yol açmamakla birlikte herkesin meraklanmasına da neden olabilmektedir.

Tarihin anlamı sona erip bir kez şu tepkisizlik noktası aşıldığında her olay doğal bir felakete ya da saf ve sonuçsuz bir olaya (gücünü bu özelliğinden almaktadır) dönüşmektedir.

Bir sonuca varmayan olay da organsız beden,* belleksiz zaman ya da Robert Musil'in niteliksiz insanı gibi bir şeydir.

Işık kaynağı ışık yaymak yerine mevcut ışığı yutup, yok ederek ışığın yayılmasını engellediğinde, olaysal zaman karmakarışık bir hale gelmektedir.** Bu, sözcüğün gerçek

---

* Bkz. Deleuze-Guattari, *Anti-Oidipus*'taki anlamı —*çev. notu.*

**Paul Virilio'nun "Esthétique de la Disparition" ("Ortadan Kayboluşun Estetiği") başlıklı metnini okumadan bu ilk bölümde Baudrillard'ın düşüncelerini kavrayabilmek biraz güçtür. Özellikle "hız" ve "ışık" kavramlarıyla ilgili açıklamalar okuyucuyu zorlayabilecek türden açıklamalardır. Çünkü Virilio, bugün özellikle teknolojiye bağlı hız kavramının gerçekte bir gelişme değil bir yerinde saymanın göstergesi olduğunu söylemektedir. Örneğin bilgisayar terminal ekranları ya da bizzat televizyon ekranlarından yansıyan ışık ve onun hızı bu türden bir olgudur. Bir başka deyişle, Batıda teknoloji toplumsal bir gelişmenin aracı değil, kendi kendini amaç edinmiş bir süreçtir. Oysa başka ülkeler bu teknolojik gücü bir gelişme göstergesi gibi algılamaktadırlar. Onların kavrayamadıkları ya da anlamak istemedikleri şey, başka bir tarihsel ve toplumsal süreci yaşayan ülkelerde teknolojinin bir duraklama göstergesi olabileceği olgusudur. Bu sonuncu toplumlar için böyle bir düşünce çelişkili gibi görünmektedir. Oysa Virilio, sisteme onlar gibi dışardan değil içeriden bakmakta ve örneğin saniyede 24 kare hızla akan film şeridi sonuç olarak sabit, durağan görüntüler göstermektedir; saatte 1.000 km. hız yapan bir uçaktan aşağıya baktığınızda sanki hareket etmiyormuş izlenimine kapılıyorsunuz demektedir. Öte yandan ışık hızıyla bilgisayar ya da

anlamında bir felakettir; başka bir deyişle bir şey başladığı anda bitmiş oluyorsa, bitiş noktası başlangıç noktasının önüne konularak onu anlamsızlaştırabilmek ve böylelikle yerini nedeni ve sonucu olmayan bir olaya –saf bir olaya– bırakması sağlanabilmektedir.

Anlamın başına da böyle bir felaket gelmiştir; başka bir deyişle sonuçsuz bir olay demek her türlü nedenin hiçbir ayrım yapılmadan, kendisine rasgele bir şekilde atfedilebileceği sıradan bir olay demektir... Nedenini bilemediğiniz bir felaketin sonuçlarını nasıl tahmin edebilirsiniz ki? Böyle bir durumda zaman ve anlam geri sarılarak başlangıç noktaları bulunamaz.

Günümüzde herhangi bir olaydan sonuç çıkartılması olanaksız gibidir. Çünkü bu olaylar bin bir şekilde yorumlanabilmekte ve hepsi de bir anlama sahip olabilmektedir; başka bir deyişle tüm nedenler ve sonuçlar eşdeğerli olup her olayın pek çok nedeni ve sonucu olduğu söylenebilmektedir.

Olayın anlamı, insanın belleğinde bıraktığı iz, kapsadığı zaman dilimi giderek kısalan ses ve ışık dalgaları şeklinde sunulurken; olayın sonuçlarına yönelik nedenlerden hemen hiç söz edilmiyorsa (bilindiği gibi günümüzde olay bize bir tür ses ve ışık dalgası şeklinde ulaşmakta ancak yalnızca televizyon ve radyo kanalları arasında dolaşan dalgalar şeklinde değil aynı zamanda dil ve anlam üretimine özgü terimlerle açıklanması olanaksız dalgalara benzemektedir, zira böyle bir olay yalnızca renk, dokunma, ortam ya da insan üzerinde bıraktığı duygusal izlenim terimleriyle açıklanabilir), bunun nedeni ışık kaynağında

---

televizyon ekranlarında karşımıza çıkan bilgi ve görüntülerin zorunlu olarak bir gelişme göstergesi olamayacağı gerçeğini de kavramak gerekmektedir. Ekranlardan yansıyan ışık huzmeleri gerçekte bir boşluğu, devinimsizliği ya da ataleti simgeliyor olabilir! —*çev. notu.*

görülen zayıflama, olaya olay ötesi bir anlam kazandıran, onu bir mesaja dönüştüren ışık dalgalarının neredeyse durmasıdır. Keza politika ve tarihin yaydıkları varla yok arası ışık dalgalarını nasıl güçlükle algılayabiliyorsak, bedenlerin de bedenden çok beden simülakrlarına benzediklerini aynı güçlükle algılayabiliyoruz.

Yavaşlayan ışığın bizim açımızdan bir felaket anlamına geldiğini kavramamız gerek. Işık ne kadar yavaşlarsa olayın ortaya çıktığı bölge, yani olup bittiği yerden uzaklaşması o kadar güç olur. Keza şeyler ve olayların muhakkak bir anlama sahip olmaya, sahip oldukları bu anlamı yitirmemeye, daha önce sahip oldukları anlamlarıysa ortadan kaldırmaya çalıştıkları söylenebilir.

Bilimkurguyla ilgilenenler ışık ötesi hız düşüncesini her zaman çok çekici bulmuşlardır. Oysa bundan daha ilgi çekici bir düşünce varsa o da, ışığın, ışık hızının altında kalan bir hıza sahip olup olamayacağıdır.

Bir anlamda, şeylerin gerçekliğini yansıtabilecek bir hıza sahip olan ışık, aynı zamanda algıladıklarımızın çağdaş imgeler olduklarına kefillik etmek durumundadır. Işık hızında görülecek belirgin bir yavaşlama sonucunda, nedenler ve sonuçlar üstüne oturuyor görünen bir evren tamamıyla ortadan kaybolabilir. Ortaya çıkacak mutlak bir düzensizlik evrenindeyse her şey her şeyin yerini alabilecektir. Biz bu ışık hızından, yaşamın her alanında referans olarak yararlanıyoruz. Bu ışık hızı artık bizim tanrımız, kendisinden vazgeçemeyeceğimiz bir şeydir. Bu ışık hızında görülecek bir yavaşlama aşkınlığa da, tanrıya da bir son vererek içinde yaşamakta olduğumuz evrenin bir belirsizlik içine düşmesine yol açacaktır.

Elektronik iletişim araçları sayesinde ışık hızında yer değiştirebilen haberler dünyasında durum budur. Artık kendisiyle kıyaslayıp, orantılar kurabileceğimiz değişmez bir doğru yoktur. Ancak bu hızlanmanın gerisinde kesinlikle yavaşlayan bir şeyler vardır. Kesinlikle yavaşlayan o

şey ise bizleriz. Peki ya ışık "*insan*" kadar yavaş hareket eden bir şey olsaydı ve bizi, bizden daha da yavaş hareket eden bir imgeler denizi içine sürükleseydi ne olurdu?

O zaman bu durum gökyüzünde çoktan sönüp gitmiş yıldızlardan gelen ışıklara benzetilebilirdi. Yıldızlardan gelen bu ışığın bize ulaşma hızı ışık yıllarıyla ölçülmektedir. Bu ışık çok daha yavaş olsaydı, içinde yaşamakta olduğumuz evrende yanı başımızda duran pek çok şeyin başına da bu sönmüş yıldızların başına gelenler gelirdi. Başka bir deyişle oldukları yerde durur gibi yapan bu şeyleri kesinlikle hem görebilir hem de onların gerçekte ortadan kaybolmuş olduklarını bilirdik. Gerçek de zaten bu durumda değil midir? Bize ışıklarını gönderen gerçeğin kendisi ortadan kaybolmuştur. Böyle bir gerçek olsa olsa zihinsel nesnelere, düşsel mesajların gönderilip alındığı düşsel bir evrene benzetilebilir.

Işığın yavaşlaması durumunda nesneler imgelerinden daha hızlı hareket ederlerse ne olur? Bu durumda yakınlaştıklarını bile fark edemediğimiz nesneler gelip bize toslar. Öyleyse ışık dışında kalan her şeyin bu hızın çok altında kalan bir hızla hareket ettiği ve içinde yaşadığımız evrenin tam tersi sayılabilecek bir evren düşleyebiliriz. Böyle bir evrende ışık çok yavaş bir şekilde hareket ederken onun dışında kalan her şey müthiş bir hızla hareket edecektir. Dolayısıyla ekranlardan, nesnelerinden önce yansıyan ve bizim evrenimizi yönlendiren ışıklı mesajlar gibi bir yönlendirme söz konusu olamayacağından tam bir kaos içine düşülecektir.

Rüzgâr gibi çeşitli hızlara sahip olabilecek böyle bir ışık zaman zaman rüzgâr gibi kesilebilecek ve ışık kesildiğinde bu bölgelerden imge gönderebilmek olanaksız hale gelecektir.

Bu bir parfümü andıran bir ışık olacaktır; başka bir deyişle ışık maddelere göre değişen bir kokuya sahip olacağından, yakın çevresi dışında kalanlar tarafından algılanamayacaktır. Bu ışıklı mesajlar ışık kaynağından

uzaklaştıkça zayıflayıp algılanamaz hale gelecektir. Işığın aydınlattığı belli bir bölgenin dışında kalanlar nesneyi göremeyeceklerinden onlar için böyle bir nesne olmayacaktır.

Belki de kıtalar kadar yavaş hareket eden ve birbirleri üstüne bindiklerinde depremlere yol açan bu devasa kütleler gibi ürettiğimiz tüm imgeleri çarpıtan ve sahip olduğumuz mekân kavramını değiştiren bir ışıktan söz etmek gerekiyor.

Bir insan yüzünün ve hareketlerinin, çok yoğun bir suda ilerlemeye çalışan bir yüzücünün hareketleri kadar yavaş yansıtıldığını düşünelim. Karşınızda durup durmadığından bile emin olmadığınız bir insanın gözlerinin içine bakarak onu nasıl ayartabilirsiniz? Bütün dünyayı sinematografik bir yavaş çekime benzeyen bir yaşam biçiminin kapladığını düşünün. Hızlandırma sürecinin anlamı parçalayarak aşıp geçmesi olsa olsa komik bir zafere benzetilebilir; oysa anlamı içten içe eriterek yok eden yavaşlatma süreci şiirsel bir büyüleyiciliğe sahiptir.

Günlük yaşantımıza hızın egemen olmasıyla birlikte askıya alma (*suspense*) ve yavaşlatma, güncel yaşantımızı belirleyen sıradan trajik biçimlere dönüşmüştür. Değişken boyutlara taşınan bir gerçeklikle birlikte, doğal zaman akışı diye bir şey kalmamıştır. Artık zaman bilinç tarafından belirlenmemektedir. Tıpkı hareketin, mekânın belirleyicisi olma özelliğini yitirmiş olması gibi. Artık bir amaçtan yoksun zaman ve mekân kavramlarına, trajik bir görünüm kazandıracak bir tür 'alın yazısı' kavramının devreye sokulması gerekecektir. Askıya alma ve yavaşlatma da bu açıdan alınyazısını andırmaktadırlar. Biçimsel değişikliği durma noktasına getiren alınyazısı işe yarar bir anlam üretimini de engellemektedir. Belki de anlamlı söyleve karşı alttan alta yavaş yavaş üretilen ve için için kaynayan başka bir söylev vardır.

Ancak bu ikinci söylev öylesine yavaş bir şekilde üretilmektedir ki, insan onun yerinde saydığını düşünmekte ve dolayısıyla çevreye yayılamayan ışık sanki tüm evrenin

yerinde saymasına neden olmaktadır.

Bu türden bir tepkisizlik (atalet) oyununu sürdürmeye çalışan sistemler nedense simülasyonun çağdaşı sayılabilecek bir deprem felaketine benzemeye çalışmaktadırlar. Kayan toprak, oluşan faylar, çatlayan kabuklarından fırlayan şeyler, parçalanmış ve düzensiz nesneler, birbirlerine geçen muazzam yer kabukları, kütlesel görüntüler insanı ürkütmektedir. Volkanlardan gökyüzüne doğru yükselen şu cehennem ateşini andıran lavlar bizi o kadar da şaşırtmıyor; çünkü bu ateş daha düne kadar insanları cezalandıran, günahlarından arındıran ve toprağı bereketlendiren bir şey olarak görülüyordu. Tufan görünce de şaşkınlıktan dilimizi yutmuyoruz; çünkü tufanı, dünyanın yaratılışına hizmet etmiş bir tür anaç felaket gibi görüyoruz. Bunlar insanların bir türlü kurtulamadıkları önemli efsanevi ve masalsı biçimlerdir. Bunların en sonuncusu patlamayla ilgili olanıdır. Bu patlama masalı, nükleer felaket saplantısıyla birlikte en kusursuz görünümüne sahip olmuştur (bu saplantı dünyanın sonuyla ilgili bir masal üretimine değil, tam tersine Büyük Patlama gibi evrenin ortaya çıkış ya da başlangıcında büyük bir patlamanın bulunduğu gibi bir efsanenin üretilmesine yol açmıştır). Daha da güncel bir felaket biçimi varsa o da depremlerdir. Zira felaketler o bölgenin kültürü tarafından biçimlendirilirler. Keza kentleri çekici kılan ve onları birbirlerinden ayırmamızı sağlayan bir özellik varsa o da bu kentlerle ilgili felaket varsayımlarıdır. New York denildiğinde akla King Kong,* elektrik kesintisi ya da dikey bombardıman, yani Yangın Kulesi** türünden şeyler gelmektedir. Los Angeles denildiğindeyse aklımıza yatay çatlaklar, kırılmalar ve Pasifik Okyanusu'na doğru kayan Kaliforniya, yani

* *King Kong*, 1933, 1976 —*ed. notu.*

***The Towering Inferno*, yön. John Guillermin, 1974 —*ed. notu.*

Deprem* türünden örnekler gelmektedir. Günümüzde depremin zincirleme tepkilere neden olan bir tür çekirdek parçalanmasıyla anında, halka halka, düzensiz ve ani dalgalar şeklinde yayılan ve ani yer değiştirmeler gibi bir biçime sahip olduğu görülmektedir. Artık başımıza yıkılacak bir dünya yoktur; çünkü toprak ayağımızın altından kayacaktır. Her şeyin paramparça olduğu, bir başıboş buzul dağları ve depremler evreninde yaşıyoruz. Bu deprem bizde de böyle bir zihinsel ve *interstitiel* (kılcal dokulara kadar giden) bir çöküşe yol açabilir. Bize yutturulan güzel şeylerin hepsi birer birer çatlayıp parçalanırken geride bıraktıkları boşlukta insanları hâlâ heyecanlandırabilen ve etkiyebilen bir şeyler vardır. Aslında bir topraktan söz edilemez; çünkü ayağımızın altında katmanlaşmış ve yüzeyi çatlamış yer kabuğundan başka bir şey yoktur. Yer sarsıntıları altyapıyla ilgili ağıtlardır. Bundan böyle başımıza neler geleceğini yıldızlara ve gökyüzüne bakarak değil, toprağın üstüne çömelip bizi uzay boşluğuna savurmakla tehdit eden yer altı tanrılarını sorgulayarak öğreneceğiz.

Deprem sırasındaki enerjinin denetim altına alınabileceğini sanmak tam bir çılgınlıktır. Bunun yerine otomobil kazalarını, köpeklerin ezilmesini ya da çökebilecek ne varsa onları engelleyin daha iyi (burada devreye giren yeni bir varsayımdan söz edilebilir; başka bir deyişle kaza ve felaketler bizim yeni enerji kaynaklarımızı oluşturabilir; çünkü şeyler çöküp gitme, yok olma eğilimindedirler). Ne deprem sırasında ortaya çıkan enerji denetim altına alınabilir ne de deprem dalgalarının kayıt süreci yavaşlatılabilir; başka bir deyişle bir tür simgesel enerjiye benzetilebilecek depremin zihinsel büyüleme ve *şaşkınlığa uğratma* gücü gerçek bir yersarsıntısının yol açtığı maddi hasarla ölçülemeyecek kadar büyüktür.

Depremi denetim altına alma adlı bu çılgınca projenin ya da daha kısa süre içinde gerçekleştirilebileceği

---

* *Earthquake*, yön. Mark Robson, 1974 —*ed. notu.*

için daha gerçekçi görünen, yerleşim bölgelerini boşaltma senaryolarıyla depremden kaçılabileceğini sanan diğer projenin asıl amaçları, bu sarsıntının simgesel büyüleme gücüne sahip olabilmektir. İşin en komik yanıysa, uzmanların, önceden haber verilecek bir acil durumun yaratabileceği panik sonucunda meydana gelecek maddi hasarın, gerçek depremin yapabileceği maddi hasardan çok daha büyük olacağını söylemeleridir. (Bu müthiş komik bir şeydir, çünkü gerçek bir felaket yerine simülasyon yoluyla istediğiniz kadar felaket üretebilirsiniz. Üstelik bu yolla gerçek felaketlere eşdeğerli bir zarara neden olabilirsiniz. İnsan kendi kendine bu türden hayalleri o *uzmanların* üretip üretmediğini sormadan edemiyor; çünkü nükleer araştırmalar alanında da benzer hayaller üretiliyor. Nükleer tehlikeleri önceden haber veren caydırıcı sistemler, gerçekte bir tür gücül felaket üretim merkezlerine benzemektedir. Felaketi önleme adı altında, felaketin tüm sonuçlarını derhal gözlerimizin önüne serebilmektedir. Bundan böyle felaket konusunda bile rastlantılara güvenemeyiz; çünkü güvenlik önlemleri adı altında felaketin programlanmış bir benzeri vardır).

Öyleyse depremleri önceden haber verebilecek ve tüm sonuçlarını öngörebilecek kadar gelişmiş bir devlet ya da iktidar, toplum ve insanlık için depremlerden daha büyük bir tehlike oluşturacaktır. Güney İtalya'daki *terremotati* [depremzedeler], gösterdiği ihmalkârlık nedeniyle İtalyan devletine şiddetle saldırmışlardır (çünkü olay yerine yardım ekiplerinden önce varan medya bu türden acil durumlarla ilgili hiyerarşik bir gösterge gibidir). *Terremotati*'nin felaketin sorumluluğunu iktidara yüklemesinin nedeni iktidarın ikide bir evrensel dayanışmadan dem vurmasıdır. Bu insanların felaketleri önceden haber verebilecek caydırıcı bir düzenin oluşabileceğini inanmalarını beklemek saflıktan başka bir şey değildir. Böyle bir durumda maddi hasar öylesine büyük olacaktır ki, herkes gerçek felaketin sonuçlarına katlanmayı yeğleyecektir. Çünkü

felaket aniden ortadan kaybolma masalına daha uygun bir olaydır. Keza iktidarın içine düştüğü o çaresizlikle de alay edilmesini sağlayan bir olaydır. Terörizm konusunda da benzer şeyler söylenebilir; başka bir deyişle terörizmi daha kuluçka aşamasında yakalayıp yok edecek caydırıcı bir devlet (Almanya) nasıl tanımlanabilir? Böyle bir devlet teröristlerden daha terörist olacak ve dolayısıyla terörün her düzeyde yaygınlaşmasına neden olacaktır. Güvenlik için ödenmesi gereken bedel buysa, bu durumda herkesin gönlünde bu güvenlik anlayışının yatıp yatmadığının sorulması gerekir.

Antik Pompei kentinde karşınıza çıkan her şey, metafizik bir görünüm arz ediyor. Hatta bu kentin mekânsal değil, düşsel, labirentlerinkini andıran zihinsel bir geometrik yapıya sahip olduğu bile söylenebilir. Öğle sıcağında, bu mekânda zamanın tamamıyla durmuş olduğu gibi bir hisse kapılıyorsunuz.

Mekânın askıya alındığı bu harabelerde, bükülen gölgeler, bildik şeyler insanı duygusal açıdan çok etkiliyor. Sokaklarda öylesine lakayt bir şekilde gezerken aslında felaketin gerçekleşmiş olduğu o çok özel anı simgeleyen bir başka zamansal boyutta dolaşıyorsunuz. Artık o yok edici gücünü yitirmiş görünen Vezüv yanardağı ölü sokaklarda seraplar görmenize neden oluyor. İnsan orada o anda sanki volkanın hemen patlama anı öncesindeymişçesine bir duyguya kapılıyor ve aradan iki bin yıl geçmiş olmasına karşın sokaklarda ölüp gitmiş o hayatları mucizevi bir şekilde kafasında yeniden canlandırabiliyor.

İnsan üzerinde böylesine tuhaf bir izlenim bırakabilen yer sayısı çok olmasa gerek (Freud ve Wilhelm Jansen'in *Gradiva*'daki psişik olayları neden buraya taşıdıklarını anlayabiliyoruz). İnsan burada sıradan ve fosilleşmiş nesnelerin yeniden ürettikleri o ölüm anını tüm sıcaklığıyla teninde hissediyor. Örneğin, taş bir yol üzerindeki tekerlek izleri, aşınmış kuyu taşları, yarı açık taşlaşmış bir tahta kapı, küllere gömülü bir insan vücudu üstündeki kumaş

kıvrımları gibi. Bu gerçek görüntülerle bizim aramıza abidelere saygınlık kazandıran türden bir tarihsel açıklama giremez; çünkü biz bu şeyleri, ölümün onları yakalamış olduğu andaki halleriyle görebiliyoruz.

Pompei'de güzel ya da anıtsal görünümün bir önemi yok. Burada önemli olan, tıpkı kendi ölüm anımızın kusursuz bir simülakrı gibi algılayabileceğimiz bu görüntüler ve felaket ânının büyüleyiciliğidir.

Pompei kenti bir tür göz yanılması ya da *ilkel sahneye* (*scène primitive*) benziyor; başka bir deyişle insan orada, Pompeililerin yaşadığı korkuya çok benzer bir korku hissediyor. Burada eksik olan boyut zaman, fazla gelen boyutsa yaşanılan halüsinasyon duygusudur. Örneğin, yapay bir gölde yüzerken suyun altındaki canlı ağaçların tüm ayrıntılarını nasıl fark ediyorsanız, Pompei'de de en inanılmaz ayrıntıları fark edebiliyorsunuz.

Felaket insanın zihinsel yapısı üzerinde bu türden bir etkiye, yani şeyleri o ölüm anından önceki anda yakalamak ve hep bu esnada sahip oldukları o donmuş görünümlerini muhafaza etme gibi bir sonuca yol açmaktadır.

Daha sonra yaşanan bir deprem felaketi Pompei'yi ikinci kez yok etmiştir. Harabelerin başına neden böyle bir felaket gelmiştir? Pompei neden ikinci kez yıkılıp yerin altına gömülmüştür? Burada sanki felaketlere özgü sadist bir alaycılık vardır; başka bir deyişle, felaket, harabeleri yeniden yıkabilmek amacıyla onların eski anlam ve güzelliklerine kavuşmalarını beklemiş olabilir. Bu türden felaketler bir yandan sonsuzluk illüzyonunu yok etmeye çalışırken, diğer yandan da aynı sonsuzluk illüzyonuyla oynamayı sürdürürler; zira şeyleri dondurarak onlara ikinci kez sonsuza dek yaşama hakkı tanıyabilirler. Pompei kentini çekici kılan da zaten bu, felaket anında durdurulmuş, dondurulmuş/taşlaşmış yaşamın varlığını algılayabilmenin yol açtığı şaşkınlıktır. Birinci Vezüv felaketi başarılı bir felaketken, sonuncu deprem felaketini açıklamakta zorluk çekiyoruz. Çünkü ikinci depremin

uyduğu bir kural varsa o da kendini daha çok bir parodi biçiminde ikinci kez yeniden üreten olaylardır. İkinci felaket, birincinin çok zavallı bir kopyasıdır. Bu, sefil bir tanrının parmaklarını şaklatarak noktaladığı çok anlamlı bir alınyazısına benzemektedir. Belki de bu olay bize büyük çökmeler, öldükten sonra dirilmeler, ölüm ve sonsuzluk oyunları gibi bambaşka şeylerden söz ediyor. Bundan böyle belki de bölük pörçük olaylar, ortadan yavaşça biçim değiştirerek kaybolmalar ve bir daha ortaya çıkma şansına sahip olamama gibi şeylerden söz edilmesi gerekiyor; çünkü bize biçilen yeni alın yazımızda bunların farkına varmamız istenmiyor. Bütün bunlar doğruysa olayların herhangi bir sonuca yol açmadan yatay bir şekilde geliştiği bir döneme geçmiş olduğumuz ve bu konuda son olarak doğanın bir parodiyi andıran olaylar ürettiği söylenebilir.

POLİTİKA-ÖTESİ(NE AİT) BİÇİMLER/ POLİTİK OLMA ÖZELLİKLERİNİ YİTİRMİŞ BİÇİMLER

Yapısal özelliklerini yitiren bir evrende karşılaşılan yapısal şeffaflık ve müstehcenliği politika-ötesi olarak tanımlıyoruz. Tarihsel özelliklerini yitiren bir evrende karşılaşılan değişim sürecine özgü şeffaflık ve müstehcenliği de yine politika-ötesi olarak tanımlıyoruz. Politika-ötesi demek, artık hiçbir olayın gerçekleşmediği bir evrene özgü şeffaflaşmış ve müstehcenleşmiş haberler; iletişim ve başka amaçlı ağlar (şebekeler) arasındaki suç ortaklığının yol açtığı uzamsal şeffaflık ve müstehcenlik; toplumsalın kitleler tarafından şeffaflaştırılması ve müstehcenleştirilmesi; politikanın terör tarafından şeffaflaştırılması ve müstehcenleştirilmesi; vücudun şişkolaşarak ve genetik klonlaşma aracılığıyla şeffaflaştırılması ve müstehcenleştirilmesi demektir... Tarih, politika, hayal kurma ve insan bedeninin sahnelendiği mekânların ortadan kaybolması ve yerlerini müstehcenliğin alması demektir. Sırlar dönemi sona ermiş ve yerini şeffaflaşmaya bırakmıştır.

Politika-ötesi bütün bu süreçlere bir son veren biçimin adıdır (bundan böyle üretim biçimleriyle değil, ortadan kayboluş biçimleriyle ilgileneceğiz). Anlamlı bir evrene son veren şey işte bu politika-ötesi uğursuz sapmadır. Sistemler belli bir doyum noktasına ulaştıklarında artık tepki vermemektedirler (atalet içindedirler) başka bir deyişle terör ve caydırma stratejileri arasındaki denge, devasa miktarlardaki sermaye, hidrojen bombaları, haber uyduları... ve herhangi bir gönderenden yoksun içi boşaltılmış kuramlar dünyanın çevresinde dans edip durmaktadırlar... Şişkolaşmış haber/bilgi stoklama ve bellek sistemleriyle bundan böyle hiçbir şey yapılamaz. Tıpkı hedeflediği amaçları şimdiden anormal bir şekilde aşıp geçerek, has-

talık boyutlarına varan bir nükleer yok etme sistemi gibi. Politika-ötesi aynı zamanda doğal bir gelişme sürecinden hastalıklı bir gelişme sürecine, amaçlı bir yapıdan hastalıklı bir yapıya, organik dengelerden kanserli metastaz aşamasına geçiş yapmak demektir. Politika-ötesi, bir felaketler evrenidir; bir bunalımlar evreni değil. Çevre ve ruh sağlığıyla ilgili olanlar da dahil olmak üzere bizi her türlü gerçek, tarihsel ve yazgısal süreçten uzaklaştıran şeyler teknolojinin hızına ayak uydurmaya çalışmaktadır.

Şeffaflaşma her geçen gün sırları (yalnızca anlam üretiminin değil aynı zamanda görünümlerin sahip olduğu illüzyon ve ayartma gücünün sahip olduklarını da) açığa çıkartırken, sahne görevi yapan mekânlar da her geçen gün biraz daha müstehcen bir görünüme sahip olmaktadır. Ama siz hiç merak etmeyin politika-ötesininki de dahil olmak üzere ufukta henüz Sphinks'in* sorduğu bilmeceyi çözebilecek birileri görünmüyor.

Politikanın yol açtığı düzensizlik ve dengesizlik (*anomie*) çağının bunalım, şiddet, delilik ve devrim gibi göstergeleri vardır. Oysa politika-ötesinin yol açtığıysa bir anormallik, yani herhangi bir sonuca yol açmayan olayın çağdaşı sayılan herhangi bir sonuca yol açmayan çarpıtmalar çağıdır.

Yasama erkinin elinden kaçabilen şeye anomi denilmektedir. Anormallikse normlara uymamak demektir. (Yasa bir sürece benzerken norm bir çarpıtma biçimine; yasa bir aşkınlık biçimine benzerken norm bir araca benzemektedir). Anormallik, her şeyin rastlantısal, istatistik veriler üstüne oturduğu, herhangi bir yasal sınır ya da

---

* Sphinks: Mite göre yüzü bir kadına, göğsü, ayakları ve kuyruğu aslana benzeyen kanatlı bu dişi canavar, Hera tarafından Thebai halkını cezalandırmak için gönderilmişti. Şehrin yakınlarındaki bir dağa yerleşmiş bu canavar, civardan geçenleri, sorduğu bilmeceleri bilimedikleri için yemektedir. Ancak Oidipus Sphinks'in bilmecesini çözer; bunun üzerine canavar kahrından kendini bir kayadan atıp ölür —*çev. notu.*

yasanın öngördüğü bir yasak çiğneme özelliği taşımayan sınırsız değişikliklere izin veren işlemsel bir alana ait olup, bu alan artık istatistik ve işlemsel denklemlere indirgenmiş durumdadır. Bu öylesine normalleştirilmiş bir alandır ki burada delilik ve yıkıcılık (*subversion*) bile anormallikten sayılmamaktadır. Biz yine de anormallik anormalliktir diyeceğiz.

Anormalliğin gizemli bir yanı vardır; çünkü nereden kaynaklandığı belli değildir. Oysa anominin bir açıklaması yapılabilir. Anomi alanında yasalar bilmezlikten gelinemez ve anomi bir çarpıtma olarak nitelendirilemez. Anomi, belli bir sistemin yasalarına karşı gelmek demektir. Oysa anormalliğin karşı geldiği ve çiğnediği bir yasa olup olmadığı bile belli değildir. Eskiden var olup olmadığını bilmediğimiz anormallik yasası diye bir şeyden bugün söz edemiyoruz ya da böyle bir yasal düzenlemeyle henüz karşılaşmadığımız söylenebilir. Belki bir karşı gelme, daha doğrusu nedenler ve sonuçlar üstüne oturup oturmadığını anlayamadığımız bir sistem karşısında yaşanan şaşkınlıktan söz edilebilir.

Anormallik artık eskiden olduğu gibi trajik bir anlama sahip değildir. Hatta anominin tehlikeli ve insanı yoldan çıkmaya iten özelliğine de sahip değildir. Bir anlamda anormallik demek anlamsızlık, anlamsız ve açıklanması mümkün olmayan şey demektir. Anormallik, kendisiyle yalnızca görünümler evreninde karşılaşılan, bir sistemin yani bizimkinin yüzeyini oluşturan gaipten gelmiş, belki de başka bir sisteme özgü bir şeydir.

Bu sistemde anormallik eleştirilmemekte ve bir tür değişiklik gibi algılanmaktadır.

ŞİŞKO

ABD'nin her yerinde karşılaşılan bir anormallikten, şu insanı büyüleyen şişkoluktan (obezite), şu doğa yasalarına karşı gelen boşluğa uyumlanma biçiminden söz etmek istiyorum. Toplumsal ilişkiler ve bedenin içinde eriyip git-

tikleri, artık insana bıkkınlık veren ve anlamsız bir toplumsallığın ulaştığı hiperboyutları gösteren, aşırı uyumluluğun neden olduğu şu biçimsel bozukluktan söz etmek istiyorum.

Bu tuhaf şişkolaşma biçiminin koruyucu bir yağ tabakası ya da ruhsal bunalıma bağlı nevrotik şişkolukla bir ilişkisi yoktur. Bu, çok tıkınma yöntemiyle azgelişmişliğini gizlemeye çalışan bir şişkoluk değildir. Size tuhaf gelebilir ama bu tür bir şişkoluk, insan vücudunu ortadan kaldırma yöntemine benziyor. Şişkoluk, normal vücut ölçülerini düzenleyen gizli kurala bir son vermiştir. Vücut, sahip olduğu hatları ve aynadaki yansımasını denetlemekten vazgeçerek sınır tanımayan bir tombullaşma süreci içine giren canlı bir organizmaya benzemiştir. Normal vücut hatları, kendini zorlayarak düzgün vücut hatlarına sahip olma dönemi sona ermiştir; başka bir deyişle insan vücudu dış dünyaya karşı direnmek yerine, dış dünyayı içine tıkmaya çalışan bir şeye benzemiştir.

Ayartma sürecinin tamamen dışında kaldıklarından bihaber olan bu şişkolar, insanı adeta büyülemektedirler. Başkalarını ayartma gibi bir sorunları olmadığı gibi, şişkoluklarından dolayı bir komplekse kapılmadan, Freud'un o "ideal ben" kavramıyla sanki hiçbir ilişkileri yokmuşçasına ortalıkta salına salına dolaşmaktadırlar. Gülünç oldukları söylenemeyeceği gibi kendileri de gülünç olmadıklarının farkındadırlar. Sanki bu şişkoluk bir tür gerçekliği ifade ediyormuş gibi davranmaktadırlar. Gerçekten de şişkolarda sisteme özgü bir şeyler vardır. Şişkolar, içinde yaşamakta olduğumuz sistem gibi, boşlukta hiç durmadan şişen varlıklara benzemektedirler. Şişkolar, sona eren uyumlu göstergeler, fiziksel yapılar, beslenme biçimleri ve kentsel biçimler döneminin nihilist bir ifadesi gibidirler. Dört bir yana doğru hızla yayılan kanserli hücre dokusuna benzemektedirler.

Bu ana karnındaki beslenme ya da bir tedavi biçimine benzeyen bir şişkoluktur; başka bir deyişle şişkolar

sanki kendi "kendilerini" doğurmak üzere olan ama bunu bir türlü başaramayan insanlara benzemektedirler. Sürekli şişen vücut bir türlü kendini doğuramıyor gibidir. Bunun aynı zamanda ikincil bir şişkoluk, insana güncel sistemleri anımsatan simülatif bir şişkoluk olduğu söylenebilir. Bu sistemler akıl almayacak kadar çok haber/bilgiyle dolu olmalarına karşın asla doğuramamaktadırlar. Bunun her şeyi depolayan, yapay belleklere yükleyen ve total bir yararsızlık aşamasına doğru ilerleyen, dünya ve bilgi konusunda kayıt altına alınabilecek hemen her şeyin dökümünü yaparak ortaya koyduğu korkunç boyutlardaki bu bilginin yeniden sunumunu olanaksız kılan işlemsel modernliğe ait belirgin bir özellik olduğu söylenebilir. Yüzyıl sonra *cool* ve ironiden, patafizik eleştiriden yoksun bir evrende, Kral Übü'nün o koca göbeğini insanlara yeniden anımsatabilecek hiçbir şey olmayacaktır.

İster düşsel çözümler bilimi (patafizik), isterse metafizik bir düşünce sisteminin ürünü olsun, bu şişkolaşma çılgınlığı Amerikan kültürüne özgü en tuhaf göstergelerden biridir. Her yerin hayaletlerle sarılı olduğu böyle bir ortamda, şişko, kanser hastalığında olduğu gibi her hücrenin (her işlevin, her yapının) sonsuz sayıda çoğalabildiği, dal budak salabildiği, sanal düzeyde tüm uzamı tek başına kaplayabildiği, bilgi/haber sürecine tek başına el koyabildiği (bu arada *feed-back*'in zaten şişkoyu andıran bir yapıya sahip olduğu, her türlü yapısal şişkoluğun anası olduğu söylenebilir) ve yararsız bir genetik yinelenme yoluyla yaşamını sürdürüp, kendi kendine yetebildiği bir göstergeye benzemektedir.

Burada üç beş kişinin şişkoluğundan değil sistemin şişkoluğundan, bir kültürün tamamıyla müstehcenleşmesinden söz ediyoruz. İnsan bedeninin işleyiş düzeni bozulduğunda ve kendine düşen rolü oynayamayacak hale geldiğinde müstehcen bir görünüme sahip olmakta, yani şişkolaşmaktadır. Toplumsal işleyiş düzeni bozulduğun-

da, toplum kendine düşen rolü oynayamayacak hale geldiğinde ve gerçekleştirme iddiasıyla tutuştuğu bahisleri yitirdiğinde müstehcen bir görünüm kazanmaktadır. Her şeyin apaçık bir şekilde toplumsal tarafından belirleniyor gibi göründüğü, tüm mekânların toplumsal tarafından işgal edildiği, hiçbir şeyin toplumsalın elinden kaçamadığı bir yerde bütün bunlar bütünsel bir görünüm arz eden şeffaf ve hayaletlerden oluşan evrende herhangi bir değişikliğe yol açmamaktadır.

Bu şişkoluk da aynı hayaletler dünyasına ait bir şeye ve içerikten yoksun bir toplumsal biçim olarak bir o yana bir bu yana salınan balonlara benzemektedir. Şişkoluk toplumsalın güncel, biçimden yoksun görünümüne sahiptir; başka bir deyişle kendi kendisiyle uzlaşma, kendi kendine yetme ve kendi kendini yönetme konularında gerçekleştirilebilecek ideal bireysel paradigmaya benzemektedir. Bunlar sözcüğün gerçek anlamında birer vücut değil, her an her yerde karşılaşabileceğimiz bir tür kanserli inorganik varlık örnekleridir.

Yeme, içme konusuna bir son vermeden önce (bu şişkoluğun yemeye içmeye zorlanma ya da geçmişte kalan bir döneme duyulan özlemle hiçbir ilişkisi yoktur) bir Amerikan mutfağından ne kadar söz edilebilirse toplumsaldan da o kadar söz edilebilir diyebiliriz. Amerikan mutfağındaki lezzet olayı devasa bir caydırma girişimine benzemektedir; başka bir deyişle asıl kokularından arındırılan besinlerle komik ve yapay soslar üretilerek kendilerine sentetik bir yöntemle o eski tatları yeniden kazandırılmaya çalışılır gibidir. Bu olay yeni filmlere, o eski filmlerin büyüleyiciliğini (*glamour*) katmaya çalışmak (*flavour*) gibi bir şeydir. Başka bir deyişle bu durum, stüdyoda kazandırılan yapay bir çekicilik ve büyüleyici modellere benzeme adına kişisel özelliklerden vazgeçmek anlamına gelmektedir. Toplumsalın içinde bulunduğu durum da bundan çok farklı değildir; başka bir deyişle tıpkı lezzetten yoksun bir sos gibi, toplumsal da, işlevsel açıdan, içinde yüzdüğümüz

sorunlara çözüm üretmekten aciz bir konumdadır. İlişki, denetim, ikna ve caydırmadan oluşan, yasakların kitlesel ya da bireysel düzeyde teşhir edildiği bir toplumsal görünümünden (*sociosphère*) söz ediyoruz; başka bir deyişle "*Have a problem? We solve it!*"* müstehcenliğin ta kendisidir. Tüm yapılar ters yüz edilmiş, gözler önüne serilmiş, her şey herkesin gözleri önünde olup bitmeye başlamıştır. Bu durumla Amerika'nın her yerinde karşılaşabilirsiniz. O salkım saçak havai hatlı elektrik ve telefon hatlarından başlayarak (tüm şebeke açıktadır) ev içinde kendisine giderek daha çok görev yüklenen insan bedenine, yiyecek kutularının üstündeki bitmez tükenmez bilgilerden aylık gelir (maaş) ya da zekâ katsayısının teşhirine, insanı bitap düşüren gösterge bombardımanından beynin hangi yarısının eleştiri işlevini yerine getirdiğini belirleme hırsına eşdeğer bir güç tutkusunda bile bu müstehcenlikle karşılaşabilirsiniz...

Yaşamda her an değiştirilebilen kararlar düzeni hemen her şeyi programlama gibi bir arzuya karşı direnememekte; hemen her şey saplantıyı andıran bir karar süreci ve töze bağlanmaya çalışılmakta; bir zamanlar sınıflar, proletarya ve çatışmanın aynası sayılan toplumsal, yerini özürlü insanlar adlı kalıcı bir töze bırakmaktadır. Tarihi çelişkiler artık zihinsel ya da fiziksel özürlü patafizik bir görünüme sahiptir. Bu saplantısallaşmış toplumsal dönüşüm sürecinde bir tuhaflık vardır. Bu tuhaflığa konabilecek en doğru teşhis; geri zekâlı ya da şişko görünümlü olan gibi özürlü *toplumsal da yok olmaktan korkmaktadır* şeklinde olabilir. Koyduğu politik oyun kuralları geçersizleşen ve inandırıcılığını yitiren bir toplumsal, geride kalan sağlarla birlikte kendine bir tür politika-ötesi yasallık kazandırmaya çalışmaktadır. Kriz yönetiminden sonra sırada, bile bile açık veren ve anormal boyutlara ulaşan bir

---

*"Bir sorun mu var? Biz çözeriz!" —*çev. notu.*

*autogestion** dönemi vardır.

Bir zamanlar "herkese yetenekleri kadar verilirdi", sonra "herkese ihtiyacı kadar" denildi, bugünse "herkese özrü kadar" verilmektedir.

Bir anlamda şişko, sahip olduğu beden sayesinde cinsel ayrımlamanın elinden kaçıp kurtulmuştur. Şişko bir vücut, cinsel eksikliğini, çevresindeki boşluğu yutarak kapatmaktadır. Bu şişkoluk, simgesel açıdan, vücudun kendilerinden ayrılmak istemediği ya da sevebilmek amacıyla kendilerinden uzaklaşmayı başaramadığı şeylerin oluşturduğu bir şişkoluktur. Burada vücut, kendine ait olanla olmayanı birbirinden ayıramamaktadır. Şişkonun vücudu, içbükey ya da dışbükey bir ayna gibidir. Şişko, kendini olduğu gibi yansıtacak düz bir aynayı henüz bulamamış biridir.

Çocuk, şeylerin dış görüntülerinden yola çıkarak düşsel olanla, yeniden canlandırılmış (simgesel) görünüm arasındaki ayrımın farkına varabilirken (bu ayrımlama dönemine "ayna evresi"** denilmektedir) şişkonun böyle bir ayrımlama sorunu yoktur. Dolayısıyla kendi başına zihin-

---

* "Açık veren" bir yönetim biçimi, toplumsalı her türlü açmazla karşı karşıya getirmiştir. İşte size bir alegori: ABD'nin her yerinde kaldırımlar, tekerlekli sandalyede oturan özürlü insanlar düşünülerek yeniden düzenlenmiştir. Bunun üzerine yönlerini kaldırım taşlarındaki çıkıntılar sayesinde bulan körler, gidecekleri yönü şaşırıp trafik kazalarına kurban gitmeye başlamışlardır. Sonuçta anayolların kenarlarına körler için raylar döşenmiştir. Ancak bu kez de tekerlekli sandalyeler rayların arasına sıkışmaya başlamıştır.

**Ayna evresi: Jacques Lacan tarafından psikanalize hediye edilmiş olan bu terim, çocuğa ait bir Ben'in oluşabilmesi (çocuğun aynada kendi imgesini tanıyabilmesi) ve imgesel bütünlüğünü sağlayabilmesi için 6-8. aylar arasında yaşadığı deneyim süresidir —*çev. notu.*

sel bir bölümleme yapamadığından (aynada) yansıyan bir imgeden yoksun bir vücut içinde şişinmeye devam eder.

Doğada şişko ya da müstehcen hayvanlar yoktur. Bunun nedeni herhalde hayvanların o ayna evresini yaşamamış olmaları değildir. Hayvanların kendilerini aynada seyretme gibi bir sorunları olmadığından müstehcenleşmeleri de söz konusu değildir. Oysa insan aynada kendini görmeden yaşayamayan bir varlığa benzemektedir. Şişko insan bu aynaya bakma sözleşmesini tek taraflı feshetmiş birine benzemektedir. Sanki, aynadan yansıyan bir görüntüye sahip olmak istemeyen, baştan çıkartıcı bir yansımayla gurur duymaktan vazgeçmiş, vücudunu kendi yüzü gibi görmeyen biridir. Bu şişkoluk salgı bezleriyle ilgili olmaktan çok aynaya bakma ve müstehcenlikle ilgili bir rahatsızlıktır.

Bedeni bir gösteri aracı haline sokan şeyin ne olduğunu söyleyebilmek kolay değildir. Ama en azından bu gösteri aracı özelliği sayesinde biçimler ve hareketten ekonomi yaparak kendi kendisiyle dalga geçtiği söylenebilir. Dans vücudu tepkisizlikten kurtarırken, hareket hareketsizlikten kurtarmakta, bakışlardaki çekicilikse onun varlığını ya da yokluğunu ifade edebilmektedir. Kısaca vücut bir ayartma nesnesi olmaya çalışmaktadır. Bütün bu özelliklerden yoksun bir şişko vücudun müstehcen bir görünüme sahip olduğu söylenebilir.

Gereksiz kiloların simgesi olan şişkoluk, sonunda cinselliği de bir gereksiz bir şeye dönüştürmüştür. Şişkoy ile klon (tekillik anlamında) ortak bir özelliğe sahiptir. Henüz bir klonla karşılaşmamış olmamıza karşın onu en iyi açıklayabilecek biçimin şişkoluk olduğu söylenebilir. Klon gibi şişkonun da amacı, günün birinde ikiye bölünerek bir bakıma kendine tıpatıp benzeyen ikinci bir şişko yaratmak değil midir? Kendince bir transseksüel olan şişkonun da amacı cinsel üretimin ötesine geçerek ikiye bölünme yoluyla (klon) üreyen canlılar dünyasında kendine bir yer edinmek değil midir? Bölünerek çoğalan bir

vücudun, genetik bölünmeyle çoğalan bir vücuttan pek farkı yoktur.

Klonlama sürecindeki tersliğin kökeninde, genetik ana babanın (Oidipus tipinde olmayan) sureti (tıpkısının aynısı) sayılabilecek canlılar üretme zorunluluğu vardır. Bu durumda klonlar bir kadına ya da bir erkeğe benzemek durumundadırlar. Oysa klonlama sürecinde cinsel ilişkiye gerek yoktur. Klon gereksiz bir cinsel organa sahip olmakla birlikte bunun, Bataille'ın sözünü ettiği şu her önüne gelenle birlikte olmanın yol açtığı cinsel gereksizlikle bir ilişkisi yoktur; çünkü Bataille'ın sözünü ettiği gereksiz cinsellik, yararsız bir kalıntıya benzemektedir. Tıpkı insanlarla hayvanlarda hangi amaca hizmet ettikleri çok iyi bilinmediği için insana anormal ve çirkin gelen organlar ya da fazlalıklar gibi. Cinsellik bu haliyle artık anlam üretmekten aciz tuhaf bir ayrımlama, kanserli bir gelişme sürecine benzemiştir (insanlık ve cinsellik tarihi boyunca ölüp gitmiş bir yığın ayrımlama biçimi vardır).

Belki de her organda diğerine benzer bir şekilde gelişme itkisiyle aynı çizgisel ve hücresel sürece boyun eğme eğilimi vardır. Canlıların tamamıyla birbirlerine benzer bir şekilde ve öngörülenden çok daha hızlı bir şekilde gelişmesine Freud ölüm itkisi diyordu. Bunalım ya da felaketin etkileyemediği bu sürecin sonsuz bir gelişmeden başka bir amacı yoktur.

Ancak bir an gelmekte ve bir şeyler bu süreci durdurmaktadır. Oysa şişkolukta bu süreç durmamaktadır. Özgün hatlarını yitiren vücutta, doku yapısı tek düze gelişimini sürdürmektedir. Bu, daha çok kendine özgü bir görünüme sahip ancak cinselliğini yitirdiğinden sonsuza dek sürüp gidecek kanserli bir yayılma biçiminden başka bir şeye benzemeyen bir vücuttur.

Uber den Begriff der Ekstasis als Metastasis (Metastaz Türünden Bir Kavram Olarak Kendinden Geçme) başlıklı yapıtında Franz von Baader, kendinden geçmeyle(/ken-

dini kaybetmeyle) bir tuttuğu metastaz kavramını, henüz hayattayken kendi amaçlarının ötesine geçmek, peşinen ölmek gibi bir şey olarak nitelendirmektedir. Şişkoda da buna benzer bir şeyler vardır. Şişko da henüz hayattayken kendine ait ölü vücudu yutmuş birine benzemektedir. Kendi vücudunu yutan biri şişmanlayacağından bu durumda şişman vücudun kendisi bir fazlalığa dönüşecektir. Bu olay yararsız bir organdaki tıkanmaya benzemektedir. Şişko, bir anlamda kendi cinsel organını yutmuş birine benzediğinden, yutulan cinsel organ bu azmanlaşan vücuda müstehcen bir görünüm kazandırmaktadır.

Yaşamı tehdit eden, onu ete kemiğe bürünmüş yararsız bir şey gibi gösteren Baader'in bu kendinden geçmiş, metastatik ölüm biçimini güncel haber sistemlerini de içine alacak şekilde genişletebiliriz. Çünkü ölü anlamı peşinen canlı bir anlamlama süreci içine yerleştiren güncel haber sistemlerinin de metastaz aşamasında oldukları ve bu durumun, gereksiz bir protez örneği, bol miktarda yararsız haber üretimine yol açtığı söylenebilir. Pornografi konusunda da durum farklı değildir; başka bir deyişle düşsel bir çıplaklık evreni izlenimi yaratan şey, ölü cinselliğin bile bile tüm ayrıntılarıyla gözlerinizin önünde cereyan eden bir cinsellik süreci içine yerleştirilmesidir (ölü emeğin, canlı emek üstündeki etkisinden daha önce söz etmiştik). Böylelikle pornografi sayesinde cinsellik de sonunda gereksiz bir şeye dönüşmektedir. İşte asıl müstehcen olan da budur; zira burada söz konusu olan şey görülen çok sayıdaki cinsel ilişki değil, cinsel ilişkinin artık gereksiz bir şeye dönüşmüş olmasıdır.

Bütün bunlara ne gerek var diyebiliriz (zira burada dolaylı bir şekilde bile olsa bize anlatılmaya çalışılan bir şeyler vardır). Hangi şeytan vücudun hissettiği dayanılmaz cinsel arzuların böylesine çarpıtılarak sunulmasına neden olmaktadır (zira burada gösterilen bir şey varsa o da doymak bilmeyen cinsel arzulardır).

Yoksa bu da normal çoğalma hızına karşı gelen kan-

serli hücrelerin gerçekleştirdikleri türden bir devrim midir? Eskiden devrimler politik bir içeriğe sahipti. Bu devrimler arzuları, enerjileri ve beyinleri baskı altına alınmış bireylerle gruplar tarafından gerçekleştiriliyordu. Artık böyle devrimlerle karşılaşılmıyor. Çünkü, içinde yaşamakta olduğumuz çağda devrim artık *genetik* bir görünüme sahiptir. Bu metastaz yapmış kanserli hücrelerin gerçekleştirdiği türden bir devrimdir; başka bir deyişle engellenmesi olanaksız bir yaşam tutkusuyla, denetlenmesi olanaksız bir yayılma hızı. Bu da bir devrim sayılır ama bu devrimin diyalektiği yoktur. Bu bilinçsizce gerçekleştirilen devrimi anlama ve açıklama konusunda zorlanıyoruz. Kanserli oluşumların mantıklı bir açıklaması yapılabilir mi? Kanserli oluşumlarda karşımıza çıkan bu yararsız gelişme belki de toplumsal oluşumlardaki hipergerçekliğe uygun bir biçimdir. Kansere yakalanmış bir vücutla, bu vücudun ürettiği kanserli hücreler sanki genetik *kodlara*, DNA komutlarına başkaldırmış gibidirler. Burada vücut "nesnel" tanımına başkaldırmaktadır. Bu, daha önce açıklanan antikor düzenlerindeki bozulma gibi patolojik bir eylem midir? Somatik ve psikosomatik veriler üstüne oturan geleneksel patolojiye göre insan vücudu dıştan gelen fiziksel, toplumsal ve psikolojik saldırılara karşı tepki göstermektedir; başka bir deyişle bu dışa yönelik bir tepkidir. Oysa kansere yakalanmış bir vücudun tepkisi *içe yöneliktir*; başka bir deyişle vücut kendi iç örgütlenme düzenine başkaldırmakta ve kendi yapısal düzenini bozmaya çalışmaktadır. Bu olayı sahip olduğu özgün tanımdan bıkan insanoğlunun, kendini organik bir hastalığın*

---

* Bu hem bölünmüş, hem de duygusal açıdan baskı altına alınmış metafizik vücut patolojisinde metastazın bir anlamı yoktur. Şişko, klon ya da kanserli vücut bir protez, bir metastaz, aşırı hastalıklı bir gelişmeye benzemektedir. Hiçbir şeyi yansıtamayan bu vücut açısından hayal kurma ya da baskı altına alınmanın da bir anlamı yoktur. Bir anlamda bu vücudun bilinçaltı yoktur. Bilinçaltı yoksa psikanalize gerek yoktur. Bu

kucağına atmasına benzetebiliriz.

Şişkoluk da bir tür (deliliktir) hastalıktır! Çünkü o yalnızca normal vücut morfolojisine karşı gelen bir şişman değil, *şişmandan daha da şişman* biridir. Onu karşıtıyla karşılaştırmanın bir anlamı yoktur. Ondan olsa olsa anlamsız kilolara sahip, normal vücut ölçülerini çoktan yitirip iki, üç kat irileşmiş ve hipergerçek bir varlık olarak söz edebiliriz.

Şişmanlık patolojisiyle ilgili uyarıları umursamayan şişko, diyet ve psikoterapi sürecine de sırtını dönerek başka bir mantıksal evrene yerleşmiştir. Bunu bir erek ya da referanstan yoksun şeylerin bir tür iç içe geçme yöntemiyle kendi ikizlerini ürettikleri katsayısal oluşum stratejisi olarak adlandırabiliriz.

Şişkoluk, gelecekte başımıza gelebilecek olaylar konusunda güzel bir örnek teşkil etmektedir. Belli bir oyun kuralının bulunmadığı bir yerde şeyler diyalektik mantık (*Aufhebung*) yerine iki ya da sonsuz sayıda çoğalabilmelerini sağlayan devrimci bir olasılaştırma mantığı (*Steigerung*) çerçevesinde değişip dönüşebilirler.

Hız, kusursuz bir devingenlik örneğidir; çünkü devi-

---

da yeni bir patolojinin başlangıcı demektir; başka bir deyişle varlıklarını itkiler ve yoğunlaşmadan çok yayılma ve boşaltma yöntemiyle sürdüren cinsellikten yoksun, sonsuza dek ikiye bölünme yöntemiyle çoğalabilecek hücrelere, normal gelişmeden çok hastalıklı bir gelişme; ayartmadan çok genetik aktarım özelliğine sahip (artık bir ağa benzeyen ve ağlar gibi çalışan vücutlara) sonsuza dek ikiye bölünebilecek varlıklara özgü bu klon kökenli (kronik) melankoli yabancımız değil. Bu insana ve topluma özgü narsis –cinsel ayrımdan yoksun ve tanımlanması imkânsız– melankoliyle yakından tanışıyoruz. Psikanalizin bu hastalıkla bir ilişkisi yoktur. Zaten psikanaliz ancak simgesel (dilsel) metaforlar konusunda konuşabilir; farklı ya da biçim değiştirme üstüne kurulmuş kendisiyle hiçbir ilişkisi olmayan bir düzen ya da metastaz konusunda söyleyebileceği bir şey yoktur.

nimin tersine bir anlamı, bir amacı yoktur; dolayısıyla devinimle ilişkisiz bir şeydir; başka bir deyişle hız, devinimin kendinden geçmiş biçimidir. Bu açıdan hızla, kusursuz bir çarpık vücut örneği olan şişkoluk arasında bir benzerlik vardır. Şişkoluk, vücudun kendinden geçmiş biçimidir; çünkü şişko, aynaya bakmak yerine kendini bir vücuda sahip olduğunu inandırmaya çalışan biridir. Canetti şöyle demektedir: "Yalnızca değişik sözcüklerle tekrarlanabilen tümceler kesinlikle doğrudur."

REHİNE

Şiddet anomik, terörse anormal bir şeydir. Şişko örneğinden yola çıkarak, terörün, siyaset dünyası ve düzenini deforme eden dışbükey bir aynaya benzediği söylenebilir. Bir bakıma terör demek siyasetin sonu demektir. Terör artık yalnızca şiddetle açıklanamayacak başka bir mantıksal evrene sanki rastlantısal, insanları oldukları yere mıhlayan, birbirlerine korku aşılamalarına yol açan bir evrene aittir. Şiddetten daha şiddetli olan bir şey varsa o da terörizmdir. Oyun kuralından yoksun bir evrende, politika-ötesi adlı sarmalın bu aşırı uçlara tırmanışa uygun bir biçim olduğu söylenebilir.

Yaşamı belirsiz bir süre için askıya alınan rehine ne ölü biridir ne de diri. Bir insanın rehine olarak alınması; alınyazısı, ecel gibi şeylerle değil, açıklamasını yapmaktan aciz kaldığı tamamıyla nedensiz, rastlantısal bir şanssızlıkla ilişkilidir. Rehine olmak kuralsız bir ölüm kalım oyunu oynamaya benzer. İşte bu yüzden rehinenin kendine yabancılaşması söz konusu olmadığı gibi, yabancılaşma ve değiş tokuş terimleriyle açıklanması da olanaksızdır. Rehine kesinlikle istisnai konuma sahip olan bir insan, potansiyel bir ölüdür.

Rehine ölmeyi göze alma olanağı elinden alınmış biri olup, yaşamı başka bir şeyin teminatı olarak gösterilmektedir. Bu insanı çileden çıkartan bir durumdur; zira bulunduğu konumda rehinenin göze alması gereken bir

risk yoktur. O, sözcüğün gerçek anlamında koruma altına alınmış biridir; zira artık bir alınyazısına bile sahip değildir.

Kendi rızasıyla ölmeyen bir rehineye kurban denemez; çünkü yaşamının elinden alınma nedeni başka bir ölüdür. Rehine, bireysel özgürlüğüne yabancılaşmış biri değil, özgürlüğü geçici olarak elinden alınmış biridir.

Bu durumla savaş sırasında da karşılaşılmaktadır. Savaş dışı bir eşdeğerlik ilkesine göre, öldürülen her subaya karşılık on rehine öldürülür. Şefleri uğruna rehin olmayı kabul eden uluslar bile vardır. Örneğin Hitler, savaşı kazanamayan bir Alman halkını ölüme mahkûm edecektir. Nükleer strateji alanındaysa sivil halk ve büyük metropollerde yaşayan insanlar genel kurmay başkanlıkları tarafından bir rehine gibi görülmektedirler; başka bir deyişle sivil halkın ölümü ve büyük metropollerin yok edilmesi caydırıcı kanıt olarak kullanılmaktadır.

Hepimiz birer rehine sayılırız. Bundan böyle her birimiz birer caydırıcı kanıt olarak kullanılacağız. Nesnel rehineler konumunda bulunan varlıklar olarak neyin karşılığı olduğumuz belli değil. Yoksa ipleri kimin elinde tuttuğu belli olmayan, bir tür değiştirilmiş alınyazısma mı sahibiz? Emin olduğumuz tek şey ölüm terazisindeki bize ait kefenin ipini elden kaçırmış olduğumuzdur. Bundan böyle simgesi nükleer güç olan istisnai bir bekleyiş ve askıya alınma sürecinde yaşayacağız. Dehşet saçan bir tanrının nesnel rehineleri olarak ipimizin son kez hangi olay ya da kazadan sonra kimin tarafından çekileceğini bilemiyoruz.

Hepimiz aynı zamanda birer öznel rehine konumundayız. Kendi yaşamımız başka bir şeyin teminatına benziyor. Kelle koltukta, ölüm tehlikesine bile bile lades diyoruz. Böyle bir kural ancak sizi tüm risklere karşı sigortalayan bir toplumda geçerli olabilir. Rehinenin içinde bulunduğu durum bundan farklı değildir. Toplum bizi önce hastaneye yatırıp (*hospitalisés*) sonra da rehin al-

maktadır (*hostage*). Güvenliğinizin sağlanmasından kasıt ne ölü ne diri olmanızdır. Rehine de paradoksal bir şekilde aynı konumdadır.

Terörist eylem ya da rehin almanın yol açtığı anonim, milyonlarca insanı kapsayan, biçimsel ve rastlantısal sorumluluk akla gelebilecek en abartılı ve komik sorumluluk biçimidir. Oysa konuya biraz yoğunlaşmak, terörizmin aslında, çelişkili bir şekilde hepimizi hem her şeyden sorumlu hem de hiçbir şeyden sorumlu tutmayan bir sistemin yediği büyük haltların emir kulluğundan başka bir şey yapmadığını görmemizi sağlamaktadır. Çünkü *önüne ilk çıkanı öldüren* bir terörizm, bundan böyle gerçek yaşamlarımızda boyun eğeceğimiz anonim sistemle, anonim iktidar ve anonim terör tarafından anonim bir şekilde alınmış kararı infaz etmekten başka bir iş yapmamış olacaktır. Birini yok etmek istiyorsanız onu öldürmeyin, milyonlarca insanın olaya duyarsız kalmasını sağlayın yeter. Terörizm, somutlaşarak kendini yadsımak, başka bir deyişle sınırsız ve belirsiz bir sorumluluğun (herkes her an için her şeyden sorumludur) gereklerini yerine getirmek demektir. Terörizmin, neden olduğu inanması en güç sonuçlardan yola çıkarak, liberal ve Hıristiyan insanlık anlayışına uygun bir şekilde davrandığı söylenebilir; başka bir deyişle bütün insanlar birbirleriyle dayanışma içinde olmalıdırlar, örneğin, sen şu anda burada olsan bile Kalküta'daki sefaletten sorumlu sayılırsın, türünden bir düşünceyi yaşama geçirmekten başka bir şey yapmadığı söylenebilir. Terörizmin korkunçluğundan söz ederken sormayı unuttuğumuz bir soru varsa o da terörizmin, özünde, korkunç ve terörist sayılabilecek evrensel bir sorumluluk duygusundan kaynaklanıp kaynaklanmadığıdır.

İçinde bulunduğumuz paradoksal durum şöyle özetlenebilir: Hiçbir şeyin anlamı kalmadığına göre her şey kusursuz bir şekilde yürüyüp gitmelidir. Bundan böyle hiç kimse hiçbir şeyden sorumlu tutulamayacağına göre en

önemsiz olayın bile muhakkak birine ya da bir şeye atfedilmesi gerekecektir. Herkesin her şeyden sorumlu olduğu bir ortamdaysa herkes her an her olaydan sorumlu tutulabilecektir. Günümüzde her anormalliğin nedenini açıklamak, her düzensizliğin nedenini ve suçlusunu bulmak zorundayız. Bunun da bir tür terör ya da terörizm biçimi olduğu söylenebilir; başka bir deyişle bu büyük, küçük demeden gerçekleşecek her olaydan kendini sorumlu tutmayı istemek gibi bir şeydir. Bu sorumluluk duyma hastalığına yol açan şeyse yalnızca sonuçlarla ilgilenen bir sistemde olayların nedenlerinin artık kimseyi ilgilendirmiyor olmasıdır.

Toplumlarımızı tehdit eden güvenli bir ortamda yaşama sorunu, uzun bir süre önce özgürlük sorununun yerini almıştır. Bunun nedeni felsefi ya da ahlâki düzeyde gerçekleşen bir değişimden çok sistemlerin nesnel durumlarında görülen değişikliktir. Bu durumu şöyle özetleyebiliriz:

- bir zamanlar görece dağınık, lakayt ve aşağı yukarı her şeyi denetleyebilecek bir konumda bulunan sistem *özgürlük* üretmekteydi;
- daha farklı bir konumda (kendi kendine çeki düzen verdiği, denetlediği, *feed-back* vs. gibi olanaklara sahip olduğu bir ortamda) sistem *güvenlik* üretmeye başladı;
- hem gelişigüzel hem de anormal boyutlarda bir gelişme gösterdiği ve doyum noktasına ulaştığı son aşamada sistem panik ve *terör* üretmekle meşguldür.

Bunlar anlamsız, soyut düşünceler değil, sistemin içinden geçtiği nesnel durumlardır. Bu yaklaşımın sorumluluk ya da trafik düzeni için de geçerli olup olmadığını sorabiliriz. Bize göre ikisi arasında bir fark yoktur. Yaşamın tüm alanlarında özgürlük, güvenlik ve terör aşamalarından geçtik. Önce kişisel sorumluluk, sonra denetim (sorumluluğun nesnel bir süreç tarafından yüklenilmesi) sonra da (genelleştirilmiş sorumluluk ve sorumluluk duymazsanız

fena olur, yani şantaj aşaması) terör.

Ortaya büyük terör sistemlerinin çıkmasına, yani kaza sonucu gerçekleşen ölümlerden korunma adı altında sistemli ve örgütlü ölümlere yol açan şey, (bizim özgürlük, hukuk ve verimlilik sistemimizin kabul edemediği) kaza sonucu gerçekleşen ölüm skandalını telafi etme düşüncesiydi. Biz işte böylesine dehşet verici ve mantıklı, yani ölüm üreten sistemlerin kaza sonucu ölüme son verdikleri bir ortamda yaşıyoruz. Zaten terörizmin bu sistemli ölümün (terör) yerine seçici bir mantık, yani rehine mantığı koyarak hiçbir sonuç elde edemeden mücadele etmeyi sürdürdüğü şey de bu mantıktır.

(Anonim bir terör yerine *seçici* bir terör mantığını yeğleyen Papa bile, Hıristiyanlıkta işlenmiş günahları bağışlatmak için kurban olmayı seçen İsa modelinde olduğu gibi, Mogadişu'lu rehinelerin yerine kurban olmayı önermiştir. Ancak bu kendini feda etme girişiminde kendine rağmen parodiyi andıran bir şeyler vardır, zira gündeme getirdiği çözüm yöntemi güncel sistemlerin öneremeyecekleri bir model üzerine oturtulmuştur. Çünkü güncel sistemlerde itici güç kendini kurban etme değil, yok etme; seçilmiş bir kurban değil, devasa boyutlara varan bir anonimliktir). Bu, içinde bulundukları durumdan ölerek, yani "kendilerini kurban ederek" kurtulmaya çalışan teröristlerin bağışlanmasını gerektiren bir durum değildir. Zira böyle bir davranış anonim terör örtüsünün ucunu bir anlığına kaldırmaktan başka bir işe yaramamaktadır.

Ortada bağışlanması gereken bir suç yoktur; çünkü rehineler gibi teröristler de bu eylem sırasında anonimleşmekte ve bir isme sahip olmalarının bir anlamı kalmamaktadır.

Daha önce "terör eylemlerinin gerçekleştirildiği mekânlardan" söz etmiştik. Bunlar hava alanları, elçilikler, parçalanmış bölgeler, ülke sınırları dışında kalan bölgelerdi. Yabancı bir ülkenin tümünü rehin alabileceğiniz en

küçük mekân bir elçiliktir. Yolcularıyla birlikte havalanan bir uçağı düşman toprağının havada uçan bir zerresi olarak nitelendirebiliriz. Bu durumda bir ülkeyi andıran uçak bir rehine gibi algılanabilir, çünkü bir şeyi rehin almak demek, onu bulunduğu ortamdan, bağlamdan söküp alarak terörün belirlediği bir ortama taşımak demektir. Bu duruma dünyanın her yerinde rastlamakla birlikte en somut biçimiyle dünyamızı çepeçevre saran yıldızlara ait uzayda karşılaşıyoruz.

Dünya artık terörün egemenliği altında bulunan bu *no man's land*'den yönetilmektedir; başka bir deyişle dünyamız sözcüğün gerçek anlamında bu coğrafi sınırlar ötesine ait, gezegen dışı bir yerlerin rehinesine dönüşmüş gibidir. Terörün belirlediği mekân denildiğinde akla gelmesi gereken şey budur; başka bir deyişle *herkes mevcut dünya düzeninden sorumlu tutulmaktadır.* Bu düzeni bozacak tehlikeli bir eylem *dünyanın yok olmasına neden olacaktır...* Dünyayı uzaya yerleştirilmiş uydularla, bombalardan daha kesin bir şekilde yok edecek bir yöntem biliyor musunuz? Tüm yeryüzünü nötralize eden ve rehin alınmasını sağlayan şey işte bu kesinlikle bir mekâna benzemeyen boşluktur. Biz artık uzaya göndermiş olduğumuz uyduların uydularına dönüştük.

Uzaydan denetimle, terör eylemlerinin gerçekleştirildiği mekânlar arasında büyük bir fark yoktur. Dünya çevresinde uçan askerî ve sivil amaçlı uydular, tıpkı içine kapatıldığı mekânda başına her an bir şeyler gelebileceği korkusuyla yaşayan, yani önce sözcüğün gerçek anlamında korkudan ölen sonra da öldürülen* rehine gibi, gezegenimize ait uzay boşluğunun neresinin kime ait olduğunu

---

* Uzaydan denetleme düşüncesi terörün olabilecek en küçük ve bireysel düzeylerde ortaya çıkmasını engelleyen bir örnek değildir; başka bir deyişle *egemenliği altında yaşadığımız düzenden biz sorumluyuz.* Bu düzen ciddi bir şekilde tehdit edildiği takdirde, psikolojik açıdan hepimiz kendimizi yok etmeye programlamış durumdayız...

belirlememizi olanaksız kılarak başımıza her an bir şeyler gelebileceğini düşünmemize yol açmaktadırlar.

Terör eylemlerinin gerçekleştirildiği bir mekândan söz edilebiliyorsa, bu durumda bu mekânda gerçekleşen rehine alış verişlerinden de söz edebilir. Bir bakıma her rehin alma olayı, her terörist eylem sanki bir başkasından esinlenmektedir. Bu durum insanın, dünyada bir zincirleme politika-ötesi terörist eylemler gerçekleştirildiği (halbuki politikacılar üzerimizde kesinlikle bu türden izlenimler bırakmamaktadırlar) izlenimine kapılmasına yol açmaktadır. Tıpkı Melanezya takımadalarında hiç kesintiye uğratılmadan sırayla her adada gerçekleştirilen *kula* törenleri gibi, kutsal bir haber niteliği taşıyan terörist eylemler de dünyanın bir ucundan diğerine kesintisiz bir elektrik akımı şeklinde taşmabilmektedir.

Rehine alış verişinin devreye girmesiyle insan, insan olmaktan çıkarak bir başka şeyin karşılığı, *gerçekleştirilmesi-olanaksız-kusursuz-bir-değiş-tokuş biçiminin aracı haline gelerek* euro-petro-dolarla, dalgalanmaya bırakılmış paraların ikizine benzemiştir. Ülkeleriyle her türlü bağlantıları kopan bu paralar altın ve ulusal para birimleriyle ölçülemez bir hale gelmiş ve gerçekte bu paraları borsa gibi bir yerde (gücül anlamda) alıp satabilmek bile olanaksızlaşmıştır. Ancak bu paralar gökyüzüne gönderilmiş soyut bir üstünlük ve denetim çılgınlığını temsil eden uydular gibi dünya ülkeleri arasındaki yolculuklarına devam etmekte ve asla gerçekleştirilemeyecek olan soyut bir total değiş tokuş çılgınlığını temsil etmektedirler. Bu aynı zamanda dünyanın yörüngesine yerleştirilen bombaların temsil ettiği *gerçekleştirilmesi olanaksız ve kusursuz bir savaş biçimidir.*

İnsan olarak hepimiz hem birer rehine, hem de birer terörist sayılırız. Bu değiş tokuş düzeni efendilerle köleler, egemenlerle bağımlılar, sömürenlerle sömürülenlere ait olan diğer değiş tokuş düzeninin yerini almıştır. Köle ve

proleter üzerine oturtulan açıklamalar sona ermiş, bunların yerini rehine ve teröristle ilgili açıklamalar almıştır. Yabancılaşmayla ilgili açıklamalar sona ermiş, bunların yerini terörle ilgili açıklamalar almıştır. Bu açıklamalar diğerlerine oranla çok daha berbat şeyler olmakla birlikte en azından liberal düzenin özlemini çekmemizi ve tarihin bize oyun oynamasını engellemektedirler. Bundan böyle politika-ötesi bir döneme girmiş bulunuyoruz.

Tüm diğerleriyle birlikte *politika alanında da* şantaj burcuna girmiş bulunuyoruz. Yaşamın tüm alanlarında karşımıza çıkmaya başlayan bu sorumluluk çılgınlığı bir tür caydırma görevi yapmaktadır.

Bu işi sahip olduğumuz kimliğin rehinesine dönüşmeye kadar götürdük; başka bir deyişle bu kimlikten yükümlü olmak, kendi hayatımızdan sorumlu olmak zorundayız (bu güvenlik önleminin adı muhtemelen sosyal sigortadır). Kendi kendimiz olmaya, konuşmaya, haz almaya mecburuz, aksi takdirde... aksi takdirde ne olur? Buna kışkırtma denir. Şeylerin olduklarından başka bir şekilde görünmelerine, kendilerini gizlemelerine, meydan okuma ve karmaşık bir görünüme izin veren ayartma sürecinin tersine, kışkırtma, özgürlüğünüzü kısıtlamakla yetinmeyip bir de sizi nasıl biriyseniz öyle görünmeye zorlar. Kışkırtma asla olduğunuzdan başka türlü görünmenize izin vermez (öyleyse kışkırtma simgesel bir cinayettir, çünkü siz asla *o kişi* olamazsınız, ama o kişi gibi görünmeye mahkûm edilebilirsiniz).

Güdümleme evreninde de egemen olan mantık budur. Güdümleme, tehdit yöntemiyle şiddet üreten yumuşak bir teknolojidir. Birilerini tehdit etmek istiyorsanız bu işi ancak bir başkasına ait bir şeyleri, örneğin o kişinin bir sırrını, hassas olduğu bir konuyu, en çok arzu duyduğu, en çok keyif aldığı şeylerden birini öğrenerek, ona acı çektirecek bir şey, yaşama hakkını elinden nasıl alabileceğinizi bilerek yapabilirsiniz. Psikolojinin tüm dallarıyla ilgili bir şey olan güdümleme sürecinin sahip olduğu araçlar

bunlardır. Biz isteklerimizi karşımızdakine işte bu zorlama yöntemiyle kabul ettiriyoruz.

Bireyler böyle bir düzende birbirlerinden bir şey isterlerken (aşk, tutku ya da ayartma süreçlerinde karşılaşılanın tersine), kendilerine yapılan duygusal tehditlere, diğerinin arzularına boyun eğmek zorunda kalmaktadırlar. Örneğin, "Onu bana vermezsen, depresyona girerim ve bunun sorumlusu da sen olursun"; "beni sevmezsen ölümümden sen sorumlu olursun" ve doğal olarak "seni sevmeme izin vermezsen, ölümünden kendin sorumlu olursun". Kısaca herkes sanki karşısındakinden bir yanıt bekleme, onu yanıt vermeye zorlama hastalığına yakalanmış gibi davranmaktadır.

Rehin alınmak istemiyorsanız, diğerlerini rehin alın. Hem de hiç tereddüt etmeden. Bu herkesin uyması gereken tek zorunlu kural, tek koşuldur. Politika-ötesi tek koşul kitlelerin dayattıklarıdır. Politika-ötesi tek eylem, bizim politika ötesi sefaletimizi ortaya koyarak bundan en olumsuz sonuçları çıkartan eylem biçimiyse terörizmdir. Hangi dünya görüşüne sahip olurlarsa olsunlar teröristler hep aynı şekilde davranmaktadırlar. Rehin almanın iletmeye çalıştığı politik bir mesaj yoktur; çünkü politik açıdan bu anlamsız ve herhangi bir sonuca yol açmayan bir eylemdir. Yol açtığı herhangi bir sonuç yoktur; çünkü olay her seferinde çıkmaz bir sokakta bitmektedir. Görünüşte bir süreklilik taşıyan siyasi olaylar da aslında herhangi bir sonuca yol açmıyorlar. Oysa sürekli çözüm üretilmesini sağlayacak bir süreç çok daha ilginç olurdu. Eskiden devrim olarak adlandırılan bu çözüm günümüzde dillerden düşürülmeyen bir aldatmacaya dönüşmüştür. Terörizm ise devasa bir aldatmacadan başka bir şey değildir.

Görünüşe göre terörist eylemler anlam üretimine karşı değildirler. Hiçbir şeyin gizlenmediği bir evrende terörizm şeylere eski anlamlarını kazandırmaya çalışmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek içinse aklına insanları öldürmek ve buna karşın toplumsal aldırmazlık sürecini

hızlandırmaktan başka bir çözüm gelmemektedir. Terörist eylem insanları kendine özgü bir biçimde etkilediğinden onu şeffaflık düzeninin felaket özelliklerine sahip yoğunlaşmış, saydam bir biçimi olarak bizi çepeçevre kuşatan tüm diğer yaygın biçimlerden ayırıp, onlara karşı kullanabiliriz. Terör, bizim bir türlü çözemediğimiz bir bulmacaya benzemektedir; başka bir deyişle *gizliden gizliye* giderek yaygınlaşan bir terör sorunu ancak yoğunlaştırılıp *görülebilir* bir hale getirilerek çözülebilir.

Günümüzde şeyler kendi kendilerini diyalektik (*Aufhebung*) bir şekilde aşıp geçerek devrime yol açamazlar. Terörizm, ironi ya da simülasyon gibi şeylerin bir devrime yol açabilmelerinin yolu çok hızlı bir şekilde çoğalmaları, son tanımayan, sınır tanımayan bir artış süreci içine girmelerinden geçmektedir.

Şu anda geçerli olan kendinden geçme (*extase*) mantığıdır, yoksa diyalektik mantık değil. Dolayısıyla terörizm şiddetin kendinden geçmiş (*extatique*) biçimidir. Dolayısıyla devlet toplumun kendinden geçmiş biçimi, porno cinselliğin kendinden geçmiş biçimi, dolayısıyla müstehcen de sahnenin kendinden geçmiş biçimidir, vs. Eleştirel ve diyalektik anlamlarını yitiren şeyler kendi kendilerini ancak çok hızlı bir şekilde yaygınlaşıp, ortalığı sarıp sarmalayarak ve görünür hale gelerek aşabilmektedirler. Keza Virilio'nun sözünü ettiği saf savaş da böyle bir şeydir; başka bir deyişle hemen her yerde her an çıkabilecek gerçek dışı bir savaşın kendinden geçmiş biçimi. Uzay araştırmaları da dahil olmak üzere yaşamın her alanında her şey birbirini tekrar etmekten başka bir şey yapmamaktadır. Yaşamın her alanına olasılaştırma ve tekrarlar mantığı egemen olmaya başlarken bizi de umursamazlık adlı bir kendinden geçme biçimine mahkûm etmektedir.

Baskı altında ve çaresizlik içinde yaşayan insanlar tarafından gerçekleştirildiğinde terörizm, rehin alma eylemleri politik bir niteliğe sahip olabilirler (bazı durumlar için bu

hâlâ geçerli bir düşüncedir). Aslında her ulus ve grup için terörizm ve rehin alma günümüzde kanıksanan, sıradan eylemlere dönüşmüştür. Örneğin, SSCB Sakharov'u öldürüp Afganistan'ı ilhak etmek yerine, Sakharov'la Afganistan'ı rehin almakta, yani "Soğuk savaşın iplerini germemi istemiyorsanız güç dengelerini bozmayın" türünden bir yaklaşım sergilemektedir. ABD ise SSCB'ne karşı Olimpiyat oyunlarını rehin almakta, yani "Oyunların sona ermesini istemiyorsanız geri adım atın" demektedir. Petrol üreten ülkelerse Batıya karşı petrolü rehin almaktadırlar. Bütün bunları insan hakları ya da başka şeyler adına kınamak anlamsızdır. Bu evre çoktan aşılıp geçilmiştir. Bu caydırıcı sistem gerçeğini en iyi bilenler rehin alanlardır (zaten bu yüzden sistem onları ahlâksızlıkla suçlamaktadır).

Daha genelinde hepimizin toplumsal tarafından rehin alındığı söylenebilir; başka bir deyişle "Toplumsallaşma sürecine katılıp sermayenizi, sağlığınızı, arzularınızı bu doğrultuda yönlendirmez... toplumsallaşmayı reddederseniz yok olup gidersiniz". Öyleyse insanın arzularını gerçekleştirebilmek amacıyla kendi kendisini rehin almak zorunda kalması o kadar da tuhaf bir düşünce değildir. Örneğin, içine kapandıkları yerden ölünceye kadar çıkmayan *çılgınlar* da bundan başka bir şey yapmamaktadırlar.

Yasaktan daha beter olan bir şey varsa o da şantajdır. Cezadan daha beter olan şeyi biz caydırma olarak adlandırıyoruz. Caydırma "bunu yapmayacaksın" değil, "bunu yapmayacak olursan" türünden bir taktik gütmekte ve daha ileriye gitmemektedir. Burada tehdit olasılığı askıda bırakılmaktadır/ertelenmektedir. Şantaj ve güdümleme sanatının bel kemiğini bu askıya alma/erteleme süreci oluşturmaktadır. *Erteleme* teröre özgü tipik bir özelliktir; zira rehin alma olayında rehine ölüme mahkûm değildir, bekletilen, yani ölümü ne kadar süreyle erteleneceği belli olmayan kişidir. Bu örnekten yola çıkarak bizim de nükleer savaş tehdidi altında yaşadığımız ancak bunu doğrudan bir tehdit şeklinde değil, sürekli ertelenen bir nükleer

savaş *tehdidi* şeklinde yaşadığımız söylenebilir; böyle bir şantaj sistemi dünyayı yok etmekten çok onu güdümlemeye çalışan bir sisteme benzemektedir.

Bu durum yasakların yol açtığı şiddet üstüne kurulmuş bir iktidar ve ilişki biçiminden çok başka bir iktidar ve ilişki biçimini zorunlu kılmaktadır. Zira belli bir alanda belli bir konuyu kapsayan bu ilişki biçiminde yasak çiğneyebilmek mümkündür. Oysa bir zorunluluk niteliği taşımayan ya da yasal bir dayanaktan yoksun ima yüklü şantaj sistemi (bundan böyle neye karşı misilleme yaptığı belli olmayan ve yaptırım gücünden yoksun bir yasa üstüne kurulu bir caydırma yöntemi bulmak gerekmektedir) bilmeceyi andıran bir terör sürecine benzemektedir.

Bildik yasak ve şiddet sürecine son veren terör müstehcen bir şeydir.

Karşılıklılık/değiş tokuş sürecine son veren şantaj müstehcen bir şeydir.

Hatta rehine bile müstehcendir. Çünkü rehine alındığı süre içinde temsil ettiği hiçbir şey yoktur (bu müstehcenliğin tanımıdır). Rehine teşhir edilmekten başka bir işe yaramaz. Bir imgeden yoksun tamamen nesneleşmiş bir varlıktır. Ölmeden ortadan kaybolan biridir. Tam ortadan kaybolacağı anda yaşamasına izin verilmiş, yaşamı askıya alınmış biridir.

Aldo Moro'yu kaçıran Kızıl Tugaylarınki (doğal olarak kendisinden bir an önce kurtulmak isteyen Hıristiyan Demokratların da işbirliğiyle) bu türden bir zaferdir. Kızıl Tugaylar Moro'yu devre dışı bırakarak, onun temsil ettiği bir şey bulunmadığını ve dolayısıyla hiçleşen bir devletin eşanlamlısı olduğunu göstermişlerdir. Derisi yüzülen iktidar anonim, sıradan bir cesede dönüşmüştür. İktidarın, bir arabanın bagajında, insanlık adına utanç verici bir durumda bulunabileceği gösterilmiştir! Bu müstehcen ve açıklanması olanaksız bir durumdur; çünkü geleneksel politik düzende bir kral ya da bir prensi rehin almak kim-

senin aklma bile gelmezdi; bu insanlar öldürülür ve ölü bir kral ya da prensin cesedi bile insanları etkilerdi.

Kendisinden kurtulamadığınız bir rehine müstehcenleşmektedir (Kızıl Tugaylar, Moro olayında bu olguyu kanıtlamışlardır). Bu, bir *ölünün* müstehcenliğine benzemektedir; zaten bu yüzden ölü politik açıdan bir işe yaramamaktadır. Ölerek müstehcen bir varlığa dönüşen Moro yüzünden iktidar da müstehcenleşmiştir (Moro'yu kaçıran Kızıl Tugaylar bu konuda çok başarılı olmuşlar ancak Moro'nun ölümü büyük sorunlara yol açmıştır. Zira *ölmek bir işe yaramıyorsa, ortadan kaybolmayı bilmek gerekir.* Öldürmek bir işe yaramıyorsa ortadan yok etmeyi bilmek gerekir).

Eli ayağı bağlanmış ve ağzı tıkanmış bir vaziyette bir arabanın bagajında bulunan Yargıç Urso'yu hatırlayın. Bulunduğu sırada ölü değildi. Tam tersine, başında bir kulaklık, sesi sonuna dek açılmış bir radyodan yükselen senfonik bir müzik dinlerken, yani *transistorize* bir halde bulundu. Kızıl Tugaylar, nedense her seferinde bu kutsal pislikleri komünist parti binasının önüne bırakmaktadırlar.

Kurban etme ve ritüel düzenindekinin tersine, terörizme özgü bu bilinçli teşhircilik ve ahlâksızlık, onun iletişim araçlarıyla olan yakınlığını açıklamaktadır. Çünkü iletişim araçları haberin ahlâksızlık aşaması olarak nitelendirilebilir. İletişim araçlarının terörizmin varlık nedeni oldukları söylenmektedir. Gerçekten de terörizm özgün bir politik eylem olarak tek başına var olamaz; başka bir deyişle terörizm, iletişim araçlarının rehinesidir. Tıpkı iletişim araçlarının terörizmin rehinesi olması gibi. Bu sonsuza dek sürebilecek bir şantaj oyununa benzemektedir. Burada herkes herkesin rehinesiyse o zaman *"toplumsal ilişki"* denilen şey kesinlikle ölmüş demektir. Bu kısır döngüsel şantaj düzeninin üstüne oturduğu bir terim varsa o da kitlelerdir. Kitleler olmasaydı ne iletişim araçları diye bir şey olurdu ne de terör.

Bir rehine ya da rehin alınmış bir şey konusunda ve-

rilebilecek bir ilk örnek varsa o da kitlelerdir. Başka bir deyişle kitleler istediği gibi davranamayan, tedavülden kalkmış artık kendisine hiçbir yerde rastlanmayan bir özneye benzerlerken, *bir nesne olarak ele alındıklarında onları açıklayabilmek kesinlikle olanaksız* hale gelmektedir. Rehine gibi kitleler konusunda da yapılabilecek pek fazla bir şey yoktur, yani insan kitlelerden nasıl kurtulabileceğini bilememektedir. Rehine ve rehin alınmış kitleler kendilerini rehin alanlardan, belleklerden silinmeyecek böyle bir intikam almaktadırlar. Bir güdümleme stratejisi oluşturulabileceğini ya da güdümlemenin stratejik bir işleve sahip olabileceğini düşünenlerin içinden çıkamadıkları konu da budur.

Eski günlere duyulan özlemin de etkisiyle günümüzde hâlâ güdümlenmiş edilgin bir varlıkla etkin bir güdümleyiciden söz edilebilmektedir. Eskiden egemenlik ve şiddet üstüne oturan ilişkiler, içinde yaşamaya başladığımız yeni yumuşak teknolojiler dönemine ancak bu şekilde yansıtılabilmektedir. Önemli güdümleme örneklerinden birinde yararlanılan karşılıklı görüşme, kamuoyu yoklamaları ve diğer yönlendirici katılım biçimlerinin kullandıkları soru/yanıt adlı en küçük birimde sorunun çağrıştırdığı bir yanıt vardır. Oysa soruyu soran kişi de yanıt verenden daha özgür bir konuma sahip değildir; çünkü soruyu yönelten kişi ancak yanıtı önceden belli olan sorular sorabilir. Öyleyse güdümleyici konumunda bulunan da güdümlendiği sanılan insan da aynı kısır döngüsel sürecin bir parçasıdır. Burada bir güdümleme stratejisinden söz edilemez; çünkü her iki taraf birbirlerini karşılıklı olarak güdümlemektedirler. Öyleyse kazanma ya da kaybetme konusunda her ikisi eşit şansa sahiptir.

Berabere kalma stratejisi konusunda Moro olayı güzel bir örnektir. Bu olayda iletişim araçları kara kutu görevi yaparken; görüntüleri hiçbir tepki vermeden, büyülenmiş bir şekilde izleyen kitlelerin amplifikatör görevi yaptıkları söylenebilir. Burada dört oyuncunun yer aldığı

ancak sorumluluğu hiç kimsenin yüklenmediği devasa bir döngüden söz ediyoruz. Politika-ötesi bir evrende dekor ve oyuncular sürekli değişmektedirler.

Saydam bir kişiliğe sahip olan Moro'nun benliğinde, asıl rehin alınan şey (kendini bize algılatan ama bize ulaşamayan, bizim de ona kendimizi algılatıp kendisine ulaşamadığımız) varlığını hissedemediğimiz, ortalıkta görünmeyen devlettir. Öte yandan Moro'yu rehin alan teröristler de yasa dışı ve ele geçirilmeleri olanaksız kişilerdir. Gerek devlet gerekse teröristler aynı anda bir iktidar ve karşı-iktidar oyunu oynamaktadırlar. Bu durumda bir pazarlıktan söz edilemez; çünkü her sınırsız sorumluluk sisteminde olduğu gibi birbirlerini rehin alan devlet ve teröristler açısından Moro'nun ölümü, iki taraf arasında pazarlığı yapılacak bir şeyin kalmadığını göstermektedir. Geleneksel toplumda sorumluluğun *sınırları* vardır, zaten bu yüzden o toplumda işler yolunda gitmektedir. Oysa insana sınırsız sorumluluk yükleyen ya da eskiden karşılıklı anlaşmaya yarayan bugün içi boşaltılmış terimlerle anlamlı hiçbir diyalogun kurulamayıp karşılıklı konuşmaktan başka bir şey yapılmayan bir toplumda, sistem, her konuda insanın kanını dondurmak ve büyülemekten başka bir şey yapmamaktadır. İnsanlık tarihine Rönesans, Venedik, Kilise, göz yanılması, opera gibi nefis gösteriler armağan eden İtalya, bugün de bize tüm İtalyan toplumunun suç ortaklığıyla gerçekleşen bereketli ve barok bir *terrorismo dell'arte* (terörizm gösterisi) sunmaktadır.

Yargıç Urso'nun kaçırılmasıyla birlikte bu konuda bir adım daha atılmıştır. Çünkü bu olayda resmi devletle karşı karşıya gelenler bu kez özgür ve yasa dışı teröristler değil, tam tersine, kapatıldıkları hücrelerden yargıçlık taslayan tutuklu teröristlerdir (oysa Yargıç Urso'nun tutukluluğunun simgesel bir anlamı vardır). Bu haber gizlilik değeri taşımasına karşın iletişim araçları haberi ulaştıran tutukluların varlığından habersizmiş gibi davranmakta-

dır. Kutuplar yer değiştirmiştir; yani önce kimlikleri bilinmiyor gibi davranılan tutuklu teröristler kim oldukları açıklandıktan sonra politik sınıfla değil "iletişim araçları" sınıfıyla pazarlık etmişlerdir.

Gerçekteyse burada da pazarlık konusu yapılabilecek bir şey olmadığı gibi Kızıl Tugayların yayınlanmasını istedikleri metinler, politik açıdan gülünç metinler olup bu metinlerde yer alan sırlar da bir o kadar gülünçtür. Ellerindeki rehineleri ne yapacaklarını bilemeyen Kızıl Tugaylar gibi, devlet de, özgür olduklarında bu kadar çok can sıkmayan parmaklıklar ardındaki bu tutuklularla nasıl baş edeceğini şaşırmış durumdadır.

Sonuç olarak bu olaylar sırasında Kızıl Tugaylar dönüşümlü bir sorumluluk sürecinin oluşmasına yol açacaklar ve bu süreçte devlet, politikacılar ve iletişim araçları Yargıç Urso'nun ölümünden en az teröristler kadar sorumlu olacaklardır. Hiçbir işe yaramayan sınırsız bir sorumluluk düzeninin sürdürülmesi sonuç olarak genel bir sorumsuzluk düzenine yani toplumsal sözleşmenin bozulmasına yol açmaktadır. Burada politik oyun kuralının bozulmasına yol açan şey şiddet eylemlerinden çok eylemler konusunda girişilen çılgınca karşılıklı suçlamalarla bu eylemlerin nedenleri ve sonuçlarının yanı sıra devlete özgü şiddet, sorumluluk, adalet vb. değerlerin zorla devreye sokulmasıdır.

Politikacılar böyle bir baskıya karşı direnemezlerdi. Üstelik üzerlerindeki bu baskı: "Terörizmden kurtulabilmek için ne gibi ödünler verirsiniz?" türünden dolaylı bir ültimatomla ikiye katlanmaktaydı. Bu sözlerle terörizmin, polis devletinin üstesinden gelebileceği türden bir kötülük olduğu ima edilmektedir. Bizler de bu müthiş öneriyi içten içe benimsemiş görünüyoruz; çünkü bunun için "politik bir bilince" gerek yok. İnsan kendi kendine bir terör değerlendirmesi yaptığında devletin tüm yaşamsal alanların denetlenmesine yönelik önlemler almasından, akılcı bir şiddet uygulamasına gitmesindense zaman zaman spazm ağrıları

şeklinde ortaya çıkan şiddet eylemlerini yeğleyesi geliyor.

Devletin sahip olduğu sınırsız gücün bir şeyler tarafından dengelenmesi gerekir. Bu varlığı tartışmalı dengeyi sağlayan aracılar politikaya özgü oyunun kuralıyla beraber ortadan kayboldularsa, hiç kimseye toplumsal bir konuma sahip olma hakkı tanınmıyorsa, bu durumda toplumsal sözleşmeye son verilmiş, yani kişi toplumsal çıkarlar adına sahip olduğu kişisel özgürlüğün bir kısmından vazgeçemeyecek bir duruma düşmüş demektir; görünüşe göre bunun tek sorumlusu her konuda sorumluluğu üstlenmiş olan devlettir (burada da artık bir değiş tokuş olayından söz edilemez; çünkü böyle bir durumda birey sahip olduğu o özgürlük parseli konusunda *pazarlık* etme olanağını yitirdiğinden bir rehine ya da sosyal güvence altına alınmış biri gibi görünmektedir). Böyle bir devletin ortadan kaybolmaya başlayan bu siyaset dünyasıyla birlikte, onun yerini alacak radikal ve saplantısal bir yadsıma biçimi bulması gerekmektedir; başka bir deyişle bunun adı devletin kendisiyle bir tür ahlâk dışı toplumsal sözleşme imzaladığı, onunla aynı oyunun kuralına boyun eğen terörizm adlı saplantıdır.

Gönderdikleri ültimatoma yanıt verilmesini isteyen teröristler devleti kendilerinden daha da terörist olmaya itmektedirler. Bu arada iletişim araçları da sakalla bıyık arasında bir tercih yapmak zorunda kalmakta, yani terörizme bir son vermek istedikleri takdirde, haber yapmaktan vazgeçmeleri gerekmektedir.

Rehine sorunu oldukça ilginç bir konudur; çünkü rehine demek değiş tokuş edilmesi olanaksız bir varlık demektir. Oysa içinde yaşadığımız toplumun temel yasası değiş tokuş olup, değiş tokuşun kendine özgü kuralları vardır. Bizim toplumumuzda değiş tokuş giderek belirginliğini yitirmekte, anlamını yitirmiş olan pazarlık kuralları nedeniyle her geçen gün daha az şey gerçekten pazarlık konusu edilebilmekte ya da her şeyin değiş tokuş alanı içine

çekilmesiyle birlikte değiş tokuşu olanaksız son nesneler gün yüzüne çıkarak pazarlık sürecinde hayati öneme sahip kozlara dönüşmektedirler.

Değiş tokuş düzeni tarihe karışmak üzeredir. Oysa yalnızca bir değiş tokuş (pazarlık) süreci yazgıya karşı çıkabilmemizi sağlayabilmektedir. Değiş tokuş sürecinden yoksun bir yerde çaresizliğe, yazgıya boyun eğmek kaçınılmaz hale gelmektedir.

Saf nesne, sahip olduğu güç nedeniyle elde edilmesi ya da değiş tokuş edilmesi olanaksız tek şeydir. Saf nesne demek, insanın kendisinden nasıl kurtulacağını bilemediği çok değerli bir şey demektir. Saf nesne yakılır ama pazarlık konusu edilmez. Saf nesne yok edilir ama intikamı da alınır. Ceset her zaman böyle bir işleve sahip olmuştur. Keza güzellik de. Fetiş de. Saf nesneye bir değer ya da fiyat biçilemez. Hem çok değersiz, hem çok değerli, hem de yeri doldurulamayacak, neredeyse kutsal bir nesnedir.

Rehine bu iki özelliğe de sahiptir, yani o hem defterden düşülüp, kendi haline terkedilmiş kimliksiz bir nesne hem de tamamen farklı, istisnai, bütün dikkatleri üstüne çekebilen, tehlikeli ve hayranlık duyulan bir nesnedir. Rehine de en az bir terörist kadar tehlikelidir. İnanmıyorsanız rehineleri serbest bırakanlara sorun. Rehine, onlar üstünde en az bir terörist kadar güçlü bir etkiye sahiptir. Böyle bir durumdan kurtulmak istediklerinde rehine ya da teröristin öldürülmesi arasında bir fark görmemektedirler; başka bir deyişle hükümetler duruma göre kurban olarak ya birini seçmektedirler ya da diğerini.

İşte bütün bu nedenler yüzünden rehinenin gizli bir pazarlık nesnesine dönüştürülebilmesi olanaksızdır. Çünkü rehineye karşılık aklınıza geleni talep edebilirsiniz. Başka hiçbir olayda böylesine bir paradoksla karşılaşamazsınız; başka bir deyişle ait olduğu değiş tokuş düzeninden aniden çekilip alınan rehineyle her şey değiş tokuş edilebilir. İçinde bulunduğu o hem istisnai ve radikal hem de her şeyle herkesten yalıtılmış olmanın yol

açtığı kutsal konum nedeniyle, rehine, dünyada var olan her şeyle değiş tokuş edilebilecek olağanüstü bir nesneye benzemektedir.

Burada tıpkı fetiş ya da tılsım gibi dünyayla bağlantısı kopartılan rehine de sanki zihin gücüyle her şeye egemen olunmasını sağlayan tuhaf bir işleme aracılık etmektedir. Buna benzer bir durumla özellikle şans, talih oyunlarında karşılaşılmaktadır; başka bir deyişle bir değiş tokuş aracı olma özelliğine son verilen ve kumarda kaybedilecek bir şeye dönüştürülen para bir anda ancak saf bir nesneye, yani tamamen yapay, sahte bir şey ya da bir fetişe benzediğinde zihinsel bir çoğaltılma işlemine tabi tutulmakta ve hemen her şeyin karşılığı olabilmektedir.

Fetişi, düşüncenin egemenliğini yadsıyan günlük yaşama iade edebilmek nasıl mümkün değilse, kumarda kaybedilen paranın da ekonomik düzene iadesi mümkün değildir. Kumarda kazanılan ya da kaybedilen para başka bir düzene ait gizli bir yasaya boyun eğer gibidir. Tıpkı rehineye ekonomik ya da politik bir değer biçebilme olanaksızlığı gibi. Böyle bir şey yapacağını sanan terörist yanılmaktadır. Buna karşın terörist eylemler insanların "rehine asla bir şeyle değiş tokuş edilemez, rehineyi verme karşılığında asla bir şey alınamaz" gibi bir yanılgıya kapılmalarına yol açmaktadır. Tıpkı işkence gören bir insanın çektiği acıların politik çıkarlara hizmet edememesi ya da işkence yapan kişinin zevk hanesine geçirilememesi gibi. Sonuç olarak, teröristlerin rehineyi başka bir şeyle değiş tokuş edebilme olasılığı yok denilecek kadar azdır; çünkü onu içinde yaşadığı gerçekliğin içinden öylesine ani ve şiddetli bir şekilde çekip almışlardır ki aynı şekilde iade edebilmeleri olanaksızdır.

Rehin alma, kaçırma ve gözlerden saklama yöntemiyle (bir anlamda onu eşi nadir bulunan bir koleksiyon parçasına dönüştürerek) bir nesne ya da bir insana paha biçilmez bir değer konulmasını isteyerek güç ilişkilerini tehlikeli bir hale getirmekte ve olabilecek en üst düzeyde

bir değiş tokuş olayı gerçekleştirmeye çalışmakta ancak bu girişim paradoksal bir şekilde başarısızlığa uğramaktadır; çünkü bir insanı kaçırmakla yok etmek arasında bir fark bulunmadığından, terörist, rehinenin değişim değerine kendi elleriyle son veren birine benzemektedir. Öte yandan kısa bir süre sonra kaçırılan kişi olmadan da işlerin yürüdüğünü fark eden sistem (Moro örneğindeki gibi) bir anlamda onu geri almamanın kendi yararına olacağını düşünmeye başlamaktadır. Zira özgür bir rehine, ölü bir rehineden daha tehlikelidir; çünkü bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış bir insan gibi, onun da çevresine yalnızca kötülük mikrobu yayacağı düşünülmektedir (bir devlet adamı olan Moro'nun itibarını sıfıra indirgeyen Kızıl Tugaylar artık hiç kimsenin istemediği ve tüm siyaset dünyasını etkileyebilecek, hastalığını herkese bulaştırabilecek bu politikacıyı, bu yaşayan-ölüyü iade etselerdi doğru bir şey yapmış olurlardı; çünkü o zaman Moro'yu başlarından defetme işini politikacıların üstüne yıkmış olurlardı).

Rehinenin başka bir şeyle değiş tokuş edilebilme olanaksızlığı karşısında terörist sonuçta kendi yaşamıyla rehineninkini değiş tokuş edebilme seçeneğinden başkasına sahip olamamaktadır. İkisini kader birliği yapmaya zorlayan bu durum sayesinde aralarındaki tuhaf suç ortaklığının nedeni de anlaşılmaktadır. Rehineyi bir değerler sistemi içinden aniden çekip alan terörist, aynı zamanda kendi kendini bir pazarlık yapma olanağından yoksun bırakmış olmaktadır. İçinde bulundukları istisnai durum nedeniyle yasal çerçevenin dışına çıkan bu değiş tokuş edilebilmeleri olanaksız iki insan bir tür suç ortaklığına gitmekte, *ikili* bir figür oluşturmaktadırlar. Bu, insanı ayartan bir figüre benzemektedir; bu, hem modern dünyaya özgü tek ölümü paylaşma biçimi hem de hiç kimsenin kesinlikle ilgi duymadığı bir ölme biçimidir.

Belki de rehin almanın kesinlikle pazarlık yapmak gibi bir amacı yoktur; çünkü rehin alma eylemi *değiş tokuş sürecine bir son vermekten başka bir şey yapama-*

maktadır. Teröristin sorunu "rehineden nasıl kurtulacağı" değildir. Bu içinden çıkılması olanaksız, özgün bir duruma benzemektedir. Terörizm aniden ortaya çıkan ve şiddete başvurarak artık değiş tokuş süreci diye bir şey kalmadığını gösteren ütopik bir eylemdir. İçinde yaşamakta olduğumuz bu kanıksanmış tarihsel durumu, yani artık değiş tokuş süreci ve kurallarıyla birlikte toplumsal sözleşmenin de sona erdiğini her seferinde sahneye değiş tokuş sürecinin kesinlikle yürümediğini gösteren bir oyun koyarak sergilemektedir. Karşımda muhatap olarak alabileceğim biri olmayacaksa o zaman elimde kalan özgürlük ve haklar konusunda kiminle görüşecek, kişisel haklar ve özgürlükler konusunda kimin kapısını çalacak, beni kimin temsil ettiğini nereden bileceğim?

Karşınızda konuşacak bir muhatap bulabildiğiniz, seve seve katlandığınız, güvendiğiniz toplumsal sözleşme ve akılcı değiş tokuş, yani karlılık ve umut düzeni artık sona ermiştir. Bunların yerini meydan okuma ya da kışkırtmaya dayalı akıl almaz bir istisnai spekülasyon süreci almış gibidir. Rehin alma olayında işte bu türden, yani çok kısa süren, mantık dışı, saniyelerle ifade edilebilecek bir spekülasyon süreciyle karşılaşılmaktadır. Politik bir niteliğe sahip olmayan rehin alma eylemi daha çok insanın düşgücünü zorlayan bir tezgâh, gerçekleştirilmesi olanaksız düşsel bir değiş tokuş biçimi ve böyle bir değiş tokuş biçiminin neden gerçekleştirilemeyeceğini bire bir gösteren bir olaydır.

MÜSTEHCEN

Önlenemeyen bir umursamazlık, bir boşluk duygusu, bir şişkoluk ve terör düzenine ait olan bütün bu figürler aynı zamanda yitirilen bir illüzyon, oyun ve sahne düzenine ait müstehcen figürlerdir.

Şişkoda artık vücut diye bir şeyin varlığından söz edi-

lemezken, rehine değiş tokuş, müstehcenlikse cinsellik düzenine bir son vermektedir, vs. Keza toplumsal, siyasi düzen ve üstünde oyunların sergilendiği tiyatro sahnesi diye bir şey kalmamıştır. Artık sır, mesafe bilinci ve illüzyon üretme yeteneğini yitirmiş bir düzende yaşıyoruz.

Simülakrlar üzerine oturtulan bir egemenlik biçimi artık tamamıyla unutulup gidilmiştir. Oysa kültür demek simülakrların kolektif bir şekilde paylaşılması demekken, günümüzde bu kültür anlayışına gerçek ve anlamın zorla paylaşılması gibi bir süreçle karşı çıkılmaya çalışılmaktadır. Eğer bir egemenlik biçiminden söz edilecekse bu yalnızca görünümlere egemen olma şeklinde ifade edilebilir. Eğer bir suç ortaklığından söz edilecekse bu yalnızca illüzyon ve sırrın kolektif paylaşımı şeklinde olabilir.

Bir illüzyon üretim düzeni ve biçimi olduğunu unutarak varsayımsal bir gerçek ve gerçekçi biçimlerin peşine takılan herkes müstehcenlik tuzağına düşmüş demektir. Bir illüzyondan söz edilebilmesi için sahneye, müstehcenlikten söz edilebilmesi içinse gerçeğe ihtiyaç vardır.

Teröristlerin hiç durmadan birbirlerinin aynısı sayılabilecek terör eylemleri gerçekleştirmelerinde insanı hem korkutan hem de büyüleyen bir şeyler vardır. Bu karışık duygular doğanın eseri olup bu doğal karışıklığa son verebilecek tek şey illüzyondur/kandırmacadır. Bu birbirlerinin aynısı olan terör eylemlerinin birbirlerinden ayrılmasını sağlayabilecek tek şey illüzyondur/kandırmacadır.

Gerçekten daha gerçek kadar berbat bir şey düşünemiyorum. Bu konuda klon ve şu illüzyonist hikâyesinde yer alan otomat örneklerini verebilirim. İllüzyonist hikâyesinde insanı dehşete düşüren şey doğal varlığın, yapay bir varlık tarafından kusursuz denilebilecek bir şekilde taklit edilerek geri plana düşürülmesi değil (çünkü illüzyonistin imal ettiği bu otomat insana özgü tüm hareketleri kusursuz bir şekilde taklit edebildiğinden otomatı illüzyonisttten ayırabilmek neredeyse olanaksızdır),

tam tersine, insanların *yapay bir varlığı doğal bir varlık olarak algılamalarıdır.* Bir skandala benzeyen bu olayın acımasızca eleştirilmesi gerekir. Çünkü doğal olanla yapay olanı birbirinden ayırmamızı engelleyen bir doğa kadar korkutucu bir şey olamaz. Seyirciler üstünde böyle bir benzerliğin yol açacağı korkuyu sezinleyen illüzyonist, illüzyonun sahip olduğu etkileme ve kandırma gücünden yararlanarak otomatın yapması gereken az çok mekanik bir görünüme sahip hareketleri taklit ederek sahnede bir otomat bulunduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.

İllüzyonun gücüne sahip olmayan, yani insanı baştan çıkartmayan bir şey cansız ve korkutucu bir şeydir. Ceset, klon ve daha genelde gerçeğiyle görüntüsünün birbirlerine karıştırıldığı her şey insanı ancak korkutabilir. İllüzyonun sona erdiği yerde karşımıza ölüm çıkmaktadır.

Gerçeği gerçekten, gerçeği kendisinden daha da gerçek görünenden ayırabilmek (bu durumda gerçek anında pornografik bir niteliğe sahip olmaktadır) ve müstehcenleşen gerçeğe, adına benzerlik denen şu doğal ile yapay arasındaki iğrenç suç ortaklığına karşı mücadele edebilmek için illüzyonu eski sağlığına ve gücüne kavuşturmak gerekir. Çünkü *doğal olanın yapay olandan ayrılmasını sağlayan* bu ahlâk dışı ve uğursuz güce biz ayartma diyoruz. Çünkü teröre ayartmadan başka bir şeyle karşı koyabilmek olanaksızdır.

İllüzyon üretimine yönelik tüm sahneler ortadan kalkmış, illüzyon tüm gücünü yitirmiş, törensel düzen ya da oyun kuralının zorunlu kıldığı mesafe bilinci yok edilmiş, yani yaşamın tüm alanlarına karışıklık egemen olmuştur. Bütün rollerin birbirlerine karıştırıldıklarını gösteren, bu karmaşayı en güzel şekilde dışavuran süreçler erotikleştirme ve cinselleştirmedir. Özellikle, her zaman karman çorman ve mutsuz bir görünüm sunan psikolojinin ortaya çıkması birbirlerinden farklı oyun alanları ve oyun kurallarının yok olmasıyla ilgili bir olaydır. İllüzyon sahnesi,

yani şu temel sahnenin yerini asla bilinçaltı ürünü hayali bir "öteki sahne" alamaz.

İllüzyon sahtekârlık yapmaya çalışmaz; çünkü akılla mantıkla açıklanamayacak göstergelerden yararlanır, sahte göstergelerden değil. Kendilerinden yararlandığı bu göstergeler aracılığıyla bizi büyüleyen illüzyon, anlam talebimize karşılık verme gereksinimi duymaz.

Genelde büyüleyici bir şey olan imgenin gerçekten daha zarif bir görünüme sahip olmasının tek nedeni iki boyutlu olmasıdır; bu da onu her zaman daha çekici kılmıştır (çünkü biz şeytanın egemen olduğu bir evrende yaşıyoruz). Keza göz yanılsaması denilen şey resme bir gerçeklik yanılsaması ekleyerek onun sahteden daha sahte bir görünüme sahip olmasına neden olur. Biz bunu ikinci dereceden bir simülakr olarak adlandırıyoruz.

Ayartma da sahteden daha sahte bir şeydir; çünkü o da kendilerine anlamlarını yitirttiği gerçeğe benzer göstergelerden yararlanır. Ayartmanın hem göstergeleri, hem de insanları aldattığı söylenebilir. Hayatında bir bakış ya da bir sözcükten hiç etkilenmemiş, tamamıyla göstergelerin ürettikleri bir illüzyona teslim olmamış, anında görünümlerin egemenliği altına girmemiş; başka bir deyişle sahte bir dünyanın ötesine geçerek, tamamıyla yapay bir evrenin parçası olmak istememiş kaç kişi vardır?

Sahte bir şey bizim doğru bildiğimiz şeyden kuşkulanmamıza neden olurken, sahteden daha da sahte görünümlü bir şey bizi başka dünyalara götürüp, kendine hayran bırakmaktadır. Gerçek dünyada terazinin kâh doğruluk kefesi ağır çeker kâ yanlışlık kefesi. Ayartma sürecinde (burada sanat yapıtlarını göz önüne getirin) sahte sanki hakikatin tüm gücünü eline geçirmektedir. İllüzyon sanki hakikatin tüm gücünü ele geçirmektedir. Bu süreci durdurabilmek mümkün müdür? Artık ne gerçek vardır ne de doğru bir gerçek açıklaması. Mevcut enerjiden çok daha güçlü bir enerji sayesinde ortaya bir biçim çıkıyor,

sahtenin enerjisi gerçeğin gücünü ele geçirebiliyorsa ya da İyilik, Kötülüğün enerjisine sahip olabiliyor ve bunları karşılaştırmak yerine bir tür tuhaf biçimsel çarpıtma bir biçim içinde başka bir biçimin, bir enerjinin daha güçlü ters bir enerji içinde algılanmasına izin veriyorsa bu süreci engelleyebilmek mümkün müdür?

Aşırı uçlara tırmanma sürecini belirleyen şey ters sonuçların aynı anda ortaya çıkmasına neden olan mantıktır. Belki de müstehcenlik ve ayartmanın yol açtıkları sonuçların radikal bir şekilde karşılaştırılması gerekiyor. Belki de onları bir araya getirip içinden çıkılamayacak bir şekle soktuktan sonra ikisini birden aynı anda incelemek gerekiyor.

Keza kumar parasının sahip olduğu kesinkes müstehcen görünüm ve değer konusundaki gizli yanılsamaya çok çarpıcı bir açıklama getirilebilmektedir.

Kumarda ortaya konan paranın büyüklüğü, değer kavramının anlamsızlaşarak ortadan kaybolmasına neden olmaktadır. Bunun potlaç ve harcama düzeninde karşılaşılan değer yasağının çiğnenmesiyle bir ilişkisi yoktur. Bu Bataille'ın çok da bilinçli bir şekilde üretmediği bir ütopyadan başka bir şey olamaz; çünkü ekonomi politiğin düşleyebileceği en son şey budur. Kumarda paranın üretilmesi ya da yok edilmesi gibi bir şeyden söz edilemez; çünkü kumar parası değerini yitirdikten/anlamsızlaştıktan sonra para görünümünde yeniden ortaya çıkan bir şeye benzemektedir. Kumar parası yalnızca dış görünümü paraya benzeyen, kazanç ve kayıp sözcükleriyle ifade edilen bir şeydir.

Kumar kesinlikle müstehcen bir oyundur, çünkü sahip olduğu bir anlam ya da değer yoktur; başka bir deyişle kumar parası sahip olduğu değeri tamamen yitirmiş, boş kağıdın eşdeğerlisi sayılabilecek bir şeydir. Yalnızca oynayanlar arasında gidip gelebilmesi için biçimsel değişikliğe uğratılmış, yalnızca bir büyüleme, biçimsel bir tutku,

insana verdiği yüzeysel zevkin hem belli edildiği hem de gizlenmeye çalışıldığı bir şeydir. Kumar parası bir gösteriş aracı, değerin kendinden geçmiş anlamsız biçiminden başka bir şey olamaz.

Kumarın hiç kimse tarafından çözülememiş bir sırrı varsa o da kumarda para diye bir şeyin bulunmamasıdır. Bu olay iktidarın sırrı denilen şeye benzemektedir, zira iktidarın sırrı diye bir şey yoktur. Kumarda para ne bir öz ne bir töz ne de bir değere sahiptir. Kumar, var olmayan, hayali bir parayla oynanan bir oyuna benzemektedir.

Paranın varlığının tüm simgesel ağırlığıyla hissedildiği ekonomi politik ve değiş tokuş düzeninde bunun tam tersi bir durumla karşılaşılmaktadır. Bu düzende, para, müstehcenleşmesine izin verilmediğinden keyfi bir oyun kuralına boyun eğen kusursuz bir simülakr paylaşımına benzemektedir

Kumarda bir sır varsa o da paranın hiçbir anlama sahip olmamasıdır. Burada para bir görünümden ibarettir. Burada görünümler oyunuyla keyfi bir oyun kuralı, değerin sahip olduğu tözü yitirmesine neden olmaktadır.

Zihinsel düzeyde gerçekleştirilen toplama ve çarpma işlemleri gibi kumar esnasında da inanılmaz miktarlara varan paralarla oyun oynanabilmesinin nedeni ortada bir paranın bulunmamasıdır. Bu durum, "kim en çok terimi belleğinde tutabilir" oyununa benzemektedir; başka bir deyişle sözcüklerin anlamları unutulduğunda, belleğe çok daha fazla terim yerleştirilebilmektedir.

Burada söz konusu olan şey tüketim ya da harcama değildir, zira insanın para ve değeri tüketebilmesi için onlara tutku derecesinde bağlı olması gerekmektedir. Tıpkı yasak çiğneyebilmek için yasalara tutku derecesinde bağlı olmak gerektiği gibi. Bunlar *sıcak*, yani somut tutkulardır. Oysa kumarda önemli olan tutkuyla bağlılık, inanç değil sırdır; tıpkı var olmayan para ya da bir görünüm kazandırma ve biçimsel değişikliğe uğratma gücü (başka bir de-

yişle oyunun sahip olduğu mutlak simülasyon gücü) gibi. Bu, *cool* bir tutku, kendinden geçmenin *soğuk/soyut* bir biçimidir. Oyun kuralı ve görünümlere özgü vahşi ritüele katkıda bulunan her şey gibi soğuk kanlılık da kumara özgü bir şeydir. Soğuk kanlı olmak bir şeylerin gizlenmesini sağlarken aynı zamanda tüm dikkatlerin oyuncunun yüzü üstünde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Soğuk kanlı olmak görünümlerin ötesinde yer alan başka bir şeylere, ilahi güçlerin oyuna katılma biçimlerine ve öznel görünümlerin gerisindeki gizli nesnelliğe çeki düzen vermektedir.

Sahte, gerçeğin tüm gücüne sahip olabiliyorsa -ki biçimsel açıdan bu illüzyon ve ayartmanın ulaşabildiği en üst düzeydir- bu durumda gerçek de sahtenin tüm gücüne sahip olabilir demektir; işte bu müstehcen bir biçimdir.

Gerçekten daha gerçek görünen şeye müstehcen diyoruz. Tıpkı bir film ekranının tamamını kaplayan cinsel ilişkiyle ilgili görüntüler gibi. Bunlar çok abartılı boyutlara sahip olup cinselliği anlamsız bir biçime indirgeyen, cinsel ilişkiyi tekrar tekrar göstermekten başka bir şey yapmayan görüntüleridir (burada yinelemeden başka bir gerçekten söz edilemez). Burada cinsel ilişkinin cinsel ilişki görüntüsüyle çiftleştiği söylenebilir. Tıpkı şişko bir vücut ve metastaz yapmış kanserli hücreler gibi cinsellik de burada kendini organlar ve orgazm görüntüleri şeklinde teşhir eden bir şeye benzemektedir. Bu cinsel işlevlerin basit, komik ve aşağılanmış bir biçimi değil, tam tersine cinsel işlevlerin bilinçli bir şekilde abartılı boyutlara taşınmasıdır. Burada cinsel ilişkiden daha gerçekçi cinsel ilişki görüntüleri sunulmakta, cinsel ilişkiye cinsellik katılmaya çalışılmaktadır. Bu görüntülerde müstehcen olan çiftleşen bedenler değil cinsel ilişkinin zihinsel yinelenmesi, giderek artan gerçekçi görüntülerin neden olduğu pornografik boyutlara ulaşan cinsel organlardır.

Ayartmanın insanı büyüleyen boyutlara ulaşması-

na neden olan da yine aynı süreçtir. Müstehcen olan bir şey varsa o da ekranı kaplayan, ancak hiçbir şey ifade etmeyen devasa cinsel organlardır (pornografik evrende karşılaşılan en büyük eksiklik aynı oranlara ulaşmayan bir duyarlık ve zevk alma sürecidir). Bir anlama sahip olamayan, uç noktaya ulaşmış bir zevk alma anının kurgu marifetiyle yalnızca birkaç saniye gösterilmesine ayartma denir. Her iki durumda da salt biçimsel bir cinsellik, sürekli büyüyerek kendinden geçen biçimlerle karşılaşılmaktadır.

Yalnızca nitelik değil, nitelikten yoksunluk konusunda da böyle bir kendinden geçmeden söz edilebilir; başka bir deyişle nötr biçimler de kendinden geçme yöntemiyle yaygınlaşabilir, kendi kendilerini var edebilirler. O zaman da ortaya akıl almaz müstehcen şeyler çıkar. Gerçekten de pornografi nötr biçimleri teşhir eden ve zorla yaygınlaştıran bir sanattır.

Cinselliğe dayalı müstehcenlik hem insani niteliklere sahiptir, hem de ikiyüzlü bir şeydir; çünkü bizim müstehcenliğe genel bir biçim vermemizi engellemektedir. Cinselliğe dayalı müstehcenlik tamamen biçimsel, çok abartılmış imgeler içinde kaybolup giderek, görünmez olmanın sağladığı çekiciliği de yitirmektedir.

Çünkü görünenden daha da görünür olmaya çalışana müstehcen diyoruz.

Görünmeyenden daha da görünmez olmaya çalışanaysa sır diyoruz.

Sahne, görülenler düzenine ait bir şeydir. Oysa müstehcene ait bir sahneden söz edilemez; olsa olsa çok abartılı boyutlara ulaşan bir görselliğe sahip şeylerin ortalığı kaplamasından söz edilebilir. *Bütün sahneleri yerle bir eden şeyi müstehcen olarak adlandırıyoruz.* Müstehcenlik, adı üzerinde, kötü nam sahibi bir şeydir. Çünkü şeyleri hipergörünürlük boyutuna taşıyan müstehcenlik aynı zamanda onların sonunun habercisi, bir tür kıyamet göstergesidir.

Tüm göstergeler müstehcenleşmiştir, yoksa yalnızca kaba saba bir cinsellik içeren ve cinselliği canlandırmaktan aciz göstergeler değil. Sır ölünce, müstehcenlik bizim için bir alınyazısına dönüşmüştür. Tüm bilmeceler çözüldüğünde yıldızlar sönmeye başlamaktadır. Sırları açığa çıkartıp gözler önüne sermekle yetinmez onları görünürden daha da görünür bir hale getirir, yani müstehcenleştirir, tüm illüzyonları kolaylıkla anlaşılır bir hale getirirsek o zaman gökyüzüyle dünya arasındaki bağlantı kopmaktadır. Bizim kültürümüzde yok olmadan önce her şey bir cinsellik aşamasından geçmektedir. Bu idoller, göstergeler, kurumlar ve söylevlerin ruhuna işlemiş bir şehvet düşkünlüğü şeklindedir, yoksa kutsal bir fahişelik şeklinde değil. Söylevlerin ruhuna işleyen bu müstehcen anıştırmalarla, bu müstehcen ses tonları aynı zamanda onların ortadan kayboluşlarının da en somut göstergesidir.

Cinsel yalnızca cinsel, toplumsal da yalnızca toplumsal olarak kaldığı sürece müstehcen diye bir şey olamaz. Oysa günümüzde her şey nasıl müstehcenleştiriliyorsa aynı şekilde de toplumsallaştırılmaktadır; başka bir deyişle biz toplumsal ilişkiden, cinsel bir "ilişkiden" söz eder gibi söz ediyoruz. Bu artık sıra dışı özelliklere sahip masalsı bir toplumsallık değil insanları birbirlerine yakınlaştırmaya, (gözle kotak lens arasındaki gibi) birbirleriyle bağlantı kurmaya iten, bir protezi andıran, sigortacının kendi kendini sigortalaması türünden zavallı bir toplumsallıktır. Bu *yas tutan* bir toplumsala, yani nereye doğru gideceğini bilemeyen bir grubun içine düştüğü bir türlü sona ermeyen bir yanılsamaya benzemektedir. Bireyde nasıl bir cinsellik takıntısı varsa insan gruplarında da öyle bir toplumsallık takıntısı vardır. Cinsel anlamda her ikisinin de üreyememe gibi bir saplantısı vardır.

Günümüzde hepimiz birer toplumsal işçi sayılırız. Oysa bir "işten" başka bir şeye benzeyemeyen bir toplumsal da neyin nesidir? Olgusal ve hukuksal varlığından çok

piyasadaki arz, tüketim ve değiş tokuş miktarıyla doğru orantılı bir varlığa sahip olabilen toplumsal, kendini pazar ekonomisine ait sıradan bir eşya gibi gördüğünden yalnızca zorla yeniden üretilebileceğine inanmaktadır. Reklama bile inandığı söylenebilir; çünkü ister iletişim araçları, ister ideoloji ve söylevler aracılığıyla olsun yaptığı tek şey kendi reklamıdır.

Kamusal enerji, daha doğrusu masalsı ve insanı hülyalar kurmaya sürükleyen toplumsal enerjinin (en yoğun illüzyon biçimleri ütopyalardır) giderek tükendiği bir dünyada, toplumsal, akıl dışı boyutlara ulaşmakta, giderek şişkolaşmaktadır. Böyle bir görünüme sahip olan toplumsal sizi sarıp sarmalayan anaç, memeli, hücreli, cinsel organa sahip bir bedene benzemektedir. Eskiden kahramanlara günümüzdeyse özürlü, üşütük, dejenere, geri zekâlı ve uyumsuz insanlara endekslenmiş toplumsal, artık muazzam bir "sağaltıcı analık" şirketine dönüşmüştür.

Toplumsal ancak belli sınırlar içinde, yani bir efsane, oyun, alın yazısı hatta bir meydan okuma biçimi olmayı sürdürebildiği ölçüde var olabilir; yoksa kesinlikle bir arz talep oyunuyla saf dışı edilecek bir gerçeklik şeklinde değil. Vücut cinsel bir arz ve talep oyunu tarafından yok edilmiş ve toplumsal gibi o da güzel bir ayartma nesnesine dönüşmesini sağlayan efsanevi gücü yitirmiştir.

Günümüzde sözcüğün gerçek anlamında müstehcenleşen toplumsal, kendisinden nasıl kurtulacağımızı bilemediğimiz bir cesede benzemektedir. Bundan böyle toplumsalın berbat bir çürüme evresine girdiği söylenebilir. Tamamıyla kurumadan ve ölüm kendini tüm güzelliğiyle göstermeden önce, cesedin, ne pahasına olursa olsun kesinlikle kötü ruhlardan ve şeytanlardan arındırıldığı, sözcüğün gerçek anlamında müstehcen olarak nitelendirilebilecek bir evreden geçmesi gerekmektedir; zira ne bir isim ne de temsil edebileceği bir şey bulunmayan ölü bir vücudun sözcüklerle ifade edebilmenin olanaksız görün-

düğü bu değişim süreci her yeri sarmaktadır.

Nesnel varlığını ya da iğrençliğini zorla kabul ettirmeye çalışan, yani ölümün sahip olduğu sır ve zarafete sahip olmayan, çürüyen bir ceset gibi yalnızca fiziksel ayrışıma uğrayan, hayal gücüne son verilerek her şeyin gerçekçi bir görünüme sahip olduğu maske, göz farı ve bir yüze sahip olmanın mümkün olmadığı bir yerde her şey ya tamamıyla cinsel bir görünüme kavuşturulmuş ya da ölmüş demektir. Bu sayılanların tamamı hem müstehcen hem de pornografik olarak nitelendirilebilir.

Aşırı anlam yüklenen, aşırı yer kaplayan her şey müstehcendir, dolayısıyla bunların gerçeği yeniden canlandırma sürecinde ölçüyü kaçırdıkları, yani kusursuz birer "simülakra" benzedikleri söylenebilir.

Her şey politika alanı içine çekildiğinde, politika toplumsal yazgıyı belirleyen bir süreç olmaktan çıkarak kültürel bir sürece dönüşmekte ve beraberinde ortaya bir de sefil bir politik kültürün çıkmasına neden olmaktadır.

Her şey kültürel alan içine çekildiğinde, kültür toplumsal yazgıyı belirleyen bir süreç olmaktan çıkarak politik bir sürece dönüşmekte ve beraberinde ortaya bir de sefil bir kültürel politikanın çıkmasına neden olmaktadır.

Tarih, ekonomi, toplumsal ve cinsellik için de benzer şeyler söylenebilir. Bir zamanlar özgün ve birbirlerinden farklı olan bu kategorileri mantıksal açıdan gidebilecekleri en uç noktaya kadar götürdüğünüzde sıradanlaşarak, kendilerini yok edecek politika-ötesi bir ortamın hazırlanmasına katkıda bulunduklarını görürsünüz. Biz buna çaresiz stratejilerin sonu sıradan stratejilerin başlangıcı diyoruz.

Vücut, spor ve modanın politik anlamlara sahip oldukları ileri sürülerek yıkıcı (*subversif*) bir keşif yapıldığı sanılmıştır. Oysa bu türden bir yaklaşım, aralarındaki benzerliğin analitik ve ideolojik açıdan sorgulanmasına yol açmaktan başka bir işe yaramamıştır. Bu, tüm hastalık-

ların psikosomatik bir kökene sahip olduğunu söylemek gibi bir şeydir. Hiç kimseye bir yararı olmayan güzel bir keşif; başka bir deyişle böyle bir yaklaşım biçimi "onların" daha alt kategoriler şeklinde tanımlanmasından başka bir işe yaramamaktadır.

Politika, kültür, toplum, cinsellik, psikoloji alanlarında karşılaşılan bu genel durum sonlarının gelmiş olduğunu göstermektedir. Bu genel durumu en güzel şekilde ifade eden semptomsa akla gelebilecek her şekli alabilen çokdisiplinli bir bilim anlayışıdır. Burada her disiplin diğer disipline ait işe yaramaz kavramlardan yararlanmaktadır.

Bu kavram ve kategori karmaşıklığının, birbirlerine karışan ve birbirleriyle suç ortaklığı yapan ırklar örneğinde olduğu gibi barok olarak nitelendirilebilecek sonuçlara yol açtıkları söylenebilir. Yeni bir müstehcenlik alanı olarak nitelendirilebilecek ABD'de toplumsal kayıtsızlık, yan yana yaşama ve suç ortaklığının ulaşmış olduğu çarpıcı sonuçlar apaçık bir şekilde görülebilmektedir. Ancak buradaki müstehcenlik bedenler, göstergeler ve imgeleri oluşturan maddelerin hızlandırılmasıyla biçimsel dönüşüme uğramış gibidir.

Bütün modern biçimler müstehcendir. Önceleri müstehcenlikle yalnızca, sonsuza dek sürüp gideceğini düşündüğümüz, cinsellikte karşılaşacağımızı sanmıştık. Oysa günümüzde müstehcenlik gözle görülebilen her yere ulaşabilmektedir. Bakışın kendisi müstehcenleştirilmiş gibidir. Bu, perdede izlenen sadistliklerin kamera karşısında gerçek anlamda yaşandığı Latin Amerika'da çekilmiş kimi hipergerçek filmlerdekine benzeyen ölümcül bir fahişelik biçimidir. Bunun öldürme arzusundan kaynaklanan bir sapıklık biçimi olduğu söylenebilir mi? Hiç sanmam; zira bu hem pornografinin temel özellikleri arasında yer alan ayrıntının yeniden ön plana çıkartılması, gerçeğin tamamıyla yansıtılması gibi bir yanılsamayla ilişkili bir şeydir hem de geçmişin görsel anlamda yeniden üretilmesi, "ger-

çeklik izlenimi" ve "yaşamın gerçekliği" kısaca yaşamla ilişkili bir şeydir.

Pornografi cinselliğe bir gerçeklik katmaya çalışırken, retro da yaşanmış bir olaya, kültürel ayrıntıya ve tarihi kişiliğe gerçeklik katmaya çalışmaktadır. Her ikisi de akıl almaz ayrıntılar ve sürekli yinelenen haddinden fazla gerçekçi göstergeler sunarak her türlü özlem duygusuna son verebilmektedirler. Bu da bir tür sahtekârlıktır (*exaction*); çünkü şeylere zorla gerçeklik kazandırılmaya, gerçekçi anlamlar yüklenmeye çalışılmaktadır. Belki de şeyler ancak bu şekilde, yani aşırı çiğ bir ışıkla aydınlatıldıkları ve inandırıcı dozda gösterge kullanıldığında bir "gerçekliğe" sahip olabilmektedirler!

Bundan böyle gerçek adına ne varsa pornografinin hipergerçekliği içinde yer alırken şimdiki zaman dilimi içinde olup biten her şey "retro"nun içinde, anlamdan geriye kalanlarsa bizi çepeçevre kuşatan üç boyutlu göstergeler içinde yer alacaktır.

Bugün toplum, ahlâk ve haber adına bıkıp usanılmadan filme çekilen, ayıklanan, gözden geçirilen ve düzeltilen her şey müstehcendir. Örneğin, televizyonda insanlar kendi yaşamları hakkında zorla konuşturulmaya çalışılırken, tüm Fransa itiraf ve günah çıkartmaya itilmekte, hatta hayvanların bile eğitim düzenine boyun eğme tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadırlar; başka bir deyişle eskiden doğuran bir zürafa canlı olarak izlenebiliyordu. (Onlar ne müthiş görüntülerdi!) Bugün aynı olay okula taşınma, yani aynı olay çocuk gözüyle sunulmaktadır vb. Televizyonda gösterilen en sıradan filmler bile ahmakça ve işe yaramaz tartışmalardan sonra izlenebilmektedir; başka bir deyişle burada sözü edilen şey zararsız bir kültürel teknoloji, kudurmuş bir toplumsallaştırma süreci ve kesintisiz bir şekilde sürdürülen toplumsal hakkındaki yorumlarda görülen artıştan kaynaklanan müstehcenliktir.

Katılımı sağlama (*sollicitation*), duyarlı kılma, hedef

belirleme, bağlantı kurma, ilişki kurma, aktarma yani özetle bunlar *zararsız bir müstehcenlik* terminolojisine ait, dur durak tanımayan bir pislik ve iğrençlik sürecini ifade etmeye yarayan terimlerdir. Bu, kendilerine işlemsel bir biçim kazandırılmış, tamamıyla dışa dönük davranışlar, değerler ve insanlık dışı belirsiz göstergelerden oluşan yeniliğe özgü bir müstehcenliktir... Bu kamuoyu yoklamaları ve istatistiklerden oluşan zararsız bir müstehcenliktir. Bir sırları yoksa bile kitlelere sırları açıklatılmaya çalışılmaktadır. Bu düzende herkes sırlarını açıklamak, sessizliğini bozmak ve göz atmaya, kulak vermeye bile değmeyen iletişim sürecinin bir parçası olmak zorundadır. Kim ne derse desin, müstehcen bir bakıştan söz edebilmek olanaksızdır. Tam tersine, müstehcen olan, bakılmaya bile değer olmadığından ayartılması da gerekmeyen bilumum canlı cansız şeylerdir; bunlar ayartıcı bakışlar atmaya değmeyecek türden yalnızca görülüp geçilmeye mahkûm şeylerdir.

Müstehcenlik demek bakılan şeyin çok ayrıntılı bir görünüme sahip olması, bakışın o izlediği ekran içinde kaybolup gitmesi demektir. Bu, bakanla bakılanı suç ortaklığı yapmaya zorlayan, en büyük boyutlarda yakın çekim görüntülerle gerçekleştirilen bir fuhuş biçimine benzemektedir.

Özellikle de biz Batılılar, insan yüzlerine, kendilerini gerçeklik ve arzuyla donatıp psikolojik açıdan soyduğumuz cinsel organlara bakar gibi bakıyoruz. Bu görüntülerde törensel bir özellik taşımayan, makyajsız ve göstergelerden yoksun yüzlerin tüm güçleriyle müstehcen görünmeye çalıştıkları söylenebilir. Bizlerse bu var olmayan hakikat gösterisini izliyor ve enerjimizin tamamını hiçbir işe yaramayacak açıklamalar üretmek amacıyla harcıyoruz. Yalnızca görünümler, yani haklarında anlam üretmediğimiz göstergeler her alanda karşımıza çıkan, bu bomboş hakikat evrenindeki töz yitimini engelleyebilirler.

Değişik görünümlere sahip olamayan bir yüzün cinsel bir organdan başka bir şeye benzemediği söylenebilir.

Değişik görünümlere sahip olamayan bir vücudunsa çıplak ve müstehcen (çıplaklık, vücudu örterek, onu müstehcenlikten koruyan şeyin adıdır) olduğu söylenebilir.

Değişik görünümlere sahip olması tamamıyla engellenen bir vücut ya da bir yüzü yalnızca seyrederek zevk alabilmek mümkün müdür? Bir vücut ya da bir yüzün çekiciliğini yok sayarak arzulanabileceğini düşünmek olanaksız bir şeydir. Sırdan yoksun bir vücut ya da bir yüz nasıl keşfedilebilir? Buna karşın göz ardı edilmemesi gereken bir şey varsa o da müstehcenliğin her türlü karmaşıklık ve ayartma sürecine son verebilecek bir güce sahip olduğu ve bizi yüzden yoksun bedenler, gözden yoksun yüzler ve bomboş bakan gözler tarafından büyülenmeye mahkûm edebileceğidir. Bizim ilgimizi çeken şey belki de işin yalnızca bu yanı, yani tamamıyla kendinden geçmiş ve müstehcen bir evrende kusursuz gerçeklik parçacıklarına benzeyen bu bildik işlevsiz nesnelerin birbirlerini yok edecek olmalarıdır.

Bu müstehcenlik süreci eskiden düşler kurmamızı sağlayan içerik yanılsamasından arta kalan ne varsa peşi sıra sürükleyip götürürken bir yandan da şu büyüsünü yitirmiş dünyaya sorulabilecek son soruyu sormayı ihmal etmemektedir: "Dünyanın gizli bir anlamı var mıdır?" Her şeye aşırı miktarda anlam yüklendiğinde anlam anlaşılmaz bir şeye dönüşmektedir. Hiçbir duygusal boyuta sahip olmayan bir kendinden geçme sürecinde abartılan tüm değerler (Fransa'daki güncel sosyalist toplum anlayışı da dahil olmak üzere) gerçekliklerini yitirmektedir.

Öyleyse geleneksel pornografi de bizimle dalga geçmiş olabilir. Pornografi aslında gerçekten de bir yerlerde benim gösteremediğim güzel bir cinsel ilişki biçimi var, yoksa ben onun karikatürü olamazdım demeye çalışmaktadır. Ben ölçüsüz bir cinsellik örneğiysem, bu durumda ölçülü bir cinselliğin varlığı yadsınamaz demektedir. Asıl sorun da zaten budur; başka bir deyişle bir yerlerde

güzel bir cinsel ilişki biçimiyle karşılaşabilmek mümkün müdür, vücut "arzu" adı altında özgürleştirilmeyi bekleyen ideal bir cinsel ilişki aracından başka bir şey değil midir? Cinsel ilişkiyi tüm boyutlarıyla ele alıp açıklama girişiminde bulunanlar görünüşe göre bu soruya hayır yanıtını vermektedirler. İnsanlar hiçbir arzu duymadan ve zevk almadan özgürce cinsel ilişki kurmak isteyebilir (bu mümkün) ve hiç kimseye hesap vermeden canlarının istediği kişiyle birlikte olabilirler.

Ekonomi politiğe de bir zamanlar aynı, yani insanlık dışı ve soyut bir kapitalist sistemi yaşatan değişim değerinin ötesine geçildiğinde, özgürleştirilmesi gereken olumlu bir değer tözü, metaı kapsayan ideal bir kullanım değeri var mıdır sorusu sorulmuştu. Tabii ki hayır, zira değişim değerinin ortaya çıkmasıyla birlikte kullanım değeri denilen şeyin tarihe karışarak ekonomi politik tarafından sonradan üretilen paradoksal bir düşe benzediği söylenebilir.

Aynı soru toplumsal için de geçerlidir; başka bir deyişle bu terörist ve hipergerçek toplumsallaşma ve sürekli tehdit altında bulunan iletişim sürecinin ötesine geçildiğinde ya da berisinde kalındığında olumlu bir toplumsal tözle, özgürleştirilmeyi bekleyen hatta özgürleştirilmesi gereken ideal bir toplumsal ilişki biçiminden söz edilebilir mi? Yanıtın olumsuz olduğunu hepimiz biliyoruz; başka bir deyişle belli bir toplumsal sözleşmeyle oluşturulan denge ve uyum tarihe karıştığından değişim denilen açık seçik bir müstehcenlik sürecine mahkûm edilmiş bulunuyoruz. Sakın bundan kötü bir ütopyanın gerçekleştirilmiş olduğu gibi bir sonuç çıkartılmasın; zira bizim yaptığımıza olsa olsa gerçekliğin çökmesi pahasına bir ütopyayı yaşama geçirmek denilebilir.

Tiyatro ve illüzyon üreten sahneler için de benzer şeyler söylenebilir. Barok tiyatro döneminde sunulan temsiller çok abartılıdır. Şenlik, su ve havai fişek eğlenceleri, mekanik hileler (tiyatral illüzyon üretimiyle birlikte ortaya

önemli mekanik buluşlar çıkmıştır) bu dönem tiyatrosunun vazgeçilmez unsurlarıdır. Barok tiyatrodaki sahne illüzyonu kusursuzdur. Bu tiyatro sahnesinde sunulan illüzyon kusursuzdur. Tıpkı gerçekten daha gerçek gibi görünen ancak gerçekle karıştırılmak istenmeyen göz yanılmasının çağdaş karşılığı sayılabilecek simülakrların tersine barok tiyatroda teknik, taklit, *artefact* ve makinelerin de yardımıyla *gerçeğe kendi kurallarına uygun bir şekilde meydan okunmaktadır.* XVI. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar giden mimari ve resimsel perspektif için de benzer şeyler söylenebilir; çünkü burada kendisinden yararlanılan perspektif çoğunlukla bir sahneye koyma biçimine, bir illüzyon üretimine benzemeye çalışmaktadır. Perspektiften yararlanmak demek sahneye bir şeyler koymak demektir. Perspektifin amacı gerçek değil, görünüm üretebilmektir. Perspektife dayalı illüzyonun insanı nasıl olup da etkileyebildiğini açıklayamıyoruz; çünkü ortada açıklanması gereken bir şey yok.

Yine de illüzyona sırrını itiraf ettirebilmek amacıyla baskı yapılmış, tiyatro ise yeniden canlandırma tuzağına düşürülmüştür. XVIII. yüzyılda "gerçekle" ilgilenmeye başlayan tiyatro sahnesi, mekanik simülasyon ve metafizik illüzyon üretiminden uzaklaşarak natüralist biçime boyun eğmiştir. Bu tiyatro sahnesi başka bir dünyanın gizli çekiciliği adına biçimsel değişikliklerin sağladığı prestijden vazgeçmiştir. Toplumsal karşıtlıklar, psikolojik sorunların yaşandığı ve daha genelinde gerçekliğin sorgulandığı dönemin çağdaşı sayılabilecek *eleştirel bir tiyatro dönemi* başlamıştır.

Oysa yeniden canlandırma sürecinde aşılması gereken önemli bir engel vardır. Artık biçimsel değişiklikler ya da tapılası illüzyon numaraları çekebilecek bir güce sahip olmayan tiyatronun eleştirel bir enerji ve bir tür kutsal çekim gücüne sahip olmayı sürdürdüğü söylenebilir. Eleştirel bir güce sahip olan tiyatronun sahne ve seyirci şeklinde ikiye bölünmesi, bir üstünlük ve yargılama alanına

dönüşmesi bile çekim gücünü etkileyememiştir.

Artaud, hiç kuşkusuz, tiyatroyu şu çürümüş gerçeklik masalları anlatmaktan kurtarmak isteyecek son insandır. Artaud, yeniden canlandırma sürecinin sona ermekte olduğunu ilk fark eden insanlardan biri olarak illüzyon ve simülakr dönemleri öncesine kadar gidip, tiyatroya, vahşet kavramının da yardımıyla göstergenin gerçekliğe vahşice saldırdığı ya da gerçekçi olmayan tiyatroların (Pekin Operası, Bali tiyatrosu ve ölümcül bir illüzyon sahnesine benzeyen kurban törenleri gibi) temel özellikleri arasında yer alan gerçekle gösterge özdeşliği enjekte etmeye çalışmıştır.

Günümüzde tiyatro sahnesi sahip olduğu eleştirel gücün yanı sıra hiç kuşkusuz illüzyon gücünü de tamamen tüketmek üzeredir. Tiyatronun sahip olduğu etkileme gücü artık sahneyi bir illüzyon üretim alanı olarak görmeyen insanlarla her türlü anti-tiyatro biçiminin eline geçmiş durumdadır. Belki bir zamanlar bir biçim olarak tiyatro ve gerçek arasında diyalektik bir alış veriş olduğu söylenebilirdi. Oysa günümüzde ancak boş ve anlamsız bir gerçekten söz eden boş ve anlamsız tiyatro oyunları izliyoruz. Sahne ve salon arasındaki kopukluğa son veren, illüzyonu yasaklayan tiyatro sokağa, günlük yaşamın içine inerek tüm gerçekliği öyküleştirebileceğini, gerçekliğin içinde eriyip ortadan kaybolabileceğini ve aynı zamanda da bu gerçekliği dönüştürebileceğini sanmaktadır.

Bundan daha büyük bir paradoks olamaz, çünkü böyle bir durumda ortalık bin bir çeşit animasyon, yaratıcılık ve dışavurum, *happening* ve *acting out* gösterileriyle dolup taşmaya başlamakta ve tiyatro genelinde terapi amaçlı bir psikodrama uygulamasına benzemektedir.

Tiyatronun artık seyirciyi tutkularından arındıran o ünlü Aristocu *catharsis* kavramıyla bir ilişkisi yoktur. Bu tiyatro bir anlamda, insanı kötü alışkanlıklardan kurtaran ve yaşama döndürmeye çalışan iyileştirme kürlerine benzemektedir. Bu tiyatronun illüzyonla bir ilişkisi yoktur; başka bir deyişle burada hakikat bin bir değişik şekilde

özgürce dışa vurulmaktadır. Herkesin hem oyuncu hem de seyirci olduğu bir dünyada sahne diye bir yer yoktur; çünkü artık her yer sahnedir. Kural mural kalmamıştır, herkes kendi yazdığı oyunda oynamakta, kendi kurduğu hayallerde durmadan değişiklik yapmaktadır.

Bu müstehcen antitiyatro biçimiyle her yerde karşılaşılmaktadır.

Her yerde karşımıza bilgi ve deliliğin karmaşık bir psikodramaya benzetilerek anlaşılmaz hale getirildiği antipedagoji, antipsikiyatri biçimlerinin yanı sıra hastayla doktora (çözümleyenle, çözümlenene) yer değiştirten antipsikanalizin müstehcen biçimleri çıkmaktadır. Tüm sahneler ortadan kaybolmuştur. Başka bir deyişle her alan sahip olduğu sahneyi yitirmekte; ilgi çekici ya da farklı bir bakış açısına sahip her şeye karşı tepkisiz kalınmaktadır. Belki de bunların bir tür müstehcenlik olarak nitelendirilebilecek yapay bir yeniden canlandırılma cezasına çarptırıldıkları söylenebilir. Bu değişim sürecinin en güzel örneklerinden biri ortadan kaybolan emek sahnesidir. Almanya'da boşu boşuna çalışan fabrika simülakrlarında "gerçek" anlamda üretim yapılmamakta, bunlar yalnızca işsizleri oyalamak amacıyla ayakta tutulmakta ve psikososyal açıdan insanların çalışma sürecinden kopmaları engellenmeye çalışılmaktadır. Bu fabrikalarda 'çalışan' insanlar, üretimle hiçbir ilişkisi olmayan bir mekânda üretime yönelik jestleri boşu boşuna yineleyerek, karşılığında bir ücret almaktadırlar; başka bir deyişle bu modern dünyaya özgü inanılması zor bir halüsinasyona benzemektedir. Bu kesinlikle emeğin kendinden geçmiş bir biçimi olup, burada çalışanlar emeğin kendinden geçmiş anlamsız bir biçimini üretmektedirler. Bu çalışma parodisi kadar melankolik ve müstehcen bir şey olamaz. Burada proleter, havası alınıp ambalajlanmış bir orospuya dönüşmektedir.

Siyaset sahnesinin çöküşüyle birlikte, zararsız müsteh-

cenlik, yani her şeyi görünür hale getirme çılgınlığı olabilecek en uç noktaya ulaşmıştır.

XVIII. yüzyıldan itibaren siyaset sahnesi belli bir ahlâk ve ciddiyete sahip olmuştur. Zaman içinde halk, halkın iradesi, toplumsal çelişkiler vb. olayların asal gösterilenine dönüşmüştür. Politika ideal bir temsil etme biçimi olmaya zorlanmıştır.

Oysa bu siyaset sahnesinden önceki kral saraylarında karşılaşılan politik yaşam dolap çevirme ve entrikalardan oluşan bir tiyatro oyununa benziyordu. O tarihten sonra ortaya kamusal alan ve temsil sistemi diye bir şey çıkmıştır (kopukluk tiyatrodaki sahne ve salon bölünmesiyle aynı tarihe rastlamaktadır). Estetik bir oyuna benzeyen politika sona ermiş ve bıraktığı yer, tarihsel nesnelliği sahne illüzyonuna yeğleyen göstermelik bir politik etik anlayış tarafından doldurulmaya çalışılmıştır.

Siyaset sahnesinin etik bir görünüme sahip olabilmesi için uzun bir baskı altına alma dönemi yaşanması gerekmiştir (dilbilimsel yapılanmanın göstergenin baskı altında tutulmasıyla mümkün olabilmesi gibi). Müstehcenle işte bu temsil etme sistemi adlı sahnenin dışında kalan, aydınlatılmamış bölgelerde karşılaşılmaktadır. Başlangıçta bu karanlık bölge içinde yer alan müstehcenlik siyaset sahnesi ya da dünyasının kolaylıkla kavranmasını engellemekteydi; tıpkı bilinçaltı ve baskı altında tutma süreçlerinin bilincin kolay anlaşılır bir kavram olmasını engellemeleri gibi. Bu görülmesi, temsil edilmesi olanaksız müstehcenlik gizli bir şiddet uygulayabilecek, politik süreci kesintiye uğratabilecek, yasakların çiğnenmesine yol açabilecek enerjiye sahipti. Toplumsal ya da cinsel anlamda bastırılan, temsil edebilecek ya da edilebilecek türden özelliklere sahip olmayan geleneksel müstehcenlik işte böyle bir şeydi.

Oysa bizim içinde yaşamakta olduğumuz dünyada müstehcenlik, tam tersine, *her şeyi temsil edebilme özelliğine sahiptir.* Bize özgü bu radikal müstehcenliğin bilin-

çaltı ya da baskı altında tutmayla hiçbir ilişkisi yoktur. Bu olsa olsa toplumsal şeffaflık, toplumsal ve cinsel şeffaflaştırılma sürecine ait bir müstehcenlik olabilir. Her şey altüst olmuş durumdadır. Eskiden müstehcenlik baskı altında tutma sürecine özgü yasak, fantazmlar ve sapıklıkların çekiciliğine sahip ikincil bir özellikken –eskiden temsil etme süreci bir cehenneme benzetilirdi– günümüzde her yerde karşılaşılan temel bir karaktere dönüşmüştür. Günümüze özgü müstehcenlik gözle görülebilen her şeyi kendinden geçmiş bir yeniden canlandırma süreci içine çekmeye çalışmaktadır.

Başlangıçta görünümler oyununa özgü kuralın adı sırdı. Sonraları onun yerine baskı altında tutma geçince bu kez oyun kuralının adı derin bağlar kurma oldu. Son olarak ortaya çıkan müstehcen, yani şeffaflık evreniyle birlikte yeni oyun kuralının adı görünümler ve derinlikten yoksunluk olmuştur. Biz buna zararsız müstehcenlik diyoruz.

Artık her şey herkesin gözleri önünde olup bittiğinden saklanacak bir şey kalmamıştır. En önemsiz şeylerin bile sırları açıklanmıştır. Bir sır gibi saklanan ya da mevcut olmayan şeylere zorla bir gerçeklik kazandırılmaya çalışılmış, yerli yersiz hiç de inandırıcı olmayacak bir şekilde yeniden canlandırılmıştır. Bunun adı kesintisiz yeniden canlandırma saldırısıdır. Örneğin, pornografik filmlerdeki yakın çekim renkli bir orgazm anı, gerekli ya da inandırıcı bir görüntü değildir. Bunun olsa olsa herhangi bir gerçekliğin ifadesi olmayan haddinden fazla gerçekçi bir görüntü olduğu söylenebilir. Bu imgelerin yeniden canlandırdıkları hiçbir şey yoktur; bunlar yalnızca insanı bakmaya zorlayan iğrenç görüntülerdir.

Bir şeyin bir anlama sahip olabilmesi için bir sahne üstünde olup bitmesi ve bir sahneden söz edilebilmesi için de bizi peşinden sürükleyip götürecek, baştan çıkartacak ve isyan ettirecek minimum bir illüzyon, bir düş gücü ve meydan okunacak bir gerçek olması gerekmektedir. Üs-

tünde bir şeylerin olup bittiği bir siyaset sahnesinden (siyaset dünyasından) ve siyasi olaylardan söz edebilmek için ona özgü bir estetik, bir konuşma ve rol yapma biçimine gerek vardır. Oysa günümüzde bu minimal illüzyondan bile yoksunuz; başka bir deyişle Biafra, Şili ve Polonya'da yaşanan olaylar, terörizm, enflasyon ya da nükleer savaş arasında ilişki ya da benzerlik kurmamız için hiçbir neden yok. Bize bu olaylarla ilgili haddinden fazla görüntü sunan iletişim araçları kesinlikle bir düş gücünden yoksundur. Bunlar bizim için tamamıyla müstehcen görüntülerdir; çünkü iletişim araçları tarafından televizyon denilen bir aracın ekranı üstünde bakılmadan görülmek, düşletmeden izletmek ve cinsel ilişkiyi izleyerek kendinden geçmiş bir röntgenci gibi seyirci tarafından emilmek üzere hazırlanmış görüntülerdir. Bizler oyuncusu ve seyircisi olamadığımız bir oyunun düş gücünden yoksun röntgencilerine benziyoruz.

Duyarsızlaşmamızın/uyuşturulmuş olmamızın nedeni siyaset sahnesinin sözcüğün gerçek anlamında bir oyun kuralı, bir meydan okuma biçimi ve bir estetikten yoksun olmasıdır. Zira haberler ve iletişim araçları bir sahne üzerinde olup biten, bir alan derinliğine sahip ya da üstünde bir şeylerin oynandığı bir yer değildir. Bunlar bir derinlikten yoksun televizyon ekranı karşısında oturan alıcının okuma süreciyle uyumlu bir şerit üstüne kaydedilmiş mesaj ve sinyallerdir.

Tamamıyla simülatif bir hale gelen toplumsal ve politik düzende yitip giden sahne ve illüzyonun yerini doldurabilecek bir şey henüz keşfedilmemiştir. Özellikle de kendilerini duygusal el kol hareketi ve sözcük simülasyonuna zorlayan politikacıların çektikleri söylevin bu boşluğu doldurması olanaksızdır, çünkü bu duyarsızlık üreten pornografiar illüzyondan yoksun bir evrene özgü müstehcenliği resmen ikiye katlayıp gözümüzün içine sokmaktadırlar. Zaten bu söylevleri kimse umursamamaktadır. Tarihle, politikanın kendinden geçtikleri, anlamlarını

yitirdikleri bir dönemde yaşıyoruz. Herkesin her şeyden haberdar olup, hiçbir şey yapmadığı, her şeyle dayanışma içinde görünüp yerinden bile kıpırdamadığı bir dünyada yaşıyoruz. Hepimiz daha ölmeden politika-ötesi varlıklara dönüştürülmüş gibiyiz.

Günümüzde politik aşkınlığın yerini, olayların akışına doğrudan tanık olabildiğimiz bir ekran, iletişim evrenine özgü işlemsel ve kaygan yüzey almıştır. Üretim ve tüketimin Faustçu, Prometeci dönemi, yerini şekilden şekle girebilen iletişim ağları; kendini beğendirmeye çalışan ve şekilden şekle girebilen bağlantı biçimleri, bitişiklik ve *feed-back*'in yanı sıra, genel bir uygulama alanı bulan arayüzler dönemine bırakmıştır. Televizyon ekranı gibi içinde yaşadığımız evren ve vücudumuz da bir kontrol ekranına dönüşmüştür.

Nesneler ve modern dünyanın biçimsel bir değişikliğe uğramasına neden olan şey unsurlar ve işlevlerde görülen biçimsel ve işlevsel soyutlama eğilimi; hepsinin tek bir olası sürece boyun eğmesi; elektrikli ya da elektronik kumanda düğmelerinin insan hareketlerinde, bedenlerinde, harcanan enerjide yol açtıkları değişiklik; ölçülemeyecek kadar küçük ve mikro-işlemler yapabilen, gerçek bir sahneyi andıran belleğin –burada artık gerçek bir sahneden söz edilemez– süreçlerin zamansal ve mekânsal açıdan minyatürleştirilmesini sağlamasıdır.

Artık zaman, vücut ve zevklerin minyatürleştirildiği bir çağda yaşıyoruz. Bu şeyler insani özelliklere sahip ideal ilkelere boyun eğmiyorlar. Artık her şey çekirdek boyutuna indirgendi. Tüm alanlarda insani boyutun yerini çekirdek boyut aldı. Örneğin, bedenimizin boyu posu, organlarının, dokularının, işlevlerinin çokluğu ve karmaşıklığı bile bize gereksiz ve yararsız göründüğünden, günümüzde her şey canlının işlemsel tanımı olarak kabul edilen beyin ve genetik formüle indirgendi. İçinden geçerken canımızın sıkıldığı şu muazzam kırsal alanlar

bile bizde gereksiz boyutlara sahip bir çöl izlenimi bırakıyorlar. O zaman da tüm olayların her geçen gün küçülen, üç beş tanınmış semte indirgenen kentlerde olup bittiklerine tanık oluyoruz. Peki ya şu içinde kaybolup gittiğimiz muazzam bir boşluğa benzeyen, tükenmek bilmeyen boş zaman konusunda neler söylenebilir? İletişim denilen şey gündelik ilişkileri art arda sıralanan anlık zamansal birimlere indirgeyerek zamanın kendisini gereksiz hale getirmemiş midir?

Yabancılaşma adlı drama sona erdi; şimdi kendinden geçmiş bir iletişim evreni içinde yaşıyoruz.

Özel yaşam yabancılaşmaya yol açabilir, çünkü sizi diğerlerinden kopartır. Buna karşılık simgesel düzeyde kendinizi ötekileştirerek süreci her durumda kendi yararınıza çevirmenizi sağlayabilir. Gösteri toplumunda olduğu gibi tüketim toplumunun da temel göstergesi yabancılaşmadır; oysa gösteri gösteridir ve müstehcen bir yanı yoktur. Müstehcenlik sahnenin ortadan kaybolup, her şeyin önlenemez bir şeffaflaşma sürecine girdiği yerde başlamaktadır.

Marx, bir zamanlar, iğrenç bir özgür dolanım ilkesiyle açıklanan metanın müstehcenliğinden söz etmişti. Ona göre nesne bir ağırlığa ve hacme sahiptir, oysa müstehcen meta soyut, biçimsel ve hafif bir şeydir. Sırrını hiçbir zaman itiraf etmeyen nesneye karşın, metanın gizleyebileceği bir şey yoktur. Meta her zaman özünü, yani fiyatını açık açık sergilemiştir. Meta tüm nesnelerin biçimsel özelliklerine sahip olduğu için onun aracılığıyla tüm nesneler birbirleriyle iletişim kurabilmektedirler. Modern dünyaya özgü ilk önemli iletişim aracı metadır. Bize değişim değeri adlı hiç değişmeyen son derece yalın bir mesaj iletir. Aslında burada belirleyici olan bir mesaj özelliğine sahip metadan çok dolanım düzeni adlı araçtır.

Marx'ın müstehcen meta çözümlemesini, iletişim evrenini de içine alabilecek şekilde genişleterek açıklamaya

çalışalım.

Pornografide müstehcen olan yalnızca cinsellik değildir; günümüz haber ve iletişim, iletişim ağları ve devreleri de pornografik bir görünüme sahiptirler. Düğmesine basınca çalışan, her keseye uygun, kullanışlı, kolaylıkla ayarlanabilen, kendisinden değişik şekillerde yararlanılabilen, değişik anlamlar yüklenebilen ve her biçime girebilen nesneler ve işlevler de pornografik bir görünüme sahiptir... Müstehcenlik adına ne varsa hepsiyle iletişim alanı içinde karşılaşabilirsiniz.

Zararlı müstehcenliğin yerini zararsız müstehcenlik almıştır. Duygulara seslenen müstehcenlik yerini duygusuz bir müstehcenlik biçimine bırakmıştır. Bunlar bir tür suç ortağıdır; başka bir deyişle burada vücuttaki mide ve bağırsaklar, ev içine doldurulmuş nesneler, baskı altında tutulan duygular arasındaki suç ortaklığından, yani organlar, bilinçaltı ve tensellik arasındaki bir suç ortaklığından söz edilebilir. Diğeriyse yüzeysel bir doygunluk, durmak bilmeyen bir katılım çağrısı ve hiçbir alanda boşluk kalmaması için yapılan mücadele arasında gerçekleştirilen bir suç ortaklığı biçimidir.

Telefonun ahizesini kaldırdığınız an bu süreçten kaçabilmek olanaksızdır. İletişim kurduklarını sanan marjinal bir saflar ordusu size yapışmakta ve canınızdan bezdirmektedir. Özgür radyolar adı altındaysa her kafadan bir ses çıkmakta, herkes düşüncelerini dışavurmakta ve şarkılar çalınmaktadır. Bütün bunlar dinleyiciye doğru içerik aktarma gibi bir hülyanın ürünüdür. İletişim terimleriyle konuşmak gerekirse (FM) bandında boş yer kalmamıştır. Bu üst üste binen ve birbirine karışan istasyonlar artık hiçbir şey iletememektedir. Bir zamanlar özgür bir şeyler olmuşsa bile bugün böyle bir şeyden söz edilemez. O kadar istasyon arasından insan hangisini seçeceğini bilemez bir hale gelmektedir. Kendisini dinlememizi isteyen o kadar çok insan var ki.

İnsan bir anda kendini, radyo istasyonlarının olumsuz olarak nitelendirilebilecek kendinden geçmişlik süreci içinde bulmaktadır.

Hiç kuşkusuz, bu iletişim çılgınlığı insanı büyülemekte ve tuhaf bir zevk almasına yol açmaktadır. Caillois'nun oyun sınıflandırmasına bakarak çağdaş kültürün [dışavurum, yarışma, talih, insanın başını döndüren/içini ürperten oyunlar] dışavurum ve yarışma oyunlarını, talih ve baş döndüren/iç ürperten oyunlar yararına yok etme eğiliminde olduğunu görebilirsiniz. Bu sonunculardan alınan zevkin artık sahne, estetik, gizlilik ve anlamla bir ilişkisi yoktur. Bunlar iki kişiyle oynanan bir oyun, bir sahne, bir ayna, bir meydan okuma oyunu olmaktan çok insanı kendinden geçiren, yalnız oynanan rastlantısal, uyuşturucu ve büyüleyici bir etkiye sahip narsistçe oyunlardır. Bunun olumsuz bir yargılama olduğu söylenemez. Sonuçlarını henüz açık seçik bir şekilde göremediğimiz şu algılama ve zevk alma biçimleri kesinlikle değişmiştir. Eski duyarlık ve tepki ölçütlerimiz yeni duyarlık evreninde geçerli değildir.

Kesin olan tek şey sahneye tutku derecesinde bağlı ve müstehcen tarafından büyülenmiş olduğumuzdur. Büyülenme ve kendinden geçme tutkuya bir son vermektedir. İlgi duyma, arzu, tutku, ayartma ya da Caillois'nun terimleriyle dışavurum ve yarışma oyunlarının içinde bulundukları evren duygusal bir evrendir. Kendinden geçme, müstehcenlik, büyülenme, iletişim ya da Caillois'nun terimleriyle talih ve iç ürperten oyunların içinde bulundukları evrense duygusuz, *cool* bir evrendir (uyuşturucu maddenin verdiği de dahil iç ürpertisi duygudan yoksundur).

Sonuç olarak iletişim sürecinin dayattığı bir kural olan herkesin gözü önünde zorla içini dökme ve yalnızca dış görünümlerle ilgilenme daha uzun süre başımızı ağrıtacağa benziyor. Acaba bu konuda hastalıklı metaforlardan mı yararlansak? Histeri denilen şey, kişinin kendini par-

çalayarak varlığını sergileme, kendini ifade etme, bedene tiyatral ve işlemsel bir anlam kazandırma hastalığı; paranoya da dünyanın kesin kurallara uygun bir şekilde örgütlenmesi ve yapılandırılmasıysa; bu durumda bizim iletişim, haber süreci, tüm elektrik, elektronik vb. ağlarla suç ortaklığı içinde bulunmamız ve sonu gelmeyen izleme alışkanlığımızla yeni bir şizofreni biçimine yol açtığımızı söylemek gerekecektir. Gözle görülebilen bir histeri ve paranoyanın yerini bundan böyle saldırgan bir şizofreni, yani her şeye çok yakından bakma arzusu, her şeyle iğrenç bir suç ortaklığı yapma, ilgilenip ilişki kurduğumuz hiçbir zorlamayla karşılaşmadan içimize süzülen şeyler almıştır. Başka bir deyişle insan artık kendini koruyan, sarıp sarmalayan, boyu posu belli bir vücuda bile sahip değildir. Artık şizofrenin üstünde dolanabileceği bir sahne yoktur, o kendine rağmen hiçbir ayrım yapmadan şeylerle gelişigüzel bir şekilde ilgilenmek zorundadır. Şizofrenin kendisi müstehcen bir varlıktır, müstehcen bir dünyanın müstehcenleştirdiği bir kurban. Şizofren, gerçekten radikal bir şekilde kopmuş ya da ondan ışık yılları kadar uzaklaşmış biri değildir. O, şeylerin dur durak tanımayan anlık saldırısı karşısında savunmasız ve korumasız kalmış, iç dünyasıyla baş başa kalmayı yeğleyen, ışık bombardımanı ve şeffaflığına karşı koyamadığı bir dünya tarafından boğulan birine benzemektedir. Şizofren nasıl bir insan olduğunu bilmeyen dolayısıyla bu durumu yansıtmaktan aciz; başka bir deyişle kendini etkilemeye çalışan tüm iletişim ağlarına karşı duyarsız, her şeyi emip yutan bir ekran, bu iletişim ağları arasında dolaşmaktan başka bir şey yapmayan biridir.

Aşağı yukarı hepimiz bu durumdayız.

Genel bir görünüm arz eden tüm müstehcen işlevlerin kendinden geçmeleri mümkün ve doğru olabilseydi, o zaman arzulanan şeffaflık sağlanır, özne ve dünya barışır, dolayısıyla Kıyamet sonrası bir dünyada yaşıyor olurduk.

Burada eşit şansa sahip iki olasılık vardır: Birincisi henüz geç kalmış sayılmayız. Mutsuzluğumuzun asıl nedeni gerçekten hiçbir şey beceremememiş olmamızdır (özgürleşme, devrim, gelişme... amaçları olan ütopyalardır). İkincisi her şey olup bitmiştir. Görülebilecek her şeyi gördük, yaşanabilecek her şeyi yaşadık. Tüm metaforlar yaşama geçirildi ve gerçekliğin içinde eritilip yok edildi. Bizim yazgımızda daha öteye gidememek varmış. Bizler sona ermek bilmeyecek (*transfini*) bir evrende yaşıyoruz.

İRONİK STRATEJİLER

Sahne ve hakikatin sınırları da dahil olmak üzere, çiğnemediğimiz yasak kalmadı.

Gerçekten de her şeyin ötesine geçmiş durumdayız. Bundan böyle iktidar düş gücü, ışık ve zekânın eline geçmiştir. Kusursuz bir toplumsal yapıya sahibiz ya da kısa bir süre sonra sahip olacağız. Bütün ütopyalar gerçekleşti. Bir zamanlar parlak bir geleceğe benzeyen şey bugün yavaş çekim bir felaketi andırıyor. Paranın tadını aldık, yabancılaşma döneminin temel düsturu sayılan şeffaflık, günümüzde türdeş ve terörist bir görünüme sahip. Artık bir hiperhaber, hipergörünürlük evreninde yaşıyoruz.

Artık yasak, yabancılaşma ve yasak çiğneme gibi kara büyü örnekleriyle değil, kendinden geçme, büyüleme ve saydamlık gibi zararsız büyü örnekleriyle karşılaşıyoruz. Yasal duygusallık dönemi sona ermiştir. Kıyamet gününü beklemenin bir anlamı yoktur; çünkü biz farkına bile varmadan, Kıyamet sonrası bir yaşam sürdürmekle meşgulüz.

Olanlar oldu, hepimiz cenneti boyladık. İllüzyonlar dönemi sona erdi. Dünyanın başlangıcından bu yana gerçeğin yakasına yapışıp onu frenlemeye çalışan illüzyon bile sonunda dayanamayıp ortadan kayboldu. İllüzyondan yoksun bir dünyada her şeye bir gerçeklik kazandırılmaya çalışılıyor. Gerçek ve rasyonelin sonsuza dek uyumlu bir birliktelik sergileyeceğini ve dolayısıyla metafizik bir düşüncenin varlığını sürdüreceğini sanan tarihsel düşler bile sonunda dağılıp gitti, yani rasyonel yerini gerçeğe bıraktı. Rasyonelin gerçeğin görüntüsüne sahip olabilmesi hipergerçeklik, yani gerçeğin kendinden geçmiş biçimi sayesinde mümkün oldu. Metafizik düşünce dönemi sona erdi ve yerini patafizik bir düşünce ortamına; başka bir

deyişle kusursuz bir şekilde yinelenebilen grotesk hakikat süreçlerine bıraktı. Kral Übü'nün karın boşluğu muhteşem bir boşluk duygusu uyandırmaktadır. Kral Übü şişko sözcüğüne bire bir denk düşen, her şeyiyle grotesk ancak tamamıyla gerçekçi bir görünüme sahip, her şeyi yiyip yutan, tüm yasakları çiğneyen ve boşlukta düşsel bir çözüm gibi pırıl pırıl parıldayan dahi bir etli butlu kahramandır.

Acaba Tanrı Kıyamet günü sonrasında insanı kendi kendisiyle barıştırıp, tamamıyla ruhsal bir varlığa benzemesini sağlamak gibi kendine yakışmayan bir strateji mi gütmüştür? Neyse ki böyle bir şey yok; başka bir deyişle Tanrı'nın güttüğü bir strateji varsa o da insanı hep bir beklenti süreci içinde tutmak, kendisiyle kavgalı olmasını ve bir ilkeye dönüştürdüğü Kötülük sayesinde amacından saptıracak tüm ayartma biçimlerine karşı duyarlı olmasını sağlamaktır.

Burada bir zevk ya da bir gerçeklik ilkesinin varlığından söz edilemez. Çünkü ortada insanı Kıyamet gününde kendi kendisiyle barıştırabilecek nihai bir ilke ile sonsuza dek sürüp gidecek bir Kötülük ve Ayartma ilkesinden başka bir şey yoktur.

Kendinden geçmiş bir toplumsal, bir cinsel ilişki, vücut ve haberin ötesine geçildiğinde karşımıza Kötülük ilkesi; toplumsala ve nesneye ait kötülük melekleri ve ironik bir tutku çıkmaktadır.

Özneyi ilgilendiren nihai ilkenin ötesine geçildiğinde nesnenin, saf nesnenin, (kaçınılmaz) saf olayın, kitlesel-nesnenin (sessizlik), fetiş-nesnenin, kadınsı-nesnenin (ayartmanın) o kendinden kaçılması olanaksız tersine çevrilebilme özelliğiyle karşılaşılmaktadır. Şanlı, şerefli yüzlerce yıllık bir geçmişe sahip olan öznelliğin yerini ironik bir nesnenin yanı sıra, haber ve bilim, sistem ve yasalar,

arzu ve her türlü psikolojik sürecin merkezinde bulunan somut ve nesnel bir ironiye bıraktığı görülmektedir.

TOPLUMSALIN KÖTÜLÜK MELEĞİ

Toplumsal gelişmenin kökeninde ahlâksızlık ve günahkârlık vardır; toplumsal bir ahlâkla pozitif değerler değil.

Ne ideal ve Platoncu bir görünüme sahip ahlâk anlayışına ait İyi, Doğru; ne de bilim ve teknolojiye özgü pragmatik ve nesnel özellikler taşıyan ahlâk anlayışına ait İyi, Doğru toplumsal değişim ve yaşamı yönlendiremezler. Toplumsal yaşam ve değişim konusunda itici güç ahlâksız imgeler, fikirler ya da göstergelerdir.

Akılcı ahlâk, değer, bilim ve akıla dayalı sistemler toplumların yalnızca çizgisel gelişimleri ve yaşanmış tarihlerini yönlendirebilmişlerdir. Oysa, şeyleri harekete geçiren bu enerjinin kökeninde tarihsel ve toplumsal ahlâk anlayışı ya da gelişme ahlâkıyla hiçbir ilişkisi olmayan intihar dürtüsü de dahil olmak üzere ayartıcı ya da zıtlaşan dürtüler, prestij ve meydan okuma gibi nitelik ve duygular vardır.

Rekabetin, her türlü ahlâk anlayışından daha etkili bir şey olmasının nedeni bir ahlâksızlık biçimi olmasıdır. Modanın, her türlü estetik anlayıştan daha etkili bir şey olmasının nedeni bir ahlâksızlık biçimi olmasıdır. Atalarımızın da şan ve şöhrete liyakatten daha büyük bir önem vermelerinin nedeni şan ve şöhretin bir ahlâki biçime benzememesidir. Yaşamın tüm alanlarında göstergelerin gerçeklikten daha etkili olmalarının nedeni göstergelerde görülen ahlâksızlaşmadır. Binlerce yıllık oyun kurallarının bugün bile çalışma kurallarından daha etkili olmalarının nedeni oyunun ahlâk dışı bir şey olmasıdır. Tüm ayartma biçimlerinin aşk ya da çıkarlardan daha etkili olmasının nedeni ayartmanın ahlâk dışı bir şey olmasıdır.

Mandeville'in ahlâksızlık kavramı da Kinik (*cynique*)

bir felsefi anlayışın ürünü olmaktan çok bütün toplumlar ya da sistemler için geçerli nesnel bir düşüncenin ürünüdür. Düşüncenin sahip olduğu etkileme gücü bile, Kinik ve ahlâk dışı bir şeydir; başka bir deyişle yalnızca ürettiği kavramların mantığına boyun eğen bir biliminsanı, burnunun ucundan ötesini göremiyor demektir. Kinik olamazsanız yok olur gidersiniz, oysa Kinik olmak ahlâksız olmak değildir; çünkü şeylere özgü gizli düzen de Kiniktir.

Bireyler ve gruplar bugüne kadar asla gizli bir dürtüye boyun eğmedilerse bile; iktidarlar bu karşı koyuş, ahlâksızlık biçimi ve kötülük meleğini insanların kafalarından söküp atabilmek için "irrasyonel" motivasyonları bile yok etmeye çalışmış ve bu yüzden onları her zaman yavaş bir ölüme mahkûm etmişlerdir. Günahın sahip olduğu gücün yerinin doldurulamamasının nedeni insanın kafasındaki her şeyi parçalayabilecek ve söküp atabilecek bir enerjiye sahip olmasıdır. Günahın sahip olduğu bu enerjinin yerini, üretime yönelik *mekanik* bir enerjinin alabileceğini sanan bazı saflar var.

Sözde rasyonel ve programlı bir yaşantı süren toplumlarımızda neler olup bittiğine şöyle bir bakalım. Sokaklarda insanları yürütüp, koşturan gücün adı nedir? Bilimsel gelişmeler mi, "nesnel" haberler mi, kolektif mutluluk arayışı mı, yoksa nedenlerle olgular arasındaki işbirliği mi? Suçluların gerçekten cezalandırılması ya da yaşam kalitesi mi? Hiçbiri değil. Kamuoyu araştırmalarındaki sorulara yanıt görevi yapmanın dışında, bu verilerle ilgilenen tek bir insan bile yoktur. İnsanları ahlâksız göstergeler denilen şey büyülemektedir; çünkü göstergeler, gerçekliği her zaman ve her yerde ayartmayı başarmıştır. Bu çok ilginç bir oyun olup iletişim araçları, moda ve reklamlar da aynı oyunu oynamaktadır. Daha genelinde politik ve teknolojik gösteriler, bilimsel gösteri ve tüm diğer gösteri biçimleri aynı oyunu oynamaktadır. Çünkü, gerçekliğin baştan çıkartılıp ahlâksızlaştırılmasının, temsil biçimleri ve olgular arasındaki muazzam uyumsuzluğun yanı sıra simülasyo-

nun kazandığı zafer en az bir felaket kadar büyüleyici bir şeydir. Bu gerçekten de bir ahlâksızlaştırma biçimi olup, tüm anlam oyunlarını akıl almaz bir şekilde çarpıtmıştır. Bu simülasyon ve ayartma oyunu için, nedense, yaşam kalitemizi gerçekten yükseltebilmek amacıyla ödememiz gereken karşılıktan çok daha fazlasını ödemeye hazırız.

Ahlâki enerjiyi yok edip, ahlâk dışı enerjiyi özgürleştirerek insanları cinsel zevklere yönlendirmeye çalışan oyun, moda ve reklam gibi sistemlerin sırrı budur. Bunlar herhangi bir gerçekliğe sahip olmayan göstergelerle beslenmekten hoşlanan sistemlerdir. Bu açıdan onların enerjisini çağlar boyunca gerçek dünyanın sahip olduğu güç yerine, düşünce gücünü yeğleyen arkaik ve sihirli enerjilerinkine benzetebiliriz.

Bu ahlâksız enerji anlamı parçalamakta, olguları, temsil biçimlerini, benimsenmiş değerleri değiştirmekte ve ideal bir toplumsal imgesine takılıp kalmış toplumları harekete geçirmektedir.

Var olan tüm değer sistemlerine karşın bu ahlâk dışı enerji ve "şeytani" dönüştürme gücü konusunda verilebilecek en güzel örnek ABD'dir. Bu ülkede geçerli olan ahlâk anlayışına, püritanizme, erdemli olma saplantısı ve pragmatik idealizme karşın her şey, tanımı gereği çizgisel olması gereken gelişim dürtüsüyle ilişkisi olmayan, karşı konulamaz bir dürtü tarafından değiştirilmektedir. Bu ülkedeki gerçek itici gücün adı, özgür dolanım iğrençliğidir. Bugün hâlâ topluma ayak uyduramayıp vahşi bir şekilde yaşayan ve her türlü uyumlu toplum projesini reddeden insanların bulunduğu, yani her türlü şeyin denendiği, parayla ölçüldüğü, her şeyin bir değere sahip olduğu ve her şeyin başarısızlığa uğradığı bir ülke. Batıda müziğin her türlüsü, Doğudaysa tüm terapi çeşitleriyle birlikte cinsel "sapkınlıklar" ve gökdelenler vardır. Ayrıca, birbirleri peşi sıra kesintisiz bir şekilde ortaya çıkan liderler, *gadget*'lar ve sanat akımları vardır. Bol miktarda kültür ve anlamla

beslenmiş kültürel bilinçaltımızm böyle bir görüntü karşısında böbürmesi doğalken, bunların aynı zamanda capcanlı ve başarılı bir toplum göstergesi, yani bütün biçimler ve ırklar arası ahlâk dışı suç ortaklığı, vahşi bir değişim *gösterisine* benzediği söylenebilir.

Euro-dolarlar, borsa değerleri ve reklamın iğrençliğiyle soyut dolanım düzeni... Moda yeniliklerindeki ahlâksızlık, yararsız teknolojilerle prestij teknolojileri, seçim şamataları ve tırmanan bir silahlanma. Bütün bunlar, hem kapitalist egemenliğin "tarihi" göstergeleri hem de ondan daha önemli bir olgunun kanıtıdır. Bütün bunlar, kapitalizmin günümüze kadar gerçek anlamda bir toplumsal proje üretmekten aciz oluşunun kanıtıdır. Bunlar aynı zamanda toplumsal süreçle hiçbir grubun ilgilenmemiş olduğunu gösteren bir kanıttır. Özetle, sorumlu bir kolektif öznenin varlığından, bir kolektif özne olasılığından ya da bu tür bir amaçtan söz edebilmek bile imkânsızdır.

Kamu ahlâkı, kolektif sorumluluk, gelişme, toplumsal ilişkilerin rasyonelleştirilmesiymiş! Hepsi palavra! Bunları yaşama geçirmeyi düşlememiş tek bir grup tanıyor musunuz? En azından sosyologlarla ideologların böyle bir düş kurdukları söylenebilir. Toplumsal yaşamı tüm ayrıntılarıyla sergileyen Mandeville izlendiğinde politik kurnazlık ve sahtekârlıkların (*fallacy*) artık yalnızca Machiavelli'nin *Hükümdar*'ındaki politikacılara özgü bir şey olmayıp, tüm toplumsal yaşamı belirlediğini unutan politikacılara ne demeli?

Toplumsal sözleşmeyi yalnızca sosyalist bir düzen kurmak olarak algılayan ve enerjisini bu düzeni yaşama geçirebilmek amacıyla harcayan bir toplum, çok az çaba harcamış sayılır. Bu belli bir düzeyi aşamayan, yavaş yavaş ve yalancıktan harcanan bir enerjiye benzemektedir. Zaten halkların da yalnızca yaşadıkları tarihsel bir sürece benzettikleri bu sözleşmeye uymadıkları görülmektedir. "Bilinçli" enerji birikiminin belki de en üst aşamasını ifade

eden Fransız Devrimi bile tarihin açıklanmasında yetersiz kalmaktadır. Rivarol'un dediği gibi: "Halkın gerçekten istediği şey devrim değildi, onun arzuladığı şey bir devrim gösterisiydi." Bundan daha büyük bir düzenbazlık, daha büyük bir ahlâksızlık olabilir mi? (Üstelik burada sözü edilen şey bir devrimdir. Ama içiniz rahat olsun, zira halk bir düzen arzuluyorum dediğinde, bu, gerçekte bir düzen gösterisi istiyorum demektir).

Başlangıçtan bu yana ahlâk bozukluğumuzun kökeninde, gerçek yerine bir gerçek gösterisi, gerçek şeyler yerine göstergeleri ve bu göstergelerin hiç fark edilmeyen gülünçleşmesi varsa, bunun anlamı, şeylerin gerçekten değişmesini istemiyoruz demektir. Çünkü gerçek bir değişiklik için, önce baştan çıkartılmamız gerekiyor. Devrimin gerçekleşebilmesi için bizi ayartması gerekmektedir. Bu işi ancak göstergeler aracılığıyla başarabilir. Böyle bir Devrimin, seçilemeyeceğini düşünen yeteneksiz bir politikacıyla aynı konumda olduğu söylenebilir. Baştan çıkartılmak bazen çok pahalıya mal olabilir; zira önemli olan Devrimin tarihsel bir belirleyiciliğe sahip olması değil, insanlara unutulmaz bir Devrim gösterisi sunmasıdır. Peki ya biz neyi tercih ettik? Devrim yapmanın karşılığını en ağır şekilde ödedikleri zaman bile, halklar, gerçekleştirilen eylemi canla başla savunan insanlara ve talihsiz bir olay olarak nitelendirdikleri Devrime boş verip, bir devrim *gösterisi* uğruna canlarını seve seve feda etmişlerdir.

Zaten bizi teröre teslim olmaktan koruyan şey de, bu alaycı dürtüden başkası değildir.

Çok ahlâksız bir başka toplum örneği de İtalyan toplumudur. Neden İtalya? İtalya neden Sosyalist Fransa kadar hırçın değil?

Hiç kuşkusuz, o sanal simülasyon çizgisini kolektif bir şekilde aşıp geçen tek toplum olduğu için. İtalyanlar bu hem anlamsız hem de açıklanması çok güç simülasyon düzeninde hep birlikte yaşama başarısını göstermektedir-

ler. Zaten bu yüzden İtalya'da insanlar daha mutludur. Başkalarını hırçınlaştıran, mutsuz kılan bu anlam, töz ve değer yitimine karşı umarsız bir şekilde mücadele etmemektedirler. Başkaları boyun eğmek zorunda kaldıkları bir simülasyon evreninde yaşarken; tüm farklılıkları göz önünde bulundurma koşuluyla İtalya keyifli bir simülasyon evreninde yaşamaktadır. Yasa yerine her zaman bir oyun ve bir oyun kuralı tercih edilmiştir. Kızıl Tugaylardan, gizli servislere, *la mamma*'dan Mafyaya, *terramonati*'den, P2 locasına (gizli örgüte dönüşmüş bir devlet mucizesi!) kadar tüm İtalyanlar, bundan böyle yaşayan bir iktidar, yasa, düzen ya da düzensizlik simülasyonu ve oyunu konusunda ironik olarak nitelendirilebilecek bir suç ortaklığı yapar gibidirler. *Bu, her şeyi denetimi altına almış görünümler stratejisi konusunda yapılmış gizli bir anlaşmaya benzemektedir.* Bir varmış bir yokmuş gibi görünen toplumsal ve politik düzen sürekli el değiştirmekte ve bu oyundan hep birlikte zevk alınmaktadır (bu Rönesans döneminde oynanan oyunlar gibidir). Tek güncel toplumsal paylaşım biçimi: *kolektif bir şekilde paylaşılan ayartmadır.*

Bundan daha müthiş bir toplumsal çimento olabilir mi?

Sahip olunan bireysel ya da kolektif referans sistemlerinin parçalanmasından sonra geriye, kurmacayla görünümlere özgü ironik bir stratejiden başka ne kalabilir ki? Ölüp gitmiş bir Fransız sosyalizminin bunun tersini söyleyebilmesi güçtür. Çünkü Komutan Mitterand ve alt komuta zincirini oluşturan ahlâklı bürokrasi tarafından temsil edilen toplumsal adlı anıt mezar da, *mutsuz* toplumsal görünümleriyle oynamaktan başka bir şey yapmamaktadır.

Kendi koyduğu ilkeleri gizlice tersine çeviren bir grubun bu müthiş ahlâksızlığı ve iki yüzlülüğü, evrensel düzenin bir yansımasına benzemiyor mu? Tüm düzenlerin yalnızca karşı gelinmek, saldırılmak, değiştirilmek ve yıkılmak

üzere var olması gerektiğini söyleyen Kötülük ilkesine, İyilik ilkesiyle karşı çıkmanın bir anlamı yoktur. İnsanların ikiyüzlülüğünü gösterebilmek için, Manicilik ve bütün mitolojilerde karşımıza çıkan evrensel Kötülük ilkesini uyandırılması gerekiyor.

Bu düşünce, çok farklı bir tanrı anlayışına sahip vahşi halklara aittir; çünkü onlar tanrılarını yok etmek için yaratırlar ve bu teker teker kurban edilen tanrılar onlara bir yaşama gücü verirdi. Aztek tanrıları güneş, ay ve insanların doğabilmesi için kendilerini sırayla kurban ederlerdi. Bir şeyin yaşayabilmesi, ona hayat veren tanrının ölmesine bağlıdır.

Temel kural budur. Yaşamasını istediğiniz bir grup ya da bir bireyin malına, çıkarlarına ve ideallerine asla saldırmayın. Her zaman için bunların dışında kalan ya da yakınında bulunan bir şeyleri hedefleyin; tıpkı Japonların savaş oyunlarında yaptıkları gibi. İki ilkeyi (İyilik ve Kötülük) barıştırmaya kalkışmanın bir anlamı yoktur. İkiyüzlülük bir strateji, kendisinden kaçılamayan bir şeydir.

Bataille'ın, harcama ve lanetli pay kavramlarıyla söylemeye çalıştığı şey de budur. İnsanlar için önemli olan gereksiz şeylere ve gereğinden çok fazlasına sahip olmaktır. Toplumsal enerjiyi harekete geçiren, çıkarlar için mücadele edilmesine yol açan şey budur. Bu durumda toplumsal düzen grup çıkarlarının bir sözleşme çerçevesinde örgütlenmesi olarak değil (bu bir bolluk değil, olsa olsa bir kıtlık yönetimi olabilir, özellikle de kıtlığı çekilen bir toplumsal yönetim biçimi; çünkü ekonomi ilkeleri herkesi toplumsallaştırmanın hiçbir zaman mümkün olamayacağını söylemektedirler. Oysa Bataille, her zaman herkesi toplumsallaştırmaya yetecek kadarından fazlasına sahip olunduğunu ve "aşırıya kaçmaktan" kaçabilmemizin olanaksız olduğunu söylemektedir) olsa olsa idealist ve muhtemelen de saçma bir örgütlenme biçimi olarak nitelendirilebilir. Bu toplumsal bir anti-ekonomi, bir mucize, koruyucu doğaya karşı bir meydan okuma düzenidir.

Toplumsal süreç bir lükstür. Bize özgü kolektif sürecin sahip olduğu tek özellikse toplumsal sefalettir.

Bir başka cesaret verici gösterge varsa o da, ellerine bir fırsat geçtiğinde şeflerini kurban eden ya da kurban edilişine tanık olma tutkusuyla yanıp tutuşan bir halkın, olağanüstü kolektif büyülenme özelliğidir. Bir kast ya da politikacıları iktidara getirdikten sonra onların çöküş ya da mahvoluşlarına tanık olmak isteyen halkın bu tamamıyla politik sayılabilecek tutkusunu hafife almayalım. Bu tersine çevrilebilirlik yasasının politik bir versiyonu olup en az yalanlanmak amacıyla yüceltilen toplumsal sözleşme ve iktidarın vekaleten politikacılara devredilmesine eşdeğer ya da ondan daha üstün bir politik zekâ biçimidir. Hiç kuşkusuz halklar, seçtikleri şeflere boyun eğer, kendisine iktidar ve yasama yetkisi verdikleri temsilciye güven duyarlar. Oysa bu işin ucunda, her zaman için bir intikam alma mantığı bulunduğu söylenemez mi? Nasıl ve nereye ait olursa olsun, iktidar her zaman için simgesel bir cinayettir ve bedeli ancak ölerek ödenebilir. Bu kuralın bütün toplumlar tarafından bilindiğine yemin edebiliriz. Akıllı bir politikacı, kendisine iktidarı sunan bir halkın bu türden duygulara sahip olduğunun kesinlikle bilincindedir.

Bu da, "hiçbir insan ya da grup yalnızca kendini düşünmemelidir" adlı oyun kuralına uyan bir durumdur. Gerçekten var olmak isteyen bir iktidar da, asla kendi sürekliliğini amaçlamamalıdır. Bir noktada durması, ölmesi gerektiğini bilmelidir. Aksi halde, bir iktidar illüzyonu içinde yaşamaya başlar; iktidarı asla kendisinden başka birinin temsil edemeyeceği gibi komik bir düşünceye saplanıp kalır ve böyle bir iktidar hiç durmadan ödün verir. Bunu anlamayan bir iktidar yok olup gitmeye mahkûmdur. Bunu anlamayan bir toplum mahvolur gider. Var olmak isteyen bir iktidar ölmeyi de bilmelidir.

Bu kuralı bile bile koltuklarını bırakmak istemeyen ve ritüel bir kurban olmaya yanaşmayan modern lider-

ler bile, kendi ölümlerini kendilerine karşı düzenledikleri suikastlar aracılığıyla sahnelemekten çekinmemektedirler. Bu arada, yanlışlıkla kurban olanlar da vardır; ancak önemli olan ölmek değil, ortadan kaybolmayı bilmektir. Bürokrasi ya da bir işletme zihniyetiyle yönetilen modern sistemlerin temel özelliği bir türlü ölmeyi ve birbirlerinin yerini almaktan başka bir şey bilmemektir. Günümüzde halk tarafından seçildiklerini sanan yöneticiler dolayısıyla bu seçimi hak edecek bir erdeme sahip olduklarını düşünmektedirler. Bunlar sıradan bir iktidar stratejisi güderler. Oysa, iktidarın başkalarının iradesine tek taraflı sahip olma yeteneğinin yanı sıra ortadan kaybolma adlı başka bir ince ve karmaşık oyun anlamına geldiğini fark eden politikacılar da vardır. Bunlar iktidarın tıpkı hakikat gibi bir boşluğu ifade ettiğini bildiklerinden, başkalarının da bu iktidar adlı boşluğa düşerek yok olması için o boşluğu işgal etmemeye ve yaşatmaya özen göstermişlerdir. Bu boşluğu işgal eden ve bu rolü üstlenen bir iktidar müstehcen ve iğrenç bir şeydir. Böyle bir iktidar er ya da geç kanlı ya da komik bir şekilde yok olup gitmeye mahkûmdur.

Ne istediğini bilen yıkıcı bir strateji, iktidara asla cepheden saldırmaz ya da doğrudan karşı koymaz, ancak onu hakikatin bu müstehcen konumunu, herkesin gözüne batan bu konumu işgale zorlayabilir. Çünkü, tam o konumda bulunduğu sırada gerçekten iktidar olduğunu sanarak gerçekliğini yitirip, düşsel bir sürece dönüşecektir. Çünkü bu şekilde davrandığında kendi sırrını ifşa etmiş olacağından yok olup gitmek durumunda kalacaktır.

1968 Mayısında bu taktiğe bilinçsiz bir şekilde başvurulmuş ve iktidara gerçek bir iktidar muamelesi yapılarak –örneğin bir çok hata yapması sağlanarak– baskıcı bir iktidar gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Görünüşe göre amaç çok basit ve işe yarayacak türden değildir.

Böyle bir amaç uğruna insan kendini neden feda etsin ki? Oysa bu bir tuzaktı; başka bir deyişle iktidar

gerçekte olduğundan daha baskıcı olmaya zorlandı. Demek ki göstericiler sahip oldukları simülatif güç sayesinde baskıcı iktidarın uyguladığı baskının açık seçik görünür, müstehcen bir hale gelmesine yol açtılar. İktidarı tüketen şey de budur; başka bir deyişle simülasyon her zaman en etkili silahtır. Sizi yadsıyanlara kendinizi yok etme yöntemiyle bir karşılık verdiğinizde, onların tepkisizliklerini, kendilerine "karşı" bir silaha dönüştürmüş olursunuz. 1968 Mayısı saldırgan bir eylem değildir (çünkü böyle olsaydı iktidar, oyunu baştan kazanmış olurdu), olsa olsa (ortada bir sır bulunmadığını göstererek) iktidarın sırrını çalan; iktidarı, sahip olduğu o karşı konulmaz gücü ne yapacağını bilemez bir konuma sokan bir savunma simülasyonu olabilir.

Unutulmaması gereken bir şey varsa o da, iktidarın sürekli olarak gözlerden gizlemeye çalıştığı bir çirkeflik çukurunda debelendiğidir. Birini iktidara getirmekse, o kişiye kendini her an için gülünç konuma sokabileceği ve karşılık veremeyeceği bir ayrıcalık tanımak demektir. Politikacı böyle bir durumdan ancak kararsız ve ikiyüzlü bir tavır takınarak kurtulabilir. Politikacı sahip olduğu iktidardan hep kuşku duyan biridir, kuşku duymasını engellediğiniz takdirde onu ölüme mahkûm etmiş olursunuz.

Kötülük ilkesi demek nesnel ironi ve ürettiği stratejiler demektir.

Her dönem, her felsefe, her metafizik düşünce (Maniciler, sapkınlar, Katarlar, büyücülük, Nerval'ciler, Jarrie'ciler, Lautreamont'cular), gün gelmiş dünyanın kesinlikle anlamsız, gerçek dışı, düşsel bir yer olduğunu iddia etmiş; başka bir deyişle gerçekte Kötülük ilkesinin varlığını onaylamış ve dolayısıyla inkârı olanaksız bir günah işlediğinden aşağılanmış ve yakılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla, dünyanın gerçekdışı bir yer olduğu ve bunun zorunlu bir sonucu gibi görünen her şeyi etkileyebilen düşünce-gücü

yalnızca gerçeklik düşüncesinden yoksun toplumlar için geçerlidir, tarihsiz ve yazısız olanlar için değil. Ortaya çıkan bütün dinler ve mitolojiler gerçeği şiddetle yadsıdıkları ve fiziksel varoluş sürecine kafa tutabildikleri için var olabilmişlerdir. Gerçeği yadsıyan ve ona meydan okuyan her şey hiç kuşkusuz dünyayla kolayca düşsel ilişkiler kurabilir.

İroniye Mefistovari bir biçim kazandırılmıştır, oysa ironi her şeyi süzgeçten geçirir ve birbirine karışmasını önlemekten başka bir şey yapmaz. İroni; sözcükler, tinler ve bedenlerin yanı sıra, kavram ve zevkleri de süzgeçten geçirir. Onların yapışkan ve suç ortağı âşıklara benzemelerini engeller. İroni; zihinsel açıdan bir biçimi çarpıtarak bir başka biçime dönüştürürken, fiziksel açıdan da bir türü başka bir türe dönüştürür. Bu açıdan ele alındığında Yunan mitolojisindeki tanrılar ve insanlar arasındaki çiftleşme ironik bir özelliğe sahiptir. Bu tanrılarla insanlar ya da insanlarla hayvanlar arasındaki fark ayartıcı bir işleve sahiptir. Aynı cinsten iki şey çiftleştiğinde her şey müstehcenleşmektedir. Varlığına en az zevk kadar gereksinim duyulan ironi Kötülüğe duyulan gereksiniminin bir parçasıdır.

NESNENİN KÖTÜLÜK MELEĞİ

XX. yüzyıl başından bu yana mikroskobik gözlem düzeneğinin nesnesini etkileyerek, değişmesine neden olduğunu kabul eden bilim, bize, gözlemlenen alan konusunda sağlıklı bilgilere ulaşmanın ne kadar güç bir iş olduğunu göstermektedir. Bu kadarı bile bilimde bir devrimden söz edebilmek, sözleşmesel bir gerçeklik ve nesnel bir bilim varsayımına son verme konusunda yeterli görünmekle birlikte sonuçta deney yapma ilkesine dokunulmadığı görülmektedir. Kesin sonuçlara dayanan bilimsel oyun sona ermiş ve yerini kuşkulu sonuçlar adlı yeni bir sözleşmeye bırakmıştır. Böylelikle bilimsel işleyiş sürecine bağlı göreceli bir kesinliğe sahip gelip geçici bilimsel araştırma

sonuçları elde edilmektedir. Oysa bu görecelik, bir anlamda kendini aşırı beğenmişliğin sonucuna benzemektedir. Örneğin, bir mikrofizikçi şöyle demektedir: "Ulaştığım sonuçların kesinliği, araştırmalarımın bana sunduğu gözlem olanaklarıyla sınırlıdır"; ya da "bir ışık kırıntısı cam yüzeyden geçemiyorsa bunun 'gerçek nedeni' cam yüzey değil midir? Fotoğrafik bir plaka ya da bir ekran üstüne sabitlenmeden önce (ya da sonra) bir 'fotondan' söz edebilmek mümkün müdür?" Her yanıtın sorunun içinde bulunduğunu varsayan tümevarımcı bir mantığa yaslanarak çözümleme ve yorumlamanın gereksizliğini ima eden insanbilimlerinde de benzer bir durumla karşılaşılmakta ve şeyleri gidebilecekleri en uç noktaya kadar götüren derinlemesine çözümlemelere asla rastlanmamaktadır (bu, herkes için geçerli bir durum değildir).

Gözlem düzeneğinin zorlamalarına boyun eğmek durumunda kalan ve bir karşılık verme olanağından yoksun bırakılan nesne (ya da ortaya Orpheus ve karısı Eurydike arasındaki ilişkiye benzeyen, yaratılan nesnenin yok edilmemesi gibi karmaşık bir durum çıkmaktadır), her zaman tahrif edilmiş bir nesne varsayımıyla idare etmiş olsa bile, bu gerçekleştirilen yine de sınırlı ya da rastlantısal modellere, yani kesinlikle simülatif bir sürece benzemeye mahkûm edilmiş bir devrimdir...

Hakkında tahrif edilmiş bilgiler üretilen, sorgulanan, katılımı beklenen, tecavüze uğrayan nesnenin bu bilgileri üretenlere karşı kullanacağı nedense bugüne kadar kimsenin aklına gelmemiştir.

Kendi kendine yabancılaşmasına neden olan bir gözlem sürecinden hoşlanmayan nesne acaba bizi aldatıyor mu? Nesne, bize hem istediğimiz hem de kendi istediği yanıtları mı veriyor? Belki de çözümlenmek ve gözlemlenmekten hiç hoşlanmayan nesne kendisine meydan okuyanlara (ki bu doğrudur), bir meydan okumayla karşılık veriyor. İnsan bilimler adına üretilen ve nesneyi çözdüğü düşünülen çalışmaların, gerçekte, nesnenin ustalık-

la hazırladığı tuzağa düşmüş olduğunu, sanırız (bilinçli olarak görmezden gelmiyorsa) herkes hissetmektedir. Daha şimdiden görece ve kuşkulu sonuçlar üreten insan damgası yemiş bir çözümleyici öznenin konumu hakkında dönüşü olmayan bir noktaya ulaşıldığı ve egemenliğin el değiştirdiği; başka bir deyişle *sahip olduğu nesne konumu* nedeniyle bugün çözümleyici özneye karşı mücadeleyi her alanda nesnenin kazandığı söylenebilir. Nesne, kendini açıklamaktan aciz bir özneyi ne idiğü belirsiz bir konumda tutmaktadır. Nesnenin karmaşıklığı karşısında ezilen öznenin ona yönelttiği sorular yanıtsız kalmaktadır. Tersine döndürülen maddi süreçler, her türlü katılımı engellemektedir (ne türden olursa olsun olgulara dayatılan belirginliğe [determinasyon] karşı başvurulabilecek tek silah tersine döndürme olup, bu süreç belirsizliği de kapsamaktadır, zira tersine döndürme gelişigüzel bir şekilde yapılamaz; başka bir deyişle tersine döndürme ahlâksız bir karşı-belirginlik süreci, belirginlik sürecine hem ters hem de onunla aynı anda üretilen bir tür şaşmaz belirginliktir). Çözümlemenin geldikleri yere geri gönderdiği maddi süreçler tersine dönmektedir; tıpkı anlamın geldikleri yere geri gönderdiği görünümlerin tersine dönmesi, biçimsel değişime uğramaları gibi. Nesne, ayakta durmakta zorlanan bir çözümleyici özneden yeni yeni intikam almaya başlamıştır. Bu intikam, genel bir tersyüz etme sürecinin bir parçasıdır.

Daha da kötü şeyler olacak ve günün birinde, özne, belki de nesne tarafından "ayartılacak" (bundan doğal bir şey olabilir mi?) ve yeniden görünümlere teslim olacaktır; bu da, nesne ve bilimin başına gelebilecek en güzel şeydir.

Dil düzeyinde nesne ve özne arasına sıkışarak bilmecemsi bir görünüme sahip olan bilginin bu tersyüz ediliş ya da tersine çevriliş biçimiyle maddenin ait olduğu "fen bilimlerinin" sınırlarında somut bir şekilde karşılaşan fizikçiler vardır:

> Bir zerreciğin boyutları aynı koşullarda üretilen bir başka

> zerreciğin boyutlarına eşit olmak zorunda değildir... Örneğin bir molekülün ölçümü sırasında bir "foton", deney koşullarının tamamını öylesine etkileyebilir ki, birinciden ayrılarak bizim ölçülerimize göre ondan ışık yıllarıyla hesaplanabilecek sonsuz bir uzaklığa giden diğer molekül üzerinde de aynı anda aynı etkilere sahip olabilir.
>
> Bir ölçümün sonuçları çok uzak mesafelere ışık hızından daha hızlı bir şekilde yayılır... Fotonlar, gözlem tertibatını bozmadan onu atlatabilir ve birbirlerini uyararak bilgiyi ışık kaynağına ulaştırabilir. Fotonların birbirleriyle iletişim kurmaları ne müthiş bir şey. Birbirleriyle iletişim kurabilmek içinse sanki birbirlerini karşılıklı olarak, uzaktan uzağa etkilemeleri gerekiyor. Burada söz konusu olan şey ışık hızını aşıp geçebilen bir iletişim hızı; geleceğe ait (henüz var olmayan) bir enerjinin sistemin güncel biçimini değiştirebileceği türünden bir şeydir...

Çözümleme (analiz) düzenine meydan okuyan, bu ultra hızlı gizli servis elemanlarına sahip fotonların ışık ötesi ironisine karşı koyabilmek mümkün mü? Kim ne derse desin, bu, maddenin tepkisiz kalmadığını, indirgenmesi olanaksız ve isyankâr bir şey olduğunu varsayan olumlu bir yanıttır. Çözümlemelerinde nesneyi kendi çıkarları doğrultusunda kullandığım ileri sürerek şişip kalan bir özneyle sıradan bir nesne arasındaki bu ölüm kalım savaşı varsayımı bile müthiş bir şeydir. Bu "kör parmağım gözüne" denebilecek kadar açık ve somut bir varsayımdır. Bu, gerçeğe benzemeyen bir evrende ölüp gitmiş bir nesnellik ("bilimsel") varsayımıdır. Materyalist bir bakış açısından değerlendirdiğinizdeyse maddenin edilgin ve tepkisiz kalmadığını, tam tersine, sırtından geçinmek isteyenlerin oyununu bozan bir melek, bir kötülük meleği olduğunu görürsünüz.

Gerçekten de günümüze kadar metafizik düşüncenin egemenliği altında yaşayan bu tersyüz etme yöntemi ("Evrenin nedensel bir şekilde açıklanabilmesinin kökenin-

de, nedenle sonuç terimlerinin eşdeğerli ve birbirlerinin yerine geçebilen terimler olmayışı yatmaktadır. Birbirlerine karıştırılıp bekletildikten bir süre sonra yeniden ayrışamayan suyla mürekkep gibi... Her fiziksel olgu da neden-sonuç bağıntısının tersyüz edilemezliğine boyun eğmek durumundadır...") şu sıralar belki de fiziksel düzeni bozmak ve temellerini sarsmakla meşguldür.

Burada, sonucun başlangıçtaki nedeni açıklayarak onu geçersiz kılması gerektiğini, sonucun nedenin geçersiz kılınması demek olduğunu söyleyen akılcı düşüncenin geçerliğini yitirmesinden söz edilebilir ya da asla neden yoktur, belki birbirini izleyen sonuçlar düzeninden söz edilebilir. Tersyüz etme yöntemi daha yumurta aşamasında her türlü kesinlik ya da belirsizlik ilkesini yok etmeye çalışmaktadır. "Yumurta" aşaması derken de olaya hem tavuk hem de yumurta açısından baktığımı söyleyebilirim. Hangisi neden hangisi sonuçtur? Yumurta ve tavuk örneği nedensel bağıntıların ünlü mantıksal karşıtlığıdır. Başka bir deyişle burada nedensel düzenin bile bir parodiyi andıran kısır döngüsel sürecin elinden kaçamadığı görülmektedir. Burada tersyüz edilebilen bir düzen sanki intikam almaya çalışmaktadır.

En ilginç hikâyeler tersyüz etme hikâyeleridir. Tıpkı fareyle psikolog hikâyesinde olduğu gibi. Burada fare, "sonunda psikologu, kafesin kapağını her açışında bana bir parça 'ekmek' uzatma konusunda kusursuz bir şekilde eğittim" demektedir. Olaya böyle baktığınızda, bilimsel gözlem düzeyinde de tüm deneylere hile karıştırılmış olabileceği düşünülebilir. Bu iş, gözlemci tarafından farkında olmadan değil, nesne tarafından intikam almak ve eğlenmek amacıyla yapılmış olabilir (zerreciklerin akıl almaz yörüngeleri gibi). Belki de nesne, fizik yasalarına uyar gibi yapmaktadır, *çünkü, gözlemcinin bundan büyük bir keyif aldığını görmektedir.*

Sınırlarının nerede sona ermesi gerektiğini kendine bile itiraf edemeyen bir fizik olsa olsa bir patafiziğe (uydu-

ruk, düşsel çözümler bilimi) benzeyebilir.

Bu ayartma biçiminde ötekinin ne istediğini söylemeden tahmin etme, arzularına tercüman olma, hatta önceden dışavurma; başka bir deyişle onu çok büyük bir düş kırıklığına uğratma, beynini okuma, yanıltma, yönlendirme, özetle ustalık gerektiren bir intikam alma duygusu vardır. Keza madde gibi kitleler de kamuoyu araştırmaları ya da zerrecikleri yansıtan fotografik yüzeylerden oluşan baştan çıkartıcı simülatörlerin ürettikleri bir gerçeklik evreni içinde yok olup gitmektedir. Bu olay, iletişim araçları ve televizyon ekranlarının arkasına gizlenen olayların içinde bulundukları duruma benzemektedir. Çünkü olaylar da, zerrecikler gibi yalnızca onları yansıtamayan bir yüzey üstünde var olabilmektedir. Bu, olayları yansıtmayı başarabilen bir yüzey değildir. Ayna, eskiden özneyi düşsel anlamda yeniden üretebilen bir nesneydi, oysa ekran (söylemeye çalıştığım şey, iletişim ağları, devreleri, delikli film şeritleri, manyetik ses bantları, simülasyon modelleri, tüm kayıt ve kontrol düzenleriyle üstüne kayıt yapılabilen tüm yüzeylerdir) öznenin içinde kaybolup gittiği bir yüzeydir. Televizyon ışığı bir şey yansıtamaz, çünkü içerden yüzeye doğru giden bir ışıktır. Burada olaylar sanki tamamıyla ekran üstünde olup bitmektedirler. "Nesnel" olarak nitelendirilen çok gelişmiş güncel baştan çıkartma düzenekleri sonuç olarak kendilerini üreten süreçlerin nesnelliğine son vermiştir.

Öteki, yani "nesne" bilimsel çalışmalar içinde kaybolup giderken; olay ve anlamın iletişim araçları içinde kaybolup gittikleri görülmektedir.

Belki de *ortadan kayboluşun kendisi bir stratejidir.* Bu, haber düzeneğinin zorunlu bir sonucu olmaktan çok kendisini denetlemeye yönelik ekran yüzeyinde kaybolup giden bir nesne stratejisidir. *Katot ışınlarının* oluşturdukları görüntülerin birbirlerini izledikleri ekranda birey ya da kitlelerin yapmaya çalıştıkları bir şey varsa o da *parodik*

denilebilecek bir şekilde ortadan kaybolmaktır. Ekranın gerisindeki birey ya da kitleler kimdir, bunlar ne yapmaya çalışmaktadırlar? Birey ve kitlelerin burada içine sızılması ve anlaşılması olanaksız bir yüzeye benzedikleri, yani bunun bir ortadan kaybolma biçimi olduğu söylenebilir. Bunlar içinde yaşadıkları yüzeysel gerçekliğin üstünde yok olup gittiği yüzeysel ekrandan silinip gitmektedirler. Tıpkı davranışsal olasılıklar çözümlemesinde hiçbir değişikliğe yol açılmadan madde zerreciklerinin radikal bir şekilde sorgulanabilmesi gibi. Aslında kitleleri baştan çıkardıklarını sanan iletişim araçları ve modellere özgü bu gerçekliği gizleyen "nesnel" görünümlü parlak yüzey konusunda sayısız araştırmacı, analiz uzmanı, bilgin, gözlemci (bir o kadar da iletişim uzmanı ve politikacı) çalışmasına karşın; mevcut üretim düzeni tarafından sunulan anlamsız, zevksizlik ürünü program ve parodiler aracılığıyla "gerçekte" *nesnenin kendi ortadan kayboluş sürecini bir parodi şeklinde sunduğu* söylenebilir.

İletişim araçlarının olay, nesne ve referans sistemlerini yok ettikleri söylenebilir. Bütün bunlar belki de nesnenin ortadan kaybolma stratejisine hizmet etmekten başka bir şey yapmamaktadır.

Kitlelerin bireyin hayatını söndürüp onu yok ettikleri söylenebilir. Bütün bunlar belki de bireyin dört gözle beklediği bir ortadan kaybolma fırsatıdır.

İletişim araçlarıyla karşılıklı konuşabilmek olanaksızdır. İletişim araçları belki de, kitlelerin konuşmamak için arkasına saklandıkları saydam bir duvardır.

İşin içinde acaba yine ayartma mı vardır? Evet vardır ancak bu kez, kitleler iletişim araçları tarafından değil, iletişim araçları kitleler tarafından, kitlelerin iletişim araçları içinde kaybolma stratejisine uygun bir şekilde ayartılmaktadır.

Önceden saptanmış gözlem koşullarında bir zerreciğin gösterdiği tepki, aynı koşullarda başka bir zerreciğin gös-

tereceği tepkinin aynısı olamaz. Tıpkı bireyler ve kitlelerin kamuoyu yoklamaları ve çözümleme modellerine boyun eğiş nedeninin, onları daha anlaşılmaz hale getirmek olması gibi. Zira kamuoyu yoklamalarında kesin sonuç diye bir şey olamaz. Onları ilgi çekici hale getiren de zaten bu özellikleridir. Kesin bir sonuca sahip olamamalarının nedeni nesnenin ekranların gerisinde neredeyse tamamen ortadan kaybolmuş olması, yani ne kendi varlığı hakkında herhangi bir düşünce üretilmesine ne de modellerin gerçekten etkileyici olup olmadıklarından söz edilmesine izin vermemesidir.

Bütün bunlar genel anlamda kamuoyu yoklamalarının sonuçlarından kuşku duyulması ya da ciddiye alınmama, yani bir tür kendiliğinden "araştırma simülasyonu" şeklinde algılanma gibi bir sonuca yol açmıştır. Bu kuşku uyandıran ve inandırıcılıktan yoksun araştırma sonuçları günümüzde bize iletişim araçları ve haber kanalları, hatta bilim kanalıyla ulaştırılmaktadır. Artık her şeyi gören, kaydeden ama hiçbir şeye inanmayan *birer ekrana benziyoruz.* Bir ekrandan görüp, kaydettiklerine inanmasını kim isteyebilir ki? Hepimiz simülasyona simülasyonla karşılık veren birer simülatör düzeneğine benzedik. Kamuoyu araştırmalarına inanmak gerekirse dünyada hâlâ uzay mekiklerine inanmayan insanlar varmış! Burada söz konusu olan şey insanın varlığı ve görünümlerle ilgili felsefi kuşkular değil, *tümüyle yitirilen illüzyonlarla birlikte gerçeklik ilkesine karşı da tamamıyla duyarsızlaşmış olmamızdır.* Kavram, sahne ve ayna gibi tüm eski bilgi düzeneklerinin amacı bir illüzyon duygusu yaratarak dünyayla ilgili gerçekleri yansıtabilmekti. İllüzyon üretemeyen elektronik yüzeylerse bize belirsizlikten başka bir şey sunamamaktadırlar.

Bu elektronik yüzeylerde, o güzelim eleştirel ve ironik yargılamadan eser yoktur. Eskiden, güzel konuşan insanlara "edebiyat yapma!" denirdi. Yapmacık davranışlar sergileyenlere "numara yapma!" (tiyatro), insanları kandır-

maya çalışanlaraysa "sinema yapma!" denirdi. Oysa günümüzde hiçbir konuda "televizyon yapma!" diyemiyoruz, çünkü böyle bir referans evrenine sahip değiliz. Çünkü illüzyon denilen şey ya sona ermiştir ya da her şey bir illüzyona dönüşmüştür. "Hah, işte televizyon budur!", "Hah, işte haber bu!" diyebildiğimiz gün her şey değişecektir.

*Hükmedenler** gibi film denemelerinin sayısı arttıkça belki bu da olacaktır. ABD'nin prestiji açısından hayati önem taşıyan *Hükmedenler* gibi bir Mars yolculuğu son anda ortaya çıkan bir arıza nedeniyle gerçekleştirilemeyince, uydu yollama işi, çöldeki televizyon stüdyolarında kusursuz bir şekilde simüle edilerek yeryüzündeki tüm ekranlara canlı yayın görüntüleri gibi iletilmiştir. Neden olmasın? Simülasyon bir suç değildir. İnandırıcılıksa yalnızca bir özel efekttir. Bizim için kozmik evren bile derinlikten yoksun bir simülasyon ekranı gibidir. Burada uzamsal efekt ile özel efekt birbirine karışmıştır.

Bir ekran ya da bir kamuoyu araştırmasının tek başına bir anlamı yoktur. Bir sözcüğün bir şeyi, bir imgenin bir gerçekliği, bir yüzün çeşitli duyguları temsil ettiği gibi bir düşünceden yola çıkarak kamuoyu araştırmalarının da bir şeyleri temsil ettiğini düşünmek yanılgıya düşmektir. Temsil edenler ve edilenler arasında görece bir diyalektik ilişkinin varlığından dem vuran seçim sisteminin hâlâ temsil ettiği bir şeyler olabilir. Oysa kamuoyu araştırmaları böyle bir özelliğe sahip değildir. Kavramın tersine, model, simülasyon düzenine (olası, rastlantısal, caydırıcı, referans sisteminden yoksun bir düzene) aittir yoksa temsil etme düzenine değil. Temsil edici bir sistem mantığının simülasyon düzeninde de geçerli kılınmaya çalışılması tam bir yanılgıdır. Model ve kavramın sahip oldukları değer ve "doğru kullanımları" konusundaki sonu gelmez ve yararsız polemiklerin kökeninde de aynı mantık vardır. (Séguéla/Mitterand

---

* *Capricorne One*, yön. Peter Hyams, 1978 —*ed. notu.*

reklamında sosyalizmi yutturan hangisidir?) Bu saçma sapan ve içinden çıkılması olanaksız bir mantıktır; zira burada birbirlerinden tamamıyla farklı iki sistem tarafından sunulan veriler birbirine karıştırılmaktadır. İşlemsel, istatistik, enformatik ve simülasyona dayalı bir sistem; temsil etme, irade ve görüşe dayalı bir sistem gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu yanlış anlama bir haber ahlâkı felsefesinin oluşması için yeterli olmuştur.

Ne kadar kusursuz bir görünüme kavuşturulurlarsa kavuşturulsunlar, sonuç olarak, kamuoyu yoklamalarının temsil ettiği bir şey yoktur; çünkü onlara özgü oyun kuralının temsil etme sistemine özgü oyun kuralıyla bir ilişkisi yoktur. Kamuoyu araştırmaları nesnel bir mantık üstüne oturtulmakla birlikte araştırmaların sonunda ortaya konulan somut bir sonuç yoktur; başka bir deyişle bunlar yüzde yüz nesnel olarak nitelendirilebilecek sonuçlardır. Böyle komik bir şey olamaz! Bu, tüm iletişim araçları için de geçerlidir; başka bir deyişle bir simülasyon düzeninde ya da şeylerin ne doğru ne de yanlış oldukları bir düzende, her türlü meslek ahlâkı ikiyüzlü olmaktan başka bir seçeneğe sahip değildir. Ha kamuoyu yoklamalarına özgü (ya da iletişim araçlarına) bir ahlâktan söz etmişsiniz ha modanınkinden, fark eden bir şey yoktur. Güzel ile çirkin arasında bir ayrım yapmadan genel bir ayartma oyunu çerçevesinde bu iki niteliğe keyfince yer değiştirtmeye başladığı günden bu yana Moda bir meslek ahlâkına sahip değildir.

Kamuoyu yoklamalarının tamamıyla güvenilebilir sonuçlar, haberlerin inanılabilir bilgiler sunduğu gün hapı yuttuk demektir. Zira bu yöntemle elde edilecek ideal bir toplumsal tanımı bizi dramatik sonuçlara mahkûm olmaktan kurtarabilir. Böyle bir sonuçsa toplumsalın, toplumsal teknoloji tarafından alt edilmesi anlamına gelecektir. Zaten bütün simülasyonların gerçekleştirmeye çalıştığı şeytani amaç da budur. Bu noktada devreye yumuşak yok etme teknolojileri girmektedir. Asıl sorun,

simülasyonun inandırıcılığıyla ilgili olandır; zira önemli olan nokta makinenin çarpıttığı gerçekler değil, gerçekliğin tamamının, nesnel bir güvenilirliğe sahip makine tarafından çarpıtılmasıdır.

Gerçekliğin hayatta olduğu günlerde haber güzel bir şeydi. Gerçekliğin egemen olduğu günlerde bilim güzel bir şeydi. Nesnenin egemen olduğu dönemlerde nesnellik güzel bir şeydi. Özne varken yabancılaşma güzel bir şeydi, vs.

Öyleyse iletişim araçlarının yararlı kullanımından söz edenler de haksızdır, güdümleme var diye bas bas bağıranlar da; çünkü anlam ve simülasyon sistemleri arasında hiçbir ilişki yoktur. Kamuoyu araştırmaları ve reklamlar, bir insanın görüş ya da iradesini etkileyemez, çünkü bir yargının oluşmasını sağlayan irade ve temsil etmeyle ilgili bir zaman ve mekâna ait değildirler. Aynı şekilde birinin irade ya da görüşünü ortaya koyabilmeleri de olanaksızdır; çünkü görüşleri oluşturan tiyatral ve temsil düzeni, yani siyaset dünyasıyla bir ilişkileri yoktur. Öyleyse üzülmeye gerek yok, zira siyaset dünyasını yok edebilmeleri olanaksız. Ama kendi kendimizi de kandırmayalım, zira siyaset dünyasını adam edebilmeleri de olanaksız.

Birbirine geçen bu farklı iki sistem yüzünden, bugün yaptığımız seçimler, sahip olduğumuz görüşler ve yargılar konusunda hep birlikte şaşkın ve ne yapacağımızı bilemez bir durumdayız. Bu durum nedeniyle kamuoyu araştırmaları ve reklamların insanların iradesini değiştirip değiştirmediklerini asla öğrenemeyeceğimiz gibi, onlar olmadan neler olup biteceğini de hiçbir zaman bilemeyeceğiz. İletişim araçlarının oluşturduğu ekran, belirsizlikten başka bir şey üretmeyen bir yüzeye benzemektedir. Üstelik bu belirsizlik biçimiyle daha önce hiç karşılaşmadık; çünkü bunun kökeninde eskiden olduğu gibi haberden yoksunluk değil, bizzat haberin veriliş biçimi ve aşırı miktarlara ulaşan haber vardır. Her zaman bir açıklama getirebildiğimiz geleneksel belirsizliğin yerini, tamiri imkânsız ve

kendisinden kurtulmanın olanaksız olduğu bir belirsizlik almıştır.

Yazgımız artık kamuoyu araştırmaları, haber ve istatistikler tarafından belirlenmektedir; başka bir deyişle, bizden, önceden belirlenmiş davranışlara uymamız, ekranlardan gözümüzü ayırmamamız, kendi irademiz ya da bir başkasının iradesine asla karşı çıkmamamız istenmektedir. Artık kendimize bile yabancılaşamıyoruz, zira tıpkı toplumsal ve siyaset dünyası gibi öteki diye biri, ötekinin oynadığı bir rol yok. Her bireyden istatistiklerle tam bir uyum içinde olması isteniyor. Bu da tıpkı bir açıklama getirilemeyen belirsizlik gibi bir açıklaması yapılamayan bir dışa-dönüklük/toplumsallaşma biçimidir.

Kamuoyu araştırmalarına özgü müstehcenliğin nedeni gizli bir görüş ya da kişisel iradeye ihanet etmeleri ya da vicdani sorumluluklara tecavüz etmeleri değil (çünkü ortada gerçekten bir sır olsaydı, sır sahibi bile bu sırra ihanet edemezdi), toplumun kendine yönelik bir süreklilik arz eden, istatistik boyutlara ulaşmış teşhircilik ve röntgenciliğidir. Başka bir deyişle, toplum, hastalık hastası bir deli gibi hiç durmaksızın kendi kendisinin tam olarak ne istediğini ve ne düşündüğünü bilmeye, televizyon ekranından yansıyan sayılar görmeye, ateşinin ne zaman inip çıktığını gösteren eğrilere bakmaya çalışmaktadır. Toplumsal kendi kendine takmış, kendi kendisi için bir kusur, bir ahlâk bozukluğuna dönüşmüştür. Aşırı haber bombardımanına maruz kalan toplumsal, giderek şişkolaşmaktadır.

Kitleleri yarattığını ve aydınlattığını iddia etmesine karşın gereksiz ve kitleler kadar sessiz sedasız bir şey varsa o da bu aşırı haberdir. Haber ve kitleler uyumlu bir çift teşkil etmektedirler, zira haber kitleleri bilgilendirmemekte ve kitleler de bir görüşe sahip olmaya çalışmamaktadır. Bu iki olgu hiç durmadan birbirinden beslenmektedir. Aynı şeyleri hiç durmadan giderek daha çok yineleyen haber, kitleleri sayısal anlamda büyütebilir ama onların

bilinç düzeyini yükseltmez.

Gereksinimlerle kamuoyu nesnel bir gerçekliğe sahip olsaydı, bu söylenenler dramatik bir anlama sahip olabilirdi. Reklam, kamuoyu araştırmaları, iletişim araçları ve haber (demokrasi ve bilinç kirliliği) karşısında gerçekten de kendine özgü değerler ve bir iradeye sahip toplumsal bir özün yanı sıra, bir de gerçek insan olsaydı o zaman bütün bunlar dramatik bir anlama sahip olur ve yabancılaşma sorunundan kaçıp kurtulamazdık.

Daha da ileriye gidilerek haber kuramıyla ilgili tüm ütopyalar gözden geçirilmelidir. Yüzyıl başından bu yana yaşamın her alanında şeyler müthiş bir hız kazanmıştır. Bugün bizi içimize kapanmaya iten şeyin adı aşırı haberdir/bilgidir.

Bugün herhangi bir olay hakkında bize aktarılan bilgi, aslında, o olayla ilgili bir laf kalabalığından başka bir şey değildir. Başka bir deyişle bize sunulan, etkileyiciliğini az çok yitirmiş bir olaydır... Keza kamuoyu hakkında sahip olunan bilgi de kamuoyunun etkileyiciliğini yitirmiş bir biçiminden başka bir şey değildir.

Örneğin, olay daha ortaya çıkmadan önce bu olay hakkında modeller aracılığıyla bilgi üretildiğinde; başka bir deyişle ortaya önce etkileyiciliğini yitirmiş (simülatif) bir olay ve kamuoyu çıktığında olay da kamuoyu da tüm etkileme güçlerini yitirerek enerjilerini boşa harcamış olmaktadır.

Bu bakış açısı doğrultusunda ele alındığında, evrende olup bitecek olayların önceden tahmin edilebileceğini ileri süren bir bilimin, bizi evren konusunda doğru bilgilendirme olasılığı çok zayıftır. Bu durumda bilim ve haberin (karşı) amaçlarının da sistemli ve bilinçsiz bir şekilde dünyayı haber aracılığıyla kurtarmak gibi (burada birtakım kötü niyet izleriyle karşılaşılmaktadır) karşı bir ütopyayı bile bile benimseyerek dünyanın sonundan söz ettikleri söylenebilir mi?

Evrenle ilgili tüm bilgiler bir araya getirilerek dünya

belki yok edilebilir. Bu, "Tanrı'nın Dokuz Milyar Adı" başlıklı hikâyedeki olaya benzemektedir. Bu hikâyede bilgisayar, Tanrı'nın dokuz milyar adını sıralamayı bitirdiğinde, dünya yok olmakta, yıldızlar sönüp gitmektedir.

Öyleyse, evreni yok etmenin yolu haberden/bilgiden geçmektedir. Haber/bilgi olmadan evren asla yok edilemez.

Belki de şeylere insana keyif veren yeni bir gözle bakmak ve sona ermek bilmeyen eleştirel kuramın yerini *ironik kurama* bırakmasını sağlamak gerekmektedir.

Doğruluk ve yanlışlıkları tartışma götüren ve kuşkulu sonuçlara sahip kamuoyu araştırmaları, kehaneti andıran hava tahmin raporlarına benzetilebilir. Herkes bu saçmalığın farkında olmak ve bu raporlara inanmamakla birlikte, kimse onlara karşı çıkamamaktadır (üstelik her geçen gün hava tahmin raporunun daha sık verilmesi istenmektedir). Bu tahminlerde karşıt olgular ve eğilimleri birlikte ele alabilir ya da sonuçlar işinize gelmediğinde saygıda kusur etmeden nesnelliği çarpıtabilirsiniz (örneğin, İ.F.O.P.'un ölüm cezası ve göçmen işçiler konusunda yaptırdığı araştırmada olduğu gibi) Özellikle davranışlarımızın *doğruluğu* ve *yanlışlığını* saptamaya kalkan kamuoyu araştırmalarının sonuçlarına her zaman itiraz ediyor ve bu sonuçları her zaman inkâr ediyoruz. Hiç kimse kendisine nasıl davranması gerektiğinin söylenilmesinden ve istatistik doğruların boy aynasında görülmekten hoşlanmamaktadır. (Bu istatistik rastlantıların, inatla neden yadsındığını açıklayan bir başka hoş örnekle bizzat istatistiklerin uygulanış biçiminde karşılaşıyoruz: "Sizi rahatlatacaksa R.A.T.P.'nin [Paris Özerk Ulaşım Ağı] yaptırdığı araştırmaya göre, altmış yıl boyunca, günde iki kez metroya binecek elli kişi arasından saldırıya uğrama ihtimali olan yalnızca bir kişi vardır. Bu kişinin siz olması için bir neden yok!") Kumarbazlar rastlantıya değil Şansa inanırlar (Ş'si büyük harfle yazılan bu şans bir Lütuftur,

yoksa bir olasılık değil). Kaderine inanan bir insan, istatistiklere inanmaz.

Zaten istatistiklere önem verilmesinin nedeni nesnel olmaları değil, bilinçsiz bir şekilde mizah konusuna dönüşmeleridir.

Dünyaya mizah gözlükleriyle bakmakta yarar var. Kamuoyu araştırmalarının toplumsal düzen ve toplumsal olayları ele alış biçimindeki patavatsızlık benzer bir okuma ve değerlendirme patavatsızlığına yol açmaktadır. Toplumsalı ele alış biçimlerindeki ciddiyete, uğradıkları başarısızlığı acımasızca dile getiren bir ironi ve bu gelişigüzel çarpıtmalar aracılığıyla yanıt verilmektedir. Sanki bir yerlerde, bu kusursuz mekanizmayı bozan ve onu nesnellik tuzağına düşüren bir mizah tanrısı vardır. Burada, sanki toplumsal düzenin ta derinliklerinden gelen ve kendine karşı koymanın mümkün olmadığı bir silah vardır. Bu, kamuoyu araştırmaları ve istatistiklere dayandırılan bir yanıt simülasyonuna tamamıyla gizlenme yöntemiyle karşılık veren bir silahtır. Toplumsal adlı gerçeklik ve çözümlemesini her zaman başarısızlığa uğratmış olan bu silahı nesnenin, kitlelerin ya da toplumsalın kötülük meleği olarak adlandırabiliriz.

Nesne asla masum değildir, o yaşar ve intikam alır. "Toplumsal" adlı maddenin haber ışığını doğru düzgün bir şekilde yansıtamaması bir aksaklık ya da bir kusur ya da ışığın düzenleniş biçimiyle değil, *nesnenin sahip olduğu özellikle* ilgilidir. Toplumsal, kendi hakkında yapılan araştırmalara bir saldırıyla karşılık vermekte ve bu süreç hakkında araştırma yapılan nesneyle araştıran efendiler, kitlelerle politikacılar vs. arasında gizli bir düelloya davetiye çıkartmaktadır. Burada kafası çalışmayan birileri varsa o da kendi iyiliği için nesnenin kendi hakkındaki gerçekleri söylemekten başka bir seçeneğe sahip olmadığını düşünen araştırmacı konumundaki güdümleyicilerdir. Toplumun kendisine yöneltilen soruları anlamazlıktan gelmesi, bilinçli olarak kötü ya da çok güzel bir şekilde yanıtlaması

ve sorular sormasının nedeni, doğal olarak, çözümleme düzenini tam olarak kavrayamamasına bağlanmaktadır! Bilim, akıl havsalaya sığmayacak bir şekilde kendi kendini kandırmakta ve üstünde araştırma yaptığı nesnenin kendisiyle işbirliği yaptığını sanmaktadır! Bu bilim her nedense nesnenin günahkâr, şaşkın, patavatsız olmasını, yaptığı yalancı suç ortaklığını, süreçleri ironikleştirecek, nesne ve özne arasındaki mücadeleden nesnenin kazançlı çıkmasını sağlayacak özgün bir stratejiyi besleyecek ne varsa küçümsemektedir.

Kamuoyu araştırmalarına bu açıdan yaklaşıldığında, öne sürdükleri amacın, güttükleri amacın tam tersi olduğu görülmektedir. Haber programları gibi onlar da bir gösteriye (haberler de, devrimler gibidir; başka bir deyişle halk haber değil, gösteri ister) dolayısıyla gülünç bir habere benzemiştir. Kamuoyu araştırmaları, politikayı ve politikacıları gülünç bir duruma düşürmektedir.

Politikanın inandırıcılığını yitirmesini (ve bizim de bu bilimsel palavralardan sinsice bir haz almamızı) sağlayan şeyin kökeninde, kamuoyu araştırmalarının ürettiği bu bilinçsiz mizah olgusu yatmaktadır. Hazırladıkları sorulara stratejik bir önem atfeden ve bir karar verebilmek için kamuoyu araştırmalarına gerek duyan bu insanlar da kimin nesidir? Sahip oldukları gücü araştırmalara devrederek tuzağa düşen politikacılar hiçbir konuda yetkilerini kullanamamaktadırlar. Bütün iletişim araçları onlara bunun çekici bir tuzak olduğunu hissettirmemeye çalışmaktadır; başka bir deyişle bir toplumun yerine getirmesi gereken politik işlevi yok etmeye ve yığınların ironik bilinçaltını hoşnut etmeye çalışmaktadırlar. Çünkü kalabalıklara ait bilinçaltının derinliklerinde yatan bir dürtü varsa o da *politikacıların simgesel bir şekilde öldürülmeleridir.*

Temsili sistem tarafından her zaman bir araç/bahane/"mazeret" (*alibi*) olarak kullanılan halk, bunun acısını siyaset dünyasını bir gösteriye dönüştürerek çıkartmaktadır. Bugün aynı halk, siyaset dünyasının or-

tadan kayboluşunu bir gösteriye dönüştürerek intikam almaktadır. Halkın nabzını kamuoyu araştırmalarıyla elinde tuttuğunu sananlar vardır. Oysa kamuoyu araştırmalarındaki iniş çıkış grafiklerini bir gösteriye dönüştüren halk, evde oturduğu yerden her gün bunları izlemektedir.

Gerek halk, gerekse bizler bir gösteriye ne kadar inanıyorsak bunlara da o kadar inanıyoruz.

Tıpkı her hafta yinelenen şans talih oyunlarında ya da kumar masalarına oturduğumuzda kazanacağımıza ne kadar inanıyorsak onlara da o kadar inanıyoruz. Tüm eğilimler aynı sonuca ulaşmakta, gerçeklik oyunları, tüm soru ve yanıtlar kısırdöngüsel bir görünüme, vs. sahip olmaktadır. Belki de ortaya, kendi kökenleri hakkında soru sormayan ve yalnızca kendi ortadan kayboluş gösterisini izlemek isteyen çok bilgece bir yeni ironik kolektif varoluş biçimi koymak istedik?

Bu kolektif var oluş biçiminin en güzel örneği kitlelerdir. Kitlelerin var oluş nedeni baskı altına alınmak ve güdümlenmek değildir. Kitlelerin özgürleşmek gibi bir sorunu yoktur, zaten isteseler bile özgürleşemezler. Sahip olabildikleri (politika-ötesi) tek güç saf bir nesneye benzeyebilmek yani, kendilerini konuşturmaya niyetlenen politik düzene sessizce, *hiçbir arzu belirtisi göstermeden* karşı koymaktır. Herkes onları ayartmaya, kendi taraflarına çekmeye ve güvenlerini kazanmaya çalışmaktadır. Bu ruhsuz, bir şeye benzemeyen, bir bilinçaltına sahip olan kitlelerde pasif, anlaşılması çok zor bir güç vardır. Dünyayı hiç umursamadan, işlerini hiç konuşmadan büyük bir beceriyle gören hayvanlar gibi (üstelik kitleler daha çok hormonal ya da iç salgılamaya dayalı bir öze sahiptirler yani onları antikorlara benzetebiliriz) tüm siyaset dünyası ve politik söylevleri etkisiz kılmaktadırlar. Siyaset dünyası ve politik söylevler böylesine anlamsızlaşmış, ruhsuz bir dramaya benzemiş ve yararsız iktidar oyunlarının eline

terk edilmişse; artık hiçbir iddia, proje siyaset dünyasını heyecanlandıramıyorsa bunun nedeni şu devasa sessiz antikorun sergilediği kitlesel müstehcenliktir. Bunun nedeni bilimkurgu canavarlarınınkine benzeyen şu hayvani, saçma, emme ve yutma gücüne sahip, adlandırılması olanaksız *şeyin* büzülme kapasitesidir ki, gerçekten de sistemin sahip olduğu hızlandırma gücü, bu tepkisizlik ve sessizliğe son verebilmek amacıyla salgıladığı sayısız haber kitleleri tepkisizleştirmekten başka bir işe yaramamaktadır. Ne yapsanız nafile: *kitle saf bir nesne, yani öznenin içinde kaybolup gitmiş*, tarihin içinde kaybolup gitmiş bir varlıktır. Tıpkı sözün içinde kaybolup giden sessizlik adlı saf nesne ya da her gün anlamın içinde yok olup giden sır adlı saf nesne gibi.

Nesne-kitle işte böyle bir akıl almaz güce sahiptir. Kitleler saf bir politik nesne, yani mutlak bir iktidar, toplumsal düzeni yok etme düşüne benzemektedir. Kitleler, ürkütücü bir iktidar hayalinin somutlaşmış biçimi, yani hiçbir politik düşüncenin açıklayamadığı anlamsız, yaşama geçirilmesi olanaksız, radikal bir antikor; dolayısıyla da yararsız ve tehlikeli bir varlıktır. Politik senaryo tersine döndürülmüştür; çünkü bundan böyle kitleler, iktidarın dümen suyundan ilerlemek yerine can çekişmekte olan bir iktidarı peşlerinden sürükleyip götürecektir. Kitleleri boşu boşuna ayartmaya çalışan politikacılar, sahip oldukları iktidar simülakrı karşılığında, çiftleştikten sonra dişisi tarafından yutulan erkek misali, kitleler tarafından çiğ çiğ yutulmak gibi bir bedel ödeyip ödemedikleri sorusunu sormalıdırlar.

Eskiden özne için bir nesne özelliği taşıyan her şey artık onun için ölüm tehlikesi arz etmektedir. Köleliğini yadsıyan bir köle gibi, nesne de zorlama bir nesne açıklamasını reddetmektedir. Özne, çok kısa bir süreliğine, nesneyi yönetmiş olduğunu düşünebilir; ancak nesnenin başkaldırmasını engelleyebilmesi ya da durdurması olanaksızdır. Bundan böyle devrim ancak bu şekilde, yani

sessizce yapılabilir.

Öyleyse bu simgesel, çekici, çarpıcı ve öznel bir devrim değil; anlaşılması ve açıklanması güç, ironik bir devrim olacaktır. Diyalektik değil, kendinden kaçabilmenin imkânsız olduğu bir devrim olacaktır. Anlamsız bırakılmış tüm baştan çıkartıcı nesnelere, ayartma ve ürkütme nesnesi olabilecek her türlü nesneye karşı güdülecek tüm stratejiler doğrudur.

Dur durak tanımayan haberlerle iletişim araçlarının ilettikleri mesaj yığınının tek amacı bu ölümcül bulaşıcı hastalığın elinden kaçıp kurtulabilmektir. Günümüzde harcanan enformatik, medyatik ve iletişimsel enerjinin tek amacı, şu çekiciliği giderek artan duyarsız ve umursamaz antikor, yani şu sessiz kitlenin yaşamının küçük bir parçası olabilmek, onu bir parça da olsa anlayabilmektir. Bu tepkisizliği alt edebilmek için tüm enerjilerin bir araya getirilmesi gerekmektedir. Bundan böyle haber ancak böyle bir amaca hizmet edebilir.

İletişim araçları ve haber evrenini özne felsefesine ait irade, temsil etme, seçenek, özgürlük, bilgi ve arzu gibi geleneksel kategorilerle çözümlemeye kalkışmak her zaman çok güç olmuş ve olacaktır. Zira bu yöntemle yapılan çözümlemelerde ne söylenmişse her zaman tersi doğru çıkmış olup, çözümlemeleri gerçekleştiren ve konuya hâkim olması gereken öznenin ona tamamıyla yabancı olduğu görülmektedir. Haber evrenine özgü ahlâk ilkesiyle, bizim boyun eğdiğimiz "sana ne yapman gerektiğini ve ne istediğini öğreteceğim" diyen ahlâk kuralları arasında çok büyük bir uçurum vardır.

Bu bakış açısı doğrultusunda, iletişim teknolojileri ve bilimlerinin bize bir şeyler öğretmekten çok irade ve temsil etme kavramlarının sınırlarını alabildiğine zorlayarak anlamlarını karman çorman ettikleri ve her insanın kendi vücuduna, kişisel arzu, seçim olanağı ve özgürlüğe sahip

olma imkânını elinden aldıkları söylenebilir.

Ancak böyle bir yabancılaşma düşüncesi varsayımsal kitlelere hizmet eden ideal bir felsefi perspektiften başka bir şey olmamıştır. Yabancılaşma sözcüğü, bu sözcüğü bulan filozofun kendine yabancılaşmasından, yani *kendini bir başkası gibi görmesinden* başka bir işe yaramamıştır.

Bu konuda kendilerinden önceki dönemi bir "yanılgılar imparatorluğu" olarak nitelendiren ve onu küçümseyen Aydınlanma filozoflarıyla *Aufklärer* konusunda, Hegel, son derece açık ve seçik bir yargıya sahiptir.

İletişim evreni ve belki de teknolojik evrenin tamamının, bu sözde yabancılaşmış kitlenin güttüğü gizli bir stratejinin ürünü, *gizli bir iradeyi yadsıma biçimi*, felsefe ve ahlâkın özneye dayattığı her şeye, yani her türlü irade, bilgi ve özgürlük uygulamasına karşı bir meydan okuma biçimi olduğunu gösterebilmek için iletişim araçları tarafından kendisine yabancılaştırılmış bir kitle düşüncesinin yıkılması yeterlidir.

Buna devrimden çok, bir tür kitlesel "devir/devretme" de denilebilir; zira burada söz konusu olan şey politik, entelektüel, teknik ve işlemsel araçlara kitlesel düzeyde vekâleten devredilen bir tür iktidar ve sorumluluktur. Bunun adı iradenin kitlesel düzeyde reddedilmesi, kitlesel düzeyde bir iradeden vazgeçiştir. Bu vazgeçiş, bir köleleşme ya da yabancılaşma arzusunun ürünü değildir. (Bilinçli köleliğin sırrı La Boétie'den bu yana çözülememiştir. Bundan böyle sorun, var olup olmadığını bile bilemediğimiz köleleştirilmeye razı, kendi varlığından emin olamayan özneden yola çıkılarak işlenecektir). Bu vazgeçiş, iradesini kullanmama sürecini yönlendiren başka bir felsefenin ürünüdür. Bu felsefe bir tür antimetafizik düşünceye benzeyen ve sırrı; kitlelerin (ya da insanın) kendileri ve içinde yaşadıkları dünya hakkında konuşmamaları gerektiğini çok iyi bildiklerini, istemek, bilmek ve arzulamak gibi bir sorunları olmadığını söylemekten ibarettir.

İnsanın hayatta en çok arzuladığı şeyin, arzulamaktan vazgeçerek bir başkasının arzusuna boyun eğmek olduğu söylenebilir. "Kendi" arzularından, "kendi" iradesinden vazgeçme stratejisi, ironik bir güce sahip olma stratejisi. Felsefi, ahlâki ve politik yükümlülükleri diğerlerine kakalama stratejisi.

Kavramlara ve arzulara hükmedenler, onlara istedikleri şekli verenler, entelektüeller bu işle görevlendirilmişlerdir. Bütün reklamcı, haberci ve politikacılar bize ne yapmamız, kitlelere ne yapmaları gerektiğini söylemek için vardır. Büyük bir keyif alarak devrettiğimiz bu kitlesel sorumluluğun kökeninde yatan şey; bilmenin, istemenin, yapabilmenin ve arzulamanın bizim için ilgi çekici şeyler olma özelliğini yitirmiş olmasıdır. Bunlar bize filozoflar tarafından dayatılan kavramlardır.

Seçim yapma zorunluluğu iğrenç bir şeydir. İnsanı iradesini kullanmaya zorlayan bir felsefe, onu umutsuzluğa sürüklemekten başka bir işe yaramaz. İnsanın ne istediğini bilmesi övgüye değer bir şeydir. Buna karşın mutluluğu *kendi iradesine sahip olmamaya* bağlayan, açıklanması zor ancak hayati bir öneme sahip diğer bilinç (yani bilinçaltı) için ne istediğini bilmemek, akılcı bir iradeye boyun eğme ve seçim yapma zorunluluğundan kurtulmuş olmak da bir o kadar büyüleyici ve ayartıcı bir şeydir. Seçim yapma zorunluluğu ve kendi irademize boyun eğmek yerine bize anlamsız da gelse bir başkasının iradesine boyun eğmek daha iyidir. Bu gibi durumlarda Brummel uşağından yararlanırdı. Göllerle süslü nefis bir manzara karşısında uşağına dönerek: "*Which lake do I prefer?*" ("Hangi gölü tercih etmem gerekiyor?") sorusunu sorardı.

İnsanlar kendilerine ne istediklerinin söylenmesinden hoşlanmadıkları gibi, ne istediklerini bilmekten de kesinlikle hoşlanmazlar, hatta bilmek isteyip istemediklerinden bile emin değildirler. Brummel'in uşağına yaptığı gibi, böyle bir istek karşısında, insanların kötülük melekleri

kulaklarına, haberler ve reklamların sizi "ikna etmelerine" izin verin, sizin adınıza bir seçim yapsınlar (ya da politikacılar dünyayı sizin yerinize sorgulasınlar), sözcüklerini fısıldamaktadırlar.

Bu durumda sizce kapana kıstırılan kimdir?

Bir şey bilmediğini bilen kitlenin bir şey bilmek gibi bir niyeti yoktur. Bir şey yapamayacağını bilen kitlenin bir şey yapmak gibi bir sorunu yoktur. Ahmak ve edilgin olduğu suratına bağıra bağıra söylenir. Bu kesinlikle doğru değildir; kimse kitleye ahmak ve edilgin diyemez, zira kitle herkesi ve her şeyi küçümser. O da Brummel gibi seçim yapmayı bilinçli olarak bir başkasına havale etmektedir. Bu işi hiç fark ettirmeden bir tür sorumsuzluk, ironik bir meydan okuyuş ve bilinçli bir iradesinden vazgeçme oyununa dönüştürerek yapmaktadır. Bütün aracılar (politikacılar, aydınlar yani kitleleri eleştirme konusunda Aydınlanma filozoflarının mirasçıları) şu can sıkıcı iktidar ve irade işini kitlelerden yetki alarak vekâleten yürütmek, kitlelerin büyük bir keyif alarak devrettikleri bu üstünlüğü, bir üstünlük gösterisine dönüştürerek kitlelere sunmaktan başka bir işe yaramazlar. Veblen'in deyimiyle, iradeleri, şu küçümsedikleri kitlelerin çok iyi gizledikleri amaçlar doğrultusunda, kendilerine rağmen saptırılan "ayrıcalıklı" sınıfların içinde bulundukları konum budur, yani *vicarious* (vekâlet etme).

Bütün bunlar bizim için öznel ve paradoksal duygulardır; çünkü içimizde bu kitlelerle birlikte onu mahkûm edip küçümseyen zeki bir varlık vardır. Bilince kimin karşı çıktığı bilinmemektedir. Doğal olarak, psikanalizin zorla baskı altında tutulduğunu ileri sürdüğü şu bilinçaltının dışında. Gerçek bilinçaltımız belki de tam tersine şu ironik vazgeçme, arzulamama, öğrenmeme, sessiz kalma; tüm güçleri emme, tüm güçlerden, tüm irade ve aydınlanma biçimleriyle ikna edici olmaktan uzak tüm anlamsal derinliklerden *kurtulma* gücümüzdür. Bilinçaltımız, yal-

nızca *dürtülerden* oluşan ve baskı altında tutulan bir şey değildir. Bilinçaltı baskı altında tutulamaz, o daha çok insanın iradesiyle ilgili gereksiz üstyapıların tümünden keyfini çıkarta çıkarta kurtulduğu bir şeye benzemektedir.

(Kendilerine yabancılaşmış) kitleler ve (bastırılmış) bilinçaltı konusunda hep tasalanmışızdır. Bize özgü tüm felsefi düşüncelerin kökeninde bu hüzünlü bağıntı vardır. Oysa sırf çeşit olsun diye kitle ya da şu nesne-kitleyi sonunda ironik, neşeli ve ayartıcı olmayı başaran bir bilinçaltıyla ilişkilendirerek insanı düş kırıklığına uğratan, düşleten, imada bulunan bir strateji sahibine benzetmek çok ilginç bir şey olacaktır.

TUTKUNUN KÖTÜLÜK MELEĞİ

Aşk konusunda, ya aklınıza eseni söyleyebilirsiniz ya da susup otururusunuz. Aşkın varlığını inkâr edemezsiniz. İnsan annesini, Tanrı'yı, doğayı, bir kadını, küçük kuşları, çiçekleri sevebilir; başka bir deyişle duygusal bir temele oturtulan kültürümüzde bir *leitmotif*'e dönüşerek, konuştuğumuz dile ait en patetik sözcük olan aşk, aynı zamanda en yaygın, en sıradan ve en anlaşılmaz sözcük olmayı da sürdürmektedir. Sağlam, somut bir ayartma sürecine karşın aşk, sıvı hatta uçucu bir solüsyona benzemektedir. Aşkın içine her şeyi tıkabilirsiniz; tıpkı aşkı her şeyin içine tıkabileceğiniz gibi. Her şeyi tutku yüklü bir uyumluluk ya da uyumlu bir libido süreciyle açıklamaya ve çözmeye çalışan aşk, bir tür (her soruna çare) evrensel yanıt, ideal bir ikili yaşam umudu, olası bir ikili ilişkiler dünyasıdır. Nefret ayırır, aşk birleştirir. Eros'un görevi insanları birbirlerine bağlamak, çiftleştirmek ve birlikteliklerini sağlamanın yanı sıra onları birbirleriyle özdeşleşmeye, kişiliklerini karşılıklı olarak yansıtmaya ve birlikte yaşamaya itmektir. Bugüne kadar bize hep "Birbirinizi sevin" denilmiştir. Kimse kalkıp da "Birbirinizi ayartın" dememiştir.

Araya gizli bir mesafe koyan, sonsuza dek sürebilecek bir zıtlaşma ve meydan okuma biçimi üzerine oturtulmuş,

çok yoğun bir ilgi ve çekicilik gerektiren, açıklaması zor bir düello varsayımına benzeyen ve bir oyun kuralının oluşmasına izin veren ayartmayı aşk ve yol açtığı duygusal yakınlığa yeğlerim. İki kişiyle oynanan ayartma oyununu, evrensel bir biçim olan aşka yeğlerim. (Heraklit'e göre yaşamın gidişatını belirleyen şey elementler, canlılar ve tanrılar arasındaki zıtlaşmalardır. Burada ne bütün dünyada karşılaşılan aşka yer vardır ne de yarattığı hayal kırıklığına. Burada birbirleriyle dövüşüp birbirlerini ayartan tanrılar vardır. Hıristiyanlıkla birlikte bir yaratılış ilkesi olarak ortaya çıkan aşk, ayartma denilen bu müthiş oyuna bir son vermiştir).

İki kişiyle oynanan ve herkesin anlayabildiği bir oyuna benzeyen ayartmadan söz edebilirken; aşk hiç kimsenin açıklayamadığı evrensel bir biçime sahiptir.

Belki de yalnızca ayartmanın gerçek anlamda bir biçime sahip olduğunu söylemek gerekiyor. Oysa aşk, insanları yalnızlığa sürüklemenin yanı sıra onları birbirlerine yaklaştırmaya çalışan evrensel bir gücün yerini alması için üretilen yaygın bir metafordan başka bir şey değildir. Hangi mucizevi irade, hangi ilahi güç, tezgâhlanan hangi oyun insanları birbirlerini sevmeye zorlayabilir ya da hangi çılgın düş gücü insanları birbirlerini sevmeye, birbirimizi sevmeye, "sizi seviyorum" demeye itebilir?... Burada tamamıyla hayal ürünü evrensel bir çekim ve denge ilkesinin sonsuza dek sürdürülmeye çalışılmasından başka bir şey yoktur. Bu öznel bir hayal kurma biçimi, örnek bir modern tutkudur.

Oyunla kuralların tükendiği bir dünyada, vücut ve ruh arasındaki bölünme sorununa bir çözüm getirecek; nefret, alın yazısı, ayrım ve yazgıya bir son verecek evrensel bir içini dökme ve rahatlama biçimiyle bir yasa ve bir duygulanma biçimi bulmak zorundayız; başka bir deyişle bir yazgıya benzeyen ayartmaya gerçekten de son veren şey bu kutsallaştırdığımız duygusal evrendir.

Aşka, ilahi adalete inanırcasına inanılması, evrensel

bir insanlık etiğine dönüştürülmesi (dünyanın her yerinde görülen ahlâki yorumlarda ısrarla aşkın insanı mutlu ettiği söylenmektedir), ayartmanın, aşk öncesinde oynanan bir oyun, ahlâki sapkınlık, ahlâksızlık türünden bir şey gibi algılanmasına neden olmuştur. Aşk, dayanılması zor bir dünyaya ait tek işe yarar (ya da yüce bir) amaç, karşılığında ceza alınmayan tek suçtur. Ayartmayı başka yol ve yöntemlerle yüceltmeye yönelik her girişim, aşka özgü yüceltme ve idealleştirme mekanizmalarına takılmaktadır.

Ayartma sürecinde ön planda olan duygular değil, her an değişebilen dış görünümlerdir. Örnek alabileceğiniz bir ayartma modeli olmadığı gibi, ayartarak rahatlamak gibi bir şey de söz konusu değildir. Bu durumda ayartmanın ahlâksızca bir davranış olarak nitelendirilmesi gerekecektir. Ayartmada ahlâkçı bir duygusal alışveriş yoktur. Ayartma, evrensel ve doğal olmaktan çok yapay ve bir öğretiyi andıran anlaşma, meydan okuma ve ittifak biçimine benzemektedir. Açıkça ayartmanın bir sapkınlık biçimi olduğu söylenebilir.

Terimlere bağlı kalındığında iş daha da karmaşıklaşmaktadır. Kesin bir kavram niteliğine sahip olmayan aşk ve ayartma (ne psikanaliz, ne de önemli kavramsal sistemler ikisinden de söz etmemektedir) kolaylıkla birbirlerine karıştırılabilir. Ayartma bir meydan okuma, kazananı asla bilinemeyen bir oyun, kesintiye uğratılmadan sürdürülen ritüel bir alışveriş, hep daha çoğunun istendiği bir ilişki ya da gizli bir suç ortaklığına benzetildiğinde böyle bir açıklamaya karşı gelebilmek ve "Bu şekilde tanımlandığında ayartma aşkın ta kendisi değil midir?" sorusunu sorabilmek mümkündür.

Hatta ilişkiler tersyüz edilerek, aşka ayartmadan daha belirsiz ve daha kuşku uyandıracak bir biçim verilebilir. Aşık olabilmek için narsist olmak gerektiği söylenebilir. Örneğin, karşımdakini sevmemin nedeni bana benzemesi, demek ki onda kendimi buluyorum. Onu bana hiç benzemediği için seviyorum, öyleyse o beni ta-

mamlıyor. Öte yandan, aşkı bir çıkar ve karşılık beklemeden diğerinin kollarına atılma, onu, beni, benim ona olan sevgimden daha büyük bir sevgiyle sevmeye zorlayan bir meydan okuma, öyleyse sonsuza dek sürüp gidecek bir daha çoğunu isteme biçimi gibi görebilmek de mümkün. Ayartmayı da amacı olan bir oyun, partnerini kendi amaçları doğrultusunda güdümleme çabası olarak görebiliriz.

Tersine çevrilmiş bu terimler konusunda yapılabilecek bir şey yok. En yüce ve en sıradan anlamları arasında bir fark bulunmayan aşkla ayartma konusunda konuşabilmek imkânsız bir şey. Üstelik günümüzde aşk söylevinin yeniden canlanmaya başladığı, can sıkıntısı ve cinsel doygunluğun duyguları yeniden harekete geçirdiği söylenebilir. Bunun nedeni aşk simülasyonudur. Çünkü çılgın aşk ile tutkulu aşk çok yüce ve kahramanca bir mücadelenin sonunda yok olup gitmişlerdir. Günümüzde insanlar en çok aşık *olabilmek*, duygusal ve tutkulu olabilmek istemektedirler; bunlar eksikliği en çok hissedilen duygulardır. Arzularına ve zevk aldığı hiçbir şeye sınır koymayan ve sonunda cinsellikten bıkan bir kuşak günümüzde, aşkı, duygu ve tutku eklenmiş bir cinsellik biçimi olarak yeniden keşfetmeye çalışmaktadır. Daha önceki romantik ya da post-romantik kuşaklar aşkı bir tutku, bir yazgı gibi yaşamışlardı. Bizimkiyse neoromantik bir aşka benziyor.

Cinsellik konusunda çekilmiş bunca duygusal söylevden sonra, sıra aşk ilişkisi konusunda çekilen neopatetik söylevlere gelmiştir. Libidinal ve içtepisel aşktan sonra, sıra tutku konusunda çekilen neoromantik söylevlerdedir. Artık aşktan ne bir alın yazısı ne de kaçışı olmayan bir şey gibi söz edilmemektedir. Burada söz konusu olan şey, Marcuse'un dediği gibi, uzun süren bir "arzuların toplumsal yönlendirilme" döneminden sonra, insanın âşık olmasını sağlayacak, arzuları ön plana geçirecek yeni bir yol bulabilmektir.

Cinsel ilişki, üretim ilişkileri kadar basit bir şeydi. Freud ve Marx'ın düşüncelerinin ötesine geçme konusun-

da geç kalmış olduğumuz söylenemez.

Öyleyse ortada cinsel kültürden arta kalan süprüntüleri andıran bir aşk biçimi bulunduğu ve bu yeni çevre düzenlemesi konusunda fazla hayalci olunmaması gerektiği söylenebilir. Bir simülasyon evreninde yaşamakta olduğumuzu tıpkı psikanalizin hayır duası alınarak bir film şeridi üzerine stereo kayıtları yapılan cinsel ilişki, aşk, ayartma, sapkınlık, pornografi, vs.'nin hiçbir ayrıma tabi tutulmadan libidoya bağlanmalarına bakarak anlayabiliyoruz. Bu stereofonik bir konçerto; başka bir deyişle sınai montaj zincirine sonradan eklenen psikososyoloji ve karşılıklı fikir alış verişi gibi cinsel ilişkinin aşk, tutku ve ayartma eklenmiş halidir.

Bu, cinsellik konusunda üretilen çok sayıdaki müstehcen söylevin şişip kaldığını gösteren bir semptom olarak dikkate değer bir durumdur (bu müstehcenliğin kaynağı cinsellik değil, hakkında konuşulan ve açıklamalar yapılan cinsellik adlı hakikatle ilgili müstehcenliktir). Bir hakikat olarak cinselliği gidebileceği en uç noktaya kadar götürdük. Neyse ki bu durum, cinselliğin egemenliği altına girince yüz hatları çöken ve çekiciliklerini yitiren biçimlerin yeniden gündeme getirilmesini sağladı.

Ayartma, aşk, tutku, arzu, cinsel ilişki gibi sözcükler arasında bir ayrım ya da hiyerarşik bir sıralama yapmaya kalkışmak saçma bir şeye benzemekle birlikte, biz bundan başka bir seçeneğe sahip olmadığımızı düşünüyoruz.

Bizim kültürümüzde ayartmanın altın çağı, Rönesans'la XVIII. yüzyıllar arasında kalan bir dönemi kapsamaktadır. O dönemde ayartma, nezaket ya da saray kuralları gibi sözleşmesel, aristokratik bir görünüme sahipti. Aşkla pek bir ilişkisi olmayan stratejik bir oyundu. Oysa bizim için bu oyun farklı, sonradan değişen tonlara sahip romantik ve romanesk bir süreç; başka bir deyişle artık bir oyun ya da törensel özellikler taşıyan bir şey değil bir tutku, bir söylevdir. Arzu sizi peşinden sürükleyip

götürebilecek bir güce sahiptir, ölüm imdadınıza koşup sizi onun elinden kurtarır. Bunun ayartmayla bir ilişkisi yoktur. Bizim anladığımız anlamdaki ayartma kavramı kendini XVIII. yüzyıl sonuyla XIX. yüzyıl başları arasında varlığını sürdüren yapmacık ayartma oyununa bir *karşı* çıkış sürecinde göstermektedir. Eski ayartma kavramıyla yenisi birbirlerinden tamamıyla farklıdır. Birincisi stratejik bir yanıltmaca ve iki kişiyle oynanan bir oyuna benzerken; ikincisi bireysel, yeni bir amaca sahip olan arzunun gerçekleştirilmesine benzemektedir. Asıl büyük değişiklik, arzunun, bireyin cinsel ve psikolojik arzuları ve kitlelerin politik arzuları olarak gruplara bölünmesidir. Bu arzu ve "arzunun özgürleştirilmesi" denilen şey neye benzerse benzesin bunun o aristokratik meydan okuma ve ayartma oyunuyla hiçbir ilişkisi yoktur.

Dahası var. Ayartma dinsiz, aşk ise Hıristiyandır. Sevmek ve sevilmek İsa'yla başlamıştır. Din duygusallık, acı çekmek ve sevmekten ibaret bir şeye dönüşmüştür. Oysa böyle şeylerle bir ilgisi bulunmayan arkaik ve antik kültürler ve mitolojilerde dünyayı yöneten güçler varlıklarını düzenlenmiş gösterge ve görünümler, törenler ve dış görünümlerinde yaptıkları değişiklikler, yani yalnızca ayartma oyunlarıyla kanıtlamaktaydılar.

Bu kültürlerde aşk* ya da duygusallık diye bir şey olmadığı gibi; önemli dini ya da gerçekçi laf ebelikleri ya da aşk mitinin yeşereceği şu psikolojik iç dünya denilen şey de yoktu.

Bu kültürlerde yalnızca ritüeller vardır ve bir bakı-

---

* Hıristiyanlık anlayışına uygun bir ayartma kavramının anlamı tamamen değişmektedir. Bu anlayışa göre ayartma, Hıristiyanlıkla birlikte ortaya çıkmıştır; çünkü o, ilahi düzeni bozan bir şeytan icadıdır. Nietzsche'ye göre ise, İsa ayartmanın ta kendisidir, çünkü insanları ayartan İsa'nın kişiliğidir. İsa onları aşk ve psikolojiye başvurarak ayartmıştırr. Oysa ayartmadan bihaber Yunanistan'da aşk, homoseksüel ve pedagojik bir anlama sahiptir. Bir erdem, bir tutkudur.

ma ritüel demek ayartma demektir. Ritüelleşmiş biçimlerin yok edilip, özgürlüklerine kavuşturulması ortaya aşk denilen şeyin çıkmasına yol açmıştır. Aşk sahip olduğu gücü, dünyaya sihirli ritueller aracılığıyla egemen olmaya çalışmak da (daha sonra sapkın Hıristiyan mezhepler aracılığıyla sürdürülen gerçek dünyanın Manici ya da komünistçe uygulamalarla yadsınması) dahil olmak üzere, bu biçimlerin çözülmesine borçludur. Dünya adlı gerçekliğe karşı çıkan ve yalnızca bir gösterge işlevine sahip olan bu ilkel, değişmeyen biçimler; psikoloji, duygusallık ve aşktan yoksun bir görünümler dünyasının hâkimiydiler. İnsanların tüm benlikleriyle boyun eğdiği bu kültürlerde aşk ve peşi sıra ortaya çıkan ruhun kurtuluşuyla ilgili metafizik düşünce sanki o güne kadar sırları çözülememiş, öğretiye dayalı, ser verip sır vermeyen, niteliksel biçimlerin parçalanması ve yayılmasının bir sonucu gibi görünürken; aşk taraf değiştiren, çevresine ışık saçan, niceliksel bir enerjiye sahiptir. Aşk enerjisini dışa vururken ritüel dışa vurmaz, gizler. Aşk, bir dışavurum, bir sıcaklık, bir itiraf ve iletişim biçimi, öyleyse potansiyel ve yoğun bir enerjinin özgürleştirilmiş, etrafına ışık ve ısı saçan bir evreden yayıldıkça zayıflayan bir evreye geçmiş biçimidir. Öyleyse bu kuralların belirlediği, hiyerarşik ve aristokratik düzenlere karşı çıkan popüler ve demokratik bir dinin mayalanmasına katkıda bulunacak bir aşktır.

Aşk, kuralcı düzenlere bir son vererek yasal düzenlerin başlamasına neden olmuştur. Önceki düzen bozulmuş ve şeyler artık gösterge oyunları, nereye doğru çekilirse uzayıp giden, önem verilmeyen, yapay bir töz yerine duygular ve duygusal bir yapıya, yani insanların çok önem verdikleri bir töz ve anlam düzenine boyun eğmeye başlamıştır. O güne kadar kullarını sevdiğine hiç tanık olunmamış bir Tanrı fikir değiştirip kullarını sevmeye başlayınca dünya da bir oyun alanı olmaktan çıkacaktır. Biz böyle bir mirası devraldık. Aşk ise varlığını kuralların yok olup gitmesi ve o kaynaşma döneminde ortaya çıkan bir enerjiye benze-

mesine borçludur. Aşkın karşıtı sayılabilecek biçimin adı dini kurallardır; başka bir deyişle oyun kuralı ve oyunla karşılaşılan hiçbir yerde aşkla karşılaşılmamaktadır. Oyun ve törenlere özgü abartılı bir sözleşmesel yapının belirlediği kurallara karşılık aşk istediği yere özgürce girip çıkabilen bir enerji üretim biçimine benzemektedir. Öyleyse aşk, özgürleşme ve özgür dolanım ideolojisini tek başına temsil edebilecek etkileyici bir modernleşme söylevinin ta kendisidir.

Aşk denilen evrensel tutkunun en önemli özelliği bireyselliğidir ve aşk insanın tek başına yaşadığı bir duygudur. Oysa ayartma için iki kişi gereklidir, yani ayartabilmek için ayartılmış olmak gerekir ya da ayartabildiğim ölçüde ayartılabilirim. Özetle ayartma oyunu iki kişiyle oynanır, temel kural budur. Oysa sevilmeden de sevebilmek mümkün. Sevdiğim kişi beni sevmiyorsa bu benim sorunumdur. Seni sevmiyorsam bu senin sorunundur. Birinden hoşlanmıyorsam bu onun sorunudur. Aşkın doğal bir uzantısına benzeyen kıskançlıkla ayartma sürecinde karşılaşılmamaktadır. Emin olamayacağımız bir şey varsa o da duygusal ilişkidir, oysa göstergeler konusunda yanılabilmek mümkün değildir. Üstelik ayartma oyununda insan, karşısındakine duygusal bir bağla bağlanarak, psikolojik açıdan onu harap etmeye çalışmaz. Ayartma oyununda aşktaki kıskançlıktan eser yoktur.

Aşkı kıskançlığa indirgemeye çalışmıyorum ama aşkta ölçülü de olsa bir miktar kıskançlık, yalnızca sevilen kişiye bağlanma ve onun da yalnızca sizi sevmesi gibi bir talep vardır. Belki de kıskançlık duygusu aşk ortaya çıkmadan önce de vardı, zira aşk ve duygusallıktan bihaber olmalarına karşın birbirlerini ölesiye kıskanan Yunan tanrıları için de bu vazgeçilmez bir tutkuydu.

Birini sevmek demek onu dünyadan yalıtmak, geçmişini silmek, ruhunu sahiplenmek ve ölümcül olabilecek bir sona doğru sürüklemek demektir. Birini sevmek

demek onun etrafında sönmüş bir yıldız gibi dolanmak ve kara bir deliğin içine çekmek demektir. Bir insandan bize sınırsız bir ayrıcalık tanımasını istemek demektir. İşte bu anlamda kıskançlık bir tutkudur, zira sahip olunmak istenilen kişiye zihinsel anlamda sahip olunmaya çalışılmakta, kişi sevdiğini kendinin bir parçası gibi görmek istemektedir. Oysa sevilen kişiyi bir parçanız haline getirmek demek onu öldürmek demektir.

Ayartmayla karşılaştırıldığında aşk daha belirsiz bir biçim, daha yaygın bir çözüm hatta bir ölme biçimine benzemektedir. En güzel örnekleriyle romanlarda karşılaştığımız patetik aşk bir ölme biçimine benzemektedir. Bir üst aşamadaysa cinselliğin bu patetik aşkı yutup yok ettiği görülmektedir. Bu aşamada cinsellik "nesnel" cinsiyet ayrımı üstüne oturtulmuş bir "ilişki" biçimidir. Ayartma hâlâ törensel bir özelliğe sahipken, aşk patetik bir ilişkiye, cinsellikse yalnızca bir ilişkiye benzemektedir. Göstergelerin oynadıkları rolün, insanlar arasında olabilecek en önemsiz farklılık olarak nitelendirilebilecek cinsiyet ayrımı üstüne oturtulmuş organik, enerjetik ve ekonomik işlevler yararına azaldığı görülmektedir.

Cinsiyet ayrımını asal ve özgün bir ayrımlama gibi sunarak tüm ayrımlama biçimlerini onun bir uzantısı ya da metaforu gibi göstermek bir aldatmacadan başka bir şey değildir. Böyle bir şey yapmak insanın vücut ve biyolojiden çok daha önemli yapay ayrımlar ürettiğini bilmezden gelmek demektir. Zira insanlar "doğal" farklılıkları her zaman yapay farklılıkların önemsiz bir uzantısı gibi görmüşlerdir. Gerçek anlamında ele alındığında cinsiyet ayrımının hiçbir önemi yoktur (Yin ve Yang farklı şeylerdir; başka bir deyişle onlar, bu dünyayı yönlendiren güçler arasında gidip gelen, iki metafizik kutuptur). Bazı kültürlerde savaşçı olan/olmayan, Brahman olan/olmayan gibi ayrımlar cinsel ayrımdan çok daha önemlidir; zira ayrımlama yapma konusunda çok daha fazla kafa patlatmakta,

şeyleri daha kesin ve karmaşık bir şekilde düzenleyebilmektedirler. Bizimki hariç tüm diğer kültürlerde ölü ve diri, soylu ve soysuz, eğitilmiş ve eğitilmemiş ayrımı cinsiyet ayrımından çok daha önemlidir. Biyolojik ve üstünlük taslamaya yönelik özellikleri bir yana bırakıldığında cinsel ayrımın olabilecek en güçsüz ve yoksul ayrımlama biçimi olduğu ve diğerlerini yuttuğu söylenebilir.

Doğal ayrımlama mantığı üstüne oturan hiçbir ayrımlama biçimi belirleyici olamaz; çünkü bu mantık yapay göstergelerin sahip oldukları belirleme gücünden yoksun olup, kusursuz bir düzen oluşturması, *dünyaya törensel bir düzen görünümü kazandırması olanaksızdır.*

- Ayartma çağında, dişi ve erkek estetik ve törensel/hiyerarşik açıdan farklılaşmıştır;
- aşk (tutku) çağında, dişi ve erkek ahlâki ve patetik açıdan farklılaşmıştır;
- cinsellik çağında, dişi ve erkek psikolojik, biyolojik ve politik açıdan farklılaşmıştır.

İşte bu yüzden ayartma, aşktan daha kolay bir şekilde anlaşılmaktadır; çünkü ayartma kusursuz bir ayrımlama yapılmasını sağlayan daha üstün bir "ikili" biçim üstüne oturmaktadır. Ayrımlamanın en uç örneği olan cinsel ayrımın, ayrımlamayla bir ilişkisi yok gibidir. En eski ayartma çağlarından en son cinsel ilişki çağına kadar giden bir biçimler yelpazesinde, aşk, her zaman arada bir yerlerde olup, mutlak bir farklılıklar evreninden mutlak bir benzerlikler evrenine doğru gidildiğini somut bir şekilde göstermektedir. Kendine özgü bir biçime sahip olamadığından betimlenebilmesi de olanaksızdır. Ayartmayı gizemli kılan şey sahip olduğu o ikili biçim değildir; gizemli olan, arzularının esiri olan ya da hangi cinse ait olduğunu anlamaya çalışan kişinin görüntüsüdür.

Yazgının kendini bir şimşek hızıyla dayattığı ve böyle bir durumda asıl açıklama gerektiren konunun bir yazgıdan-yoksunluk olduğu söylenebilir. Zaten bizim de yazgıdan-yoksunluğa kılıf uydurmaktan başka bir şey

yapmadığımız ortada. Çünkü şeylerin sonuna kadar gidildiğinde yazgıdan-yoksunluk konusunda da, aşk konusunda olduğu gibi, söylenecek hiçbir şey yoktur.

Ayartma gizemli değil, bilmecemsi bir şeydir.

Sır gibi bilmece de anlaşılması zor bir şey değildir. Bilmece çok kolay bir şekilde anlaşılabilir, ancak bilmeceyi başkalarıyla paylaşamaz ya da onunla ilgili bir açıklama yapamazsınız. Ayartma da böyle bir şeydir; onu tüm somutluğuyla görebilir ancak açıklayamazsınız. Bu oyunun adı, "her oyunun temel ve gizli bir kuralı var", yani "her oyun bir bilmeceye benzer"dir. Oysa oyun sürecinin kendisinde gizemli olan hiçbir şey yoktur. Çünkü oyunun nasıl oynandığını herkes çok iyi bilmektedir.

Dünyanın en gizemli şeyi gibi görünen aşkın anlaşılmayacak, bilmecemsi bir yanı yoktur. Oysa aşk konusunda bitmek bilmeyen söylevler çekebilirsiniz, çünkü aşk kavramı bilmece değil çözüm düzenine aittir. "Bilmecenin yanıtı aşktır" ya da daha kaba bir deyişle "Burada asıl yanıt cinsel ilişkidir" diyebilirsiniz. (Peki, nasıl oldu da biz bu mucizevi gerçekliğin farkına XX. yüzyılda vardık? Bu kesinlikle doğru değildir; zira bugüne kadar bilmecenin ayartma gücünden hiçbir şey yitirmemesinin nedeni henüz hiç kimse tarafından çözülememiş olmasıdır).

Ayartmadan aşka, arzudan cinselliğe ve oradan da pornografiye doğru ilerledikçe sırdan, gizemden uzaklaşılarak görünüşe göre itiraf, duygularını dışavurma, açıklama ve rahatlama, kısaca gerçekliğe doğru yol alınmıştır. Müstehcen bir görünüm kazanan kültürümüzde bu cinsel gerçeklik, gerçekliğin kendisi gibi dayatılmaya, zorlama itiraflar, zorlama açıklamalara benzemeye başlamıştır...oysa ortada itiraf edilmesi, açıklanması gereken hiçbir şey yoktur.

Sırrı çözmek, tüm çıplaklığıyla ortaya koymak, radikal bir müstehcenlik biçiminden yararlanmak gibi çılgınca bir düşünce nasıl ortaya çıkmış olabilir ki? Bu bile bir ütopyadır; zira gerçek diye bir şey yoktur ve asla gerçek

diye bir şey var olmamıştır. Bunun bilincinde olan ayartma sırrını hâlâ koruyabilmektedir. Tüm diğer biçimler ve özellikle de son derece geveze olan aşkı susturmak neredeyse olanaksızdır. Aşk, çok konuşmak, söylev çekmek demektir. Aşk duygusunun en yoğun olarak yaşandığı anlar çoğunlukla sözlerle başlayıp, sözlerle bitenlerdir. Bu duyguların dile getirilmesi çok ayıp bir şeydir, zira bu konular hakkında konuşulmaması gerekir. İnsan nasıl olur da birine "Seni seviyorum" diyebilir. Bu hassas duyguları sözcüklere sığdırabilmek olanaksızdır ya da bunlar yalnızca sözcük düzeyinde kalan ve herhangi bir sırra sahip olamayan duygulardır. Bu duygular ya sessiz sedasız bir şekilde yaşanır ya da tersini ifade eden sözcüklerle dile getirilir; "Artık seni sevmiyorum" ya da "Artık seninle konuşmuyorum" gibi. Bu tümceler bile ayartmaya özgü meydan okuma ve merak duygularıyla yüklüdür. Bunlarda tehditkâr bir aşk duygusu sezilmekle birlikte bu açıkça dile getirilmemekte, yadsınmaya çalışılmakta, sevilen kişi oyuna getirilmek, kandırılmak istenmektedir.

İyi ki böyledir çünkü "seni seviyorum" sözcükleri, ifade ettiklerinden başka bir anlama sahiptir. "Seni seviyorum" tümcesinde ön plana geçen, ayartma kipindeki anlamdır (tüm fiil çekimlerinde şimdiki zamanla emir kipi arkasına gizlenen bir de ayartma kipi vardır). Ayartma kipiyle her söylevde karşılaşılmaktadır. Buna, karşısındakini tümcelere yüklediği ters anlamlarla etkilemeye çalışan aşk söylevi de (umarım) eklenebilir. Keza "sizi seviyorum" sözcükleriyle dile getirilmeye çalışılan anlam, sizi seviyorum değil, sizi ayartmak istiyorumdur. Aynı anda iki ayrı anlama sahip olabildiğinden muhatabını kararsızlığa iten, dolayısıyla dış görünüm itibarıyla çekiciliğinden hiçbir şey yitirmeyen bu anlamsız sözcüklere inanmanın bir yararı ve gereği yoktur. "Sizi seviyorum" sözcüklerine inandığınız an, aşk da dahil her şey sona ermektedir; çünkü bu, anlamsız bir şeye anlam vermeye benzemektedir.

Söylevin açık seçik olmadığı durumlarda bu yapılabi-

lecek en doğru şeye benzemektedir. Cinsel ilişki talebindeyse her şey açık seçiktir. Talebin gerisinde yatan gizli bir sır yoktur; sözcükler neyi ifade ediyorlarsa o anlama sahiptirler. Cinsel ilişki talebi bir arzunun itirafı anlamına geldiği takdirde bu itiraf biçimine özgü terimlerin bulunması gerekmektedir; çünkü burada görünümler oyununa başvurmanın bir anlamı yoktur. Burada "seni seviyorum" sözcükleri farklı bir anlama sahip olmaktadır, zira fiil çekimi ayartma kipiyle değil, umutsuz dilek kipiyle yapılmıştır: "Seni sevmek istiyorum", "Beni sevmeni istiyorum" gibi.

Burada Lacan'la hemfikir olabiliriz; çünkü Lacan'a göre de cinsel ilişkiye ait bir gerçeklik olamaz. Burada "seni seviyorum" ya da "seni arzu ediyorum" ya ayartıcı bir anlama ya da yalnızca sevişmek istiyorum, arzuluyorum gibi bir anlama sahiptir. Burada kesinlikle aşk ya da cinsel ilişkiden söz edilmemektedir. Burada aşk, doğru insanla karşılaşmama anlamına gelirken, cinsel ilişki de Lacan'ın dediği gibi o doğru insanla karşılaşamamanın hikâyesine benzemektedir. Henüz son sözümüzü söylemedik; zira ayartma sarmalına ait açıklaması en zor bölüm, doğru insanla karşılaşmamanın hikâyesini anlatmak yerine, gerçekleşmeyen karşılaşma *oyununu* betimleyendir. Ayartma süreci de insanları dişi ve erkek olarak karşı cinslere bölen doğanın bu hoş ve saçma ayırımından kendine düşen zevk payını almaktadır.

Bir zamanlar meydan okuma ve ayartma denilen şey, bugün bir ricaya/talebe dönüşmüştür. İnsanlar kendileriyle cinsel ilişki kurmanızı, onları arzulamanızı ve kendilerine karşı bir şeyler hissetmenizi rica etmektedirler. Beni ayartın, beni sevin, orgazm olmamı sağlayın, benimle ilgilenin. İş neredeyse en belirgin ve şaşmaz özelliği ana karnında sevilmek (fötal stratejiler) olan bir sevilme talebine kadar götürülebilmektedir. Son iki-üç yüzyıldan bu yana kültürümüze ait tüm aşk biçimlerini (doğal aşk da dahil olmak üzere) belirleyen şey, ana sevgisi ve duygusallığıdır. Bu-

nun elinden kaçabilen tek şey ayartmadır; çünkü ayartma bir talep değil bir meydan okuma biçimidir. Biriyle bütünleşmektense iki kişi kalmayı yeğler.

Anne sevgisi artık değişken bir libidodan başka bir şeye benzeyememekte, çevresindeki her şeyi tutku sistemleri yerine daha alt düzeyde yer alan soğuk ve tutkusuz duygu sistemleri doğrultusunda umutsuzca etkilemeye çalışmaktadır. Çağımızın tipik bir ürünü olan ve dünyanın her yerine homeopatik* ve homeostatik** dozlarda dağıtılan ekolojik libidoysa duygusal açıdan insanlar arasında asgari bir ayrımlama biçimi olarak toplumsal ve psikolojik talebi beslemeyi sürdürmektedir. Akıntı yönünde bir kaptan diğerine aktarılabilen, sürüklenebilen, yönlendirilebilen bu değişken, libido güdümleme düzeninin arayıp da bulamadığı ideal niteliklere sahiptir.

Böylelikle ayartmanın sahip olduğu eritici/çözücü gücün, tutkulu aşk düzenine boyun eğerek, rastlantısal bir talep düzeni içinde nasıl yok olup gittiği görülmektedir.

Neyse ki talep konusunda söylediklerimi doğrulayacak bir canlanma var. Oysa kendine özgü terimlerden yola çıkılarak yapılacak bir talep açıklaması konusunda –ya da açıklanır *gibi* yapıldığında– yanılgıya düşülebilir. Bu histerik talep sürecinin, belki de yalanlanmak, yadsınmak, düş kırıklığına uğratılmak ve olayla bir ilişkisi bulunmadığının söylenmesinden başka bir arzusu yoktur. Yadsınmak ve yalanlanmak amacıyla çekilen her söylev gibi, talep söylevi de arzunun dile getirdiği itirafları ve kendisinden ricada bulunulan kişiye yöneltilen dilekleri onu tuzağa düşürebilmek, kandırmak, yani ayartabilmek amacıyla kullanabilir.

Talep denildiğinde akla gelen şey gerçekten buysa, bu durumda, talebe yanıt vermek yanılgıya düşmek anlamına

---

* Homeopati: Çok az miktarda eritilmiş ilaç kullanarak hastalıkları tedavi etme yöntemi —*çev. notu.*

**Homeostatik: Önceden saptanmış bir denge durumuna göre kendini yeniden düzenleme —*çev. notu.*

gelecektir. Talebe (beni sev, beni ayart, beni kendimden geçir) yanıt verme konusundaki isteksizliğin nedeni de budur. Oysa bir meydan okuma ya da ayartmaya hiç tereddüt edilmeden anında karşılık verilmektedir. Kendini ifade etme konusunda zorlanan bir talep sürecinde ayartma gibi bir niyet varsa buna ancak ayartmayla karşılık verilebilir.

Sonunda tüm biçimlerin başlangıç noktasına geri döndükleri görülüyor ki –tersine çevirme düzeninin geri dönmesi– bu da onların neden kolay kolay açıklanamadıklarını gösteriyor. Bu güçlüğün nedeni ortada söylenecek bir şey olmaması değil, tersine çevirme düzeninin, çizgisel söylev düzeninden intikam almasıdır. Neyse ki bugüne kadar bu güçlüğü aşabilen birileri çıkmadı, oysa söyleyecek sözü olmayanların bol keseden attıklarını görüyoruz.

En güzel aşklar masal ve romanlardakilerdir. Acaba bu gizemli tutku mu romanın ortaya çıkmasına neden olmuştur, yoksa tersi mi doğrudur? İşte size içinden çıkmanın olanaksız olduğu bir soru. Ama özellikle sorulması gereken bir soru varsa o da gerçekten aşka özgü bir davranış biçimi olup olmadığıdır.

Acaba Tristan ve Iseult hikâyesinde de böyle bir şey var mıdır? Çünkü bu hikâye aşkların en yücesini, yani çaresiz aşkı anlatmaktadır. Bu olağanüstü hikâyede aşk nedense kendiliğinden ortaya çıkan ve sürdürülen bir olaya benzememektedir; başka bir deyişle bu aşk sihirli bir iksire ihtiyaç duymaktadır. Bu çifti birbirine bağlayan güç, kesinlikle karşılıklı olarak hissettikleri doğal arzular değildir. Hem sahte, hem rastlantısal, hem de kaçınılmaz bir anlaşmaya benzeyen bu şiddetli aşk ilişkisi psikolojik bir derinliğe sahip olmaktan çok *yapay* bir ilişkiye benzemektedir. Her zaman büyü düzenine ait olmuş yazgının kendini hep trajik göstergelerle ifade ettiği düşüncesi bir yanılsamadır. Buradaki (psikolojik açıdan yanlış yere "tutku metaforu" olarak yorumlanabilecek) iksir büyü düzenine ait bir göstergedir. Çiftin birbirlerine karşı his-

settikleri bu tutku ilahi adalete bir meydan okuma biçimidir, zira kutsal şeylere saygısızlık ettikleri için mahkûm edilmektedirler. Oysa bu çiftin paylaştığı aşk iksiri dinsiz olup, değişmeyen anlamlara sahip göstergelerle ifade edilen tanrı sevgisi konusundaki değişmez kurallara tamamıyla ters düşen ayartma ve alınyazısıyla sözleşme yaptığı görülmektedir

Dönüp dolaşıp aynı yere geliyoruz, aşk diye bir şey yoktur. Olsaydı iyi olurdu ama yoksa da yapılacak bir şey yok. Bu romantik dönem âşıkları sürdürmeleri olanaksız görünen ilişkiye soyut bir görünüm kazandırabilmek için, birlikte intihar etmekten başka bir çıkış yolu bulamamışlardır. En yüce aşk, tutkulu yani ölümü baştan kabul eden aşktır. Oysa tutkulu aşk nedense hiçbir zaman bir yaşam biçimine dönüşemeyecek olan bu erotizm ve doğa karşıtı korku sayesinde var olabilmektedir. Bunun, bizim aşk anlayışımız, yani birbirlerini arzulayan ve birbirleriyle olmaktan zevk alan iki insan arasındaki ideal karşılaşmayla hiçbir ilişkisi yoktur.

Zaten bu sıradan ve (cinsel ve duygusal) bir alış verişe dönüşmüş aşk anlayışının diğer aşk anlayışının elinden kaçıp kurtulabilmek için uydurulmuş bir şey olup olmadığını sorgulamak gerekiyor.

Yazgı ve anlamsız göstergelerin elinden kaçabilmenin tek yolu alış veriş yapmak ve bu alış verişe uygun göstergeler üretmektir. Artık ne iksir vardır ne de meydan okuma. Ne şefkat gösterme vardır ne de duygusallık. Yaşam yapaylık ve kendini feda etme üstüne oturan öldürücü biçimlere karşı kendini ancak bu şekilde koruyabilmektedir. Bir yaşam ve sevme biçimiyken, daha sonra insanı ölmekten alıkoyan ölümcül bir içeriksizliğin ayartıcı özelliklerine sahip olan ölüm ya da aşka karşı, yaşam kendini ancak bu şekilde koruyabilmektedir.

Belli başlı içeriksizlik biçimleri arasında gelişigüzel bir şekilde zevk alma ve zevk alamama vardır. Kader denilen

şey budur. Kaderle yalnızca Tanrı oynayabilir. İkincil olarak nitelendirilebilecek içeriksizlikler arasındaysa sevmek ve sevilmek vardır. Bunlar insanlara özgü duygular olup, duygusal açıdan benzer huylara, arzulara ve yüz hatlarına sahip insanları kümeler halinde bir araya getirmektedirler.

İnsanların çoğu sevilmeyi, ayartılmaya tercih etmektedir. Onlar için duygular, zevk alma ve evcillik aşkın kanıtlarıdır. Belki de insanlar ayartılmaktan korktukları için sevilmek istiyorlar. Ayartılmak istemiyorsanız kesinlikle sevmeniz gerekiyor.

Ayartma adlı zalim oyunla karşılaştırıldığında, sevmek, bir tür psikolojik yasak ilişki kurmaya (*inceste*), duygusal bir yakınlaşmaya benzemektedir.

Dünyanın hiçbir yerinde yalnızca aşka özgü olduğu söylenebilecek bir davranış biçimi yoktur ama (*eppure si muove!*) *aşk denilen şey var olmayı sürdürüyor.* Aşk ya bir meydan okuma ve yazgı düzeninde ya da bir alışveriş ve talep nesnesine dönüşerek yok olmaktadır. Eşine seslenen kadın "*You give love because you want sex!*" ("Benimle yatmak istediğin için beni seviyorsun!") derken, erkek "*You give me sex because you want love!*" ("Benimle yatmanın nedeni sevilmek istemen!") yanıtını vermektedir.

Çağdaş ev ekonomisine özgü dünyevi bir biçime bürünen aşk ve cinsel ilişki kolaylıkla bir pazarlık nesnesine dönüşebilmektedirler. Tanrısal kader anlayışından kurtulduğunuzu sandığınız anda, kendinizi tadına doyulamayan bir alışveriş biçimi içinde buluyorsunuz. Bu noktada her şeyin her şeyle yer değiştirebildiği ve eksikliğini telafi edebildiği görülmektedir. Örneğin, *Benimle yatarsan, seni severim!*

Alışverişin olduğu yerde aldatma da olabilir. Bir alışveriş biçimine değil de, bir meydan okuma biçimine benzeyen ayartma sürecinde aldatma yoktur. Cinsel ilişki düzeyinde zorda olsa bir alışveriş dengesinden, ilişkilerin iyileştirilmesi gibi şeylerden söz edilebilir; oysa ayartmada

böyle şeyler yoktur. İşte bu yüzden insan için gerçekten ölümcül olabilecek tek mahrumiyet biçimi ayartmadır.

Zaten yukarıdaki karı-koca hikâyesinde anlatılmaya çalışılan şey de budur. Çünkü çiftteki burukluğun nedeni alış verişin karşılıklı olamamasıdır. Onlar baştan çıkartılmak istemektedirler!

Zaten bir kadın sevilmemeyi bağışlayabilir (aşk ve cinsellik konusunda insanlar her zaman anlaşabilir) ama bağışlayamayacağı bir şey varsa o da baştan çıkartılmamak ya da baştan çıkartamamaktır. Ona karşı istediğiniz kadar şefkatli ve sevecen olun, onu baştan çıkartamadığınız sürece sizden zalimce bir intikam alacağından emin olabilirsiniz. Sizi ayartamayan bir kadının sizi yok etmeye çalışacağından emin olabilirsiniz. Aşk ve cinsellik konusundaki tüm günahlar bağışlanabilir, çünkü bunlar bir hakaret niteliği taşımazlar. Oysa ruhun can damarına dokunan ayartma ancak ölümle huzura kavuşabilir.

Benim tutkunun kötülük meleği dediğim şeyin kökeninde de bu vardır.

En tutkulu, en güzel ve en umutsuz davranış biçimlerinde bile diğerinin tuzağa düşürülmesine yardımcı olan bir kötülük meleği vardır.

İnsanın tüm saflığıyla ve tüm kalbiyle sevdiğini söylediği anlarda bile, içinde, onu ironik bir şekilde dürten ve ahlâksızlık yapmaya iten bir şeytan vardır.

Tutkudan daha güçlü olan bir şey varsa o da, illüzyondur. İllüzyon tutkusu cinsel ilişki ya da mutluluktan daha güçlü bir duygudur. Ayartmak, her zaman ayartmak lazımdır. Erotik güç, oyun ve stratejinin karşı konulamayan gücüyle yenilebilir. Bunun için insanın tuzak hazırlamanın verdiği heyecanı tatması ve mutluluktan gökyüzüne uçtuğu zamanlarda bile ironik cehennem numaralarına başvurmayı bilmesi lazımdır. Ayartma böyle bir şeydir. İllüzyon böyle bir şeydir. Tutkunun kötülük meleği böyle bir şeydir.

NESNE VE NESNENİN ALINYAZISI HAKKINDA

NESNENİN ÜSTÜNLÜĞÜ KONUSUNDA

"Özne arzu etmekten başka bir şey yapamaz, yalnızca nesne ayartabilir."

Yüzyıllar boyunca öznenin şatafatlı, nesneninse sefil bir yaşam sürdüğüne inandık. Özne, dünya ve tarihe bir anlam ve bütünlük kazandırmıştır. İster bireysel ya da kolektif, isterse bilinçli ya da bilinçsiz olsun sonuç olarak bütün metafizik düşünce sistemlerinin amacı özneye ait bir dünya yaratmaktır. Bu düşünce sisteminde, nesne, öznellik denilen kusursuzluğa giden yolda karşılaşılan önemsiz bir aşamaya benzemektedir.

Bildiğim kadarıyla bugüne kadar hiç kimse nesnenin yazgısıyla ilgilenmemiştir. Tek başına ele alındığında açıklanamayan bir şeye benzeyen nesne, öznenin kendisine yabancılaştığı, işe yaramaz parçasıdır. Lanetlenmiş, müstehcen, edilgin, fahişeliğe eğilimli nesne Kötülük ve yabancılaşmanın ete kemiğe bürünmüş halidir. O bir köledir. Ulaşabileceği en üst kademe, kısa bir süre önce ortaya çıkan ve günün birinde nesnenin de özneye dönüşebileceğini söyleyen doktrine özgü bir efendi-köle diyalektiği içinde yer alabilmektir.

Bugüne kadar nesnenin sahip olduğu gücü sezinleyebilmiş birileri var mıdır? Arzu konusunda üretilen düşüncelerde bile öncelik öznededir, çünkü yalnızca özne bir arzulama hakkına sahip olabilir. Oysa devreye ayartma denilen kavramı sokarsanız her şeyin tersine döndüğünü görürsünüz. Çünkü bu kavramdan yola çıkıldığında arzulayan bir özne yerine ayartan bir nesneden söz edilmesi gerekmektedir. Her şey nesneyle başlayıp nesney-

le bitmektedir; tıpkı her şeyin arzuyla değil, ayartmayla başlaması gibi. Öznenin o çok ama çok eskilere dayanan ayrıcalığı burada tersine dönmektedir. Çünkü çok hassas bir yapıya sahip olan ve arzulamaktan başka bir şey yapamayan özneye karşılık, arzulamanın nasıl bir şey olduğunu bilmeyen nesne, durumu kendi lehine çevirmektedir. Arzulamanın nasıl bir şey olduğunu bilmeyen nesne bu sayede özneyi baştan çıkartmakta onun arzularıyla oyun oynamakta, önce kışkırtıp sonra reddetmekte ya da önce heyecanlandırıp sonra düş kırıklığına uğratmaktadır. Nesnenin sahip olduğu bu güç nedense ya unutulmak istenmiş ya da unutulmaya çalışılmıştır.

Özneye neden bir ayrıcalık tanıyor; öznenin iradesi, bilinci hatta bilinçaltı denilen şu kurmacaya inanmayı neden sürdürüyoruz? Bunun nedeni olsa olsa özneye belli bir değer biçilmesi ve bir tarihe sahip olması olabilir, çünkü böyle bir düşünce insanı rahatlatmaktadır. Bu düşünceye göre öznenin bir irade biçimi ve bir evreni, bir içtepisi ve bir nesneyi dengede tutan bir varlık olması insana huzur vermektedir, zira böyle bir özne henüz değişik, ürkütücü ve büyüleyici; nereden çıktığı belli olmayan zalim ve rastlantısal bir ayartma evreninde yaşamadığından çevredeki canlı ya da cansız biçimler tarafından yok edilmekten kurtulduğu gibi sonsuza dek sürecek gibi görünen ayartma oyunlarının elinden de kaçıp, kurtulabilmektedir. Bu öznenin üstüne titrenmiştir; başka bir deyişle egemen olduğu evrende özne önce içgüdüler, arzular ve bir iradeyle donatılmış sonra da mucizevi bir şekilde nedense hiç kimse tarafından sorgulanmamıştır.

Öznenin sorgulanması onu her şeyin üstünde tutan metafizik açıklamalarda önemli bir değişikliğe yol açmamıştır. Başka bir deyişle "Özne olarak" kendi zayıflığını, hassaslığını, dişiliğini, ölümünü sorgulamak zorunda kalmış ve bu öznelik anlayışına bir son vermek durumunda kalmıştır (yalnızca psikolojik öznelikten değil aynı zamanda iktidar ve bilgi öznesi olmaktan da vazgeçmiştir). So-

nunda özne kendi yok oluş sürecini anlatan melodramda rol almıştır; çünkü ayakta kalabilmek, yetkilerini kaptırmamak ve bugüne kadar çıkarları doğrultusunda yönlendirdiğini sandığı dünya ile bir *gentleman's agreement* yapabilmek için çırpınmaktan bitap düşmüştür. Onun "özgürleşme" sürecini anlatan olaylar insanın kafasını karıştırmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Oysa gururlu, istediği gibi davranabilen, sınırsız bir irade gücüne sahip, üstün iktidar öznesi, tarih öznesi şeklindeki metafizik açıklamalar ya da kendine yabancılaşmasıyla ilgili olarak yapılan çeşitli açıklamalar geçerli olduğu sürece özne kendisiyle ilgilenmeye değer bir varlıktı. Bu özelliklerini yitirdiği andaysa ne istediğini, nasıl birine benzemesi gerektiğini bilemeyen, içinde yaşadığı evreni anlamlı, düzgün bir şekilde açıklayamayan ve tarih adlı cesedi yaşama döndürebilmek için kendini paralayan, canını feda etmeye hazır bir cesede benzemektedir.

Özne etkilenme ve ölü numarası yapmaz; çünkü varoluş nedeni bir yandan bunlardan, bir yandan da kendini yok edebilecek yazgısal ayartma oyunlarından kaçmaktır. Bu açıklamalarda özneye değer biçme konusunda karşılaşılan çelişkilerin içinden çıkabilmek olanaksızdır. Dolayısıyla günümüzde *öznenin savunulacak bir yanı kalmamıştır.* Bugün tarih, bilgi ve iktidar öznesi rolünü üstlenebilecek birileri yoktur. Zaten kimsenin bu rolleri üstlenmeye çalışmadığı görülmektedir. Burjuvaziyle birlikte ortaya çıkan psikolojik ve öznel evren saçmalığına bir son verilmeye başlanan günümüzde artık hiç kimse bu rollere talip olmamakta ve her şey herkesin gözleri önünde olup bittiğinden hiç kimse bu durumu umursamamaktadır. Bir öznellik anlayışının yıkılışına tanık olurken ortaya yenilerinin çıkmasını engelleyemiyoruz. Bu durum artık kimseyi etkilemiyor, zira yabancılaşma sorunsalı denilen şeyin bir anlamı kalmamıştır. Somut bir şeye benzeyen arzu ise artık bir masal kahramanına dönüşmüştür.

Sonuç olarak, savunulacak bir yanı kalmayan öznenin yerini ancak nesne alabilir gibi, ters bir sonuca ulaşılmaktadır. Burada yalnızca bir nesne stratejisinin varlığından söz edilebilir. Bununla anlatılmak istenen şey, kullaşmış ancak şimdi öznenin sahip olduğu özerkliğe sahip olmak isteyen, kendine yabancılaşmış ya da "yabancılaşmadan kurtulmaya çalışan" bir nesne değil, mevcut haliyle özneye meydan okuyan, onu köşeye sıkıştırarak savunmasız bırakan bir nesnedir.

Nesnenin güttüğü stratejinin sırrı şudur: Nesne ne istediğini bilmez, düşlediği şeylere inanmaz, bir şey arzulamaz. Hiçbir şeyi sahiplenmediği gibi bir şeyleri kendine hesabına geçirme ya da özerkleşme gibi sorunu yoktur. Özünde arzulayan bir varlığa benzemek istemediğinden bu durumda kendine yabancılaşmanın ne demek olduğunu bilmesi söz konusu değildir, öyleyse kendine yabancılaşması olanaksızdır.

Özne ikiye bölünebildiğinden kendine yabancılaşmaya mahkûmdur, oysa ayna evresi ve yabancılaşmadan bihaber nesnenin ikiye bölünmesi söz konusu değildir.

Nesne bir *aynadır.* Hem de ölümcül bir ayna, çünkü özne ona baktığında kendi yansımasını görememektedir. Özgün bir töze ya da anlama sahip olmadığı için de özneyi büyüleyip, ayartabilmiştir. Saf nesnenin kendi başına buyruk bir varlık olmasının nedeni, ona egemen olmaya çalışanları alt edip, kendi kazdıkları kuyuya düşürmesidir. Kristal küre* intikamını böyle almaktadır.

Öznenin açıklamakta zorluk çektiği nesne, tam da ortadan kaybolduğu sanılan bir anda güttüğü stratejiyle özneyi tamamıyla egemenliği altına almıştır. Öyleyse bu durumda asıl nesnenin özneyi açıklayamadığı söylenebilir.

Bu düşünce, arzu duygusundan yoksunluğun sağladığı bir güce sahip olan cinsel nesne kadar gücünü sessiz-

---

* ya da saf nesne —*çev. notu.*

liğinden alan kitleler için de geçerlidir.

Arzu diye bir şey yoktur, olsa olsa *ötekinin kaderini tayin etme arzusu diye bir şeyden,* yani zaman içinde hiçbir öznellik türünün kendisinden kaçamayacağı, her türlü öznelliğin ötesinde yer alan, *artık kesinlikle nesnel olduğu söylenebilecek* bir tutkuyla özneyi kendine ve dünyaya karşı güttüğü amaçlardan, var olma yükümlülüğü ve sorumluluğundan kurtaran nesne diye bir olaydan söz edilebilir.

Öznenin, dayattığı bir oyun kuralı çerçevesinde, kendini dünyaya yön veren bir merkez ve evrenin var oluş nedeni gibi görmek istemesi, nesneyi, hiç fark ettirmeden bir fetiş, bir tılsım, nedenselliği tersine çeviren bir varlık, öznelliği ani kan kaybına uğratan bir şey gibi görmesini engellememektedir. Çünkü "nesnellik her zaman için öznel görünümlerin ardına gizlenmektedir."

Öznenin kaderi artık nesnenin elleri arasındadır. İroni, onsuz bir dünya düşünemeyen öznenin yerine kendinden kaçılması olanaksız özgün bir nesneyi koymuştur.

Fetiş, olağan nedensellik mantığına, yani her nedeni bir olaya ve her olayı bir nedene bağlamak gibi anlamsız bir düşünceye karşı gösterdiğimiz yoğun tepkiyi ifade etmektedir.

Nedenden bağımsız bir şekilde elde edilebilen her sonuç çok güzeldir. Önemli olan sonuçtur, neden yalnızca bir bahanedir.

Fetiş, dünyadaki nedensizliğe bir son verip onun yerine mutlak bir nedene sahip olma düşüncesinin geçmesi gibi bir mucizeye yol açmıştır.

Nedenleri tam olarak kavrayamamakla birlikte olmaları gerektiği gibi görece bir düşünceye sahibiz. Bu durumda hissettiğimiz mutluluk duygusu da görece olmak durumundadır. Bizi yalnızca gerçekten zorunlu olduğuna inandığımız bir düşünce kendimizden geçirip, mutlu edebilmektedir. Bu işi ise ancak dünyayı bir anda kanatları-

nın altına alabilen şu saf ve özgün bir varlığa sahip nesne yapabilir.

Evrensel niteliklere sahip bir dünyada nesnel amaçlar peşinden koşabilir, birbirlerinden çok farklı yaşam biçimleri sürdürebilir, şeyleri az çok akılcı bir şekilde değerlendirebiliriz (bunun bizim kendi kendimizi değerlendirme biçimimizle bir ilişkisi yoktur), ancak günü ve saati geldiğinde mutlulukla mutsuzluğu, hatta yaşamın kendisini bile hiç bilmediğimiz varlık ya da şeylere bağlayabiliyoruz. Oysa hiçbir evrensel niteliğe sahip olmayan bu şeylerin, nesnenin "doğal" özelliklerine oranla belirgin ancak kanıtlanması olanaksız, tamamıyla yapay bir duygusal süreç şeklinde ortaya çıkarak tüm kimlik ve ötekilik biçimlerini özetledikleri söylenebilir.

Dünyada nesnelliğin gizli gücünü şu ya da bu nesneye yüklemeye kalkışmamış bir insan bulamazsınız. Bu da, Pascal'ın Tanrı konusunda ileri sürdüğü iddiaya benzeyen saçma iddialardan biridir.

Böyle bir iddiaya tutuşuluyorsa bunun bir nedeni olmalıdır. Çünkü dünyanın kökeninde tek bir şeyin bulunamayacağını ileri süren bir akıl, tam tersine, kendi varlığının açıklamasını yeryüzünde var olan bütün verilerden yola çıkarak nesnel bir şekilde açıklamak durumundadır. Bu akıl bizi ikna etmiyor, bu akılcı kesinliğe karşın, hâlâ tek bir özelliğine ait özü bile açıklamaktan aciz varlıklar olarak dünyaya tapmayı sürdürüyorsak, o zaman bize bu aklın varsayımsal bir şey olduğunu söylemekten başka bir seçenek kalmıyor demektir.

Şeyleri açıklamak yerine bu işe boş verip onları nesnel kavramlar ve tükenmek bilmeyen bir referanslar sistemine mi havale etmeli, yoksa tam tersini yaparak dünyayı tek bir ayrıntıdan, bir olayı tek bir özelliğinden, doğanın sahip olduğu tüm enerjiyi canlı ya da cansız tek bir nesneden yola çıkarak mı açıklamalı? Bence anlamla bir ilişkisi olmayan ve sırrıyla gücünü kimseyle paylaşmayan saf nesneye giden en kısa yolun, o gizli geçidin bulunması gerekiyor.

SALT META

Hiçbir değer ve niteliğe sahip olmadığı halde normal bir nesneye oranla daha inandırıcı bir nesne görünümüne sahip olan –dolayısıyla nesneden başka bir şeye benzeme şansı olmayan– ve bu sayede nesnel yabancılaşma sürecinin elinden kaçıp kurtulabilen şeye saf nesne diyoruz.

Bu normal bir nesneye oranla daha inandırıcı bir nesne görünümüne sahip olmayı bir değil, iki kez devrimci bir hareket olarak nitelendirebiliriz, çünkü Baudelaire'e göre*

---

* Giorgio Agamden, *Stances* (ahlaki şiirler), (Christian Bourjois ed.) başlıklı metninde şöyle der: "(Baudelaire) bir metaa dönüşen nesnenin bu yeni özelliğini kabul ederek, sanat yapıtının onun etki alanından kaçabilmesinin olanaksız olduğunu anlamıştır . Baudelaire'in büyüklüğü bizi dört bir yandan kuşatan eşyaya karşın, sanat yapıtını da bir eşya ve bir fetişe döndürmeyi becermiş olmasındadır.... Başka bir deyişle sanat yapıtının bile bir kullanım ve bir değişim değerine sahip olduğunu göstermiştir.... buradan yola çıkarak onun sanat yapıtının yararları konusunda yapılan tüm yorumlara karşı yürüttüğü o çok sert polemikten söz edebiliriz... Baudelaire ısrarla estetik çalışma sürecini belli bir kalıba oturtabilmenin mümkün olmadığını söylemiş ve bu yüzden oluşturduğu güzellik kuramını alaycı ve anlaşılması imkânsız bir gizli gerçekliğe benzetmiştir. O dönemde başlayan sanat yapıtına özgü "aura"yı algılama güçlüğü, değişim değerinin metaa kazandırdığı fetiş görünümüyle eşdeğerlidir....

Sanat yapıtı düzeyinde de değişim değeri ve kullanım değeri arasında bir kopuş olduğunu göstermekle yetinmeyen Baudelaire, metaı meta olmaktan çıkarmaya kadar giden bir fetişleştirme süreci içinde, bir tür "salt" meta yaratmayı önermiştir. Değişim değeriyle kullanım değerlerinin birbirlerini karşılıklı olarak yok ettikleri bir yerde meta ne kadar yararsızsa o kadar değer kazanmakta ve el sürülemeyen bir şey olarak kullanıldığı ölçüde de bir meta olma özelliğini yitirmektedir. Başka bir deyişle salt bir meta görünümü kazandırılan sanat yapıtı aynı zamanda metaın en radikal yok edilme biçimidir. Böylelikle, yaptığı sanat çalışmalarıyla insanları "şok" etmeyi

hiçbir şeyin kendisine karşı duyarsız kalınmasını engelleyemediği salt metaın sahip olduğu bu özellik *yabancılaşma sürecine kendi silahlarıyla* karşılık verilmesini sağlamaktadır. Modern dünyada kendine meydan okuyan bir meta ile karşı karşıya kalan sanat (sanat yapıtı) bu sorunu eleştirel bir yadsıma yöntemiyle çözmeye çalışmamıştır, çalışmamalıdır da (aksi taktirde metaın gülünç ve sıradan bir yansımasından başka bir şey olamaz. Tıpkı kapitali yadsıyan diyalektik düşünce ürünü eleştirilerin, onun gülünç ve sıradan bir yansımasına dönüşmesi gibi). Çözüm, metaa abartılı boyutlara varan zihinsel bir biçim verilmesinde ve fetişleştirilmesinde, ona atfedilen abartılı değişim değeri masalında aranmalıdır. Böylelikle sanat yapıtı normal bir metaa oranla daha inandırıcı bir meta görünümüne sahip olabilmektedir, çünkü kullanım değeriyle onun arasında kurulan ilişki daha da zayıflamaktadır.

Nesnenin bir zamanlar sahip olduğu ideal biçime (güzellik, doğallık ve işlevsellik) son veren metaın sahip olduğu biçimsel öz görmezden gelinerek o ideal biçimin yeniden yaşama döndürülmeye çalışılması yanlış bir şeydir. Oysa yapılması gereken şey bunun tam tersi olup bu

---

hedefleyen Baudelaire'in neden böyle bir küstahlık yaptığı da anlaşılmaktadır. Nesnelerin bilmecemsi bir meta görünümüne sahip olabilmek amacıyla kullanım değerinin kendilerine kazandırdığı gücü yitirerek tuhaflaşmalarına yol açan şey "şok" etme arzusudur.... Baudelaire, sanayi uygarlığında sanat eseri üretimini sürdürebilmenin yolunun, sanatçının ürettiği yapıtın bir kullanım değerine sahip olmamasına ve geleneksel yaklaşım biçimine izin vermemesinden geçtiğini anlamıştı.... dolayısıyla sanatın ayakta kalmasının tek yolu kendi kendisini yadsımasından geçmekteydi.

Modern şiirin ilk örneklerini veren insanın bir fetişist olması çok işe yaramıştır. Zira kadınlara özgü süs eşyaları ve saç biçimleri, mücevher ve makyaja böylesine ilgili ve tutkulu biri olmasaydı metaa karşı giriştiği mücadeleyi kazanabilmesi çok zordu."

değer parçalanması gidebileceği en uç noktaya kadar götürülmelidir; zira modernleşme düşüncesi böyle bir strateji üstüne oturtulmuş olup, Baudelaire'e göre modern dünyanın sapık ve insanı maceraya atılmaya iten bir kandırıcılığa sahip olmasının nedeni de budur.

Meta ve değer arasında diyalektik bir ilişki yoktur. Sentetik bir düşünce yapısı çok da kalıcı sayılamayacak çözümler üretirken; diyalektik bir düşünce yapısının geçmişe özlem duyan çözümler ürettiği görülmektedir. Modern ve radikal bir çözüm varsa o da, metaın sahip olduğu yeni, özgün, şaşırtıcı ve dahice oldukları söylenebilecek özelliklere bir gerçeklik kazandırmak, yani insanların yararlılık düşüncesi ve değere karşı duyarsızlaşmalarını; alım satım düzeninin kayıtsız şartsız ön plana geçmesini sağlamaktır. Özetle sanat yapıtı böyle bir şey, yani metaın sahip olduğu insanları şok eden, tuhaf, şaşırtıcı, ürkütücü, belirsiz hatta kendi kendini yok edebilme, anlık ve gerçek dışı bir şey olabilme gibi özelliklerin tümüne sahip olmalıdır.

İnsanlık dışı bir şey olan değişim değeri insanı kendinden geçirebilecek boyutlara taşınırken, bir yandan da her türlü yabancılaşma biçimine ironik bir görünüm kazandırılması gerekmektedir.

İşte bu yüzden Baudelaire'in (diyalektik değil) ironikmasal mantığına göre sanat yapıtı moda, reklam ve "şiirsel kodla" aynı işleve sahiptir. Başka bir deyişle sanat yapıtı bomboş, cıvıl cıvıl, hiçbir şeye gönderme yapmayan, rastlantısal ve insanın tüylerini diken diken eden bir şeye benzemelidir. Her şeyin kolaylıkla sanat yapıtının yerini alabildiği bir evrende nedenler ortadan kaybolurken zihinsel açıdan sonuçlar arasında hiçbir fark kalmadığı görülmektedir.

Bu nesneler herkesin bildiği gibi beş para da etmeyebilirler ancak sanat yapıtı bu beş para etmezliği, artık bir sanat eserine benzemezliği bir fetişleştirme süreciyle yıkıp bundan olağanüstü bir şekilde yararlanabilir. Yeni kan-

dırma biçiminde önemli olan sözleşmesel, yani illüzyon ve estetik özelliklere sahip sonuçlar üretmek değil, müstehcenleşmeyi insanı ürkütecek boyutlara taşımaktır. Ancak aradaki farkı anlayabilmek mümkün müdür?

Olmazsa olmaz bir meta haline gelen ve kandırıcı bir etkiye sahip olan sıradan metanın yalnızca üretim evrenine egemen olabildiği görülmektedir (bu evrende geçmişe duyulan özlemin boyutlarını ancak Tanrı bilebilir!).

Ortalığı kasıp kavuran yeni bir fetişe (yoksa kendine yabancılaşmış mutsuz fetişe değil) benzeyen sanat eserinin sahip olduğu o geleneksel *aura*, etkileme ve illüzyon gücüne bizzat son vererek ortaya müstehcenlikten başka bir niteliğe sahip olmayan meta görünümünde çıkması gerekmektedir. Sanat eseri, herkesin alışkın olduğu bildik, tanıdık bir nesne olmaktan çıkarak "insanı dehşete düşürecek tuhaflıkta" bir nesneye benzemek durumundadır. Bu artık baskı altına alınmış bir bilinçaltı ya da yabancılaşmadan kaynaklanan bir tuhaflık değildir. Bu nesneyi çekici kılan şey bir saplantıya benzemesi ya da insanın farkında olmadan zıvanadan çıkarması da değildir. Bu nesneye ilgi duyulmasını sağlayan şey nereden kaynaklandığı belli olmayan bir kandırma gücüne sahip olması, nesne olma dışında başka bir özelliğe sahip olmaması, yorum yapmaya gerek duyulmayacak kadar açık seçik bir olay olmasıdır.

Baudelaire'in bakış açısını, pek çok açıdan, Walter Benjamin'inkine üstün kılan şey, 1855 yılında açılan "Evrensel Sergi"de bir gösteri nesnesine dönüştürülen metadır. "Tekniğin Yeniden Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı" başlıklı yazısında Benjamin, bu yeniden üretim çağında *aura*'sıyla doğallığını yitirmiş bir nesneden yola çıkarak insanı geçmişe özlem duyan bir modernleşme sürecine iten radikal politik (ya da politik açıdan gerçekleşmesi olanaksız) sonuçlara ulaşmaktadır. Oysa çok daha modern bir düşünce yapısına sahip olan Baudelaire'e göre (insan belki de yalnızca XIX. yüzyılda gerçekten modern olabilirdi),

üstünde durulması gereken konu saf nesnelerle yorum gerektirmeyecek kadar açık ve seçik olayların yanı sıra büyülenme adlı bu modern tutkunun yol açtığı baştan çıkartıcı biçimlerin keşfedilmesidir.

Baudelaire'in insanı canından bezdiren (ancak XX. yüzyıla ait mayışmış beyinleri etkileyebilen) şu yabancılaşma kuramına karşı direnmesinin nedeni, tarihsel anlamda bir yenilik olarak adlandırılabilecek metaın ortaya çıkmasını, dünyaya meydan okuyan bir yabancılaşma düşüncesine, hem estetik ve metafizik hem de ironik ve neşeli bir karşılık verme amacıyla kullanabileceğini anlamış olmasıydı.

Baudelaire'in "estetik" konusundaki düşünceleri ciddiye alınacak kadar önemli değildir. Ama salt meta konusundaki düşünceleri tüm alanlara* uygulanabilecek kadar radikal bir bakış açısının ürünüdür.

---

* Bununla birlikte Marx da ticari malı hem modern dünyaya ait sıradan bir olgu hem de akla gelebilecek en tuhaf şey olarak görmektedir. Yaptığı meta açıklamasında, Marx, önce açıklaması yapılamayandan yola çıkar, ancak bunu gerçek bir meta açıklaması yapabilmek amacıyla değil, dogmatik meta çözümlemesini çökertecek bir bilmeceye dönüştürmek amacıyla yapar. Ticari malı neredeyse açıklanması olanaksız bir şeye dönüştürür.

Değer demek ben demek diyen bir ticari mala karşılık Marx, ticari malın tüm değerler, yararlılık, ahlak, gerçek ve anlamlı bir dünya düzenine karşı meydan okuması konusunda çok da anlamlı sayılamayacak, masalsı açıklamalar yapmıştır.

Tüm kapitalist olguların yanı sıra evrensel bir görünüm arz eden bu masalsı özelliklere sahip kodla ilgili kimi özgün açıklamalarda aynı büyülenme olayıyla karşılaşıyoruz.

Marksist dogma, bütün bunları darmadağın etmiştir (Marx bu sürece bizzat katkıda bulunmuştur). Devrimci ahlak gerek kapitalizm gerekse ticari malın sırlarını açıklamaya çalışırken her şeyi eline yüzüne bulaştırmıştır. İnsan kendi kendine devrimcilerin ne gibi ahlâksızlıklar yapmış olduklarını sormadan edemiyor.

CİNSEL NESNEYE ÖVGÜ

Yalnızca nesne ayartabilir.

Sıradan bir zampara ayartmanın ne olduğunu bilmez. Kendini özne, karşısındakini de kurduğu tuzağa düşen bir kurban olarak görür. Bu, kurbanlara sahip çıkan temiz kalpli insanların sergiledikleri kadar sıradan bir psikolojik davranıştır. Çünkü ne zampara ne de temiz kalpli insanlar gerçekte ipleri elinde tutanın nesne olduğunu görememektedir.

Böylesine sıradan bir ayartma çözümlemesinin sorumluluğu da tabii ki bu çözümlemeyi yapanlara aittir. Karşısındakini baştan çıkartmaya çalışan kişi belki de sandığımız kadar saf değildir (kandırılmaya çalışılan kişi de belki sanıldığı kadar saf değildir), çünkü ayartıcı konumunda olan insan bu kadar basit bir ayartma psikolojisinin "asla işe yaramayacağının" farkında olmak durumundadır. Ayartabilmek için ayartılmış olunması gerekmez mi? Bu durumda nesne, ipleri gizlice eline geçirmiş sayılmaz mı? Kurduğu tuzakla nesneyi eline geçirdiğini sanan zampara, gerçekte nesnenin kurduğu tuzaktan kaçabilmesinin olanaksız olduğunu fark edememektedir.

Burada insanın hoşuna giden bir şey varsa o da yazgısal bir görünüm arz eden bu sürecin kendisidir. Sartre'ın deyişiyle hiç farkında olmadan başkasına meydan okumak insanın rahatlamasını sağlayan bir şeydir. Tıpkı salt metaın bizim sıradan eşyayla olan ilişkimize bir son vermesi gibi.

Sartre şöyle demektedir:

> Birini ayartmaya çalıştığımda onun bana benzeyip benzemediğini anlamaya çalışmam... Bana göre ayartmak demek insanın hiç farkında olmadan başkasına karşı tamamen sorumlu hale gelmesi, kendini onun gözlükleriyle görmesi ve ona onun görmek istediği şekilde görünmesi demektir. Ayartmak demek insanın hiç farkında olmadan sunduğu görünümle başkasını tuzağa düşürüp onu elde etmesi demektir. Kesinlikle vazgeçmeyeceğim bir şey

> varsa o da bu farkında olmama durumudur, çünkü ben mücadelemi büyüleyici bir nesneye dönüşerek sürdürmek isterim...

Gerçekten ayartılmaya değer birileri varsa o da bir şeyleri arzulama gibi sorunları olmayanlardır (bir histeriğin aklına gelebilecek en son şey ayartılmaktır). Ayartılmaya değer biri kendi kendine bir şeyleri arzulayıp arzulamadığını sorgulamaktan vazgeçmiş ve arzularını kendi haline bırakmış biridir.

Kendisine ateşli bir mektup yazan adama "en çok neremi beğeniyorsunuz?" sorusunu soran zalim kadının hikâyesinde adam, "gözleriniz" yanıtını verince, kadın adamı baştan çıkartan gözlerinden birini pakete koyarak ona yollar!

Bir zamparanın hödüklüğüne bakın bir de meydan okumanın güzellik ve acımasızlığına. Bu şeytan kadın ayartıldığını düşünerek kendini de cezalandırmakta; başka bir deyişle kendisine kurulan tuzağa tuzakla yanıt vermekte, yani göze göz dişe diş demektedir. Daha önce başkasına kendi gözünü böylesine bir pervasızlıkla sunan kadınınki kadar zalimce bir cezayla karşılaşıldığını sanmıyorum. Kadın bir gözden olurken, erkek rezil oluyor. O andan itibaren bu erkek "bakacağı" her kadından benzer karşılık alacağı korkusuyla yaşamak zorunda kalmayacak mıdır? Zira bir insanın başına gelebilecek en kötü şeylerden biri, arzularının gerçekleştiğini görmektir. Burada adamın, sözcüğün gerçek anlamındaki bir nesne tarafından tuzağa düşürüldüğü görülmektedir.

Bu her nesnenin sahip olduğu bir özellik olup her biri bu zalim ayartma oyununu her an başlatarak istediği kişiyi tuzağına düşürebilir. İşte bu yüzden "en çok neremi beğeniyorsunuz?" gibi davetkâr bir soruyla karşılaşan erkek, bu tuzağa düşerek tamiri imkânsız bir hata yapar. Çünkü daha olay başlamadan nesne intikamcı bir tavır takınmaktadır. (Erkek ya gözleriniz yerine sesiniz, ağzınız, cinsel organınız, ruhunuz ya da yürüyüşünüz deseydi ne

olacaktı gibi bir soru sormanın bir anlamı yoktur, çünkü nezaket kuralları uyarınca verilebilecek tek yanıt ruhun metaforu olan gözlerdir).

Bu metaforu bilinçli bir şekilde yadsıyan kadının üstün bir konuma sahip olmaması olanaksızdır. Erkek bu metafor oyununa boyun eğmekten başka bir seçeneğe sahip değilken, her türlü metaforu reddeden kadın özneyi yok etmeye çalışan, karşı konulması olanaksız bir nesne haline gelmektedir.

Bunun için sözcükle gerçek organın birbirlerine karıştırılması yeterli olmaktadır. Tıpkı, "kılıç balığı" parolası yerine kılıç balığını gösteren Harpo Marx'ın kestirmeden anlamı ifade etmesi gibi. Kadındaki mizah anlayışı daha da acımasızdır, çünkü "gözleriniz" parolasını yadsıdığı anda, soyut bir ayartma retoriğini de yadsıdığını bilmektedir. Zira erkeğin yazmış olduğu metinde gözler ve bakışlarla kadının vücudu bir tutulmakta, dolayısıyla kadın bu sözlere vücudunu sunarak ya da sunmayarak bir karşılık verme konusunda özgür bırakılmaktadır. Ancak gözünü basit bir nesne gibi görüp sunma konusunda aynı özgürlüğe sahip olmamalıdır. Anlama bu kadar gerçekçi ve zalim bir şekilde kısa devre yaptırılması başka bir bağlamda sevilen varlığın yamyamca yenilmesi gibi bir düşünceyi çağrıştırmaktadır. Bu örnekte kesinlikle değersiz bir nesne gibi algılanan vücudun zalimce bir sunumuyla karşılaşılmaktadır. Nesnenin, yani kadının kurduğu tuzakta gözün metaforik anlamı yadsınmakta, yani göz sözcüğüyle göz adlı organın yer değiştirmesi engellenmektedir; oysa özne denilen canlının var olabilmesi ve baştan çıkartılabilmesi için gözler, bakışlar ve kanlı canlı insanlara gerek vardır.

Burada metaforun tasfiye edilerek, göstergenin anlamsız bir somut nesne şeklinde sunulması öldürücü bir etkiye sahiptir. Çünkü bu olayda nesne olarak algılanan dünyanın, özne olarak algılanan insana verdiği anlamsız yanıt, anlamsız bir şekilde gerçekleşen ve herhangi bir metafor kullanımını gerektirmeyen deprem türü bir felakete

benzemektedir. Zaten yazgıda da buna benzer özelliklerle karşılaşılmaktadır; başka bir deyişle belli bir anda, belli bir yerde bir metafora dönüştürülemeyen göstergeler zalim ve değiştirilmesi olanaksız nesnelere dönüşmektedir. Bunlar herhangi bir anlamlandırma girişimine izin vermemekte, şeylerle birbirlerine karıştırılmaktadırlar (zaten bu yüzden yazgı dediğimiz şey hayal kurmaya meyilli olup, o da en az düşlerdeki göstergeler ya da sözcükler kadar kısa süreli ve anlaşılmazdır).

Nesnenin güttüğü strateji, bu hikâyedeki kadının yaptığı gibi arzu edilen şeyle özdeşleştirilmektir. Olaya kesinlikle ironik ve zalim bir boyut kazandıran bir şey varsa o da bu "abartılı düzeylere ulaştırılan nesnel" bir karşılık verme biçimidir, zira böyle bir yanıt öznenin elini kolunu bağlamaktadır.

Bu öykü aynı zamanda kadının şeylere aynı anda iki ayrı anlam verebildiğini gösteren güzel bir örnektir. Başka bir deyişle kadın kendini hem cinsel bir nesne olarak sunabilmekte hem de doğrudan cinsel ilişki talebinde bulunabilmektedir (bizim öykümüzde cinsel ilişki teklifini hiçbir şart koşmadan kabul ederek gözünü gönderen kadın karşısında, erkeğin eli ayağına dolanır ve kendini ahlâksız biri olarak görürken, onun elini ayağına dolandıran ve kendini aşağılık biri gibi hissetmesine neden olan nesne bundan zevk alacaktır). Belki de kadın kendini cinsel bir nesne gibi sunma ve doğrudan cinsel ilişki talebinde bulunmanın ötesine geçebilmekte, yani bunların yanı sıra aynı anda oyun oynama, tuzağa düşürme, metaforlaştırma, cinsel ilişki talebine gecikmeli bir karşılık verebilmeyi de başarmaktadır. Oysa erkek böyle bir şey yapamaz. Kadın istediği yerde istediği gibi davranabilir. Oysa erkek her an için rezil olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Başka bir deyişle bir sevişme imasında bulunduğu zaman reddedilebilir, daha zekice numaralar çevirmeye kalkıştığı zaman daha zekice reddetme biçimleriyle karşılaşabilir. Tersi doğru değildir. Çünkü kadın arzulayan de-

ğil çok daha üstün olarak nitelendirilebilecek arzulanan bir nesne konumundadır.

Doğal olarak kadın farkında olmadan sahip olduğu arzu nesnesi konumundan bilinçli bir şekilde vazgeçtiği anda bu üstünlüğünü yitirmektedir. O zaman da herhangi bir özne kadar duygusallaşmakta ve onun yaşamak zorunda kaldığı gereksiz acı çeşitlerinin tümünü tatmak zorunda kalmaktadır.

Cinsel inisiyatifin kadının eline geçmesi ortaya yeni bir durumun çıkmasına neden olmuştur. Çünkü erkeğin "kadının bir nesne olarak görüldüğü" dönemde sahip olduğu üstünlük ortaya, en azından bir tutku ve ayartma kültürüyle birlikte, bir de sözüm ona cinsel yasaklar oyununun yer aldığı bir kültürün çıkmasına neden olmuştur. Erkekten yola çıkarak benzer bir kültür düşünebilmek olanaksızdır. Çünkü bir erkeğin, kadının sonsuza dek bir kadın olarak kalmasını sağlayan ve insanı kendine hayran bıraktıran o utangaçlık, gizem, kışkırtma ve geri çekilmelerden oluşan bir strateji güdebilmesi imkânsızdır. Erkeğin sonsuza dek bir erkek olarak kalmasını sağlayacak ve onu kadının cinsel ilişki taleplerine karşılık vermekten alıkoyacak bir yasak yoktur. Kadın isterse ayartma oyununu oynamaktan vazgeçebilir. Buna karşılık kadının istemesi durumunda erkek bu ayartma oyununu oynamak zorunda kalacaktır.

Kadını bir nesne olarak algılama zorunluluğu ortadan kalkmış olabilir, ancak erkeğin erkek olarak algılanma zorunluluğu ortadan kalkmamıştır. Erkek rezil olmayı göze alamadığı durumların dışında kadının sevişme talebine karşılık vermek zorundadır. Oysa kadının böyle bir duruma düşmesi söz konusu değildir. Zira özellikle ayartma ve reddetme oyununda bu gibi durumlardan her zaman sıyrılmayı bilmiş ve rezil olmadığı gibi hep rezil etmiştir.

Belki de bu düşünceden yola çıkılarak Fellini'nin *Kadınlar Kenti* [1980] filminin bir açıklaması yapılabilir. Ayartma oyunlarıyla hiçbir ilişkisi bulunmayan tüm dişi-

lik oyunlarının sergilendiği bu filmde, kadınlıklarını değişik fantazmlarla teşhir eden kadın canavarlar karşısında, erkek şaşkın, savunmasız ve ne yapacağını bilemez bir haldedir.

Burada artık ikili değil, tekil bir durumdan söz edilebilir. Ayartmanın (arzuyla ilişkili gizli bir oyun kuralı) efendisi nesne olarak algılanan üstün konumdaki kadındır. Nesne olarak algılanan erkekse yitirdiğini sandığı üstün konumunu özleyen, arzulama yetisini yitirmiş, ne yapacağını bilemeyen, neyi var neyi yoksa kaybetmiş bir varlıktan başka bir şey değildir. Sözcüğün gerçek anlamında erkek artık arzunun ne nesnesi ne de öznesidir. O üretilen acımasız özgürlük masalında baş kahraman rolünü oynamaktan başka bir şey yapmamaktadır.

Konuşma yeteneğine sahip olmayan ve hiç hareket etmeyen her nesne konusunda, Canetti'nin hayvanlar konusunda söylediklerini yineleyebilir ve: "Bir hayvana dikkatle baktığınızda sanki içinde bir insan gizlenmiş de sizinle alay ediyor gibidir" diyebiliriz.

Kadınlar için de sanki içlerine bir başkasının gizlenmiş olduğunu ve bu başkasının bizimle alay ettiğini söyleyebiliriz. Kadınlar uysal ve mutsuz görünmeyi öylesine güzel beceriyorlar ki, insanın içlerinde bizi gözleyen birileri olduğuna inanası geliyor. Nesnel ironiyi alt ettiğini sanan bütün öznellik biçimleri böyle bir sona mahkûmdur.

Kadın sanki sahiplenmenin nasıl bir şey olduğunu bilmeyen bir varlığa benzemektedir. Nesne sanki sahiplenmenin nasıl bir şey olduğundan bihaberdir. Sahiplenme özneyle ilgili bir sorun ve bir hava atma biçimidir, nesnenin sahiplenme ve özgürleşmeyle bir ilişkisi yoktur.

Nesnenin ayartmaktan başka bir sorunu yoktur. Konuşmama avantajından yararlanan hayvanlar, her şeye karşı duyarsız kalan taşlar, bakışlarını kullanan kadınlar gibi nesne de içinde bulunduğu kölelik konumunu kullanarak oyunu her zaman kazanmaktadır.

Oyunu benzerliğin kazanacağını bile bile insan farklılığın üstünlüğünden neden söz eder ki? Oyunu, sessizliğini koruyanın kazanacağını bile bile konuşma ve anlam üretiminin üstünlüğünden söz etmek niye? Nesne, gücünü ironik bir varlık olmasına borçludur.

Kadın da tüm haklara sahip olmak istediğinde (zaten bunun da yeni bir ayartma biçimi olduğu söylenebilir zira kadın ve erkeği aşk oyunları adlı nesnel bir tat alma sürecine iten özneleri özgürleştirme oyunu insana çekici gelmektedir) erkek seve seve bu tuzağa düşmektedir, zira o da özveride bulunmaktan hoşlanmaktadır. Bu tuzağa düştüğü andaysa hapı yutmuş demektir. Çekildikleri köşeden durumu o nesnel ironik bakışlarıyla izleyen kadınlar için erkekler çok komik yaratıklardır (zaten kadınların özgürleşme iddialarım kökten çürüten bir şey varsa o da bu gizli ironidir). Tıpkı kendisine bir dizi hak tanıyacağı bir hayvanın gözünde gülünç duruma düşebileceği gibi. Zaten tuzağa tam bu noktada düşülmekte ve sonrasında kurtulmak mümkün olmamaktadır.

Birinin "tüm haklara sahip bir özne" olduğunu iddia etmek gülünç bir şeydir. Kadın "Ayartılmak değil, kişiliğimi kabul ettirmek istiyorum" dediğinde erkek bu tuzağa kolaylıkla düşecektir. Çünkü hak dağıtma gibi bir konumda bulunmak hoş bir şeydir. Oysa erkek kendisini bu ironik zorunlulukla karşı karşıya getiren sürecin farkında bile değildir.

Bu kadının ya da birer nesne olarak hepimizin istediği şey (bizler hem özne hem de nesne rolünü oynuyor ve üstelik bu işi daha değişik bir şekilde yapıyoruz; başka bir deyişle bizim edilgin olmaktan çok nesne özellikleri taşıyan bir varlığa ait içtepilere sahip tutkulu nesneler olduğumuz söylenebilir) bütün haklara sahip biri olduğu söylenerek ayakta uyutulmak ve pohpohlanmak değil, gülünç, ahlâksız ve sıra dışı bir çekiciliğe sahip bir nesne olarak algılanmaktır. Burada nesne sözcüğüyle ifade edilmeye çalışılan şey kendinden ne istenirse yapmaya ha-

zır, evrensel bir kurban ve avcı, yani baştan çıkartılmış, fahişeleştirilmiş, köleleştirilmiş, güdümlenmiş ve bu şekilde damgalanmış olmakla birlikte kesinlikle ayartıcı ve kendisine yabancılaşması olanaksız bir varlıktır. Bir kez cinsel nesne olma gibi temel bir özelliğe (özgürlüğü) sahip olduğu kabul edildiğinde, kadının, sizinle her türlü aşk ve psikoloji oyununu oynamaya hazır olduğunu görürsünüz. Ancak sizin ayartacağınız ya da sizi ayartacak kadın bu işi bir özne olarak değil, kusursuz bir nesne olarak yapacaktır. Kadın hükmedilmeye, sömürülmeye ve ayartılmaya hazırdır; ancak bunu kendine yabancılaştığı, boyun eğmek istediği ya da mazoşist olduğu için yapmaz (bu konuda yapılan açıklamaların yanlışlığı nesneye sapık ve kusurlu bir özne psikolojisi yüklemelerinden kaynaklanmaktadır). Oysa kadını güçlü kılan bir şey varsa o da kesinlikle özneleşmek gibi bir sorunu olmaması ve özneleşme olayına tamamen duyarsız kalmasıdır. İpleri elinde tutan kadın ya da oyunu yönlendiren nesne sahip olduğu ironik güce güç katmaktan başka bir şey yapmamaktadır.

Yalnızca yaşından ve çelimsizliğinden söz edilen bir çocuk nasıl alınganlaşırsa, yalnızca onuru, hayâsı ve zekâsıyla ilgilenilen bir kadın da o kadar alınır. Çünkü çocuğun bildiği bir şey varsa o da "bir çocuk olmadığıdır". Kendisiyle yetişkin bir insan arasında önemli bir fark bulunduğunu gösterebilmek için ona, göstermelik bir özgürlükle sorumluluk yüklemeye çalışanlara çocuk hiç mi hiç aldırmaz. Çocuk size karşı sizin silahlarınızla mücadele eder. Çocuk ne özgür ne de aşağılık bir varlıktır; ancak diğerlerinin böyle düşünmeleri onu rahatsız etmez. Eşit koşullarda mücadele ettiğini düşünen çocuk isterse edepsizleşebilir. Yetişkin bir insan karşısında duyarsız ya da hassas bir çocuğu oynayabilir; böylelikle sizinle eşit bir konumda bulunduğunu kabul ettirmeye, sizi kendisine değer vermeye, sahip çıkmaya zorlayabilir. Canı isterse bu kez de onunla eşit konumda bulunmadığınızı gösterebilir (çocukluk ya

da çocuk diye bir şey yoktur). Çocuk her iki durumda da haklıdır. Zaten çocuğun üstün bir konuma sahip olmasını sağlayan şey de budur.

Benzer bir şekilde kadın da istediği takdirde cinsel nesne rolünü oynamaktan vazgeçip kendini tereddüt etmeden karşısındaki erkeğe teslim edebildiği (bu gibi durumlarda erkekler her zaman apışıp kalmaktadırlar) gibi sonsuza dek bir özne olarak kabul ettirmeye, ayartmaya çalışıp, erkeğe teslim olmayı reddedebilir vs. Kadın, herhangi bir histeri, kapris ya da adını bilmediğim bir krize tutulmadan da her an bu kişiliklerden birine bürünebilir. Bunun adı stratejidir, yoksa "psikoloji değil". Kadını erkeğe üstün kılan özellik kesinlikle budur.

Herkes kendince tatmin olmaktadır. Oysa bir cinsel ilişkiden söz edilebilmesi için karşı cinslerin birbirlerinin nasıl tatmin olduklarını bilmemeleri (hatta karşı cinslerin birbirlerinin tatmin olup olmadıklarını bile bilmemeleri) gerekir denilmektedir. Bu tamamıyla yanlış bir düşüncedir. Burada sözü edilen şey biyolojik bir sırra benzemektedir. Konuyla ilgili başka sırlar bulunmasına karşın biyolojik sırra, yani ötekinin zevk alıp almadığını hissedememe konusuna çok büyük bir önem atfedilmektedir. Oysa bu düşünce kimsenin kimseyi sahiplenemediğini göstermektedir, zira ötekini sahiplenebilmeniz için onun aldığı zevki hissetmeniz gerekmektedir.

İyi ki ötekinin zevk alıp almadığını anlayamıyoruz. Çünkü neler hissettiğini anlayamadığımız kadın erkeği sonsuza dek ancak bu şekilde baştan çıkartabilir. Yine ötekinin zevk alıp almadığını bilememek sonsuza dek zevk alma olanağına sahip olmamızı sağlayabilir.

O olağanüstü hikâyede Teiresias, çiftleşmekte olan iki yılandan hangisinin erkek hangisinin dişi olduğunu bilmiştir. Öyleyse Teiresias önce erkek sonra da dişi olmuştur. Daha sonra kadının erkekten dokuz kez daha çok tatmin olduğunu söyleyince Hera tarafından gözleri

kör edilerek cezalandırılmış ve kâhin yapılmıştır.

Tatmin olmanın, zevk almanın sırrına ihanet etmek zorunda mıyız? Cerrahi operasyonla değil orgazm değişikliği yöntemiyle cinsiyet değiştirebilmeyi başarmış birini tanıyor musunuz? Bize bundan söz edebilecek biri var mı?

Neyse ki her cinsin tamamıyla kendine özgü orgazm olma biçimi sayesinde başlangıçtan bu yana farklı cinsiyetler varlıklarını sürdürebiliyorlar. İşte bu yüzden orgazm olmanın sırrı bir türlü çözülemiyor. Oidipus gibi Teiresias da bu sırrı çözdüğü ve ötekinin cinsiyetine sahip olduğu için kör edilecektir. İstenseydi Teiresias, iki cinsiyetli bir ağaç haline de getirilebilirdi. Bence bu cezaya kadının nasıl orgazm olduğunu ifşa ettiği için çarptırılmamalıydı, zira böyle bir sır yok. Başka bir deyişle kadının dokuz kez daha fazla orgazm olması, aslında, erkeğin kadını dokuz kez daha çok arzulaması gibi ironik bir anlama sahiptir. Bu da erkeğin kadına karşı neredeyse kendinden geçecek boyutlara varan ironik bir arzu hissetmesi demektir.

Bunun aksini iddia edecek birileri var mı? Kuşku duyulması gereken tek şey, bizi alınan zevkin eşit olduğuna, arada bir fark bulunmadığına inandırmaya çalışan düşüncedir. Cinsel özgürlük düşüncesi böyle bir mantıksızlık üstüne oturmaktadır.

Sonuç olarak, olayın en ilginç yanı orgazm olmak değil, çok daha olağanüstü bir ilişki biçimi olan ayartmadır. Çünkü, ayartma, karşı cinsi bizim yazgımızı değiştirecek, yani onu sonuçta orgazm olmamızı sağlayacak bir nesne değil, bizi ölüme ve değişime sürükleyecek, kendinden kaçmanın olanaksız olduğu bir nesne olarak görmek gibi tuhaf bir duruma düşüren tek ilişki biçimidir. Çünkü ayartma anatomik (ya da psikolojik) farklılıklarla ilişkisi olmayan başka özeliklere sahiptir. Çünkü ayartma farklılık oyununu yalnızca bir meydan okuma, bir baştan çıkartma oyununa dönüştürebilmektedir. Çünkü ayartma kimin ötekinden dokuz kez daha çok tatmin olduğunun önemsenmediği nefes kesici bir ilişki biçimi olup, burada

insanın nefesini kesen şeyin sayıyla değil meydan okumayla bir ilişkisi vardır. Çünkü meydan okuma sonsuza dek sürüp gidebilecek daha üst düzey bir sözleşme biçimidir, oysa matematiksel olarak hesabı tutulabilen orgazm günün birinde sona ermek durumundadır. Bir cinsin diğerinden üstün olmasını engelleyen tek şey ayartmadır.

Aşk ilişkisinde insanın gerçekleşmesini arzulayabileceği tek şey kadın olmaktır. Fiziksel ve zihinsel aşkta gerçekten arzulanabilecek bir şey varsa o da sahiplenme değil, fiziksel ve cinsel bir dönüşüme uğrayabilmektir. Sevişmenin doruk noktasında bile karşı cins insanın kafasını kurcalayan bir bilmeceye benzemektedir. Tüm çiftleşmelerin amacı sahip olamadığı için insanı mutsuz kılan karşı cinsin cinsel organına dokunmak ve düşsel bir şekilde bile olsa ona sahip olmak/onunla bütünleşmektir. Bu düşün gerçekleşmesi, tüm kadınları elde etme düşüncesi kadar olanaksız bir şeydir.

Kadınların da bu konuda neler düşündüklerini sormak gerekmez mi? Görünüşe göre onların erkek olmaya çalışmak gibi bir sorunları yok. Onlar böyle bir aşağılık duygusuna sahip değiller. Karşı cinsi tanımak için ölüp bitmiyorlar, kendi kendilerine yetiyorlar. Bu işi, herkesin bildiği üzere vücutlarına aşırı bir ihtimam ve dikkat göstererek yapıyorlar. Makyaj, narsisizm, ayartma, çekici olma çılgınlığı gibi şeyler kadının günün her dakikasında kendini tamamıyla kutsal biri olarak görmesine ve kapris yapmasına yetiyor. Bakımlı ve kendine özen gösteren bir kadın dış görünümünü düzenli bir şekilde değiştirir. Erkeğin, kadının bu kılıktan kılığa girme işini nasıl başardığını anlamaya çalışmaktan yapabileceği bir şey yoktur.

Erkek, olayın cinsel ayrım boyutuna takılı kalmış olup; cinsel ayrım adlı hikâyenin tek kahramanıdır. Cinsel ayrımdan kârlı çıkan tek kişi kadındır. Ne sürdürmek zorunda kaldığı sefil yaşam ne de baskı altında tutulması onun erkekten üstün bir varlık olarak yaratılmış olduğu

gerçeğini değiştiremez. Böyle bir alınyazısı düş, saplantı, bilmece, kurnazlık gibi özelliklerin kendini seven cinsiyet tarafına kaymasına ve ötekinin de zevkten dört köşe olmasını sağlayan delik içine girebilmek için kendini harap etmesine yol açmaktadır.

Teiresias hikâyesinden çıkan sonuca göre insanların derinden derine en çok arzuladıkları şey cinsel ilişkide bulunmak değil, karşı cinse dönüşebilen bir cinsiyete sahip olma yeteneğiyle donatılmış olmak, yani tıpkı "aynı anda zamanın ötesini ve berisini görebilen" Teiresias adlı kahin ya da peygamber gibi "aynı anda iki farklı cinsiyete birden sahip olabilmektir". Kahin olmak istememizin nedeni zamanı tersine çevirme gücüne sahip olabilmektir; tıpkı bir cinsiyetten diğerine geçebilmek amacıyla orgazm sürecine egemen olmayı düşlediğimiz gibi.

Bir cinsiyetten diğerine geçiş anı orgazm duygusunun en yoğun şekilde yaşandığı andır

KAALE BİLE ALINMAYACAK TEHDİTLER

Karşı cinsi bizim için vazgeçilmez, sevilmesi, elde edilmesi ve sırrının öğrenilmesi gereken bir varlık haline getiren şey, tuhaf bir gurur duygusudur. İşleri perde arkasından yönetmekten müthiş bir zevk alınması ötekini ortadan kaldırma sanatının bilinmesine bağlıdır. Bunun için uyulması gereken bir sürü kural vardır.

Örneğin, önce sokağa çıkıp insanları birkaç saat boyunca gelişigüzel bir şekilde izleyeceksiniz. Zira insan yaşamının anlamsız, belirsiz ve rastlantısal olduğu gibi bir düşünce insana çok çekici gelmektedir. Neden yaşadığınızı unutabilmek için diğerlerinin yaşantısıyla ilgilenmeye başlıyorsunuz. Kendinizi, kendinize rağmen izlemek istiyorsanız o diğerini haberi bile olmadan izlemeye başlayın, görürsünüz. Amacınız diğer insanın kim olduğunu öğrenmek, neler yapmaya çalıştığını bilmek olamayacağı gibi kendinizi "akıntıya" bırakıp o doğrultuda ilerlemeye de çalışmazsınız. Başka bir deyişle bütün bunların çeşitli

çağdaş ideolojileri çağrıştırdıkları ve insana hiç de çekici gelmediği söylenebilir. Oysa insanı böyle şeyler yapmaya itebilecek tek güç ayartmadır.

İzlediğiniz kişiye hiç fark ettirmeden neler yaptığını görüp bilmek insanın çok hoşuna giden bir düşüncedir. Tıpkı Kierkegaard'ın duvar aynası örneğinde olduğu gibi. Burada kız aynanın orada asılı olduğunun farkında değildir ama ayna bunun farkındadır. İnsanı baştan çıkartan bir düşünce varsa o da izlediğiniz insanın yaşantısının ortağı olmaktır. Oysa izlenen açısından bir anlama sahip olan bu yaşantının, o yaşantıya ortak olan kişi açısından hiçbir anlamı olamaz. "İzleyen kişi sanki izlediği kişinin hiçbir yere gitmediğini bilmektedir". İzleyen kişi bir anlamda, izlediği kişinin yaşama amacını eline geçirmekte; başka bir deyişle bir kötülük perisi sanki izlenen kişiyle aynadaki görüntüsü arasına girmektedir. İnsanlar çoğu kez içgüdüsel denebilecek bir şekilde böyle bir olayı hisseder ve kendi hareket alanları içine birinin girerek yaşam çizgilerini değiştirdiğini fark ederler.

Günün birinde bayan S. bu "deneyime" farklı bir boyut katmak ister. Bir ara kendini izleyen, rasgele tanışıp merhabalaştığı bir adamın Venedik'e gideceğini öğrenir. Bayan S adamın peşine takılıp yol boyunca onu izlemeye karar verir. Venedik'e varır varmaz her yeri dolaşıp adamın kaldığı oteli bulur. Otelin karşısındaki bir binaya yerleşerek adamın otele giriş çıkış saatlerini saptar. Bir elinde dürbün, diğer elinde fotoğraf makinesi, adam nereye giderse neye dokunursa hiç durmadan fotoğraflarını çeker. Kadının adamla ilişkiye girmek ya da onu tanımak gibi bir sorunu yoktur. Bu adamdan hoşlanmadığı bellidir. O sırada Venedik'te karnaval vardır. Kadın esmerdir, adamın kendini tanıyabileceğini düşünerek sarı bir peruk takar. Makyaj yaparak görüntüsünü değiştirir. Kadın karnavaldan çok adamla ilgilenmektedir. On beş gün boyunca adama görünmeden onu izleyebilmek için büyük bir çaba sarf eder. Adamın Venedik'e neden gelmiş olduğunu, girip çıktığı dükkânlarla

yer ayırttığı gösteri salonlarındaki insanlarla konuşarak öğrenir. Hatta Paris'e hangi saatte kalkan trenle döneceğini bile öğrenerek bir önceki trenle Paris'e giderek son bir fotoğrafını çekmek üzere onu garda bekler.

Ancak bu son fotoğraf olmaz. Adamı izlemeyi sürdürüp çalıştığı insanlar ve adamın fotoğraf işlerini yapacağı bir yazarla tanışır. Ancak bu takip işini daha fazla sürdüremez çünkü adam biri Venedik'te olmak üzere iki, üç kez izlendiğini fark eder ve tartışırlar. Ancak Paris'te de izlendiğini fark eden adam çok kızar ve kadına saldırır. Bunun üzerine işin tadı kaçar ve kadın adamı izlemekten vazgeçer.

Yoksa kadın izlenmeye tahammül edemeyeceğini düşündüğü adamın (çünkü kadın adamla bir ilişki, özellikle de gizli bir ilişki kurmak niyetinde değildir) sonunda üstüne saldırıp kendisini öldürmesini mi arzulamaktadır? Belki de Eurydike'yi Cehennemden çıkartıp getiren Orpheus gibi arkasına dönüp bakarak aniden kendisini yok etmesini mi istemektedir? Kadının derdi nedir? Adamın alın yazısını mı değiştirmek istemektedir yoksa adamın kendi alın yazısını değiştirmesini mi? Her oyun gibi bu oyunun da değişmeyen temel bir kuralı vardır. Buradaki oyun kuralına göre ilişki kurmak yasaktır. Ayartmanın bedeli budur. Sır ifşa edilmemelidir, aksi takdirde olay sıradan bir hikâyeye dönüşmektedir.

İzlenen adam çevresinde gezinen ölümün kokusunu hissetmiş olabilir. Hatta kendine olan güvenini yitirerek acı çekmiş de olabilir. Ancak Bayan S.'nin amacı bu değildir (aradan geçen günler ve saatlerden sonra kafasında böyle bir düşünce oluşmuş olsa bile böyle bir şey yapmaz, çünkü onun da göze aldığı riskler vardır; başka bir deyişle adam bu durumu tersine çevirebilir ve kadının ne yapmaya çalıştığını anlayınca onu hiç öngöremeyeceği maceralara sürükleyebilirdi. Dolayısıyla burada erkeğin bir kurban değil en az kadın kadar güçlü bir varlık olduğu söylenebilir). Zira cinayet işlemek için daha zeki olmak gerekiyor;

başka bir deyişle bir cinayet olayında izlediğiniz kurbanın bıraktığı izleri teker teker ve yavaş yavaş silmek gerekiyor. Oysa insanın iz bırakmadan yaşayabilmesi mümkün değildir. İzlenen kişi bir süre sonra durumu tersine çevirebilmektedir. Ortada bir iz yokken bile kişi kendini bekleyen tehlikeyi mutlaka hissedecektir. Adamı izleyen ve perde arkasından alın yazısını belirleme konumunda olan kişi ya da sarışın kadın bir iz bırakmadığı gibi, adamın bıraktığı izlere el koymaktadır. Hiç durmadan adamın fotoğrafını çekmektedir. Bu fotoğraflar arşivlenmek ya da sapık bir amaca hizmet etmek amacıyla değil, yalnızca şu gün, şu saatte, şurada, şöyle bir ışıkta biri vardı demek için çekilmiş olabileceği gibi o gün şurada, şu saatte olmanın hiçbir anlamı yoktu gibi bir anlama da sahip olabilir. Aslında orada hiç kimse yoktu, adamı izleyen kişi olarak ben kesinlikle orada hiç kimsenin bulunmadığını söyleyebilirim gibi bir anlam da çıkartabilmek mümkün. Bu fotoğraflar, izleyenle izlenen kişinin birbirlerinden habersiz bir şekilde orada olduklarını değil, olmadıklarını kanıtlayan fotoğraflardır.

İnsanları zaman zaman izlediğini söyleyen kadına, erkek, "Öyleyse beni izleyin, çünkü beni izlemek önünüze çıkacak ilk ev kadınını izlemekten çok daha ilginç bir serüven olacaktır" yanıtını vermektedir. Oysa burada bir yanlış anlama vardır; çünkü bir şeye karşı ilgi duymakla ayartmanın en üst aşaması birbirine karıştırılmaktadır. İlginç olan birinin ikili bir yaşantı sürdürdüğünü öğrenmiş olmak değildir, böyle bir şey insanı olsa olsa biraz meraklandırır o kadar. Burada önemli olan *izlenen kişi açısından izleme sürecinin ikinci bir yaşantıya benzemesidir.* Sıradan bir yaşantı her an için dönüştürülmeye hazır bir yaşantıdır. Tıpkı olağanüstü bir yaşantının her an için sıradanlaştırılmaya müsait bir yaşantı olması gibi. Bir kez daha yineleyelim sorun acı çektirmek değil, ayartmaktır.

Palagonya dükü, yansıttığı görüntüleri deforme eden ay-

nalardan yararlanmaya çalışan biriydi.

Bu soylu, çirkin ve biçimsiz İspanyol, Palermo yakınlarında rüya gibi bir villa yaptırarak içini eciş bücüş insanlarla doldurmuş ve binanın her yerini dışbükey aynalarla kaplatmıştı. Böyle şeyler yapmasının nedeni Sicilya'nın en güzel kızını kendine eş olarak seçmesiydi. Çünkü ona göre bu yöntemle genç kız aynalara baka baka sonunda kendi görüntüsünden iğrenip kocasına benzediğini düşünecek ve onu sevecekti.

Belki de bu yönteme başvurarak aynalardan yansıyan biçimleri azdırmaya (çirkinliğin insanı azdırdığı söylenir) çalışmakta ve bu arada güzel insanlar da bu kurala isteyerek ya da istemeyerek boyun eğmektedirler; çünkü kusursuzluk tahammül edilmesi çok zor bir niteliktir.

Belki de her türlü ayartma biçiminin sırrı burada yatıyor; başka bir deyişle ayartma süreci biçimsel değişikliğe uğrattığı kusursuz güzelliğe bir son verip kişinin özgürleşmesini sağlıyor. Kişileri farklı bir şekilde gösterme yeteneği sayesinde ötekinin kişiliğinden, özgürlüğünden, yansımasından, benzerliğinden vazgeçmesini sağlıyor. Ayartma, sırlarını kendilerine saklayanlardan hoşlanmıyor.

Tanrı bile Şeytan tarafından kandırıldığına göre gerisini siz düşünün.

Palagonya düküne ait villanın bir sırrı var mıdır? Hayır yoktur; çünkü güzellik çirkinleşmek, kötü muameleye maruz kalmak, zorla alı konmak, tecavüze uğramak, işkence görmek istemektedir (binanın içindeki şapelde İsa heykeli içi doldurulmuş ölü bir kuş gibi omuzlarından tavana asılmış bir şekilde durmaktadır). Güzel, karşılaştığı ilk çirkinlik timsali erkek tarafından ayartılacaktır.

Güzel, villada karşısına çıkan ilk çirkin insan tarafından ayartılmayacaktır; çünkü Palagonya dükü ne de olsa soylu biridir!

A., genç ve güzel bir kızdır. Üstelik onu görebilmek için peşinden koşan ve her gün mektup yazan bir de prens

vardır. Bu prensin varlığından A.'nın hiçbir zaman haberi olmayacaktır. A., ancak annesi öldükten uzun bir süre sonra olan bitenin farkına varabilecektir. Çünkü prensin mektuplarıyla ona verilen yanıtları bulacaktır. *Üstelik bu yüzden annesinden nefret etmeyecektir.* Tam tersine, yazarı ölmüş bu ihanet mektupları onun hayranlığını kazanacaktır.

Burada, prensi baştan çıkartan şey A.'nın sahip olduğu doğal çekicilik olup bunda şaşılacak bir yan yoktur. Oysa ayartmanın ölümcül ve simgesel (Kierkegaard buna, estetik güç diyecektir) gücüyle gizeminin farkında olan gerçek bir ayartıcı varsa o da annedir.

Kızına fark ettirmeden onun cazibesine cazibe katmaya, onun cazip görünmesini engelleyecek her şeyi saf dışı etmeye ve bu cazibeyi ötekine yansıtmaya çalışan kişi anneden başkası değildir. Buradaki temel kural, kızın olayın farkına varmasını engellemektir. Anne, kızının bir kraliçe olduğunu, sevildiğini, bir amacı bulunmadığını ve çok anlamsız bir yaşama sahip olduğunu bilen tek kişidir. Bir anlamda anne, kızının yapışık bir ikizi gibidir. Bu kandırmaca sayesinde anne, kızının yaşamına bir anlam katmış ve ona atfettiği bu yaşamı ondan daha yoğun bir şekilde yaşamıştır.

Bu hikâyeyi çekici kılan özellik yasak ilişki imasıdır. Ancak bu yasak ilişkinin Oidipal saçmalıkla hiçbir ilişkisi yoktur. Herkesin bildiği gibi, insanın doğurduğu varlığı baştan çıkartması kadar büyük bir suç yoktur. Oysa şeyleri daha derinlemesine incelediğinizde, yasak ilişkinin doğal ve zorunlu bir ilişki olduğunu görürsünüz. Karnınızda büyüterek doğurduğunuz varlığı ayartmak zorundasınız. Belki de tam tersine, dünyada doğmak ve biri tarafından doğurulmaktan daha büyük bir suç yoktur. Üstelik bu suç, ayartmak ve ayartılmak gibi bir öğreti sürecinin sonucuna benzemek, bağışlanmak ve cezalandırılmak durumundadır. Böyle bir ayartma sürecinin yasak ilişkiye benzemediği söylenebilir mi? Yasak ilişkiyle (*inceste*) kar-

şılaştırıldığında, ayartmanın, daha çok, insanı yaşamaya iten, yaşamın sırlarına ortak eden; insanı yalnızca yaşayan bir varlık olmaktan çıkartıp bir de alınyazısı kazandıran anlaşılması zor bir biçime benzediği söylenebilir.

Zaten, kızından habersiz bir şekilde aracılık yapan anne de kızını dünyaya getirmiş olmanın işlediği suçu bağışlatacağını düşünmektedir. Hikâyenin güzelliği, kızın alınyazısının anne tarafından gizlice değiştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu hikâyede anne kızına ikinci bir yaşam hakkı tanır gibidir.

Yasak ilişkinin arzu ya da arzunun yasaklanmasıyla bir ilişkisi yoktur. Bu ilişkinin kökeninde doğal ya da doğaya ters düşen bir içtepi, libidinal olarak nitelendirilebilecek bir şeyler olmadığı gibi simgesel ya da yasal düzenin oluşturulmasıyla ilgili bir şeyler de yoktur. Yasak ilişkinin temel kuralı şudur: *dünyaya getirilen her varlık ayartılmalıdır* (yaşamın nasıl bir şey olduğunun öğrenilmesinden sonra, ortadan kaybolmanın nasıl bir şey olduğunun öğrenilmesi gibi). Herkes bir şekilde bu işin altından kalkmaya çalışmaktadır. Yaşamda yasanın bizi üretmeye zorladığı her şeyi, hiç durmadan baştan çıkartmak (başka bir deyişle kandırmak, kurban etmek, yok etmek, aldatmak ve büyülemek) zorundayız. Yasa bize üretmeye zorlarken, hiç kimse tarafından asla açıkça dile getirilmeyen ve yasanın ardına saklanan ve yasadan çok daha güçlü olan o gizli kuralsa bizi ayartmaya itmektedir.

"Varlığından haberdar olmadığım sırlarımı bilen birileri var" türünden bilmecemsi bir durumda alınyazısı denilen şeyin farkına varılmaktadır. Hiç kimse kendi sırlarına sahip olamaz. Bilinçaltıyla ilgili olanlar da dahil olmak üzere, tüm psikolojik açıklamaların içine düştükleri yanlış budur. Benim dışımda (düşlerimde, anlattıklarımda, yaşadığım olay ya da felaketler sırasında) olup biten şeyler kendilerinden kaçamadığım bir şeye dönüşmektedir. Bu yazgısal süreç insanın ölümüne neden olmasa bile, özne-

nin kendine rağmen bir tür kendinden geçme yöntemiyle kişilik değiştirmesine yol açmakta, onu kendine rağmen ölüm sonrasında bile sırlara boğmaktadır.

Bilmece (muamma) şudur: İnsan farkına bile varmadan nasıl bir sırra sahip olabilir? Yine bir bilmeceye benzeyen yanıtsa şöyledir: Sırrı yalnızca öteki bilir, Tanrı bilir, sır alınyazısındadır ve sır demek, kendinize rağmen sahip olduğunuz şey demektir.

A.'nın öyküsünde de böyle olmuştur. A. bilmeden bir sırra, gizli bir alınyazısına sahip olmuştur. Bu yüzden bu yazgıya ihanet edebilmesi mümkün değildir, çünkü sırrı bilen tek kişi annesidir.

Kimi durumlarda sırrı yalnızca dil bilmektedir. Çünkü ironik ve yazgısal bağıntılar yalnızca dil düzeyinde kurulabilmektedir.

Alphonse Allais'nin "Parislilere Özgü Bir Hikâye" başlıklı öyküsünde de böyle olmaktadır. İki genç sevgili, günün birinde, diğerinin kendisini nasıl aldattığını anlatan birer imzasız mektup alırlar. Sevgilisinin kendisini aldattığından emin olmak isteyen kadının bunu anlaması için maskeli bir baloya gitmesi yeterli olacaktır; çünkü mektupta erkeğin o baloya Harlequin kılığında geleceği yazılıdır. Erkeğe gönderilen mektupta da benzer şeyler yazılıdır. Şu adresteki maskeli baloya gittiğiniz taktirde sevgilinizin oraya Kongolu bir kayıkçı kılığında geldiğini göreceksiniz denilmektedir. O geceki maskeli baloda herkes çılgınca eğlenirken çekildikleri köşede can sıkıntısından ölen iki kişiden biri Kongolu kayıkçı, diğeriyse Harlequin'dir. Erkek sonunda kadını dansa davet eder. Gece, birbirlerine saldırarak maskelerini parçaladıkları bir garsoniyerde son bulur –ancak şaşkınlıktan küçük dillerini yuttular– diyen hikâyede *maskeler düştüğünde ne kadın o kadındır ne de erkek o erkek!*

Öyküye mantık dışı bir çekicilik sağlayan şey de budur, çünkü birbirlerine doğru seğirterek maskelerini düşürdüklerinde altından çıkan onlar değildir. Sanki

Kongolu kayıkçı ile Harlequin maskeleri kendiliklerinden buluşmuş gibidir. Maskelerin böyle bir şey yapması için bir neden yoktur; çünkü bütün bunlar cansız bir dilin, öykünün ürünüdür. (Öyleyse onları hangi mucize, hangi rastlantı bir araya getirmiştir, bu esnada gerçek sevgililer neredeydi?). Burada gerçek *out*'a gönderilmiş ve yerini görünümler almıştır; bunlar mantığın başından tamamıyla defettiği, kendi iç mantıklarına göre düzenlenmiş görünümlerdir. Başka bir deyişle saf görünümler oyunu işte böyle bir şeydir.

Günlük yaşantımızda yaptığımız nükteler/espriler (söz oyunları) konusunda da aynı mantık geçerlidir. Çünkü *Witz*'de (nükte/espri), sözcük başka bir şeye dönüşmektedir (burada sözcük bir şeyin göstergesi değil yalnızca görünümlere aracılık eden bir şeydir). "*Birbirleriyle hiçbir ilişkisi olmayan dile ait sözcükler, ortada hiçbir neden yokken birbirleri tarafından büyülenerek bir araya getirilmiş gibidirler. Onları şaşırtan şey, yan yana geldiklerinde gördükleri şeyin kendileriyle hiçbir ilişkisi olmayan bir başka şeye benzemesidir*". Burada sözcükler karşılıklı olarak birbirlerinin maskesini düşürmekte ve hiçbiri ötekinin ne anlama geldiğini bilmemektedir.

Doğal olarak böyle bir şeyin mümkün olabilmesi, dilyetisinin gerçeğin bir uzantısı olduğu (sanki dilyetisinin temsil ettiği bir gerçeklik varmış gibi) ve sonra da temsil gücünü yitirerek tamamen yüzeyselleştiği gibi bir düşüncenin kabul edilmesine bağlıdır. Başka bir deyişle sözcüklerin öldükleri zaman bile bir işe yaraması istenmektedir. Bu mantık Allais'nin: "... ne kadın o kadındır ne de erkek o erkek!" gibi akıl almaz bir tümceyi devreye sokmasını sağlamıştır. Bu tümce dilyetisinin sahip olduğu gerçeklikten bağımsız bir şekilde hareket edebilmek gibi çılgınca ve inanılmaz yeteneği sayesinde mantıksal bir görünüme sahip olabilmiştir. Oysa akılcı bir düşüncenin bu tümceyi kabul etmesi mümkün değildir. Bu tümce olmadan da öykü sona erdirilebilirdi. Örneğin, maskeleri atınca birbir-

lerini gören iki sevgili sarmaş dolaş olup barışabilirlerdi. Oysa böyle bir son XVIII. yüzyıl duyarlığını yansıtan iğneleyici ve öğütleyici bir son olurdu (tıpkı Sade tarafından yazılan bir öyküde travesti olduğunu sandığı gerçek bir kadını baştan çıkartan bir travesti gibi. Gerçekte ikisi de homoseksüeldir fakat yatağa girdikten sonra karşı cinsten olduklarını anlayınca hayal kırıklığına uğrarlar; sonuçta yine de bir yolunu bulup anlaşırlar). Allais'nin öyküsünde örneğin, iki sevgiliden birinin gerçek sevgili, diğerininse başka biri olabileceği düşünülebilirdi; ancak o zaman da bu öykü bir çapkınlık öyküsüne dönüşür, *ama baştan çıkartıcı bir öykü olmazdı.*

Allais'nin okuyucuyu en çok şaşırttığı yer ise "bu olaydan sonra bir daha hiç kavga etmediler" dediği sonuç bölümüdür; çünkü böyle bir kalem cambazlığı ve gerçekle ilişkisi olmayan sözcüklerle yine de gerçekliğe bir gönderme yapılmaya çalışılmaktadır (aksi taktirde öykü sonuçsuz kalacaktır). Çünkü böyle bir ifadenin "maskelerin gerisindeki yüzlerin baştaki kahramanlara ait olduğu" gibi akıl almaz bir düşünceyi çağrıştırdığı görülmektedir.

Zaten "maskelerin ardında biri ya da diğerinin bulunmadığını kim bilebilir ki?" Ortada onların buluşmasına tanık olan birileri mi var? Gerçek kişiler, orada olmadıklarının farkında bile değildirler *oysa sözcükler onların orada olduklarını söylemektedirler.* Tıpkı Kierkegaard'm ayna hikâyesinde olduğu gibi: "Karşı duvara asılmış bir ayna vardı; *kız aynanın orada olduğunun farkında değildi ama ayna bunun farkındaydı*".

Ayartmadan söz edilebilmesi için gösterge ya da sözcüklerin *Witz*'de olduğu gibi birbirlerinden habersiz bir şekilde hareket etmesi, şeylerin kendiliklerinden ortadan kaybolmaları ve sözcüklerin ne anlama geldiklerini bilmemeleri gerekiyor (bunu bilme hakkı yalnızca dilyetisine aittir). Tıpkı S. olayında S'nin, adamın hiçbir yere gitmediğini bile bile onu izlemesi ya da Semerkant'taki ölüm hikâyesinde adamın nereye gittiğini bilen Azrail'in

tam tersini yaparak adamdan önce Semerkant'a gidip onu orada beklemesi gibi.

Bu anlamda Allais'nin sunduğu beklenmedik şaşırtıcı son (iki sevgili bir daha hiç kavga etmediler!) belki de göründüğü kadar saçma değildir. Genellikle sözcüklerden yaşanan olayları dile getirmeleri beklenir; başka bir deyişle dil düzeyinde iki sözcük tamamıyla bilinçsiz bir şekilde bir araya getirilmiş (*Witz*) olsa bile yanlışlıkla bir araya getirilen bu iki sözcüğün tümcenin anlamını tamamıyla değiştirebildiği, dolayısıyla dinleyen kişiyi etkileyip şaşırttığı görülmektedir. Öyleyse maskeler çıkartıldığında beklenen kahramanlarla karşılaşmama gibi şaşırtıcı ve mantık dışı bir durum gerçek kahramanları etkileyip onları mutlu edecek bir sonuca yol açabilmektedir; başka bir deyişle onlar bir şekilde yeniden bir araya gelmekte ve birbirlerini yeniden baştan çıkartmaktadırlar. Öyküye ait yüzeysel sözcüklerin gerçeği her zaman etkilemiş oldukları söylenebilir. Sözcüklerden bundan fazlasını beklemek haksızlık olacaktır. Eskiden büyücüler sözcüklerin gerçeği etkilemesini ister ve bu işte başarılı olurlardı.

Okuyucusunu baştan çıkartmak isteyen bir öykünün mantıksız ve anlamsız olması yeterli değildir. Bunun yanı sıra *olan bitenin* anlaşılmasında zorluk çekilmesi gerekmektedir. Zaten Allais'nin öyküsünü de ne mantık terimleriyle çözebilirsiniz ne de rastlantı ve olasılık terimleriyle (çünkü böyle bir olay kesinlikle rastlantısal olamaz). Bu öyküde yer alan olayların mantıksal bir şekilde birbirlerine eklemlenebilmesi olanaksızdır, ancak burada kullanılan dil düzeyinde beklenmedik ve ironik bağıntılar kurulması zorunludur. Dolayısıyla öykünün bir sonuca ulaşmaması sıradan bir şeye değil çarpıcı bir şeye benzemesine yol açmaktadır; çünkü olaylar tamamen dil düzeyinde olup bittiğinden, öykü de okuyucusunu bu sayede büyüleyebilmektedir.

Nasıl ortaya çıktıkları belli olmayan bu kısacık tümceler

bir illüzyon yaratmaya çalışmaktadır. Canetti'ye göre: "Bu tümceleri asla unutmamamızın nedeni, muhtemelen bizi çekici kılabilecek masum görüntümüze bir son vermeleridir. Oysa insanı insan yapan, işittiği bu acımasız sözcüklerdir. İnsan ancak kendini yaralayan bu sözcükler sayesinde gerçekten nasıl biri olduğunu anlayabilmektedir. Bu tümceler hiç beklemediğimiz bir anda ve tanımadığımız insanlar tarafından söylenmelidir. Başkalarının söyledikleri şeylerin bizi etkilemesinin nedeni, ne söyleyeceklerini bilmememiz, yani bu sözcüklere aynı şekilde yanıt veremeyecek kadar şaşkın bir durumda bulunmamızdır. Farklı koşullarda kendilerine karşı göstereceğimiz tepki bu gibi durumlarda onların ekmeğine yağ sürmektedir."

Bu tümceler her gün birbirimize söylediğimiz o sıradan tümcelerin tam tersi sayılabilecek yani bizi utandıran ve insan olduğumuza pişman eden türden tümcelerdir. Bu öldürücü küçük tümceler ortaya ne idiği belirsiz nesneler gibi çıkıp insanı kendi kendini tanıyamaz hale getirmektedir. İnsanı bu tümceler kadar etkileyebilen başka bir şey yoktur; çünkü bu tümcelerle özdeşleşemeyen insanın sıradan tümcelerle yaptığı gibi kendi kendini kandırabilmesi mümkün değildir. Bu yüzden normal koşullarda bu tümcelere karşı çıkmak amacıyla tüketeceği enerjinin sonuçta onları daha da etkileyici kılmaktan başka bir işe yaramadığı görülmektedir. Nasıl ortaya çıktığı belli olmayan bu tümceler tüm ilişkileri altüst etmekte, yani öznenin sahip olduğu tüm güç nesnenin eline geçmektedir. Bu nereden çıktığı belli olmayan nesne ortaya çıktığı anda sahip olduğumuz enerjiye el koyarak onu başka bir amaçla kullanmaktadır. Biz ise bu tümcelere seve seve sahip çıkıyor ve şeylerin anlamlarını değiştiren bu "acımasız sözcükleri" duymaya, yani bu beklenmedik bakış açısı değişikliğine, karşıt anlam üretebilmek amacıyla çabalamaya ve güç kutuplarının yer değiştirmelerine bayılıyoruz.

KRİSTAL KÜRENİN İNTİKAMI

Yaşantımızın yalnızca belli bir yanını ön plana çıkartan psikanaliz, diğer yanını görmemizi engellemiştir. Biyolojik doğum ve cinsellikle çok yakından ilgilenen psikanaliz, öğretiye dayalı doğum sürecini unutup gitmiştir. Biyolojik yaradılışımızın kökeninde iki kişinin bulunduğunu söyleyen psikanaliz, başkalarının her zaman için bizi baştan çıkartarak (bu başkalarına da ana baba diyebiliriz) yaşamayı öğretebileceklerini söylemeyi unutmuştur. Bu ikinci yaradılış (ya da ikinci kez doğuş), psikanalizin uzun uzadıya betimlediği, yalnızca ilk doğum ve onunla ilgili Oidipal çatışmaları unutmaya değecek kadar önemli bir olaydır.

Biyolojik doğumdan yola çıkılarak bize zorla bir Oidipus hikâyesi kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Bastırılan duygular, bilinçaltı, psikolojik komplekslerin ve yas tutmanın nedenleri, Baba, Yasa ve simgesel düzenle kurulan onur kırıcı ve her zaman saptırılmış ilişkilerle ilgili açıklamalar gibi. Oysa psikanalizin farkında olmadığı bir şey varsa o da başımıza *daha önce hiç karşılaşılmayan* bir olayın gelmiş olmasıdır; bir açıklama yerine bir yazgıdan söz eden bu daha önce hiç karşılaşılmayan olay bizi hem bu doğum olayından hem de bu olaya bağlı Oidipus'la ilgili açıklamalardan kurtarmaktadır. Bu daha önce hiç karşılaşılmayan olayın adı ayartma olup ayartmanın kökenlerinden söz edebilmek olanaksızdır; çünkü ayartmanın nasıl ortaya çıktığı belli olmadığı gibi, onunla hiç beklenmedik zamanlarda karşılaşıldığı, bilinç ve bilinçaltıyla ilgili bilimsel açıklamaları bir anda yerle bir ettiği, hiçbir yorum gerektirmeyecek kadar açık ve seçik bir biçime sahip olduğu görülmektedir.

Dünyaya gelen herkesin bir gün ayartılması gerekmektedir. Oidipus ve Yasanın ötesine geçerek bizi hem bu psikolojik işkence hem de belli bir cinsiyete mahkûm eden biyolojik sürecin elinden kurtarıp gerçek anlamda *özgürleştiren* bir şey varsa o da ayartmadır.

Ayartmadan başka bir hastalığa yakalanmak söz konusu değildir. Başka bir hastalığa yakalananlar varsa bunlar o daha önce hiç karşılaşılmamış ayartma olayını yaşamamış; öğretiye dayalı ikinci doğumdan bihaber, dolayısıyla Oidipus açıklamaları ve psikanalize mahkûm bir yaşantı sürdürecek olan insanlardır. Ayartmadan bihaber olan bu insanlar, psikanalizin arzuların yönlendirilmesi, yani bu batağa saplanmalarında önemli bir yere sahip olan ayartmayı yadsıyarak yaptığı açıklamalara mahkûmdurlar.

Zira psikanaliz denilen şey (tabii yalnızca o değil) bireyin kendi arzularıyla ilgili akıl almaz halüsinasyonlar üretmesine neden olmuştur. Monique Schneider'in *Freud ve Zevk Alma* başlıklı yapıtında açıkladığı gibi bir XIX. yüzyıl ürünü olan bu "*psikolojik devrim*" gerçekte o başınıza nasıl geldiğini anlayamadığınız, yavaş yavaş nasıl bir şeye benzediğini gördüğünüz, ayartıcı, daha önce hiç yaşanmadığı için ötekini çaresizlik içinde bırakan, dünya ile göstergeler arasındaki beklenmedik örtüşmenin sizi bir özneden çok ayartılmak amacıyla seçilen bir nesneye dönüştürmek gibi bir işleve sahip olmak yerine bireysel psikolojinin yönlendirilmesi, bir libido sahibi olma, kişisel arzular ve bu arzulara Oidipal açıklamalar getirme gibi çılgınca bir iş yapmıştır. Hayatta kalmamızı sağlayan şey arzuların gücü değil (bunlar XIX. yüzyıla özgü enerji ve ekonomiyle ilgili uyduruk açıklamalardır), dünya ve ayartma adlı biçim arasında oynanan oyun, oyun oynama ve aldatılma tutkusu, büyüleme ve görünümler üretme tutkusu, o nereden çıkıp geldiği belli olmayan ama elinizi ayağınıza dolaştıran başkalarına ait kandırıcı yüzler, sözler ve davranışlar; sizinle karşılaşmadan önce, sizin dışınızda ve *siz olmadan* sürdürülen bir yaşamla karşılaşmış olmanın verdiği şaşkınlıktır (saf nesnenin, saf olayın olağanüstü dışsallığı). Her şeye bir kulp takmaya, her kabahati kendimizde aramaya öylesine alıştırılmışız ki, kendimize rağmen başımıza gelen olaylar sonunda rahat bir

soluk almamızı sağlamakta ve bizi baştan çıkartmaktadır. Bu kadar açıklamanın bile bizi baştan çıkartmaya yetip artmış olması gerekir. Cansız yeryüzü şekilleri, güneş tutulması, duygulanmamızı sağlayan şeyler, çöl görüntülerinin bizi baştan çıkartmasının arzuların yönlendirilmesiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Çünkü doğruyu söylemek gerekirse insan için tek başına sürdürülen bir yaşamın anlamı yoktur. Tek başına bir hiç olduğunu ve yalnızca kabuğundan çıkmaya zorlandığında, yani dünya ve başını döndüren ayartma adlı biçim arasında oynanan oyuna katıldığı takdirde yaşamaya başladığını hissetmektedir.

Dış dünyayı insana yönelik bir saldırı merkezi, İnsanı/Ben'i bu saldırıdan korunma ve kurtulma, zevk almayı ise psikolojik rahatsızlıktan kurtulma sistemi gibi gören psikanaliz yukarıda ayartma adına yaptığımız tüm açıklamalara karşı çıkmaktadır. Freud, yaşamı boyunca ayartma adlı bu denetlenmesi olanaksız biçimi parçalayıp yok etmeye çalışmıştır.

Psikanalitik çözümleme düşlerden yararlandığı zaman kendisiyle çelişmektedir. Yazgısal bir biçime benzeyen ayartma perspektifinden bir olay niteliği taşıyan düş, psikanalitik çözümleme perspektifinden bakıldığında tıpkı delilik, nevroz ve dil sürçmesi gibi bir semptom olarak yorumlanmakta, yani psikanaliz bütün bunların toplumsal yaşamda nasıl olup da ortaya çıkabildiği, insanları nasıl büyüleyip kandırabilğiyle hiç ilgilenmediği gibi, bunları birer olgu değil birer semptom olarak kabul ederek şeylerin kendiliğinden birdenbire ortaya çıkma, bizi büyüleme ve meydan okuma haklarını ellerinden alıp, bunları yorumlama işini psikanaliste vermektedir. Psikanaliz bütün bunlara ürettiği o bilinçaltı dünyasının yalnızlığa mahkûm Robinson Crusoe'su olarak dış dünyadan gelen her türlü saldırıyla mücadele eden ve arzularına teslim olan *insanla* karşı koymaya çalışmaktadır. Dış dünyayı bir psikolojik dengesizlik kaynağı, insanın içtepilerini de bu dünyadan kopma arzusu şeklinde yorumlamak bile semptomatik bir

olguya benzemektedir; başka bir deyişle böyle bir dünyada öznenin ruhsal bozukluklarından kurtulmak, iç çatışmalarını sona erdirmek, hiç durmadan psikolojik sağlığını tehdit eden şeytani güçlerin aniden ortaya çıkmalarını engellemeye çalışmaktan başka yapabileceği bir şey yok gibidir. Bu içtepilerin genetik yapısıyla değil, olsa olsa içtepilerden kurtulma düşüncesiyle ilgili bir şey olabilir.

Dış görünümlerden hiçbir şekilde etkilenmeyen Ulysses gibi, öznenin de, görünüşe göre bilinçaltında biriktiği söylenen enerjisini ilke olarak (!) zevk alma adlı bir savunma biçimiyle tüketmek ve sonunda da ölüp gitmek hatta psikolojik rahatsızlıklarından kurtulabilmek için bir ölüm içtepisinden başka bir seçeneği yok gibidir.

Monique Schneider, Freud'un yaptığı kuramsal açıklamalarda ayartma (ayartma kavramı) yönünden gelecek ilk saldırıları nasıl öngörüp geri adım attığını ve başlangıçta psikanalizin koruması altına aldığı birey üstünde yoğunlaşan çözümleme alanını nasıl bir anda genişlettiğini göstermektedir. Başlangıçta insanın psikolojik yapısı sanki arzularını gerçekleştirmek, onları bir yerlere doğru yönlendirmek, birileriyle ilişki kurmak, insanlara kendisini önemsetmekten başka bir şey bilmeyen içtepilerden ibaret bir depoya benzemektedir. Başka bir deyişle belli bir bireyselleştirme süreci doğrultusunda insan başına gelenlerden tamamıyla kendisi sorumlu olup, ikili bir meydan okuma sürecine uygun bir yaşam sürdürülen dış dünyanın bu konuda hiçbir suçu yok gibidir.

Aslında Oidipus'un Thebai'ye geri dönebilmesi ve Oidipus kompleksi adlı sorunsalın (annesiyle yatmak, simgesel bir iğdiş edilme biçimi olarak kör edilme vb.) çözülebilmesi için Sphinks'in ölmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle ayartma ve insana yaşattığı baş döndürücü duygularla bilmece ve yaşattığı gizemli duygulardan kurtularak yerine baskı altına alınmış duyguların ürünü olan gizli bir öykü konulması ve bu öykünün de yalnızca psikanalist-

ler tarafından çözülmesi gerekmektedir (oysa bilmecenin bilmece olarak kalabilmesi nasıl çözüleceğinin hiç kimse tarafından bilinmemesine bağlıdır; zira bilmece kehaneti andıran bu gizli özelliği sayesinde insanları baştan çıkartmayı sürdürmektedir). Kısaca ölümcül sonuçlar doğuran gerçeklerin ortaya çıkartılabilmesi için insanı merakta bırakan bilmece oyununa bir son verilmesi (Sphinks'in öldürülmesi) gerekmektedir. Aynı şekilde Freud'un psikanalitik yorumunun Oidipus kompleksi üstüne oturtulup kusursuz bir görünüm kazanabilmesi, bilinçaltı adlı bir krallık kurabilmesi ve psikanalizle haşır neşir olabilmesi için, tıpkı kral Oidipus öyküsünde halka ödetilen bedel gibi, bizim de dramatik sonuçlara yol açan bir bedel ödememiz, yani bizim de Oidipus gibi ayartma sürecine bir son vermemiz, "psikolojik gerçekliğin" var olmasına izin vermeyen görünümler dünyasına ait Sphinks adlı yaratığı öldürmemiz gerekmiştir. "Kendisini baştan çıkardığını düşündüğü arkaik anne, Sphinks, büyücü ya da sapık süt anne imgesini zihninden söküp atabilmek ya da kendi ruhunun derinliklerine gömebilmek" amacıyla, Freud, özellikle baştan çıkartıcı anneyi sonsuza dek ölüme mahkûm edecekti. Psikanalizin ilk ortaya çıktığı sıralarda ayartma denilen şeyden nasıl kurtulduğunu, Freud'un psikanalitik çözümlemeyi ayartmanın yadsınması üstüne nasıl oturttuğunu ayrıntılı bir şekilde açıklayan Monique Schneider, sonuç olarak, Babanın öldürülmesi yerine Anneninkini koymaktan başka bir şey yapamamıştır; çünkü ayartma olayını insanı için için yiyip bitiren, baştan çıkartıcı, erkek ve kadını üreten ana kalıba benzettiği bir anne kavramıyla sınırlandırmaktadır. Burada ayartma süreci ayartıcıya indirgenirken, kadına ana karnıyla özdeşleştirilen şeytani ve psikanalitik bir yok etme gücü atfedilmektedir vs. Bunun psikanaliz tarafından kandırılmış, yani kadını günümüzde yeniden korkulması gereken, arkaik ve erkekle kadının duygusallığına aynı anda sahip olabilen bir varlık olarak göstermeye çalışan modern feministlerin çektiği

kötü bir numara olduğu söylenebilir; bir anlamda bu Babanın Adını Ananın arzulanmasını engellemek amacıyla kullanan Freud'u haklı çıkartmak demektir. Kadının aynı anda iki cinsin duygusallığına sahip olduğu bir ayartma evreninde yaşamaktansa Oidipus kompleksi ve Yasakların yer aldığı bir dünyada yaşamak daha iyidir. Oidipus ve Yasaklar penceresinden bakıldığında ayartma saplantısal bir korku, şeytani ve yasak bir ilişkiye benzemektedir. Oidipus'un hem annesi hem de karısı olan İokaste'nin kurban edilip öldürüldükten sonra gerçek anlamda ayartıcı bir figür, bilmeceler soran baştan çıkartıcı bir Sphinks'e dönüştüğüne tanık olunurken; Oidipus'un yozlaşmasına yol açtığı bir dünyada, ayartma kavramı, akla gelebilecek en kötü şekilde, intikam simgesi görünümünde yeniden yaşama döndürülecektir. Ancak bu ayartma kavramının o ayartma kavramıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Başka bir deyişle Sphinks'e özgü ayartma kavramı karşılıklı meydan okuma üstüne oturur ve bilmecemsi özellikler taşırken; İokaste'ye atfedilen ayartma kavramı anaç ve yasak ilişki üstüne oturmakta, arkaik ve iki cinsiyetin duygusallığına sahip olma gibi özellikler taşımaktadır.

Ayartma, Freud'un da haklı olarak korktuğu gibi insanı için için yiyip bitiren anne imgesinden çok farklı bir şeydir. Psikanaliz (Yasa, Baba, vs.) insanın anneye karşı karmaşık arzular hissetmesini engellemeye çalışıp arzularına egemen olmayı öğretirken; ayartma sizi arzularınızın esiri olmaktan kurtarıp dünyanın koyduğu kurallara boyun eğmeye iter. Ayartma insanları psikolojik fantazmların, baskıların, düşlerin esiri olmaktan kurtarıp baş döndürücü ve yüzeysel bir görünümler dünyasının içine iter. Ayartma insanları metaforlara boyun eğmekten kurtarıp, dış görünümlerin hiç durmadan değiştiği bir dünyaya doğru iter. Ayartma insanları ve şeyleri yorumlamanın egemen olduğu bir evrenden kurtarıp bir kehanetler evrenine doğru iter. Ayartma yavaş yavaş öğrenilen ve göstergelere sahip oldukları gücü yeniden kazandıran bir

biçimdir. İşte bu yüzden göstergelere yalnızca bir anlam, hiçbir işe yaramayan anlamlar yükleyen (psikanaliz gibi) bir disiplinle aynı dünyayı paylaşamaz.

Düşler, bir zamanlar yorumlama "aracı" olmaktan başka işlere de yaramışlardı. Psikanalitik yorumlamanın eline düşerek kendilerine sahip olmaları gereken anlamlar verilerek, yok edilmeden yani çekiciliklerini, yazgısal niteliklerini yitirmeden önce, düşler, kehanetler kadar etkileyici şeylerdi. Freud, açıklanması mümkün olmayan şeylere benzeyen düşlere anlamlar yüklemeye kalkışmıştır. Daha çok alınyazısıyla ilgili şeyler gibi görünen düşler Freud'la birlikte arzunun ilgi alanı içine sokulmuşlardır. Bir zamanlar sahip oldukları insanları tedirgin eden o büyüleyiciliklerini yitirerek bilinçaltının ürettiği bir şeye dönüşmüşlerdir. Görünümler evrenine ait bir oyunken gerek bilinçaltının nasıl işlediğinin anlaşılmasına gerekse metaforik anlam üretimine izin vermeyen düşlerin insanları baştan çıkarttıkları, bir olaylar silsilesi içinde yer alan bir öykücüğe benzedikleri görülmektedir. Bu evrende düşler birer semptom olarak değerlendirilmemektedir; aksi takdirde bir anlama sahip olmak durumunda kalırlardı. Düşten başka bir şeye benzeme şansları olmayan düşler daha çok, belli bir düşünce sistemi ve bilinçaltına özgü bir terminoloji gerektiren analitik yorumlamayı çökertebilecek kadar güçlü kehanetlere benzemektedir.

Psikolojik bir görünüm kazandırılan düşler, psikolojik düzenin bir parçası haline getirilmişlerdir. Tıpkı nevrotik hastalıklar, görülen hayaller, dil sürçmeleri, delilik ve genelde psikanalitik yorumlamanın bilinçaltında ikamet etmeye ve sonunda semptomlara dönüşecek belirtilere sahip olmaya mahkûm ettiği bir hastalık gibi. (Freud'un aynı çorabı nüktenin/esprinin başına da örmesine ramak kalmıştı)

> Ben yalnızca yorumlanmamış, değişikliğe uğratılmamış ve gizemli düşlerle ilgileniyorum. Düşler hakkında hiçbir şey bilmediğimiz için onları anlamakta çok zorlanıyo-

> ruz... Onları alelacele yorumlamaya kalkışan çılgının vay haline. Çünkü onları yanlış yorumladığınız takdirde bir daha asla hatırlamayabilirsiniz.
>
> Birbirleriyle hiç ilişkisiz düşler görmeyi başarmak olanaksız bir şeydir. İçeriklerinin zenginliği gerçekliği etkileyebilme güçleriyle doğru orantılıdır. Önemli olan düşlerin gerçekleşmesidir (oysa psikanalitik yorumlamanın devreye girmesiyle birlikte düşler gerçekleşme özelliklerini yitirmişlerdir, tıpkı çocukluk ve başka şeylerin eski anlamını yitirmiş olması gibi). Ancak düşler, sıradan düş yorumcularının sandıkları şekilde gerçekleşmez. Düşler dört bir yandan gerçekliğe saldırıp onu değiştirmek, üstelik bu işi hiç beklenmedik noktalardan saldırarak gerçekleştirmek zorundadırlar.... Açıklamasını yapamadığımız düşler zaten gerçeklik tarafından biçimlendirildiğinden, dışarıdan müdahale yöntemiyle onlara ikinci bir anlam yüklenmesine gerek yoktur.
>
> Düş yorumlarının yol açtığı tahribat saymakla bitmez. Yorumlama süreci hiçbir şeyi değiştirmemiş görünebilir, ama düşler olağanüstü duyarlı şeylerdir!... Düşlere dokunup onları bozmaya kıyamayan insan sayısı yok denilecek kadar azdır. Aksi takdirde onları göz göre göre değiştirme cesaretini gösterebilir miydik?
>
> — E. Canetti

Her şey gibi düşlerin de bir öze sahip olduğunu düşünüyorum. Başka bir deyişle, düş, illüzyon gücü psikanaliz tarafından elinden alınmış ideal özelliklere sahip bir figürdür. Görünümlerin de bir biçime sahip olduklarını ve sahip oldukları illüzyon gücü psikanalitik yorumlama tarafından ellerinden alınmış düşlerin kusursuz görünümler olduklarını düşünüyorum.

Psikanaliz, göstergeyi acılar içinde kıvrandıran bir disiplindir. Çünkü her göstergeyi bir semptoma, her eylemi bir yanılgıya, her söylevi gizli anlamlara sahip bir şeye, her türlü yeniden canlandırma sürecini bir arzu halüsinasyonuna dönüştürmektedir. Analitik yorumlama bu konuda tamamıyla yanılmaktadır. İnsanın düşüncelere kandığını bilen psikanaliz art niyetli düşünce üretebilmek amacıyla

elinden geleni yapmaktadır.

Görünümlere güvenmeyen, semptomların anlamlarını değiştirmeye ve gizli anlamları gözler önüne sermeye çalışan, kimsenin çözemediği bilmeceyi çözen psikanaliz Nietzsche'ye göre mevcut mutsuzluğa katkıda bulunmak, insanları bile bile mutsuz etmek ve bin bir çeşit bilinçaltı üretmekten başka bir şey bilmemektedir.

Oysa ayartma psikanalizden nasıl intikam alacağını çok iyi bilmektedir. Bu işi, doktor tavsiyesi üzerine görülen düşleri, psikanalisti ayartıp çözümlemeyi amacından saptırarak ironik bir şekilde yapmaktadır. Yaptığı diğer şeylerin yanında bu devede kulak sayılır. Çünkü bilmecenin çözülmesiyle bozguna uğrayan Sphinks'in, Oidipus kompleksine bağlanan ilişkilere özgü gizli müstehcenliği tüm açıklığıyla ortaya çıkardığı, yani cinayet, yasak ilişki ve *hakikatin* ortaya çıkmasına bağlı olarak körleşme gibi sonuçlara yol açtığı görülmektedir. Müstehcenleşmeye yol açmak istemiyorsanız bilmeceyi çözmeye kalkışmayacaksınız, zaten müstehcenliğin bir parçası olmak istemeyen Oidipus da kör olmaktan başka bir seçeneğe sahip olamamıştır. Evet, Sphinks'in intikamı alınmıştır; başka bir deyişle Sphinks ölünce Oidipus bu ölümcül oyunun ayrılmaz bir parçası haline gelerek Freud'u o psikolojik iğdiş edilme açıklamasının içine hapsetmiştir.

YAZGISAL YA DA HER AN TERSİNE DÖNDÜRÜLEBİLECEK TEHDİT

"Rastlantı beni yoruyor." — Tanrı.

"Söylentiye göre Yugoslavya'nın kuş uçmaz kervan geçmez vadilerinden birinde, insanlar özel bir zar atma oyunu sayesinde rastlantı olayına bir son vermişler." Biz bu habere, bütün zar oyunları uzun bir süre önce rastlantıya son vermişlerdi yanıtıyla karşılık vereceğiz.

Rastlantı konusunda iki varsayımdan söz edilebilir. Birincisi: Eninde sonunda her şey birbiriyle karşı karşıya gelmek zorunda olup, bu karşılaşmayı engelleyebilecek

tek şey rastlantıdır. İkincisi: Her şey darmadağınık ve birbirinden habersiz bir şekilde yaşadığından, yalnızca rastlantı onları zaman zaman bir araya getirebilmektedir.

Bu ikinci varsayımı bilmeyen yoktur, asıl ilginç olansa insana ters gelen birinci varsayımdır.

Zaten birinci rastlantı varsayımı konusunda bile kafalar çok karışıktır, zira şeylerin gelişigüzel bir şekilde oraya buraya dağılmış olmasının (bu durum onun tanımına uyan bir durumdur) nedeni rastlantı mıdır, yoksa şeyler rastlantı sayesinde mi zaman zaman bir araya gelebilmektedirler? İki varsayımın da doğru olduğunu söyleyebiliriz. Rastlantı, gelişigüzel bir şekilde ortalıkta dolanan şeylerin bir araya gelmesini sağlar demek kadar mantıksız bir şey olamaz. Rastlantı, şeylerin birbirlerinden tamamıyla bihaber oldukları anlamına mı gelmektedir, yoksa birbirlerinden tamamıyla bihaber görünen şeyleri bir araya getirmekten zevk alan gizli bir iradenin, bir tür kötülük perisinin varlığını kanıtlayan bir şey mi?

Belki de çözümü başka yerde aramak ve modern çözümleme yönteminin dünyayı determinist bir bakış açısından yola çıkarak açıklamaya çalışanların boşluklarını yakalayarak, ortaya nesnel nedenselliği saf dışı bırakan rastlantısal bir dünya açıklamasının çıkmasına, dolayısıyla her şeyin rastlantısallık penceresinden yorumlanmaya başlanmasına ve bu arada da dikkatlerin değişik ve gizli kapaklı rastlantısal açıklamalara doğru çekilmesine neden olduğunu söylemek gerekiyor (örneğin psikanaliz tarafından yapılan bilinçsizce yorumlar rastlantının dil sürçmeleri, bilinçsiz davranışlar, düşler ve delilik gibi alanlardan silinip atılmasına neden olmuştur). Aynı dönemde ortaya ilke olarak kendisinden kaçabilmenin olanaksız göründüğü yapısal ya da psikolojik alınyazısı adlı çok daha karmaşık bir başka zorunluluk biçimi çıkmıştır; buna göre dünyanın düzenini belirleyen şey bilinçaltı olup, her şeyi belirleyen bu üstün sürecin koyduğu kurallara göre rastlantı diye bir şey yoktur. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında anlaşılır ne-

denlerin yerine gerçekte rastlantıya oranla çok daha gizemli oldukları söylenebilecek bir bağıntılar düzeni konulduğu söylenebilir. Bu durumda rastlantı her şeyi açıklayabilen bilimlerin bu yeteneklerini geçici bir süreliğine yitirdikleri bir aşamadan çok –aksi takdirde rastlantı elle tutulur somut bir şeye benzeyecektir– nedensel bir açıklama düzeninden, rastlantının varlığını reddeden kesinlikle farklı bir açıklama düzenine geçişin göstergesine dönüşecektir. Öyleyse rastlantı diye bir şeyden söz edilemez.

Bir başka sorun da (en azından ikinci varsayıma uygun bir) rastlantıdan söz edebilmek için bir çakışma olması, yani iki benzer süreç, iki olay, iki insan, iki zerreciğin bir araya gelmesi gerekmektedir. Yok denebilecek kadar az bir şansa sahip olsa bile böyle bir karşılaşma olması gerekiyor; tıpkı nedensellik üstüne oturan bir süreçte nedenle sonuç arasında şöyle ya da böyle bir akrabalık ilişkisi olması gerektiği gibi. Bu postulat her zaman tartışmaya açıktır. "Rastlantı diye bir şey olamaz" diyebilmek çok güçtür. Böyle bir söz olsa olsa tamamen güç ilişkileri üstüne oturan, yani şeyler, bedenler, bireyler ve olayların birbirleriyle temas halinde oldukları, birbirlerine çarparak onları birbirlerinden ayırabilmenin güçleştiği bir evren için geçerli olabilir; çünkü bunlar normalde sahip oldukları, her türlü yakınlaşmayı yasaklayan o *aura*'larını yitirmiş durumdadırlar. Oysa kutsallığın ve törenlerin egemen olduğu bir dünyada şeyler asla birbirleriyle yan yana gelip temas kuramazlar. Böyle bir dünyada şeyler birbirlerine hiç dokunup değmeden yalnızca art arda sıralanırlar. Zaten bu işin püf noktası da bu temas yasağıdır. O törenleri izlediğiniz zaman gerçekleştirilen jestler, taşınan süsler ve vücutların birbirlerine dokunmadan nasıl eğilip büküldüklerini, birbirlerinin yanından nasıl birbirlerine dokunurcasına ama dokunmadan, birbirlerinin yanından birbirlerine nasıl meydan okurcasına geçtiklerini görürsünüz. Burada rastlantıdan eser yoktur, başka bir deyişle, vücutların birbirlerine çarpmasına neden olabilecek bir

şaşkınlık anından, şeylerin birdenbire birbirlerine girmesine neden olabilecek bir disiplinsizlikten söz edilemez.

Vücudumuz ve günlük yaşantımız konusunda da benzer şeyler söyleyebiliriz. Jestlerle vücutların sokaklarda gelişigüzel bir şekilde yan yana gelebilmeleri, kentler ya da kamplarda yoğunlaşabilmeleri, aşk aracılığıyla birbirlerine yakınlaşıp sarmaş dolaş olabilmeleri için kendilerini saran bu *aura*'yı yitirmeleri gerekmiştir. Her vücudun içinde devindiği bu manyetik çemberi kırabilmek ve rastlantının vücutları bir araya getirebileceği bu anlamsız evreni yaratabilmek için büyük çaba harcanmıştır. Buna rağmen bugün hâlâ her birimizin, hatta modern çağdaş mekânlarda yaşayanların hatta özgürlüğüne kavuşturulmuş, istediği yere gidip istediği kişiyle sevişme özgürlüğüne sahip olanların bile bu tutucu gücü içinde yaşatmaya çalıştığı söylenebilir. Bir tabuyu andıran bu güç her türlü yakınlaşmayı reddetmekte, rastlantıya izin vermeyen, her türlü rastlantı ürünü kaynaşma ya da karışıklıktan kaçan bir farklılık anlayışını dayatmaktadır. Zira rastlantı, insanların ya da mikroskobik bir evrenden söz ediyorsak zerreciklerin, tek düze bir dünyada, gelişigüzel bir şekilde hareket edebilme özgürlüğünden başka bir şey değildir. Oysa her canlının kendine ait kutsal bir alana sahip olması gerektiğine inanan simgesel düşünce açısından bu özgürlük iğrenç ve müstehcen bir şeydir. (Bu düşüncenin herhangi bir püriten düşünce biçimiyle hiçbir ilişkisi olmayabilir, ama vücutların içinde devinme gereksinimi duyacakları kişisel bir alanla kesinlikle ilişkisi vardır). Öyleyse rastlantı ve ait olduğumuz modern dünyanın temel özellikleri arasında yer alan istatistik olasılıklar iğrenç ve müstehcen yöntemlerdir. Özgürlük adına şimdilik bunların varlığına katlanmak durumundayız. Ancak günün birinde, şeylerin bir çok kez bir araya gelmesine izin veren ve düzensiz yaşantılarımızı daha da düzensiz hale getiren bu rahatsızlık, bu özgürlük ölümcül bir belirsizlik ve anlamsızlığa dönüşerek bizi canımızdan bezdirecektir. Rast-

lantı yalnızca Tanrı'yı değil bizi de yoruyor.

Batı kökenli materyalist düşünce, dünyayı rastlantısal ve düzensiz olayların egemenliği altında yaşayan düzen, disiplin altına alınması gereken bir yer olarak görmektedir. Dünyanın başlangıcı konusundaki düşüncelerimizin düzeyi ise, "günün birinde Tanrı'nın biri gelip de dünyaya bir ruh, bir anlam ya da bir enerji katmasaydı, yeryüzü ölü bir topraktan başka bir şey olmazdı" seviyesini aşamamaktadır. Bu düşünceye göre dünyayı o başlangıçtaki kaostan ancak bir Tanrı kurtarabilir ve düzensizliğe bir düzen getirebilirdi.

> Rastlantının kendine göre bir düzeni vardı, evren bir düzene kavuşturulduğunda rastlantı da dünyanın yaratılış öyküsündeki yerini aldı.
>
> — A. Verdet

Bugüne kadar hep sözde bir düzensizlikten yola çıkılarak bir düzen üretilmeye, dünya bir düzene sokulmaya, bir anlam oluşturulmaya ve üretilmeye çalışılmıştır. Gerçekleştirememekten en çok korktuğumuz, gerçekleştirmeyi en çok arzuladığımız şey (entropi) aynı zamanda bizim sonumuz anlamına gelmektedir.

Çünkü üstünde yaşadığımız bu dünyada, hiç durmadan çalışıp çabalayarak üretebildiğimiz birkaç akılcı bağıntının her an çöküp anlamını yitirebileceği gibi bir düşünce özünde kötümserlik ve umutsuzluk çağrıştıran bir varsayımdan ibarettir. Tanrı bile bu varsayımdan bıkmıştır. Şans oyunlarının yasaklanmasıyla ilgili olarak bir dinbilimci: "Rastlantı Tanrı'yı yoruyor" demektedir. Tanrı bile rastlantıyla uğraşmaktan bıkıp usanmıştır (zaten sonunda dayanamayıp yelkenleri suya indirmiş ve gerçekten de rastlantısal bir dünya görüşünün yerleşmesine izin vermiştir). Böyle bir başlangıçla da doğal olarak ancak böyle bir sonuca ulaşabilirsiniz. Dünyaya bir anlam kazandırabilmek, anlamlı bağıntılar kurabilmek, rastlan-

tının var olmadığına inanmakla inanmamak arasında gidilip gelinebilmesi için bir enerjiye gerek duyulacağı düşünülecek olursa bu enerji er ya da geç günün birinde tükenecek; Tanrı bile anlam katliamını durduramayacaktı. Zaten kimse bu katliama karşı koyamazdı, ortaya çıkan bu anlamsız dünyayla mücadele etme konusunda Tanrı'nın gücü bile yetersiz kalacaktı. Rastlantının ortaya çıkması Tanrı'yı ne şaşırttı ne gücendirdi ne ülser etti ne de korkuttu, yalnızca yordu. İnsanın kulaklarına inanası gelmiyor!

Bu muhteşem tümceyi tersine çevirebilir ve Tanrı'yı yoran şey rastlantıyla mücadele etmek değil, "rastlantı üretmektir"; başka bir deyişle Tanrı sonsuza dek rastlantı üretmeye mahkûm edilmiştir, zira gerçekte "rastlantı diye bir şey yoktur", rastlantı üretilmesi gerekiyorsa da bu insan üstü çaba gerektiren işi ancak bir Tanrı yapabilir türünden bir varsayımda bulunabiliriz.

Şeylerin zorunlu ve düzenli bir şekilde art arda dizilmesini engelleyebilmek amacıyla rastlantı üretilmesi gibi bir düşünce, mutluluk ya da mutsuzluklarını buna bağlayan insanları çileden çıkartabilir. İnsanların şanslarını ya da şanssızlıklarını deneyip inanmaları için rastlantı üretilmesi duydukları her türlü suçluluk duygusunun hafiflemesine yol açmaktadır. Kaza ya da kaza olasılığı, yani tamamıyla anlamsız, gereksiz ve kendisine her hangi bir sorumluluk yüklenemeyecek bir şeye, örneğin bir dostun ölümü, talihin tersine dönmesi ya da doğal felakete inanmak hayati bir öneme sahiptir; çünkü bu türden olaylar insanın başına "asla teker teker gelmedikleri gibi", bu olayların isterseniz Tanrı olarak nitelendirilecek bir irade, toplumsal ya da kişisel bir uğursuzluğa mal edilmesi insanı dayanılması zor bir yük, kaldırılamayacak türden bir sorumluluk ve hata yapma endişesinden kurtarmaktadır. Artık dünyanın hiçbir yerinde şeyler kendiliklerinden ortaya çıkamıyorlar! İlkel insanların tam da bu türden bir evrene, yani düşünce ve iradenin yönlendirdiği, rastlan-

tının zerresiyle bile karşılaşılmayan bir evrene inanmalarının nedeni zaten bir büyü ve vahşet düzeninde yaşıyor olmalarıydı. İyi ki hiç kimse rahat soluk alıp vermemizi sağlayan rastlantının ortaya çıkmasını istememiş! Rastlantı denilen şey insanlara acıyan ulu Tanrı'nın bir lütfudur. Zaten içinden çıkamadığımız bir olayla karşılaşınca çoğu zaman "Allahın dediği olur" (yani hiç kimsenin) diyerek işin içinden sıyrılırız. Tanrı sonunda rastlantı ürettiğine bin pişman olmuş, rastlantı üretmekten yorulmuştur; bu yüzden zaman zaman dünyayla ilgilenmeyi bırakarak şeyleri kendi akışına, başka bir deyişle tamamıyla kendi kaderine terk etmektedir.

Rastlantı varsayımı, her şey arasında ilahi ya da şeytani bir bağlantı, evrensel bir alınyazısı, dünyayı çekip çeviren bir Tanrı düşüncesinden çok daha olağanüstü bir varsayımdır. Çünkü şeyler açısından birbirleri ardı sıra dizilmek, birbirlerinin biçimlerine bürünmekten daha kolay bir şey yoktur. Bunun engellenebilmesi ve yalnızca rastlantılardan oluşan bir dünya yaratılabilmesi için, sınırsız bir enerji ve bir irade sahibi olmak gerekiyor ki, tüm zerreciklerin yalıtılması, tüm unsurların, olayların, durumların belli bir düzene uymalarının sağlanması, orada burada karşılaşılan tüm kandırma biçimlerine egemen olunması ve kusursuz bir rastlantılar düzeni kurulması gibi müthiş bir işin üstesinden tek başına gelebilmeyi Tanrı bile başaramaz. Aslında tamamıyla yapay bir şey olduğu söylenebilecek rastlantının var olabilme şansı neredeyse yok denilecek kadar azdır (en az Tanrı'nın var olması kadar zayıf bir olasılık).

Doğal olarak şeyleri bir düzene sokma konusunda şu bizim rasyonel ve rasyonalist tanrımız, çok yetersiz kalmaktadır. Bu tanrının varlık nedeni kendisine bir Kıyamet gerçekleştirme olanağı tanıyan bazı nedensel bağıntıların varlığını garanti etmesi ve onaylamasının yanı sıra İyi ve Kötü arasındaki o belli belirsiz farkın ortaya konulabilmesi için yaratılmış kaosu açık seçik bir şekilde algılamasını

engelleyen sis perdesini bir ucundan tutup aralamasıdır. Oysa ikide bir ortaya çıkan Şeytan bu hale getirebilmek amacıyla üstünde çok çalışılmış bu mantıksal açıklamaları baltalarken; ayartmanın da hiç durmadan İyiyle Kötünün arasını bozmaya çalıştığı söylenebilir. Ardında bütünüyle özgür ve rastlantısal bir dünya ile şeylere bir çeki düzen verme işini Rastlantı adındaki gerçekleri görmekten aciz bir ilaha bırakarak giden bir Tanrı'nın ölmesi kadar doğal bir şey olamaz.

Öyleyse Tanrı'nın insanlarla yaptığı sözleşmeye uymadığı söylenebilir. Bu Tanrı her şeyin nedeni olmakla yükümlüyken, nedensiz bir şekilde ortaya çıkan, çok nadir karşılaşılan ya da ortaya çıkma olasılığı yok denilecek kadar az olan şeyin, belli bir nedene bağlı olarak ortaya çıkan şeyden çok daha derin bir anlama sahip olmasını uygun görmüştür. Rastlantısal bir şekilde karşılaştığımız şeylere, mantıklı bir açıklaması olan şeylerden çok daha fazla önem veririz. Aşırı düzenli ve her şeyin önceden belirlendiği bir dünyada rastlantı bir özel efekt üreticisine benzemektedir. Bir özel efekte benzetilebilecek rastlantı düş gücü için kusursuz bir kazayı andırmaktadır (seri imalat ürünü nesneler arasında yalnızca hatalı olanların olağanüstü bir değere sahip olmaları gibi). Sonuç olarak, insanların kaza eseri ortaya çıkan bir şeyi, mantıklı bağıntılardan daha anlamlı ve çekici buldukları paradoksal bir dünya yaratmayı başardık. Belki bu durumun kendisi de bir rastlantının eseridir; başka bir deyişle aşırı değer verdiğimiz rastlantıyla kaza eseri gerçekleşen birlikteliklerden aldığımız ironik ve şeytani zevki, olsa olsa kaos içinde yaşayan bir dünyada ilk mantıklı bağıntıyı bulan bir zekânın aldığı zevkle karşılaştırabiliriz. Bunu bulan kişi her kimse, o tarihte herhalde Şeytanın kendisi olmakla suçlanarak diri diri yakılmıştır.

Bütün bunlar kaos içinde yaşayan bir dünyaya, mantıklı bağıntılar aracılığıyla karşı konulması gerektiğini iddia eden inandırıcılıktan uzak bir varsayımın ürünüdür.

Oysa çok daha inandırıcı ve anlamlı sayılabilecek, dünyada kesinlikle rastlantı diye bir şeyin olmadığını iddia eden karşıt varsayıma göre; hiçbir şey ölü, cansız, ruhsuz, birbirinden bağımsız ya da rastlantısal olamayacağı gibi, tam tersine her şey kaçınılmaz ya da kusursuz bir şekilde birbiriyle bağıntılıdır. Ancak bunlar akılcı (çünkü akılcı bağıntılar ne kaçınılmaz ne de kusursuz bağıntılardır) değil düzenli bir şekilde biçim değiştiren, biçimler ve görünümlerin oluşturdukları insanı baştan çıkartan bağıntılardır. İçerik üretmekte zorlanan bir yere benzeyen dünya canı kanı olmayan bir şeye benzeyen rastlantı terörüne boyun eğmekte ve çehresini değiştirmesine engel olamamaktadır. Akılcı olmayan bir düzene benzeyen görünümler düzeni penceresinden bakıldığında, yani yalnızca bu görünümlerden yola çıkılarak konuşulduğunda dünya tam tersine kesinlikle kendisine sahip çıkılması gereken bir yere benzemektedir. Dünyaya bu pencereden bakıldığında her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğu, her şeyin birbirini baştan çıkartmaya çalıştığı, hiçbir şeyin diğerinden yalıtılmamış ve rastlantısal olmadığı görülmektedir. Böyle bir dünyada istisnasız her şeyin birbiriyle karşılıklı bağıntı içinde olduğu söylenebilir. Asıl sorunun daha çok istisnasız bir şekilde birbirleriyle bağıntı içinde olan bütün bu olaylardan kimileri arasındaki bağıntıların anlam kaybına uğratılması ya da tamamıyla anlamsızlaştırılması olduğu söylenebilir. Sorun, insanın başını döndüren şu birbirlerini görünüm değiştirmeye zorlayan biçimlerle, (başkalarının sihirli bir düzensizlik olarak nitelendirecekleri) şu sihirli düzene, yani bütün olayların mucizevi bir şekilde birbirlerine bağlanabildiği, bizim yazgısal olarak nitelendirip, kendiliğinden zincirleme bir şekilde ortaya çıktıklarını sandığımız olaylar silsilesi ya da (uğurlu ya da uğursuz) olay çakışmalarına bir son verilmesidir. Konuşma ve yazma süreçlerinin de böyle bir özelliğe sahip olduklarını görüyoruz, zira sözcükleri kendi hallerine bıraktığınızda alınyazısına benzer bir içtepi sanki onları da kendiliğin-

den yan yana dizmekte; boşlukta salınan göstergeler sanki sihirli bir el tarafından temel bir bağıntı oluşturmaya itilmekte ve bir dilin tamamı tek bir cümleye sığdırılmaya çalışılmaktadır. Sözcüklerin nasıl zincirleme bir şekilde art arda dizildiklerini ve bu süreçten kaçmanın mümkün olmadığını herkes bilir. Şeyler de kendi hallerine bırakıldıklarında, yani biz onlara akılcı bağıntılar, mantıksal ve anlamlı tümceler ya da zaman içinde ürettiğimiz ikinci bir anlamlı açıklamayla karşı çıkmadığımız sürece sanki aynı büyüleyici el onları da kendiliklerinden denilebilecek bir şekilde bir araya getirmektedir.

Bütün bunlar Lévi-Strauss'un, dilbilimsel terimlerle "ölçüsü kaçmış gösteren" dediği şeye benzemektedir. Bu bakış açısına göre dünyanın her yerinde ortaya önce bol miktarda gösteren çıkmış ve gösterilen, bu gösteren bolluğuna asla bir son verememiştir. Bu gösteren bolluğunun kökeninde büyü (ve şiir) düzeni vardır. Bu bir rastlantı ve belirsizlik düzenine benzemediği gibi, tam tersine, her göstereni bir gösterilenle çiftleştiren (ki bu çiftleşme büyük ölçüde keyfidir) o akılcı düzenden çok daha üstün niteliklere sahip olan bir düzendir. Her gösterene bir gösterilen uydurma işi uzun sürmüş akılcı bir çalışmanın ürünü olup, bir anlamda bu durdurulması olanaksız gösteren bolluğunu frenlemeyi ve ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Dünyanın insanı büyüleyen bu ayartıcı görünümü mümkün olduğunca çarpıtılmalı hatta yok edilmelidir. Gerçekten de her gösteren bir gösterilene, her şey bir anlam ve gerçekliğe kavuştuğu gün dünyanın sonu gelecektir. Dünya ancak bu şekilde ortadan kaldırılabilir. Akılcı bağıntılar, baştan çıkartıcı bağıntıların yerini aldıkları gün sözcüğün gerçek anlamında dünyanın sonu gelmiş olacaktır. Yazgısal süreçlere nedensel ya da olasılaştırma mantığına uygun bir görünüm kazandırdığımızda sözcüğün gerçek anlamında bir felaket gerçekleştirmiş olacağız (gerçek entropi de zaten böyle bir şeydir). Böyle bir girişimin asla başarılı olamayacağı söylenebilir,

ancak kesinlikle kuşku duyulmaması gereken bir şey varsa o da şeylerin "akışının" rastlantı değil, yazgı tarafından belirlendiği gerçeğidir. Akılcı düşüncenin yok etmeyi bir amaç ve gurur meselesi haline getirdiği şey rastlantı değil, varlığını kabul ettiği yazgı yani biçimlerin insanları bir anda baştan çıkartabilme yeteneğidir. Bir kez daha yinelemek gerekirse: Rastlantının kendine göre bir düzeni vardı, evren bir düzene kavuşturulduğunda rastlantı da dünyanın yaratılış öyküsündeki yerini aldı.

Aklın görevi bağıntılar, ilişkiler ya da anlam üretmek değildir; çünkü dünyanın başlangıcından itibaren ortada bol miktarda bağıntı, ilişki ve anlam vardır. Aklın görevi tam tersine, belirsizlik, anlamsızlık üretmek, birbirlerine yapışık gibi görünen gruplaşmış unsurları ve biçimleri birbirlerinden kopartarak birer serseri mayın gibi ortalığa saldıktan sonra onlara birer varoluş gerekçesi uydurmak ya da kendi hallerine terk etmektir. Aklın görevi düzenli bir şekilde tekrarlanan döngüsel görünümlere son vermektir.

Rastlantı, yani insanı insan yapan özelliklerin yitirilmesi, insanların birbirlerine karşı tamamen duyarsızlaşmaları, kısaca özgürlük kavramının belirsizleşmesinin nedeni bu yazgısal düzenin yok edilmesidir.

Kısaca, rastlantı demek biçimler evrenini yok ederek yapay bir şekilde ürettiğimiz şey demektir. Asla rastlantı diye bir şey var olmamıştır, özellikle de o başlangıçta bizim var olduğunu ileri sürmüş olduğumuz biçimiyle. İlk başlangıçta bir biçimden yola çıkarak diğer biçimleri açıklayabilmek çok kolay bir şeydi, çünkü tüm biçimler birbirleriyle ilişki içinde olmak zorundaydılar, yani *bu biçimlerin hepsi bir işe yarıyordu.*

Oysa rastlantının gerçekleşmesi için işe yaramaz biçimlere gerek vardır. Başka bir deyişle tüm içerik ve biçimler arasında zaman zaman anlam yitimi olması ya da sözcüğün gerçek anlamında uzun süreli anlamsal boşluklara gerek vardır. Rastlantıyı ancak bizim modern dü-

şünce yapımız üretebilirdi yoksa başkası değil. Rastlantı ve boşluk kavramlarının, Pascal ve Torricelli* sayesinde XVII. yüzyıla doğru aynı anda keşfedilmiş olması bir rastlantı (!) değildir. Bu belirsiz kavramlarla bu boşluk simülasyonları, yani rastlantı ve boşluk (şeylerin birbirleriyle ilişki içinde olmadıkları, biçim ve alınyazısmdan yoksun bir evrenle, içerikten yoksun bir dünya) kesinlikle modern insan tarafından üretilmiştir. XVII. yüzyılda yazgı ve lütuf yerlerini, şeytani bir bilimsel ve sayısal yok etme yöntemine bırakarak ortadan kaybolmaya başladıkları bir sırada, bu iki soyut biçimsel kavram ortaya çıkarak modernleşme sürecini başlatmışlardır.

Rastlantı oyunları paradoksal bir şekilde oyuncunun rastlantıyı kesinlikle yadsıdığını göstermektedir. Oyuncu kesinlikle istatistikler ve olasılık "kurallarıyla" ilgilenmemektedir, çünkü bu sıradan bir nesnel bağıntı kadar can sıkıcı bir şeydir. Oyuncunun peşinde olduğu bir şey varsa o da şansı olup, bu şans gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmayan ve yalnızca gerçekleşmesi gerektiği zaman gerçekleşen bir rastlantıya benzememelidir. Oyucunun sahip olmak istediği şans bir seçilmişlik göstergesine, oyun kuralında yer alması gereken genel bir baştan çıkartma sürecine (yoksa bir olasılık kuralına değil) benzemek durumundadır. Şans denilince oyuncunun aklına gelen şey şans denizinde yüzmek ya da paçalarından akan önü alınamaz bir şans düşüncesidir.

Oyun dünyasındaki geçerli tek strateji akılcı nedenleri dışlayıp sihirli bağlantılara bel bağlayandır. Bu, ara sıra gelip giden bir şans biçiminde (oynanan her oyun esnasında sahip olunabilecek türden rastlantısal bir şans olasılığı) değil, tam tersine, oynadığı sürece oyuncuyu terk etmeyen, paçalarından akan bir şanstır (bu art arda alınan şanssız darbeler şeklinde de olabilir ama, oyuncu açısından önemli olan kazanmaktan çok bir alınyazısma

---

* Jacques Brosse, *Traverses* # 23.

sahip olmaktır; başka bir deyişle kader kendi kazdığı kuyuya düştüğünde, geriye ilahi güçlere sığınmaktan başka bir çözüm kalmamaktadır). Herkesin bildiği gibi şansın şansa benzeyebilmesi için bir kartopu olmaktan çıkarak çığa benzeyen bir felaket görünümüne bürünmesi, insanı baştan çıkartan bir ışık gibi parlaması gerekmektedir. Şans kavramının nesnel olasılık hesaplarıyla herhangi bir ilişkisi yoktur; çünkü nesnel olasılık denilen şey, bir olasılık ve hesap kitap işinden başka bir şeye benzeyemez. Oysa şans *zorlanmalı*, usulünce ayartılmalı ve kışkırtılmalıdır. Böyle bir durum karşısında Tanrı bu beklentiye olumlu yanıt vermekten başka seçeneğe sahip değildir. Tanrı, şeyleri doğal akışlarına ve kaderlerine terk etmekten başka bir şey yapamaz. (Sayılar da dahil olmak üzere) kaderin belirlemiş olduğu tüm biçimler herhangi bir kaza ve aksamaya neden olmadan art arda sıralanmak zorundadırlar. Temel kural bu olup Tanrı bile bu kurala uymak zorundadır.

Temel kural demek biçimler arasında kaderin belirlediği ve hiç kimsenin bilmediği bir düzen, gizli bir dünya düzeni kurmak demektir. Bu kural keyfi oyun kurallarının (somut kuralların) törensel kurallara (yoksa yasal alım satım sözleşmelerine değil), yani oyuncunun kesinlikle kazanmak için oynadığı ironik özellikler taşıyan bir ritüele benzemesine neden olmuştur.

Hepimiz birer kumarbaz sayılırız. Başka bir deyişle en çok gerçekleşmesini arzuladığımız şeylerden biri de zaman zaman şu birbirlerini kesintisiz bir şekilde izleyen akılcı bağıntılardan kurtulmak ve kısa bir süreliğine bile olsa onların yerini olağanüstü bir başka düzenin alması, çok sayıda peri masalında karşılaşan türden, en küçük ayrıntısına kadar önceden belirlenmiş, yani yazgısal niteliklere sahip olağanüstü olaylara gebe zincirleme bir gidişatın kahramanı olmaktır; çünkü o ana kadar yapay bir neden ve sonuç ilişkisiyle dolaylı bir şekilde birbirlerine bağlanmış şeylerin rastlantısal değil, kendiliklerinden

denilebilecek bir şekilde bir anda art arda ortaya çıkarak bir düzen oluşturacaklarını ve bu düzeni bir daha hiç bozmayacaklarını umarız.

Bu şekilde davranmak hoşumuza gider, çünkü bu olayları gerçekten de yaşadığımıza inanırız. "Nesnel" nedensellik yasalarının geçersizleşip her şeyin benzeştiği, her şeyin belirgin olduğu, umursandığı bir gerçekliğin ayartma evrenine özgü bir gerçeklik olduğu söylenebilir. Nedenler ve sonuçlar evrenine özgü akıl yürütme düzeninin gidişatını bozabilmek için nedensiz göstergelerle, nedensiz denebilecek türden kodlar üretmek gerekmektedir. Hem nedensel yöntemin hem de şeylerin nesnel gidişatını bozan ve *yeniden gidişatlarını değiştirmenin olanaksız olduğu bir şekilde art arda gelmelerini sağlayabilen* bir oyun kuralı gibi... Hepimiz birer kumarbaz gibi gerçekten de bu türden meydan okuma yöntemlerine başvururuz. İster şiirsel, isterse kuramsal olsun, yazılar da başka bir şekilde ortaya çıkmaları mümkün olamayacak duygu ve düşünceleri keyfi bir oyun kuralı ve düzene (bir oyunun kurallarının oluşturulması) uygun bir şekilde yansıtmaktan başka bir şey yapmazlar

Başımıza gelen bu küçük felaketleri, bu anlam çökmeleri ve ortalığın karışmasına yol açan olayları, David Ruelle'in* "Başlangıç koşullarına belirgin bir şekilde bağlı kalmak" düşüncesinden yola çıkarak öngörülmesi olanaksız olaylar konusunda geliştirdiği bir mantık aracılığıyla yorumlayabiliriz. Bu mantığa göre, başlangıç koşulları arasında yer alan minimal düzensizlik bir sistemi etkileyebilmekte ve kısa bir süre sonra şiddetlenerek (özellikle de çevrede sürekli hareket halinde olan ve görünüm değiştiren şeyler varken) tahmini güç sorunlara yol açabilmektedir. Örneğin: "Dünyanın bir yerinde birinin hapşırması birkaç ay sonra dünyanın bir başka yerinde bir kasırga-

* David Ruelle, *Traverses* # 23.

ya yol açabilir" denilmektedir. Akıl almaz sonuçlara yol açan büyüleyici bir mantıksal bağıntıya benzemesine karşın yine de nesnel ve determinist özellikler taşımaktadır. Olayların akışını değiştirmeye yönelik bu türden beklenmedik derecede abartılı mantıksal açıklamaların başka bir nedeni olduğunu sanıyorum. Bence burada söz konusu olan şey yalnızca mantıksal sınırların zorlanması değil mantığın biçimsel bir değişime uğratılmasıdır (mutasyondur). Bu olay biraz Freud'un düşlerde anlamlarını yitiren sözcüklerle ilgili yaptığı açıklamaya benzemektedir. Ona göre bu anlamlarını yitirmiş sözcükler şeylerin yerini alarak somut varlıklara benzemekte ve her türlü söz dizim ve uyum ilkesinin dışında kalan akıl dışı bir düzene (yoksa rastlantısal bir şekilde değil) boyun eğmiş bir şekilde ortaya çıkarak art arda sıralanmaktadır. Burada şeylerin yerini aldıklarını sanan "sözcüklerin" gerçekte bu şeylerin oyununa geldiği görülmektedir. Keza olaylar da bazen her türlü psikolojik ve nesnel açıklamanın ötesine geçerek oyuna gelebilirler ve tarihsel anlamı dışlayarak kendi amaçlarının ötesine geçebilir. Şeyler gibi durumlar da anlamlarını yitirip, akıl almayacak bir mantığa boyun eğerek tek başlarına kendilerine bir olay süsü vermeye çalışabilir. Bu durumda kurulacak bütün anlamsal bağlantılar bir felakete yol açabilir; başka bir deyişle olaylar beklenmedik bir şekilde birbirlerine karıştırılabilir ve akıllar karman çorman edilebilir, ancak düşlerde istedikleri şeylerle "özgürce" çiftleşen sözcükler gibi bu karmaşıklığın kesinlikle vazgeçilmez bir zorunluluğa dönüştürülmesi gerekmektedir. Böyle bir ortamda öznenin çok yakınında ancak farkında olmadığı birtakım olayların ortaya çıkarak giderek şiddetlenip bir kasırgaya dönüştükleri söylenebilir. Bunlar sözel anlamını yitirip şeyleşen öznenin şeylerin işleyiş biçimine boyun eğdiğini göstermektedir.

Gördüğüm düşte nedenini bilmediğim derin bir yas içindeydim. Biri bana, bu yas olayını belli etmeden atlattığımı söylüyor. Ben de ona, zaten hep böyle olur, diyorum.

Bunun üzerine çevremizdeki insanlar kahkahalar atarak gülmeye başlıyorlar. Bir tür gülme felaketine yol açıyorum. İki çift sözcükle böyle mantıksız bir sonuca yol açtığım için nedenini açıklayamadığım bir şekilde çok utanıyor ve kaçacak yer arıyorum. Acaba bilmeden neye yol açmış olabilirim? Hiç farkında olmadan bir parçası haline geldiğim bu müthiş olayın bir açıklaması var mıdır? Bu kahkahaların ne kimliğimle ne de düş görüyor olmamla bir ilişkisi olamaz, olsa olsa *söylediklerimle ilgili olabilir.* Bu kahkahalara yalnızca sarf ettiğim anlamsız ve sıradan sözcükler neden olmuş olabilir.

Başka bir şey eklemeye gerek var mı? Hiç farkına varmadan en önemli parçası haline geldiğim bu nefis, insanın başını döndüren, açıklanması olanaksız olaya birinden ilk bakışta hoşlanma kadar benzeyen başka bir şey olamaz. İnanılmaz basitlikteki bir nedenin yol açtığı olağanüstü bir sonuç; başka bir deyişle Tanrı'nın varlığıyla ilgili tek kanıt. Gerek düşlerimiz gerekse günlük yaşantımızın üstüne oturduğu temel mantık bu açıklamasını yapmaktan aciz olduğumuz mantıksal bağıntılardır. Nedenle sonucu birbirlerinden akıldışı yöntemlerle ayırmak kadar hoşlandığımız bir şey yok. Bu yöntem kendi kökenlerimiz ve sahip olduğumuz güç konusunda hayal bile edemeyeceğimiz ufukların açılmasını sağlamaktadır. Ayartmayı bir strateji olarak tanımlayanlar var. Oysa bundan daha yanlış bir düşünce olamaz. Çünkü ayartma, tüm stratejilerin yeniden üretmekten başka bir şey yapmadıkları öngörülmesi olanaksız bağıntılar üzerine oturmaktadır.

Sonucu neden *üretir* derler. Öyleyse nedenler her zaman bir anlam ve amaca sahip olmuşlardır. Nedenler asla bir felâkete yol açmazlar (nedenler krizden başka bir şeye yol açmazlar). Felaket demek nedenlerin devre dışı bırakılması demektir. Felâket, nedenin ağırlığı altında ezilen sonuç demektir. Nedensel bağıntının ölümü demektir. Şeylerin apaçık bir şekilde ortaya çıkmaları ya da ortadan kaybol-

maları demektir (pür telaş ortaya çıkan ve aynı şekilde ortadan kaybolan biçimsel bir toplumsal kavramı için de aynı şey söylenebilir). Felâketin nedeni rastlantı ya da belirsizlik ortamı değil, bir tür kendiliklerinden mantıksız bir şekilde art arda sıralanan görünümler olabileceği gibi, meydan okuma olayında karşılaşılan kendiliğinden denilebilecek bir boy ölçüşme süreci ya da biçimsel dönüşüm sürecinde karşılaşılan birtakım görünümlerin yerini başka görünümlerin alması şeklinde de olabilir.

Nedenler asla bir felâkete yol açmazlar, yalnızca kendiliklerinden art arda sıralanan görünümler bir felâkete yol açabilirler. Nedenlerde düzensizlik anlamına gelen krizin tersine, felâket bir biçim ve görünümler çılgınlığından başka bir şey değildir. Çıldırmak nasıl herhangi bir gerçekliğe gönderme yapamayan bir dilyetisine ait içerikten yoksun biçimsel bağıntılar anlamına geliyorsa; tören nasıl herhangi bir gerçekliğe gönderme yapamayan bedensel hareketler, ritler ve süslerden ibaret biçimsel bir bağıntıysa; keza felaketler de herhangi bir gerçekliğe gönderme yapmayan şeyler ve olaylardan ibaret biçimsel bir bağıntı olup, hiçbiri rastlantısal olarak nitelendirilemeyecek hayati bir gereksinime benzeyen birer biçimsel bağıntıdır (bunlar zaman zaman herkesin başına gelebilecek cinsten çok sayıda olumsuz ya da inanılması güç saçma sapan ve yalnızca rastlantıyla ilgili örneklerde yan yana getirilebilecek türden olaylar olup insanı önce hüzünlendirip üstünden zaman geçtikten sonra komik bulduğu şeylerdir. Bir tür doğal felaketi andıran bir süreç içinde birbirlerinin ortaya çıkmasını engellemeleri ve birbirlerini saf dışı etmeleri insanı yalnızca zevkten dört köşe ederken, mantıksız bir şekilde art arda ortaya çıkmaları insanın baştan çıkmasına yol açmakta, birbirleriyle çok güzel ilişkiler kurmaktadırlar. Dünyada insana zevk verebilecek tek şey sonunda belirleyici ve kendilerini belirlemekten aciz, bir zorunluluk ve rastlantı düzeninin egemenliğine son veren şeylerin bu bir felaketi andıran ortadan kaybo-

luşları, yani tıpkı neden üretme gereksinimi duymadan doğrudan sonuç üreten nükte/espri ya da ayartıcı bakışların yaptıkları gibi bir daha hiç geriye dönüşü olmayacak bir şekilde insanı zevkten dört köşe eden bağıntılar düzeninin egemenliği altına girmelerine tanık olabilmektir. Başka bir deyişle dolambaçlı açıklamalara başvurulmayan görünüme özgü o inanılmaz hızlı ortaya çıkış sürecine tanık olabilmektir.)

Öyleyse, rastlantı diye bir şey yoktur. Rastlantı, anlamlarını ve amaçlarını yitirip, kendi hallerine terk edilen şeylerin sözcüğün gerçek anlamında özgürleşmeleri ve bir uzaylıyla karşılaşma olasılığı yok denilecek kadar az olan rastlantısal bir hiperuzamda salınmak gibi inanılması kesinlikle olanaksız bir özelliğe sahip olmaları demektir. Özgürlüğün her çeşidini tattıktan sonra bizi bekleyen moleküler/bireysel yalnızlık adlı cehennem aşağı yukarı böyle bir şeydir. Şeylerin başka bir şekilde olup bittikleri, gerçekten çok daha kesin kurallara boyun eğilen bir evrende rastlantı diye bir şey yoktur. Çünkü rastlantı ya da rastlantı kavramından söz edilen bir evren nedensel bağıntılardan başkasının var olmasına izin vermemektedir. Öyleyse rastlantıyla zorunluluk aynı evrene aittirler. Şeylerin bir varoluş nedenleri yoksa (ya da şeyler bir varoluş nedeni "üretemiyorlarsa") o zaman denklem üretiminin zorunlu olduğu bir olasılıklar düzenine ait olmaktan başka bir seçeneğe sahip olamazlar. Şeyler rastlantı adlı cehennemde dolaşan ölü ruhlar gibidirler. Rastlantı demek neden sonuç ilişkileri adlı cehennem demektir. Bir daha asla geriye dönüşü olamayacak biçimde yok olup gidecekleri moleküler/bireysel cehennem adlı son durakta ruhlar kendilerine bir beden, sonuçlar da bir neden uydurulmasını beklemektedirler.

Oysa şeyler nedensel bağıntı biçimlerinden başka bağıntı biçimlerine boyun eğmektedir. Örneğin (kötü sonuçlarını çoğu kez rastlantıyla karıştırdığımız) alınyazı-

sı gibi. Başımdan geçen bir olayı anlatayım. Arabamızla bir uçuruma yuvarlanmamıza ramak kala kurtulmuştuk. Yol kenarında duran İspanyollar: "*Suerte, suerte...*" (Mucize!Mucize!) diyerek bize kutsal bir şeye dokunur gibi dokunmuşlardı. Alınyazısı ya da yazgının nedensel bağıntılarla hiçbir ilişkisi yoktur. Şeylerin ortaya çıkışıyla ortadan kayboluşları yazgı adlı göstergenin eseridir, yani doğumdan da ölümden de yazgı sorumludur. Siz de bu arada isterseniz nedensel düzeni altüst edebilir, şeylerin akışını değiştirebilir, başka yerlere göç edebilir ya da bir psikanaliste başvurabilirsiniz, ama nafile; başka bir deyişle doğum anınızda da ölüm anınızda da aynı göstergenin ortaya çıkmasını, aynı özelliklere sahip değişik olayların bir araya gelmesini, doğum anında yaşanılan küçük bir olayın ölüm anında da yaşanmasını engelleyemezsiniz. Ulaştığınız konumla düştüğünüz konum aynı simgeyle ifade edilmektedir. Ortaya çıkmayla ortadan kaybolma aynı simgeyle ifade edilmektedir. Alınyazısı böyle bir şeydir. Alınyazısını istediğiniz gibi yorumlayabilirsiniz ama bu konuda yapabileceğiniz bir şey yok. Alınyazısı kod ve sayılarla açıklanamaz. Bu iş için bir gösterge yeterli olmaktadır. Antik tragedyada olduğu gibi bu göstergenin bir yaşam ya da bir hanedanı simgelemesi gerekmez. Bu çok daha kısa bir süreyi kapsayan ancak akılcı ya da kaza eseri olmayan, yazgısal bir bağıntı şeklinde de olabilir: başka bir deyişle bir olayın hem başlangıç hem de bitiş noktasında bulunan göstergelerin rastlantıyla uzaktan yakından bir ilişkisi olamaz. Oysa böyle bir bakış açısı benimsendiğinde geriye kalan her şeyin bir rastlantı ya da kaza eseri olduğunu söylemek gerekecektir. Bunların hepsi *fatum*'dur (yazgının oyunu). Alınyazısı kesinlikle kaza eseri olanla (aynı zamanda akılcı olanla) aynı anlama sahip değildir. Oysa (akılcı açıklamaların yetersiz kaldıkları noktada) rastlantılara dayandırılan bir dünya açıklamasını, alınyazısına dayandırılan açıklamalara yeğliyoruz. Yaşadığımız dünyadaki somut düzensizliği

rastlantı ve kaza eseri olarak yorumluyoruz. Oysa genel kanının aksine ortaya kaza eseri (insanlar rastlantıya pek inanmamaktadırlar) bir olay çıkma olasılığı yok denilecek kadar az görünmesine karşılık, alınyazısı dillerden düşürülmemektedir. Çoğu kez size çok para kazandıran sayıya oynayarak tüm kazandıklarınızı yitirirsiniz. Oyun masası dışında da benzer bir şekilde davrandığınız olur. Siz de haklı olarak, bunda şaşılacak bir şey yok insanlar hep aynı sayıya para basarlar, diyeceksiniz. Zaten ben de bundan söz ediyorum, eğer insanlar hep aynı sayıya para basıyorlarsa *bu bir rastlantı olamaz.*

Her türlü erdeme dayalı ahlâk açıklamasının tersine, şeyler önceden belirlenmiş yazgısal bir sıralamaya boyun eğebilirler. Bir doğum ve gelişme çizgisi izlemektense, önceden belirlenmiş bir ortadan kayboluş çizgisine boyun eğmeyi yeğlerler. Öyleyse şeyleri birbirlerinden öngörü değil, kehanet ayırabilir. Başlangıçtaki göstergenin neye benzediğini bilirseniz, şeyler ya da olayların akış silsilesini belirleyen alınyazısı varsayımı bu yaşamı başladığı noktaya döndüreceğinden, yani yeniden aynı göstergeyle karşılaşmak zorunda bırakacağından, onun ileri süreceği başlangıç varsayımını da kabul etmek durumunda kalırsınız; çünkü bu göstergenin değiştirilmesi olanaksız bir şeydir. Böylelikle tıpkı önceden bilinen törensel bir akış sürecini izlercesine, sonu hiçbir zaman değişmeyecek olan dünyaya özgü olayların törensel akış sürecini sezinleyebilirsiniz.

Burada her şey yazgısaldır, her şey törensel özelliklere sahip olmak zorundadır gibi bir şey söylemeye çalışmıyoruz, ancak her insanın yaşamında, nedenleriyle sonuçları arasında hiçbir ilişki bulunmamasına karşın, hiç unutamayacağı yaşamsal öneme sahip bazı anılar vardır.

On yıl arayla gerçekleşen iki olay düşünün. Bu iki olay arasında hiçbir ilişki bulunmasın. Bunlar simgesel cinayete eşdeğer iki olay olsunlar. Nasıl söylesem, şöyle ma-

nevi açıdan bağışlanamayacak türden iki olay olsunlar. Bu olayların birincisinde simgesel anlamda ortadan kaybolan kişi bendim; ikincisindeyse aynı şekilde terk edilen kişi ben oldum. Burada sorun yaptığının cezasını çekerek kendini bağışlatmak ya da bir-bir berabere kalmış olmak değildir (zaten bağışlanacak ne var ki?). Günün birinde, daha önce aralarında hiçbir bağlantı kuramadığım (oysa aralarında bir ilişki bulunduğunu anlamam gerekirdi, zira ikisi de yıllardır düzenli bir şekilde rüyalarıma giren insanlardı) bu birbirleriyle hiçbir ilişkisi olmayan iki öykünün birbirlerinin tersini andırdıklarını, ikisini de aynı göstergeyle ifade edebileceğimi ve bu ilginç bağlantı sayesinde olayları bir araya getirmeyi başarabileceğimi fark ettim. Bu gösterge bir isimdi ve bu iki insan aynı ismi taşıyorlardı. Şeylerin, hangi önemsiz ayrıntının izini sürerek böyle bir sonuca ulaşmış olduklarını kimse söyleyemez, ancak bunun bir rastlantı olmadığı kesin. Burada olayların açıklığa kavuşmasını sağlayan şey isim çakışmasıdır. Böylelikle bir hikâyeden yoksun (bu çakışma olmasaydı ortalıkta anlatılacak bir masal, bir bahane olmayacağı gibi, iyi ya da kötü nedenler kısaca hiçbir şey olmayacaktı, çünkü çekip gitmeler nedensiz olunca, geriye dönüş de söz konusu olamaz. Oysa şeyleri genelde hikâye ya da psikoloji yardımıyla açıklayabiliyoruz) ve o güne kadar aralarında bir bağlantı kurulamadığı için açıklaması yapılamamış bu iki olay, çok daha olağanüstü bir şekilde açıklanma olanağına kavuşuyordu; çünkü birbirleriyle ilişkilendiremediğim süre içinde belleğimi kemiren bu iki anı bir tür espri/söz oyunu, bir tür yazgı oyunu gibi bir araya gelmelerini engelleyen bağlardan kurtularak özgürleşmiş bulunuyorlardı. İki ayrı insanın aynı isme sahip olması, bu isimlerin zihinsel düzeyde bir araya getirilmesi *sırlarının ifşa edilmesine gerek kalmadan* bir anlam kazanmasını sağlamıştır. Her iki olayın kahramanlarının psikolojik açıdan neler yaşamış olduklarının hiçbir önemi yoktu; çünkü başlangıçta anlamsız görünen olaylar,

başka bir bağıntı içine oturtuldukları zaman bir anlama sahip olabilmişlerdi.

Böylelikle bir psikanaliste para kaptırmaktan da (bilinçaltının yararsızlığından) kurtulmuş oldum.

Hiç istemeden, size rağmen başınıza gelen olaylar böyle bir güce sahiptir. Bu olaylar bir rastlantının ürünü değildir. Çünkü o olaylar sizin başınıza gelmektedir. Çünkü böyle bir çakışma olacağı sizin alnınıza yazılmıştır. Başıma böyle bir olayın gelmesini istemezdim deseniz bile başınıza böyle bir olay gelmiş olması hoşunuza gider. Alınyazısı ve rastlantı arasındaki temel fark da budur. Bir an için tamamıyla rastlantısal şeyler olabileceğine inansak bile, rastlantıyla hiç ilgilenmeyiz; çünkü tamamıyla rastlantısal bir şeyin hoşumuza gitmesi için bir neden yoktur. Tamamıyla rastlantısal şeylerden söz etmek kesinlikle nesnel bir evrenden söz etmek demektir. Zaten bir olayı anlamsızlaştırabilmek ya da etkisini hafifletebilmek amacıyla bu rastlantı stratejisinden yararlanır ve "Bu bir rastlantı" (yoksa ben istediğim için öyle olmadı) deriz. Bir dost ya da bir yakının ölmesiyle birlikte zihnimiz suçluluk duygularıyla kaynamaya başlar ya da gidenin ölmeyi çok istediği için bizi terk ettiği gibi korkunç bir duyguya kapılırız. Düşünce gücüne boyun eğmiş bir evrendeki zihinsel vahşete maruz kalmaktansa başımıza geleceklere boyun eğmek daha iyidir.

Üstelik burada rastlantıdan destek alabilmek de mümkündür; başka bir deyişle şeylerin hiçbir mantıksal silsile izlemeden ya da sorumluluk almamızı engelleyecek her türlü akılcı açıklamadan (teknik, maddi, istatistik) yararlanarak ortaya çıktıklarını düşünmek (bunu yapabilmek güçtür) yeterli olmaktadır. Aslında bu sorumluluk, sayemizde gerçekleşmesini isteyeceğimiz olaydan içten içe *hoşlanmamızı* engellemektedir. Bu sorumluluk bizi herhangi birinin ölümüne (her hangi bir mutlu olay ya da yaşam gibi) yol açmaktan da koruyabilir. Bu sorumluluk

düşüncesine karşı çıkmanın bir yararı yoktur. Bu düşüncenin, birinin ölümünü arzulama gibi bir düşünceyle hiçbir ilişkisi yoktur. Birinin kaza sonucu ölmesindense, zihinsel düzeyde ölmesi daha iyidir. Birinin ölümünü arzulamak, ahlâki açıdan insanı çok yıpratan bir duygudur. Ancak bundan daha kötü bir duygu varsa o da çok daha yerleşik bir bakış açısı olan simgesel değiş tokuş açısından bir insanın rastlantı eseri gerçekleşen ölümüdür.

Böylelikle ahlâki açıdan (rastlantı da dahil olmak üzere) her türlü bahaneye başvurarak ölümcül olayların sorumluluğunu taşımaktan kaçabiliriz, ancak simgesel açıdan belirsiz, rastlantıya boyun eğmiş öyleyse kimseye zarar vermeyen ve anlamsız bir dünyadan en az nesnel açıklamalara gereksinim duyan bir dünya kadar iğreniriz. Bunlar yaşaması daha kolay olan dünyalar olmakla birlikte, bütün dünyanın ilahi ya da şeytani bir *iradeye* boyun eğmesi gibi baştan çıkartıcı; başka bir deyişle zihnimizde yarattığımız, düşünce gücüyle gerçekleştirmeye çabaladığımız ve gerçekleştirdiğimiz olayların yer aldığı bir evrende yaşamak gibi bir düşünceye karşı konulamamaktadır. Bu vahşi evrende hiç kimse masum değildir, özellikle de bizler. Nesnel bir şekilde hiç durmadan aynı düzende şaşmadan yinelenen olayların öznelliğimize son verdiği (bizim de güle oynaya içinde yer aldığımız) düşünce ürünü bir evren. Bu zihinsel evren bir anlamda dünyanın kendisi gibi algılanır olmuştur. Şöyle ya da böyle "bu dünya bizim eserimizdir" gibi bilgece bir laf etmeden önce, şöyle ya da böyle bu dünyayı sevmiş olduğumuzu, onu bizim tasarladığımızı, dolayısıyla bir dostun ölümü, bir olay ya da bir felâketin biz düşünmeden ve bizim irademizin dışında olup bitmesinin mümkün olamayacağını da unutmamamız gerekir.

Bu durumda rastlantıya boyun eğen, anlamsız, masum bir dünyada yaşamak ve tanrıların zar atma oyunu oynamaya devam etmelerini isteyebilir, ancak herkesin yazgısal bir güç, bir vahşet ve bağıntıya boyun eğmesini

yeğleyebiliriz. Olayların kesinlikle düşünce gücünün eseri olduklarına inanmayı yeğleyebiliriz. Birinden hoşlanabilir ve diğerini yeğleyebiliriz. Bütün sonuçların bir nedenler silsilesini izlemesini isteyebilir, ancak dünyanın rastlantı ve gelişigüzel karşılaşmalara boyun eğen bir yer olmasını yeğleyebiliriz. Her şeyden çok gerçekleşmesini istediğimiz bir şey varsa o da kendisinden kaçılamayacak bir alınyazısına sahip olmaktır. Akılcı düşünce rastlantıyı asla yok edemeyeceği gibi, rastlantı da alınyazısını asla yok edemeyecektir.

> Başımıza gelenler düşündüklerimizle yapmaya niyetlendiklerimizin o kadar ötesinde ki onlara ulaşabilmemiz ya da gerçekten neye benzediklerini görebilmemiz asla mümkün değildir.
>
> —Rainer Maria Rilke

İşte bu yazgının tanımı, yani sonucun kendi nedenlerinin önüne geçmesidir. Şeyler henüz ortaya çıkmadan önce var gibidirler. Nedenler sonradan ortaya çıkmaktadır. Hatta bazı şeyler var olmadan, yok olup gitmektedir. Bizim böyle bir şeyden nasıl haberimiz olabilir ki?

Şeylerin izlemeleri gereken nedensel silsileyi atlayarak zamansal açıdan onların önüne nasıl geçebildiklerini hiç kimse açıklayamaz. Şeylerin bizi baştan çıkartmalarının sırrı burada yatmaktadır. Bu aynı zamanda gerçek diye bir şeyin var olmasını sonsuza dek engelleyebilecek bir sırdır, zira gerçek, belli bir zaman diliminde yaşanan bir olay ve bu olayla örtüşen nedensel açıklamalardan başka bir şey değildir.

Nedensel açıklamalarından önce ortaya çıkan şeyler daha gerçekleşmeden önce *görülebilir*, bir görünüme sahip olabilir. Zaten bizi de bu sayede baştan çıkartmayı sürdürebilmektedirler.

Hiç kuşkusuz hız da böyle bir şey; başka bir deyişle şeylerin ve insanların her türlü teknolojiden yararlanıp, her türlü teknolojinin ötesine geçerek üretecekleri neden-

sel açıklamaları sollayıp başlangıç noktasına dönerek, hiç başlangıç noktası diye bir şey olmamış gibi davranma arzusudur. Bu anlamda hız, Paul Virilio'nun deyişiyle baş döndürücü bir ortadan kayboluş biçimidir. Bir başka ortadan kayboluş biçimi ise yazıdır. Yazının sırrı kavramlar arasında bağıntı kurmaktan daha hızlı bir şekilde üretilebilmesinde yatmaktadır.

Bir felakete benzeyen bu duruma karşılık anlam her zaman daha sonra ortaya çıkmaktadır:

— Çünkü felâket her *zaman* için *normal* akışın ötesine geçen, birbirine uzak iki ayrı zaman dilimini deprem gibi aniden bir araya getirip, birbirleriyle tokuşturan bir şeydir.

— Anlam da Kafka'nın Mesih'i gibidir. Hiç gerek duyulmadığı bir anda çıkıp gelmektedir. Kıyamet gününde değil, bir gün sonra gelmektedir.

Anlam da sonsuza dek şeyler ortaya çıktıktan sonra görünmeye mahkûm edilmiş bir şeydir. Şeylerin ortaya çıkış önceliğini yadsıyabilmek amacıyla sürekli nedenler üretilmeye çalışılmaktadır. Şeylerin çok hızlı bir şekilde art arda ortaya çıkmalarını geciktirebilmek, görünümlerini yadsıyabilmek amacıyla sürekli olarak anlam üretilmektedir.

Nedensel düzenin bu tersine çevrilebilme özelliği, sonucun nedenin önüne geçmesi, sonucun nedenin yerini alarak onu alt etmesi çok önemli bir şeydir. Bu tersine çevrilebilme özelliği yaşamsal, yazgısal ve birincil bir öneme sahiptir. Bu alınyazısının tersine çevrilebilmesi demektir. Alınyazısının tersine çevrilebilme özelliği (çünkü rastlantı ancak nedensel bir düzende *a contrario* –ters denilebilecek bir şekilde– var olabilir) rastlantıyı dışlaması nedeniyle birileri açısından ölümcül bir tehlike arz edebilir. İşte bu yüzden, özünde Batılı olan sistemimiz, rastlantı yerine, sonucun nedenin önüne geçtiği bir başka biçim üretmiştir. Şu yakınlardaysa şeylerin yerini ortaya çıkma olayını başka bir şekilde yadsıyan modeller ve simülakrların al-

dıkları görülmektedir. Bir yerini alma biçimine, bir başka yerini alma biçimiyle karşı çıkılmaktadır. İki düzenin nasıl karşı karşıya geldiklerini gözden kaçırmamak gerekiyor. Bu meydan okuma biçimlerinde rastlantıya, yani nesnel ve belirsiz bir töze yer yoktur. Evren İyilikle Kötülük, yani birbirine kesinlikle karşıt olan iki düzene boyun eğmektedir. Her şeyin belirsiz olduğu bu evrende aynı zamanda her şey karşıttır.

İşte bu yüzden sorunun yanıtını basit bir nedensel açıklama bunalımının çok ötesinde bir yerlerde aramak gerekmektedir. Çünkü şeylerin bunalıma girebilmesi "normal" bir silsile düzenini gerektirdiğinden, bunalım, nedensel açıklamalara uygun bir biçim kazandırmak, yani nedenlerin özgürleştirilerek neden ve sonuç ilişkileri konusunda yeniden akılcı bir bağıntı üretebilmektir. Oysa bu ani yer değiştirme biçimine, kendi nedenlerini yok eden olayın tersine dönebilme özelliğine karşın, şeylerin, ilkesel olarak ortaya çıkış ve varlıklarını sürdürüş biçimlerinin tartışılmadığı görülmektedir. Gerçekle yeniden canlandırılmış halini aniden çakıştıran tamamıyla kaza eseri ürünü olan bu biçimler, Clément Rosset'ye göre, anlamsal eleştiri yapılmasını sağlayacak bir süreye sahip olunmasına izin vermemektedir. Bu bir ortaya çıkma ve görünüm düzeninden başka bir şey değildir. Her şey anlamın içinde bulunduğu durumun tersine çevrilmesiyle ilintilidir.

Determinist nedensellik ilkesini sorgulamakla yetinmediği zamanlar bilim de böyle yapmaya çalışmakta (birinci devrim budur) ve hâlâ hiperakılcı bir görünüm sergileyen belirsizlik ilkesinin ötesine geçtiğini hissetmektedir. Rastlantının, bilimsel yasaların geçersizleşmesi gibi bir anlama sahip olması bile olağanüstü bir şeydir. Ancak uygulamalı fizik ve biyolojinin ulaştığı son evrede, bilimsel düşünce, fiziksel yasaların geçerliklerini yitirmelerinin ve belirsizleşmelerinin yanı sıra *tersine çevrilebileceklerini* de hissedebilmektedir. Oysa bu her bilimsel yasanın tersine çevrilebileceği gibi içinden çıkılması olanaksız bir soruna

benzemektedir; yoksa evren konusunda üretilmiş birkaç ultraformül ya da metadenklemle (o zamanlar görecelik kuramı da zaten böyle bir şeydi) ilgili bir şey değil. Bu muammanın her türlü bilimsel yasanın tersine çevrilebilirliğiyle (zerreciğin, antizerreciğe, maddenin antimaddeye değil, bizzat fiziksel yasaların tersine çevrilmesiyle) ilişkisi vardır. Tarihsel bir öneme sahip metafizik düşünceler bu tersine çevrilebilirlik varsayımından her zaman söz etmişlerdir. Tersine çevrilemeyen zamansal, yasal ve anlamlı bir düzene karşı biçim değiştiren görünümler oyununa özgü temel kural bu tersine çevrilmedir. Sonuç olarak bilimin de kendi mantığı ve kendi oluşum sürecine böylesine ters düşen varsayımlara ulaşmış olduğunu görmek insanı çok etkiliyor.

Öyleyse bu konuyla ilgili söylenebilecek son söz nedensellik, determinizm ya da anlamını yitirmiş nedensellik, olasılık, belirsizlik ve görecelik değil ama tersine çevirmeyle tersine çevrilebilirlik olacaktır.

Şeyler, yasalar ya da rastlantısal bir özgürlük ve belirsizlik sürecine boyun eğmezler, olsa olsa belli bir kurala göre tersine çevrilebilirler. Öyleyse sorulması gereken soru şudur: Tersine çevrilebilen bir düzenden yola çıkılarak tersine çevrilemeyen bir düzen aşamasına nasıl ulaşılmıştır? Zaman, tarih, akılcı düşünce hatta rastlantı bile nasıl tersine çevrilemez bir duruma gelmiştir?

Belki de bütün bunlar dünyanın tersine çevrilebilmesinin olanaksız olduğu izlenimini yaratmak istemişlerdir. Belki de bu durum artık değişmek üzeredir. Kim bilir, belki de içinde yaşadığımız evrenin akılcı bir şekilde tersine çevrilemezliğinin en sağlam garantisi olan fizik yasaları bile yavaş yavaş tersine çevrilebileceklerini görmeye başlamışlardır?

Ne olursa olsun, bizi hiç beklemediğimiz sonuçlarla karşı karşıya getirecek olan şey akılcı açıklamalar değil, tersine çevrilebilirliktir. Bizi şaşırtabilecek bir şey varsa o da, rastlantı ve sunduğu gülünç nesnel istatistik sonuç-

lar değil, tersine çevirme yani, rastlantı ve zorunluluktan kaçma sanatıdır. Bu, şeylerin ortaya çıkış ve ortadan kayboluşlarını düzenleyen, yazgısal ve açıklaması olanaksız bir sanattır.

İLLÜZYONİST VE PARACELSUS'UN GÜLÜ

Dahi bir illüzyonist, sahnede kendisine eşlik eden kadını herkesin gözü önünde ortadan kaybetmeyi başarabildiği takdirde yaşamının en önemli numarasını gerçekleştirmiş olacağını düşünmeye başlar. Bir tavşan, bir fular ya da bir şapkayı sahnede görünmez hale getirmek çok kolaydır ancak o bir kadının ortadan kaybolmasını sağlayacak bir numara gerçekleştirmek istemektedir. Daha önce hiç başaramadığı bu numara düşlerine girmeye başlar. Bir akşam salon alkıştan yıkılır çünkü kadın ortadan kaybolur. Bu işi nasıl başarmıştır? Bütün sorun bu işi hangi gizli ve dolambaçlı yollardan geçerek başarmış olduğudur (bu iş için belki de yalnızca düşünmek yeterliydi, kadını yok edebilmek için yok olduğunu düşünmek belki de yeterliydi. Oysa bu göründüğü kadar kolay bir iş değildir). Belki de kadının ortadan kaybolmasını sağlamış bir güç vardır, belki de sihirbaz tarafından gerçekleştirilmiş görünen bu olay onun hiç farkında olmadığı bir rastlantının ürünüdür.

Diğer hikâye ise Paracelsus'la ilgilidir. Bir gün onu ziyarete gelen bir öğrenci, ustadan kendisine bildiklerini öğretmesini, ancak öğrenmeye başlamadan önce ustalığını kanıtlayan bir numara göstermesini ister. Paracelsus tereddüt eder. Diğeri ısrar eder ve elinde tuttuğu gülü ateşe atarak ustadan onu yeniden gül haline getirmesini ister. Paracelsus yapamayacağını söyleyerek bu öneriyi reddeder. Öğrenci kızar ve gider. O gittikten sonra Paracelsus ateşe yaklaşarak bir şeyler mırıldanır ve ateşe atılan gül eski haline döner.

Borges'in öyküsünde, herkesin bildiği usta-çırak ilişkisinin dışında kalan, kimsenin bilmediği bir şey **varsa** o da, Paracelsus'un bu gülü gerçekten sözler **aracılığıyla**

diriltip diriltmediğidir. Bu işi belki de sırf denemiş olmak için yapan usta, bir mucize ya da bir rastlantı sonucu "gerçekleşen" olay karşısında önce kendisi şaşırmaktadır. Çırağa böyle bir güce sahip olmadığını söylerken belki de doğruyu söylemiştir. Bu gücü daha sonra hiç beklenmedik bir şekilde kazanmış olabilir ya da burada bir güçten çok hangi aralıklarla yinelenebileceğini hiç kimsenin söyleyemeyeceği bir rastlantıdan, bir kazadan söz etmek gerekecektir.

Ortada bir rastlantı (bu imkânsız gibi bir şeydir) ya da bir sihirbazlık numarası (bu da çok kolay bir numara olurdu) yoksa, kadının ortadan kaybolmasını ve gülün geri gelmesini sağlayan şey nedir? Bu konuda biraz düşünmek gerekiyor (kurmaca öykülerde neden bir gerçeğe benzerlik arıyoruz? Gizli çözümlerle neden gerçek öykülerde değil de kurmaca öykülerde karşılaşıyoruz. Söze dayalı espriler gibi bu öyküler de tinsel bir çözümleme biçimine başvurulmasını zorunlu kılıyorlar). Öyleyse düşünmek gerekiyor. Bu varsayımın kendisi bile sunamadığı ve asla sunamayacağı kanıtlar kadar gerçek dışı bir düşüncedir. Öyleyse her şeyin, şeylerin her an tersine çevrilebileceği gibi bir düşüncenin varlığının sezinlenmesine bağlı olduğunu söylemek gerekiyor. *Kadının ortadan kaybolmasını engelleyecek önemli bir neden yoktur*, zaten sihirbazın gerçekleştirdiği numaranın sırrı da burada gizlidir; başka bir deyişle gerçek şeylerin tümü her an için ortadan kaybolmaya hazır bir şekilde beklemektedir. Sanki ortadan kaybolmaktan başka bir amaçları yok gibidir. Ortaya çıktıktan sonra da yaşamaları ve varlıklarını sürdürebilmeleri için her şeyi gerçeklik üzerinden açıklama sevdasından vazgeçmemiz yeterlidir. Daha doğrusu, belki de, geçerli olan kuralın bir şeyin aynı anda ortaya çıkması ve ortadan kaybolması olduğunu kabul etmek gerekiyor. Öyleyse ayartmaktan başka bir dertleri olmayan şeylerin bu işi başarabilmesi için anlamdan vazgeçmek yeterli olabilir. Zaten biri olmadan diğeri de olmuyor. Kadının

ortadan kaybolmasını sağlayabilmek için onu kandırmak gerekiyor (gerçek, yani çok gerçekçi bir gündelik yaşam sürmekten vazgeçirmek, aklını çelmek gerekiyor). Gülün geri gelmesi için kandırılması gerekiyor (bir kül yığını olarak kalmasını engellemek gerekiyor). Çünkü şeyleri baştan çıkartmak demek, onları yeniden sonsuza dek sürüp gidecek bir ortaya çıkış ve ortadan kayboluş, biçimsel dönüşme düzeni içine yerleştirmek demektir. Böyle bir şey yapmak insanın kendisini rastlantı ya da iktidar diye bir şeyin bulunmadığı, ancak ortaya çıkış ve ortadan kaybolusların o yazgısal kurala (bu kaderin kendisidir) boyun eğerek art arda sıralandıkları bir düzen içine yerleştirmesi demektir. Çizgisel ve iradeye boyun eğen bir düzende kadının ortadan kaybolabilmesi ya da gülün geri dönebilmesi olanaksızdır. Bu işi ancak bir tersine çevirme düzenine boyun eğip, kendilerine bir yer edinme başarısını gösterebildikleri takdirde yapabilirler.

TÖRENSEL BİR DÜNYA DÜZENİ

Artık tamamıyla bir alışkanlık halini almış ve her şeyin kuralına uygun bir şekilde olup bittiği ya da kesinlikle hiçbir anlam ifade etmemeleri gereken bağıntılar düzeninde tören yazgısal bir olguya benzemektedir.

Tören de oyun gibi içi boş ve anlamsız bir bağıntıdır. Törenin bir anlamı yoktur ama dışa kapalı olmak gibi bir kuralı vardır. Törenin sonsuza dek sürüp gitmesini sağlayan şey bir öğreti ürünü olmasıdır.

Tören, kesinlikle yapay ve hiç sorgulanmadan boyun eğilen bir dünya düzenine ait öznel görünümlerin gerisinde ışıldayan gizli nesnelliğin yüceltilmesi demektir.

Vahşilere özgü düşünce biçiminin dünyadaki nesnelliğe hiç aldırış etmeden her şeyi öznelleştirdiği söylenmektedir. Oysa, asıl biz nesnel akılcılık adlı bahanenin arkasına gizlenerek her şeyi öznelleştirip, psikolojik bir görünüm kazandırmaya ve her şeyin gizli bir öznelliğe boyun eğmesini sağlamaya çalışıyoruz.

Tören, öznellik denilen bilim dışı (*occultisme*) açıklamalara bir son vermektedir.

> O (Brahman) gün batımı, gün doğumu ve güneş tutulduğu sırada, güneş ışınları su yüzeyinde yansımaya başladığı ya da yolda yürüdüğü esnada asla güneşe bakmaz.
>
> Bir ineğin boynuna bağlanmış ipin üstünden asla atlamaz. Yağmur yağarken koşmaz. Suda yansıyan görüntüsüne bakmaz, çünkü kurallar böyledir.
>
> Yanlarından geçtiği sırada sağ yanını her zaman bir toprak yığını, bir inek, bir put, bir Brahman, arıtılmış bir tabak tereyağı ya da bal, dört yol ağzı ya da herkesin bildiği ağaçlardan yana verir.
>
> Karısı regl olduğu sırada ne kadar arzularsa arzulasın ona yaklaşmaz ve onunla aynı yatakta yatmaz.
>
> Karısıyla aynı kaptan yemek yemez ve karısı yemek yerken hapşırır, esner ya da sere serpe otururken onun yüzüne bakmaz.
>
> Gözlerine damla koyduğu, kokular süründüğü, boynunu açtığı ya da dünyaya bir çocuk getirdiği sırada karısıyla göz göze gelmez.
>
> Yol ve küllerin üstüne, ineklerin otladığı bir yer, sabanla sürülmüş bir toprak parçası, su ya da cenaze ateşi, bir dağ tepesi, bir mabet kalıntısı, beyaz karınca yuvası üstüne çişini ve pisliğini asla yapmaz.
>
> Yürürken ya da ayaktayken çişini ve pisliğini asla canlı yaratıkların yaşadığı deliklerin içine, su kenarı ya da bir dağ tepesine yapmaz.
>
> Çişini ya da pisliğini yaparken hiçbir zaman rüzgârın salladığı nesnelere, ateşe ya da bir Brahman'a, güneşe, suya ya da ineklere bakmaz.
>
> İhtiyaçlarını gündüz yüzünü kuzeye geceyse güneye dönerek, şafak ve akşamın alaca karanlığındaysa yine gündüz yaptığı gibi yaparak giderir.
>
> — Manu Kuralları, IV. Kitap

Manu kuralları yaşamın her ayrıntısını titizlikle ele alarak bunları bir ritüele dönüştürmüştür. Bu bir tür vahşet tiyatrosu gibidir; çünkü böyle bir yaşamın her anının farklı

bir göstergeyle ifade edilmesi, her şeyin birbirinden ayrılması, kutsal bir farklılığa boyun eğmesi gerekmektedir (burada kesinlikle sosyolojik bir ayrımlamadan söz edilemez; çünkü sosyolojik ayrımlama kuralların bu kadar keskin olmadığı, daha sıradan, her türlü öznel değerlendirmeye izin veren gelişi güzel kural ve törensel kurallara boyun eğilen bir düzendir. Bu *sosyolojik* düzenin ilgilenmeye değer bir özelliği yok gibidir). En küçük hareket, en sıradan söz, vücudun dışarı attığı her madde, en sıradan doğal olayın ritüelleştirilmesi gerekmektedir. Her şey bir öğreti düzenine uygun bir görünüme sahip olmak durumundadır, yani tamamıyla göstergelere boyun eğilmesi, her şeyin mutlaka bir göstergeye sahip olması, değişikliklerin yalnızca göstergelerin biçimsel dönüşüme uğratılması sayesinde gerçekleşmesi gerekmektedir.

Öznel arzu ve nesnel rastlantıya izin veren bir dünyaya tamamen ters kusursuz bir dünya düzeni ancak böyle bir şey olabilir. Törensel dünya düzeninde arzu ve rastlantı diye bir şey yoktur. Tören bir arzu ve rastlantı metaforuna bile benzetilemez. Manu Kuralları adlı metinde bir metafor, bir retorik ya da bir alegoriyle karşılaşmak olanaksızdır. Bunlar gizemli değil, yalnızca art arda sıralanmış, gece ve gündüz uyulması gereken ritüel sayısı belirlenmiş kurallardır. Ritler gibi dil yetisi de özünde kural koyucu olup, diyalektik ya da psikolojiyle bir ilişkisi yoktur. Bu kuralları olumlayacak ya da anıştıracak mitlere başvurma gereği bile duymaz. Yapılması gerekeni söyler, o kadar. Burada bir değerler ya da yorumlama sisteminden değil, yalnızca bir kurallar sisteminden söz edilebilir.

Yalnızca uyulması gereken kurallara benzediklerinde; keyfi ve ayrımlamaya dayalı bir oyuna özgü kurallara olabildiğince kusursuz bir görünüm kazandırdıklarında göstergeler çok etkileyici olabilmektedir. Bu göstergeler birbirlerinden *ayrılabilir*, yani bunların kesinlikle birbirlerine karıştırılmasını engelleyen birer biçime ve zaman

içinde yazgıyla eşdeğer bir görünüme sahip oldukları, ancak birbirlerinden *farklı* oldukları söylenemez, çünkü fark demek anlam demektir. Yazgısal bir olay hiç beklenmedik bir zamanda gerçekleşendir (yani tamamıyla mucizevi bir olaydır). Yazgısal bir olay bir anlama sahip olmadan önce bir gösterge niteliğine sahip olabilen (öyleyse tamamıyla nedensiz/keyfi), kendini nedeni açıklanamayan bir sonuç (öyleyse kesinlikle adil olmayan) şeklinde dayatan bir olaydır. Ahlâki, duygusal ve demokratik bir düzensizlik evreninde yaşayan bizler açısından bütün bunlar gerçekten de kanıtlanması olanaksız ve ahlâk dışı şeylere benzeyebilirler. Oysa şeyler ve göstergelerin en etkileyici, büyüleyici oldukları, yaşamaktan en çok keyif alınan evren budur. Ne var ki, uzun bir süreden bu yana yazgı ve ayrımcılık tüm şiddetleri üstlerine çekerken, amaçlı ve farklı olma eğilimine çok sıcak bakıyoruz.

Dünyanın sonunu felaket türünden, tamamıyla biçimsel, törensel bir göstergeyle ifade eden bir düşünce biçiminin, olayları nedenlere ve sonuçlara bağlayan bir düşünce biçiminden her zaman için daha çarpıcı ve büyüleyici görüneceğine kuşku yoktur. Sahip olduğumuz özgürlüğü elimizden alarak bizi bir yazgı (bunun en basit biçimine "şans" bile dense) düzenine doğru iten bir süreç tarafından baştan çıkartılma olasılığımız, bizi, zaten kendisi de bir temel üstüne oturmayan bir özgürlük ve sorumluluk düzenine doğru itenden daha yüksek olacaktır. Üstüne oturmuş olduğu temelleri sorgulayan bir özgürlük komedisine mahkûm olmaktansa çelişkilerle dolu trajik bir düzene mahkûm olmak daha iyidir.

Herkes içten içe, ne istediğini bilmediği ve ne istediğini bilmediğini itiraf etmek zorunda kaldığı iğrenç bir liberal düzene mahkûm olmaktansa, kendisine bir seçim hakkı tanımayan bir çelişkiler ve vahşet düzeninin bir parçası olmayı yeğlemektedir. Zira birinci durumda olabilecek en akılcı düzene, ikinci durumdaysa farklılığa izin vermeyen bir düzene mahkûm edilmiş olacaktır. Herkes içten içe

olabilecek en küçük değişikliğin tüm düzeni alt üst edeceği, diyalektik mantığın gelişmesine izin verilmeyen, dilden kaynaklanan tüm kazaları açıklayabilen tek bir mantığın geçerli olduğu katı kurallara boyun eğilen bir düzen ve çelişkiler üstüne oturan (yazgısal ya da törensel gibi kesinlikle mantıklı sayılamayacak) bir yaşantı istemektedir. Hiç kuşkusuz herkes içten içe yazgısını değiştirmek, akla gelebilecek her türlü düzen gibi törensel düzeni de alt üst etmek isteyebilir, ancak böyle bir durumda bile yazgının uygulanacak şiddeti önceden belirlemiş olması ve törensel bir düzenin ürünü olması gerekmektedir. Bu mantıksal değil, duygusal bir şiddet olup dramatik *olaylara* yol açması gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak aklıma *Cehennemin Kapısı* oyununda sessiz bir şekilde cereyan eden, o uzun törensel çay içme sekansında yer alan güzel bir sahne geliyor. Bu sahnede aniden ayağa kalkan bir şövalye, çay fincanının kırılmasına neden olur. Bu kurallara uygun olduğu söylenebilecek şiddet gösterisi tüm gizli çatışmaları su yüzüne çıkartır. Görünüşe göre sessizliğe son veren ve çay fincanın kırılmasını zorunlu hale getiren olay, çay içme töreni sırasında yaşanan gerginliktir. Bu törensel şiddetin nedeni bir yasak çiğnemeden çok, oyunun durmasıyla birlikte yaşamın askıya alınmasına neden olan bir kurala körü körüne boyun eğilmesidir. Buna benzer bir durumla, savaşçıların, dövüşün en can alıcı yerinde, taş bir heykel gibi aniden oldukları yere çakılarak tamamıyla sessiz kalmalarının, hareketsizliğin sıra dışı bir sessizlik ortamında harekete karşı bir tür şiddete dönüşmesini sağlayan Çin operasında karşılaşılmaktadır.

Her törenin şiddet içerdiği ancak şiddete yol açan olayın yasanın çiğnenmesi değil, kuralın tersine çevrilmesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Göstergenin karşıtına dönüşmesine yol açan şey sahip olduğu güçtür. Bir tören esnasında arka arkaya sıralanan, ritüel kurallarına göre birbirlerini izleyen ve birbirlerini doğuran göstergelerin ifade ettiği bir şey varsa o da gerçekliğe karşı düzenlenmiş

bir saldırıdır.

Her törenin şaşmaz bir düzene sahip olması zamana karşı gerçekleştirilen bir saldırıdır. Yalnızca göstergeler, binlerce saf gösterge aracılığıyla var olabilen törenin doğaüstü bir düzene boyun eğmesi anlam ve anlam mantığına karşı yapılmış bir saldırıdır. Törenin baştan çıkartıcı bir olay olarak algılanmasının nedeni onu anlam kültürüne karşıt bir şeye dönüştüren bu fetişist, *sémiurgique*, barbarca şiddettir.

Törenin, yavaşlıkla eşanlamlı bir olay olarak algılanmasının nedeni, yazgısal ve önceden belirlenmiş kurallara boyun eğmesidir. Kurban etme ritüeli sırasında gösterilen acelecilik, törenlerde kutsal şeylere karşı yapılan bir saldırı anlamına gelmektedir. Tören sırasında jestlerin oyun kurallarına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Tören sırasında zaman kavramı da ortadan kaybolmalıdır. Tören, bir akış düzeni ve bir sonu olduğunun bilincindedir. Törenin seyircisi yoktur. Seyircinin olduğu yerde tören yoktur, zira tören aynı zamanda gösteriye karşı yapılan bir saldırıdır. Törenin gerçekleştirildiği mekânın sahne ya da illüzyon üretilen sahneyle bir ilişkisi yoktur; başka bir deyişle burası kuralların kendiliğinden bir akış düzenine boyun eğdiği bir mekândır. İsterseniz (kâğıt, satranç, talih) oyunlarının nasıl oynandığına bir kez daha göz atalım. Bu oyunlar sırasında insanlarda gözlemlenen tutkunun gösteriye benzer bir yanı yoktur. Oyun sırasında oyuncu kendilerini herkese göstermeye çalışan sahne ve gösteri oyuncularının tersine tamamıyla kendi içine kapanmakta, tüm dikkatini oyunu nasıl sürdüreceğine karar vermesini sağlayan içindeki sesi dinlemeye yöneltmektedir. Töreni bir gösteri gibi algılamaya kalkışmak bile onu estetik bir sürece dönüştürerek, izlemekten zevk alınan bir olay haline getirmektedir. Oysa tören bir zevk değil, bir gücünü gösterme düzenine ait olup bunun genel geçer bir estetik beğeniyle değil, sahip olduğu tüm göster-

geler, oyuncular ve akış düzeni tarafından içkinleştirilen güçle ilgili bir şey olduğu söylenebilir.

Bizim akılcı bir estetik anlayışa uygun ve kusursuz hatlara sahip olması beklenen Batılı yüzlerimizle karşılaştırıldığında, törenin, Japonların ırsi ve ritüel yüz güzelliğine sahip olduğu söylenebilir. Bizim Batılı güzellik anlayışımız ya doğal ve anlamlı yüz hatlarıyla ilgilidir (karakter güzelliği) ya da modanın belirlediği özelliklerle (sürekli değişen yüz modelleri, belli dönemlerde belli özelliklerin ön plana geçmesi gibi, vs.). Bu doğallaştırılan ve bir modele benzetilen yüzler güzel ya da çirkin olmak durumundadır (son zamanlarda güzellik anlayışı zorla değiştirilmeye çalışılmaktadır). Buna karşılık yüze bir ayrıcalık tanımadan bütün vücut hareketlerini göz önünde bulunduran Doğuya ait özellikler ırsi özellikler olup, bizim doğalcı ve dışavurumcu estetik anlayışımızın tersine, akılcı sayılamayacak/keyfi ve sözleşmesel bir güzellik anlayışı üstüne oturmaktadır. Böyle bakıldığında herkesi eşit bir konuma getiren ritüelleşmiş dış görünümün olağanüstü bir güzelliğe sahip olduğu söylenebilir. Erkek ya da kadın fark etmeden bütün yüzlerin güzel olduğu ve bir anlamda burada herkesin aynı kalıptan çıkmış olması nedeniyle çirkin bir yüz bulunmadığı söylenebilir. Böyle bir güzellik anlayışıyla karşılaştırıldığında, karışık modellerden yola çıkılarak üretilen bireysel yüz hatlarının inanılmaz bir pespayelik sergilediği görülmektedir. Irsi yüz hatlarına dayanan bir güzellik anlayışı, bizim kültürümüz tarafından üretilen estetik değerlere dayalı güzellik anlayışından kat be kat üstündür.

Törensel güzelliğin güzel özneyle bir ilişkisi yoktur, tıpkı kumar masasındaki duygusal yoğunlaşmanın bir duygu ya da arzuyla ilişkisi olmaması gibi. Tören adlı oyuna da ahlâki ilkeler ya da arzular son verebilir.

Günümüzde ahlâk kurallarına, göstergelerden daha çok değer veriyoruz. Çünkü sözleşmesel kurallara göre oyna-

nan oyunu iki yüzlü ve ahlâksız olmakla suçluyoruz; başka bir deyişle bu oyuna *çok içten ve saygılı* bir tavırla hatta edepsizliğe yakın bir arzu kavramıyla karşı çıkıyoruz. İnsan ilişkilerinin karşılıklılığa dayandığına, bu karşılıklılığın içtenliğine, doğuştan duygulara ve duygusallık biçimlerine sahip olduğumuza inanıyoruz. Güç ilişkilerinin gizli bir açıklaması olduğuna, bu açıklamanın göstergelerinin dışavurum araçlarına sahip olduğuna, bu araçların gerçekliği her zaman için başka bir şekilde sunabileceklerine ve insanları kandırabileceklerine inanıyoruz. Deşifre edilecek bir alan gibi gördüğümüz vücudun gizli bir cinsel açıklaması olduğuna inanıyoruz. Yüzeysel bir şekilde birbirlerine karıştırılan göstergeler arasında kendine bir yol açmaya çalışan tanımlanması olanaksız ayrıcalıklı bir güç ya da görünümlerin ötesine geçen derin bir anlamın varlığına (yüreklerde yer etmiş bir kurala) inanıyoruz. Yaşamımıza yeniden Yasa ve Hakikatin egemen olabilmesi için, eskiden beri var olagelen kuralları çiğnemeye hazırız.

Hiç kuşkusuz nezaket kuralları (ve genelde törenler) artık eski anlamlarına sahip değiller. Bugünlerde nezaket kurallarına o eski geçerliklerini kazandırabilmek amacıyla onları anlamlı kılmaya çalışıyoruz. Ancak keyfi kurallar yerine yasal gerekçeler üretmeye kalkıştığımızda, nezaket kuralları istenildiği zaman uyulan istenildiği zaman uyulmayan bir sözleşmeye benziyorlar. Satranç kurallarını da ahlâki açıdan suçlayıp, kınayabilmeliyiz. Eskiden törensel bir düzen içinde yaşayan insanlar arası ilişkilerin bir parçası sayılabilecek şiddeti yumuşatmak, tehdit ve saldırganlığı önlemek gibi bir işlevi olan (karşısındakine silahsız olduğunu göstermek için el sıkışmak gibi) nezaket kurallarının, bugün aynı işleve sahip olmadığını biliyoruz. Bugünkü nezaket kuralları insanları uygarlaştırıcı bir işleve sahip değildir; başka bir deyişle biz ikiyüzlüyüz, zira bütün insanlar arası ilişkilere hiç durmadan ahlâki işlevler yüklüyor ve "gökyüzünden gönderilen kuralların, yeryüzüne ait karşılıklılık kurallarıyla bir ilişkisi yoktur"

deyip duruyoruz. Gökyüzünden gönderilen kuralların daha çok ittifak, antlaşma ve kandırıcı bağıntılara benzediği söylenebilir.

Ayartıcı bir bağıntı, nedenle sonucu suç ortaklığı yapmaktan alıkoyan bir bağıntıdır. Ayartıcı bir bağıntının göstergeleri arasında karşılıklılık üstüne oturan yazılı bir sözleşme değil bir ittifak yapılabilir. Yaşamı yönlendiren şey anlam değil, yalnızca birbirlerini izleyen görünümlerdir. Öyleyse sürekli hareket eden göstergelere sahip gökyüzü, kendiliklerinden törensel özelliklere sahip bir alınyazısı gibi görünmeye çalışan takım yıldızların art arda sıralandıkları kutsal kurallara benzemektedir. Bir burca sahip olmak o burcun özelliklerini taşımak ya da bu bilgiler doğrultusunda yorumlanmak demek değildir. Bir burca sahip olmak demek tüm varlığınızla o burca teslim olmak, o burçla bir ittifak yapmak ve alınyazınızı belirleyecek bir güce sahip olduğunu düşünmek demektir. Nezaket kuralları konusunda olduğu gibi burada da sorun, inanmak ya da inanmamak yani anlamı olmayana bir anlam yüklemek değildir. Göstergelerin ve görünümlerin hiç değişmeyecek bir biçimde sürekli yinelenmeleri gibi bir anlama sahip olan alınyazısı açıklamasını biz tuhaf buluyor ve kabul edemiyoruz. Biz artık bir alınyazısı değil bir hikâyeye sahip olmak istiyoruz. Oysa tören demek bir anlamda alınyazısı demektir.

Amacımız, nezaket kurallarına toplumsal bir işlev yükleyip yeniden o eski itibarları kazandırmak değildir. Zira yalnızca toplumsal bir işleve sahip olacak nezaket kuralları gerçekten de gülünç ve saçma kurallara benzeyeceklerdir. Tıpkı Béjart koreografisi sayesinde gülünç ve saçma bir psiko-diyetetik disipline dönüşen yoga ya da savaş oyunları gibi. Bireysel haklar, dışavurma özgürlüğü, içtepiler, konuşma özgürlüğü denilen şeyler bu yararsız tören ve ikiyüzlü göstergeler düzeninin çanına ot tıkadılar. Bravo!

Ancak zincirlerinden boşanan bir hakikatin yanı sıra

tüm doğruluk/dürüstlük biçimlerinin katkısıyla kazanılan bu zaferin aslında illüzyon ve sahip olduğu etkileme gücüne bir son verdiği söylenebilir. Burada, illüzyon, sözcüğün gerçek anlamında öğreti kurallarına, gerçeğin sunduğundan farklı ve daha üstün bir oyun kuralına boyun eğmeyi öğrenmek anlamına gelmektedir. Bu oyun kuralına göre her sistem sahip olduğu gerçeklik ilkesinin ötesine geçerek başka bir mantığa boyun eğebilir. İllüzyonun sırrı bundan ibaret olup, yaşamsal bir öneme sahip bu özelliğin ne pahasına olursa korunması gerekir. Tıpkı XVIII. yüzyılda insan hareketlerini kusursuz bir şekilde taklit eden bir otomat imal eden şu illüzyon ustasının ürettiği otomatın kusursuzluğunun anlaşılmaması ve insanla makine arasındaki bir farklılık olduğunu gösterebilmek, yani illüzyonu yaşatmak amacıyla kusurlu bir "otomat" taklidi yapması gibi. Başka bir deyişle otomat ve ustanın gerçekleştirdikleri hareketlerin kusursuz olması durumunda seyircinin bir illüzyon duygusu yaşayabilmesi olanaksızlaşacaktır.

Bu türden bir illüzyon duygusu yaşatabilmek ya da gerçekle gerçeklik arasındaki o kıl payı farkı koruyabilmek, gerçeği abartarak gerçekliğe bir son veren bu ironik oyun kuralını yaşatabilmek amacıyla sanat, tiyatro ve dilyetisi dediğimiz şeyler yüzlerce yıldan bu yana çalışmaktadırlar. Gerçeğe karşı birer saldırı olarak nitelendirilebilecek sanat, tiyatro, dilyetisi gibi şeylerin hâlâ ritüel ve törensel bazı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. O eski gücünden çok şey yitirmesine karşın sanat hâlâ bazı törensel ve öğretisel niteliklere sahiptir (şehit ve gazi anıtları önünde yapılanlarla, ödül dağıtımları ve Olimpiyat Oyunları kesinlikle törensel ve öğretisel bir güce sahip değildirler). Bugün bir görünümler stratejisi, yani ortaya çıkış ve ortadan kayboluşlar konusunda uzmanlaşarak özellikle de gerçeğin ortadan kayboluşunu bir kurban töreni gibi yönlendiren şey sanattır.

Bizim güncel oyun yorumumuzun bunun tam tersi

olduğu söylenebilir. Oyun denilen şeye tamamıyla bir çocuk gibi yaklaştığımız, *paideai* (= bir eğitim biçimi) gibi gördüğümüz, yani Yasal düzen ve düşüncelerle duyguların baskı altına alınması öncesinde insanı tamamıyla doğal, vahşi bir yaratıcılığa sahip ve nasılsa öyle görünen bir varlık olarak gördüğümüz söylenebilir. Hayvani özellikler taşıyan oyunla törensel oyun birbirinin zıddıdır. Oysa ne kuş keyif için öter ne de çocuk iş olsun diye oynar. En "karmaşık" oyunlarda bile o tekrarlar, ritüel ve kusursuz akış sürecine, yaratılan kurallar, kurallara uyma konusunda gerçekleştirilen suç ortaklığına özgü bir çekicilik olup; çocuk oyunlarının gücü ve özgünlüğü de buradan kaynaklanmaktadır.

Örneğin (Lacan'daki) *fort-da* gevelemesi (hecelemesi) annenin yokluğunu gösterebileceği gibi bir tür tören, ortaya çıkma ve ortadan kaybolma anlamına da gelebilir. Olayı bir arzuya bağlamak bu oyunsu biçimi devre dışı bırakmaktadır, çünkü ona bir anlam yüklemektedir. Böyle bir yaklaşım aynı zamanda oyunun sahip olduğu kandırma, yani olduğundan başka türlü görünme gücüne de bir son vermek demektir.

Sır demek, insanın olduğundan başka türlü görünmesini sağlayan bir düzen adına nedenlerin ve sonuçların yok edilmesi demektir. Sır demek, nasıl Ortaya Çıkılacağını ve nasıl Ortadan Kaybolunacağını öğreten Kural demektir.

Öyleyse tören demek nasıl ortaya çıkılacağını ve nasıl ortadan kaybolunacağını düzenleyen kural demektir. Şeylerin ortaya çıkmaları ve ortadan kaybolmaları iki mucizevi olay olup, bu olaylar insanları her zaman büyülemiştir. İnsanlar her zaman ortaya çıkma ve ortadan kaybolma türünden mucizeler gerçekleştirme oyunu oynamayı sevmişler ve bu oyununun kurallarına egemen olmaktan hoşlanmışlardır. Örneğin, doğum ve ölüm, yıldızların sönmesi ve tutkuların yitirilmesi, döngüsel düzene özgü

tekrarlanan olaylar bu türden mucizelerdir. Bizimkinden başka, bu türden bir yükümlülükten kaçarak, her şeyi şu rastlantı denilen ne olduğu belirsiz bir özgürlük biçimi ya da zorunluluk olarak adlandırılan endüktif/dedüktif bağıntıya indirgeyen bir kültür yoktur.

Bugün, tüm yaşamını bir üretim biçimi üstüne oturttuktan ve bu konuda yaşanabilecek her türlü düş kırıklığını yaşadıktan sonra, artık törensel niteliklerini yitirmiş bir ortaya çıkış ve ortadan kayboluş biçimi sunan bir dünyada yaşamakta olduğumuz söylenebilir. Çağımız ortaya çıkma ve ortadan kaybolma gibi mucizelere saygı duymadığı gibi bu saygınlığın kökeninde bulunan gerçeğe başka bir görünüm kazandırma ve kendini feda etme olayını da yadsımaktadır. Üretim düzeninin tek amacı şeylerin ortaya çıkış düzenine bir son vermek, daha bir yaşama hakkı ve anlama sahip olmadan, bir neden ve bir sonuç ilişkisi bile kurmadan aniden ortaya çıkmalarını engellemektir. Şeyler daha ortaya çıkmadan önce olup bitmiş gibidirler. Biz, gerçekten de şeylerin ortaya çıkmadan önce olup bittikleri, yani yalnızca bir görünüme (bir maskeye) sahip oldukları bir dünyada yaşıyoruz. Sıradanlık bile yeniden yalnızca görünümden ibaret bir şeye benzeyebilir ve bu sayede yeniden bir alınyazısı, yani bir aynı anda ortaya çıkma ve ortadan kaybolma biçimine benzeyebilir.

Günümüzde şeylerin ortaya çıkış nedenlerini açıklayabilmek amacıyla üretken ve içtepisel bir enerjiden yardım almak zorundayız. Ölmek için bile bir ölüm içtepisinden yardım istemek zorundayız. Oysa bir ortadan kaybolma yöntemi keşfetmeye çalışmak ölüm içtepisinin tam tersi ve onunla ilişkisiz bir şey yapmak demektir.

Dünyaya gelişimizin asıl amacı sanıldığı gibi yaşamak ve var olmak değil, ortaya çıkmak ve ortadan kaybolmaktır. Bizi baştan çıkartan ve büyüleyen tek olay budur. Yalnızca böyle bir dünyada bir sahne ve törensel bir düzenden söz edilebilir. Şeylerin ortaya çıkmalarını ve ortadan kaybolmalarını sağlayan şey kesinlikle rastlantı değildir.

Bizim görevimiz şeylerin varlıklarını sürdürmelerine yardımcı olmak ve onlara bir anlam kazandırmaktır. Rastlantı, şeylerin üstünde kaybolup gidecekleri bir sahnenin ortaya çıkmasını sağlayabilecek en son şeydir; başka bir deyişle rastlantı bize istatistiklere dayanan katliamlardan başka bir şey sunamaz. Rastlantı, hiçbir şeyin ortaya çıkmasını sağlayamaz; başka bir deyişle bir şeyin gerçekten ortaya çıkarak görünümler düzenine katılabilmesi için baştan çıkartılmış olması gerekmektedir. Yine bir şeyin gerçekten ortadan kaybolabilmesi, sahip olduğu görünümü yitirmeyi kabul edebilmesi için, biçimsel dönüşümün gerçekleşmesini sağlayan bir törene gerek vardır.

İster savaşlar ve aşklar, isterse göstergeler ve flama oyunları aracılığıyla olsun, Pekin Operası yani tüm Çin tiyatrosu sanki yalnızca vücutlar, jestler, sesler ve hareketlerdeki karşılıklı kıvraklığı sahneye koymaya, oyuncuların, birbirlerinin hareketlerini çok yakın bir mesafeden, bir aynadan aksettirir gibi aksettirmeye, sonu olmayan bir iç içe geçme olayına benzemeye çalışmaktadır. Bu tiyatroda vücutlar hareket eden ve birbirlerini yansıtan akrobatik aynalara benzemektedirler. Kendi etraflarında dönerek gerçekleştirdikleri dans sırasında giysiler, takılar ve yelpazeler birbirlerinin yanından birbirlerine teğet bir şekilde geçmektedir. Silahlar bile birbirlerine sürtmeden ama sürtercesine geçmekte ve tehditkâr tavırlar ortada aşılıp geçilmesi yasak boş bir alan göstergesine dönüşmektedir. Örneğin, düello bölümündeki karanlık bölgeler, aşk ya da savaş bölümlerindeki baştan çıkartma ya da savaş bölgeleri, salcı bölümünde nehrin dalgalarını algılamamızı sağlayan salcı ve genç kızın vücut hareketleri gibi. Nehrin aşılması sırasında yaşanan tehlikeli anlarda, törensel bir mekândan başka şeye benzemeyen bu hayali salda, birbirlerinden uzakta duran iki insanın sesleri ve vücutlarıyla birbirlerine meydan okumalarına tanık olunmaktadır. Gölgede kalan karanlık boş alanı kusursuz ve şiddet

yüklü hareketlerle betimleyen gece düellosu sırasında o birbirlerini arayıp bulamayan vücutların, yapılan her jeste aynı şekilde karşılık verip, kendilerini ayıran karanlık ve birleştiren suç ortaklığına somut bir görünüm kazandırmalarından daha güzel bir şey düşünemiyorum.

Bu sahnedeki her jest önceden düzenlenmiştir. Bir fırıldak gibi dönen kıvrak vücutlar, birbirlerinin yanından sıyrılarak geçmeler, öne çıkışlar ve gerilemeler, meydan okumalar, taşkınlıklar ve yerinden kımıldamadan duruşlar. Burada doğaçlama ve düzensizliğe izin verilmemektedir. Burada zincirleme bir şekilde akıp giden olayların, zincirleme giden bir anlam düzenine değil, yalnızca zincirleme bir görünümler düzenine boyun eğdiği görülmektedir. Bu tiyatrodaki kusursuzluk muhteşem bir hareket düzeni, havadaki hareketleri gerçekleştirirken gösterilen çeviklik ve hiçbir çaba sarf edilmeden art arda sıralanan kıvrak görünümleri elde etmedeki ustalığın ürünüdür. Hayvanların kıvraklığı, özellikle de onlarınki hareket ve beden arasında kurulan ustaca bağıntıda yatmaktadır. Bu tiyatrodaysa kıvraklık, hareketlerin çok hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi nedeniyle göstergelerin bir anlama sahip olmasını engellemekte, hatta bu hareketlilik hiç kıpırdamadan durmayla sonuçlanarak mekânın karşıt güçlerin birbirlerine meydan okudukları kalıcı bir rekabet alanına benzemesine yol açmaktadır.

Bu tiyatroda dövüşler, asla bir meydan okuma, güç ilişkileri üstüne değil, önceden düşünülüp belirlenmiş hareketler üstüne oturmaktadır; başka bir deyişle ölümcül bir kurnazlık, yandan saldırı, yine önceden düşünülmüş ve rakibinkine benzer hareketler üstüne oturmaktadır. Her vücut karşısındaki vücudun hareketlerini yinelemekte, karşısındakini tuzağa düşürüp, şaşırtarak onu aradaki boşlukla savaşmaya zorlamaktadır. Burada mücadele görünümler düzeyinde kazanılmakta, yani herkes rakibine sahip olduğu gücün göstergelerini sunmaktadır. Burada hiç kimse kesin bir zafer kazanamayacağının bi-

lincindedir, zira mücadele hiç kimsenin içine giremediği bir alanın etrafında gerçekleşmekte ve bu alan *hiç kimse tarafından işgal edilememektedir.* Tuzak anlamına gelen bu boş alanın işgal edilmeye çalışılması (tıpkı anlamsız bir hakikate anlam kazandırmaya çalışmak gibi) bir çılgınlık, dünyanın bir oyun ve tören alanı olduğundan tamamıyla bihaber olmak demektir.

Oysa insan bedenleri ve hareketlerinin tersine çevrilebildiği, karşılıklılık üstüne oturan bir tiyatro yerine, laftan ibaret bir psikolojik yansımayı yeğleyen bizim Batılı tiyatromuz dünyanın bir oyun ve tören alanı olduğundan tamamen bihaberdir. Batı tiyatrosunda sahip oldukları o törensel *aura*'larını (Benjamin) yitiren vücutlar ve göstergelerin birbirlerine tosladıkları görülmektedir. Kalabalıklar ve kitlelerin hareket etme, yürüme biçimlerinde bile bir farklılık olduğu söylenebilir. Örneğin, Batıda metro, kent, pazar yeri gibi mekânlarda birbiriyle çarpışarak mekân kavgası yapan ya da karşıdan gelenin yolu üzerinden çekilirken bile saldırganlık belirtileri sergileyen insanlar varken, Doğulu kalabalıklar ya da bir Arap çarşısında yürüyen insanların başka türlü hareket ettikleri görülmektedir. Birbirlerinin yanından önsezileriyle (nazikçe) geçerken, en sıkışık yerlerde bile Çang-Se'li kasabın daha önce sözünü etmiş olduğu o dapdaracık alanları çok iyi değerlendirmektedirler. Bunun bedenler arasında bıraktığımız mesafeler ya da kişisel egemenlik alanlarının sınırlarıyla bir ilişkisi yoktur. Bunun bedenlerin birbirleriyle nasıl karşı karşıya gelebileceklerini söyleyen kurallar tarafından belirlenmiş kutsal alanla ilişkisi vardır. Tören demek bedenler arasında belli bir mesafe bulunması gereken ve bu mesafenin düzenlenmiş hareketler ve görünümler aracılığıyla algılandığı somut bir evren demektir. Bu evrende birbirine toslayan, çarpışan iki vücut müstehcen ve kirlenmiş iki bedene benzemektedir. İster iki sözcük, iki gösterge ister başka şekle sahip olsunlar, birbirleriyle doğrudan ilişkiye giren ve başka bir sürece gerek duyma-

dan bir araya gelen şeylerin saflıklarını yitirmiş oldukları söylenebilir. Bunların arasında toprakla ceset ya da iğrenç şeylerin kendi aralarında yaptıklarına benzeyen bir suç ortaklığı vardır. Şeyler birbirlerinden ayrılmadıkları takdirde evren sefil bir görünüm kazanmakta ve karmaşa sonucu ortaya çıkan tamamıyla gereksiz bir şiddete yol açmaktadır.

Süsler ile takılar ayrımlama yapılmasını sağlamaktadırlar. Burada *farklılık üreten* bir moda sistemine ait süslerle takılar değil, doğal olanla olmayan arasındaki farkı ortaya koyan *ayrımlayıcı* bir güç olarak süsler ile takılardan söz ediyoruz. Moda, vücutlar ve giysilerin giderek rastlantısallaşan bir kombinezonlar oyunu aracılığıyla özgürleştirilmesi demektir. Oysa süslerle takılar değiştirilmesi neredeyse olanaksız bir törensel zorunluluktur. Onlar somut, içkin ve öğretici bir törensel evrene aittirler. (Hayvanlarda törenin genetik bir özellik olduğu söylenebilir. Zaten törensel bir düzen yaratma konusunda insanlar bu yüzden hayvanları örnek almışlardır, yoksa "doğal" düzeni değil). Moda, bakış ve yeniden canlandırma evrenine özgü aşkın, modern, hareketli ve gizli saklısı olmayan bir şeydir. Moda, biçimler, estetik ve politik bir ayrımlama oyunu oynama arzusunun ürünüdür. Moda göstergeleri de ayırt edici bir özelliğe sahip olup, "evrensel" bir moda yasalarına boyun eğmekte ve hiç şaşmayan arkaik, zaman mefhumundan yoksun, ayrımlayıcı süsler ile takılar düzeninin tam tersi sayılabilecek modern öznellik düşüncesiyle uyumlu bir birliktelik sergilemektedir. (Moda hiç kuşkusuz kolektif bir büyücülük biçimi olarak da algılanabilir ancak bu asla törensel düzene özgü kolektif bir kutsama eylemine benzeyemez. Sonsuz seçeneğe sahip olsa bile tüm olası biçimler arasında bir benzeşme ve suç ortaklığı sürecinden başka bir şeye benzeyemez.) Bir zamanlar tören düzenine ait olan bu biçimler şimdi modanın hesabına geçirilmiş olmakla birlikte bu iki şeyi birbirine karıştırmamak gerekir.

Tören gibi kuram da karmaşa ve suç ortaklığına izin vermez. Tören ya da bütün ritüellerin amacı *dünyanın başlangıcından beri var olan şiddetten* kurtulmak değildir. [Dinsel törenlere özgü kurallar ve dualar bir boşalma biçimi (*catharsis*) olarak kabul edilemez!] Bu ilk başlangıçta ortaya çıkan şiddetin yapıcılığına inanan işlevselcilik kadar eski bir düşünce olup tüm idealistlerin, tüm antropoloji amatörlerinin içine düştükleri bir yanılgıdır. Kuramın da kavramlara diyalektik bir nitelik kazandırarak onları evrenselleştirmek gibi bir amacı yoktur. Tam tersine gerek tören gerekse kuram "şiddet" yüklüdür. Bu şiddetin amacı şeyler ya da kavramların gelişigüzel bir şekilde yan yana getirilmelerini engellemek, farklılık üretmek, araya mesafe koymak ve birbirine karışan şeylerin tekrar yerli yerine oturmasını sağlamaktır. Birbirine karışan fikirlerin yol açtıkları müstehcenliğe karşı savaşmaktır. Kavramlar arasındaki suç ortaklığına karşı mücadele etmektir. Radikal bir kuram böyle yapar. Kuralları bilenle bilmeyeni birbirinden ayıran tören de aynı şeyi yapar, zira tören her zaman öğreti, yani kurala uyma ve uymama oyunu üstüne oturan bir şeydir, zira şeylere hep bir çeki düzen vermeye çalışır, yani dış görünümüne bakılarak övgüye değer bulunabilen ve yok edilebilen ve sahip olduğu anlam doğrultusunda üretilen bir şeydir, zira törenlerde her zaman bir şeyler kurban edilir.

Bir alınyazısı yerine, bir hikâyenin simgesine dönüşen göstergeler artık törensel bir düzene ait değildirler. Toplumbilim, göstergebilim ve psikanalizi arkalarına alan göstergeler bir ritüelin parçası olamazlar. Çünkü törenlere özgü şu içkin biçim değiştirme gücünü yitirmişlerdir. İllüzyon güçlerini yitirmişler ve hakikatin bir parçası haline gelmişlerdir. Gerçeğe, oluşturduğumuz gerçekliğin bir parçasına dönüşerek ait oldukları vahşet tiyatrosunu terk etmişlerdir.

BİR KÖTÜLÜK İLKESİ HAKKINDA

Sözü edilen çaresiz stratejiler gerçekten var mıdır? Bu stratejileri betimleyebildiğimden, açıklayabildiğimden hatta bunun düşsel bir varsayım olup olmadığından bile emin değilim; zira gerçek, düş gücünün harekete geçirilmemesi için elinden geleni yapıyor. Nesne konusundaki açıklamalarınızın bir aslı astarı var mı? Nesnellik, çaresizliğin/alınyazısının tam tersidir. Gerçek olan nesnedir ve gerçeğin uyması gereken yasalar vardır, işte o kadar.

Çılgın bir dünya ancak gerçekliğe boyun eğmektedir. Başka bir deyişle çılgın bir dünyadan kurtulmak istiyorsanız, onu çekici bir yer olmaktan çıkartın. Oysa dünyadaki çılgınlığın dozu arttıkça, ödenmesi gereken bedel de artmaktadır. Gerçek tehdit edilmektedir. Bugün hayatta kalmanın yolu illüzyondan değil, sıfırı tüketmiş bir gerçeğe egemen olmaktan geçmektedir.

Belki de karşı koyulması olanaksız tek strateji kuram üretmektir. Sıradan bir kuramla karşı konulamayacak bir kuram arasındaki tek fark, birincide öznenin kendini nesneden hep daha akıllı sanması, ikincideyse nesnenin, ironik bir şekilde baştan çıkarmaya çalıştığı özneden her zaman için daha akıllı, daha hayasız ve daha zeki olduğunun düşünülmesidir. Öznenin, nesnenin uğradığı biçimsel dönüşümler, başvurduğu kurnazlıklar ve stratejileri kavramakta zorlanmaktadır. Nesne, öznenin ne ikizi ne baskı altında tutulan versiyonu, ne ürettiği bir düş ya da sanrı, ne kendini yansıtan bir ayna ne de aynadaki yansımasıdır. Nesnenin kendine göre bir stratejisi olup, öznenin asla kavrayamayacağı bir oyun kuralına sahiptir. Nesnenin bu kuralı kavrayamamasının nedeni gizemli ol-

ması değil, müthiş ironik olmasıdır.

Bizi pusuya düşürmeye çalışan nesnel ironi özne ya da yabancılaşan özneye hiç aldırış etmeyen kusursuz bir nesnenin ürünüdür. Yabancılaşma evresinde mücadelenin galibi öznel ironi olup, içinde yaşadığı cahiller dünyasının kendisine karşılık vermesi olanaksızdı. Öznel ironi, ironik öznellik gibi şeyler; yasaklar, Yasalar ve arzular üstüne oturtulmuş bir evrenin en değerli parçasıydı. Özne gücünü zaman içinde giderek daha kusursuz bir varlığa dönme çabalarına borçluydu, oysa nesnenin dünyası kusursuz bir yer olup bu evrenden kaçabilmek olanaksızdır.

Biz yazgısal bir süreçle baskı altına alınmış duygu ve düşüncelerden kurtulmayı birbirine karıştırıyoruz (kendisinden kaçılması olanaksız bir şey varsa o da arzudur). Oysa yazgısal düzen, bastırılmış duygu ve düşünceler düzeninin tam tersidir. Kendisinden kaçılamayan bir şey varsa bu arzu değil, nesnenin ironik varlığı, umursamazlığı, birbirini izleyen ve birbirine benzeyen görünümleri, kafa tutmayı sevmesi, ayartıcılığı, simgesel düzene (eğer bir bilinçaltı olsaydı öznenin bilinçaltına da boyun eğmezdi) boyun eğmeyi sevmemesi, kısaca Kötülük ilkesinin kendisidir.

Nesne, dünya kurulalı beri İyiyi süzüp Kötüyü ayıran metafizik düşünce yapımıza karşı isyan etmektedir. Çünkü nesne Kötülüğe karşı direnmez. Bu yüzden kendisine zorla kabul ettirilmeye çalışılan her türlü yasaya boyun eğmiş ve tamamıyla uyumlanmış gibi görünme kurnazlık ve şeytanlığını göstererek, o da Doğanın yaptığı gibi her türlü yasama yetkisine karşı gelir. Sahtekârlığın ruhuna işlemiş olduğu nesneden söz ettiğimde anlatmaya çalıştığım şey, bizim içinde yaşamakta olduğumuz toplumsal ve politik düzendir. Bilinçli kölelik sorununa bu pencereden bakmak bu sorunu çözmemizi sağlamaz, ama neden bu şekilde davranıldığını algılamamıza belki yardımcı olur; başka bir deyişle boyun eğme gerçekten de üstünde durmaya ve konuşmaya bile değmeyecek bir stratejidir;

zira bu strateji ya da her boyun eğme biçiminde kesinlikle simgesel düzeni yok etmeye yönelik nedeni açıklanamayan bir direnişle karşılaşılmaktadır.

İşte bu anlamda, yani gizemli ve aşkın bir süreç olarak değil, simgesel düzene yardım ve yataklık etme, bu düzene ironik bir şekilde yardım ve yataklık etme, sahip olma, kaçırıp ırzına geçme şeklinde bir Kötülük ilkesinin varlığından söz edilebilir. Nesne işte bu anlamda Kötülük ilkesine karşı direnmez; başka bir deyişle öznenin tersine simgesel düzene karşı direnç gösterirken, alınyazısına, yani tamamıyla nesnel, şaşmaz ve kendisiyle uzlaşmanın olanaksız olduğu, içkin ve açıklanması olanaksız görünene direnmeden boyun eğer.

Zaten olayın ilginç olan yanı Kötülük değil, durumun giderek daha vahim bir görünüm almasıdır. Mutsuz öznenin kendi bakış açısından Kötülüğü çok güzel bir şekilde açıkladığı, ancak nesnenin açıklamaktan fazlasını yapmaya bizzat Kötülüğün kendisi olmaya çalıştığı söylenebilir. Nesne dünyaya özneden kesinlikle çok daha olumsuz bir pencereden bakmakta, yani sonuç olarak her şeyin simgesel düzene karşı direndiği bir dünyada yine her şeyin daha ilk ortaya çıktığı anda yoldan saptırılmış olduğunu düşünmektedir.

Öyleyse, dünyanın daha yaratılmadan önce baştan çıkartılmış olduğu söylenebilir. Bu tuhaf olay bugün bile tüm gerçekliği etkilemeye devam etmektedir. Dünya başlangıçtan itibaren yalan bir dünya olarak algılandıysa bu durumda dünyanın yalan bir dünya olduğunu kanıtlayabilmek olanaksızdır. Düşünce düzeyinde bile kalsa tarihsel ya da öznel olumsuzlama, o ilk başlangıçtaki gerçekten şeytani olduğu söylenebilecek kandırılma yanında, solda sıfır kalır.

İlk günahtan arındırma uygulamasının tamamlayıcısı nitelendiğinde olan bir Kıyamet günü ütopyasına, insanın başını döndüren bir simülasyonun yanı sıra, dünyanın

başlangıcı ve sonuyla ilgili o tuhaf şeytani kandırma olayıyla karşı çıkılmaktadır.

İşte bu yüzden tanrılar yalnızca insani niteliklere sahip olmayan bir dünyada nesneler ya da hayvanların içine gizlenerek, sessiz ve nesnel bir alıklık evreni içinde yaşayabilirler, yoksa konuşma ve öznel alıklık üstüne oturan insanlara özgü bir evrende değil. İnsan-Tanrı kavramı saçmalığın dik alasıdır. Bir tanrı sahip olduğu o insani nitelikler taşımayan ironik maskeyi fırlatıp atarak, hayvan metoforunu, sessiz sedasız bir şekilde Kötülük ilkesini temsil etmesini sağlayan somut biçimsel değişikleri yadsıyıp, nasıl olur da bir ruh ve bir yüzün yanı sıra iki yüzlü bir insan psikolojisine sahip olmak isteyebilir ki?

İnsani niteliklere sahip olmayan yaratıklara karşı saygılı olmak gerekiyor. Başka hiçbir gerekçe bulamadığımız için kaderci olarak nitelendirdiğimiz kimi kültürler bu yaratıklara karşı saygılıdırlar, çünkü onlar kendilerini yaratıkların, yıldızların, hayvan-tanrıların, burçların ya da bir imgeden yoksun soyut bir tanrının yönetmesini istemektedirler. İmgesiz bir tanrı ne kadar soylu bir çözümdür! Bizim modern ve teknolojik ikona taparlığımıza bundan daha ters bir düşünce olabilir mi?

Metafizik düşünce yalnızca olumlu ışınların geçmesine izin vererek, Dünyayı, (kendisi de bir ayna evresinden geçmiş olan) özneyi yansıtan bir aynaya, yani öznelerin aynadaki yansımalarından, yere düşen gölgelerinden ve sahip oldukları imgelerden farklı biçimlere sahip oldukları bir yere benzetmeye çalışır; başka bir deyişle bunun adı İyilik ilkesidir. Oysa nesne her zaman için bir fetiş, sahte bir şey, bir *feiticho*, yapay bir şey, bir tuzağa yani bir şey ile sihirli ve yapay ikizinin iğrenç bir karışımını temsil eden ve her şeyi gerçekliğe dayandırıp, gerçekçi bir şekilde yansıtmaya çalışan hiçbir dinin açıklayamayacağı bir şeye benzetilebilir; başka bir deyişle bunun adı Kötülük ilkesidir. Nesne ve nesnenin ürettiği çaresiz stratejilerden söz ettiğim zaman, bu, insanlar ve onların ürettikleri insanlık

dışı stratejilerinden söz ediyorum demektir. Örneğin, insan denen yaratık tatile çıkarak günlük sıkıntı istihkakını ikiye hatta üçe katlayabilir. Bu katmerli sıkıntı mutluluk ve eğlencenin tüm özelliklerine sahip olabilir. İşin ilginç yanı, tatilin, kesinlikle can sıkıcı bir şey olması ve insanın da kendi kendine bu olaydan kaçamayacağını acı bir şekilde kabul etmek zorunda kalmasıdır. Günlük yaşantıya bir alternatif arayan insanlardan günlük yaşantılarını yadsımaları beklenebilir mi? Tam tersine, onlar günlük yaşantıyı yazgısal bir sürece dönüştürmek, yani günlük yaşamın tam tersi özelliklerle donatarak onun bir simülakrını oluşturmak ve mevcut can sıkıntısını çok daha katmerli bir can sıkıntısına benzetebilmek için ellerinden geleni yapacaklardır. Katmerli can sıkıntısı bizim için yazgısal bir şeye benzemektedir.

Bunu anlamayanlar şu kolektif alıklık olayını hiç anlayamazlar, oysa kolektif alıklık bir tür devasa bir "neden yaşıyorum"u unutma biçimidir. İnanın dalga geçmiyorum; başka bir deyişle insanlar için önemli olan eğlenmek değil, yazgısal bir eğlence biçimi keşfedebilmektir. Önemli olan can sıkıntısı değil katmerleşmiş can sıkıntısı olup, katmerleşmiş demek kurtuluş, kendinden geçme demektir. Aklınıza gelebilecek her şey ikiye üçe katlanarak kendinizden geçmeniz sağlanabilir. Bu, içinde yaşanan iğrenç düzenden kurtulabilmek amacıyla baskı ya da iğrençlik düzeyinin ikiye üçe katlanmasını sağlamak şeklinde de olabilir. Tıpkı metadan kurtulmanın yolunun mutlak metalaştırma sürecinden geçmesi gibi. "Bilinçli kölelik" sorununa bundan başka bir çözüm önerilemeyeceği gibi, bundan, yani koşulların gidebilecekleri en uç noktaya kadar zorlanmasından başka bir özgürleşme biçimi de yoktur.

Tüm mucizevi bir özgürlük düşüncesi yayma çabaları devrimci bir ahlâk anlayışından söz eden can sıkıcı metinlerden ibarettir. Özgürleştirici bir mantığı savunan üç beş kişiye karşın, büyük bir çoğunluk yazgısal mantık anlayışından yanadır.

Bir başka temel hayâsızlık (*cynisme*) biçimi de bilgi ve iktidarı ön plana çıkartmaya çalışanlara karşı şu gösteri ve illüzyonu ön plana çıkartma arzusudur. İnsanların yüreklerinde yaşattıkları bu arzunun olaysal süreçleri de etkilemeye başladığı söylenebilir. Sanki insanlarda işlenmemiş olayları, nesnel haberi, en gizli olgu ve düşünceleri bir gösteriye dönüştürmeye, onları oldukları gibi algılamak yerine bir sahne üstüne taşıyarak anlamsızlaştırmaya iten bir içtepi vardır. Gerçeklik kazandırmak zorunlu olabilir ama gösteriye dönüştürmek yaşamsal bir gereksinimdir.

Şeyler, sınırları zorlandığında; başka bir deyişle yeniden canlandırma sayesinde değil, yol açtıkları sihirli sonuçlar sayesinde bir şeye benzemektedir. Şeyler yalnızca bu şekilde dahiyane bir görünüm ve bir var olma şansına sahip olabilmektedir. Doğanın duyarsız olduğu söylenir. İnsanların tutkuları ve girişimlerine karşı kesinlikle duyarsız olan bir doğanın, iş doğal felaket gösterisi sunmaya gelince, hiç de duyarsız davranmadığı görülmektedir. Bu bir mesele (*parabol*) benzemekle birlikte asıl anlatmaya çalıştığı şey tutkulara sahip olma tutkusu, simüle edici tutku, baştan çıkartıcı tutku, tuzağa düşürme gibi tutkular aracılığıyla şeylerin yeniden canlandırma sürecinden çok sahip oldukları o müthiş biçimler, tuhaf görünümler, kendilerini üreten nedenleri küçümseyip özellikle ortadan kaybolmalarını sağlayacak sonuçlar üretilmesini sağlayan böyle bir sahneye koyma, bir illüzyon, gülünç hale sokma yöntemiyle şekillerinin değiştirilmesi durumunda bir anlama sahip olabildikleridir. Tarihin her döneminde ahlâkçılar bu harikulade özelliği ağır bir şekilde suçlamışlardır, zira, şeylerin, dünyanın daha o yaradılış aşamasındaki yoldan çıkartılmalarıyla çok uzaktan bir benzerlik gösteren kendi köken ve ölümlerine utanıp sıkılmadan duyarsız kaldıkları nokta burasıdır.

Zaten bizi gerçekle gerçeğin yol açabileceği feci sonuçlarından koruyan şey bu tuhaflıktır.

Dünyanın, Kıyamet Gününe kadar hiç bozulmadan,

kız oğlan kız el değmemiş bir şekilde kalmasını isteyen ciddi insanlar, şeylerin sihir ve yapay yöntemlerle fetişleştirilip, bir gösteriye dönüştürülerek ortadan kaldırılmalarına, yani bu şeyleri çarpıtma girişimine karşı her zaman mücadele edeceklerdir. Bunun çok zararsız bir kötülük yapma biçimi olduğu söylenebilir. Zira yalnızca bir görünüme sahip olmayı reddeden Tanrı bu anlam kudurganlığının sonunun nereye varacağını bilebilir.

Devrim bile ancak bir gösteriye dönüşme koşuluyla gerçekleşebilmektedir; başka bir deyişle iyi kalpli insanları üzen bir şey varsa o da, iletişim araçlarının gerçek olaylara son vermiş olmasıdır. Olaya nükleer tehlike açısından bakacak olursak, bizi nükleer felaket yaşamaktan koruyan şeyin dengeli bir terör politikasından çok (caydırmanın stratejik açıdan kesin sonuç vermesi diye bir şey söz konusu olmadığı gibi, insanların içgüdüsel korunma arzusu diye bir şey de yoktur) günlük yaşantımızda giderek daha büyük bir dehşete kapılmamıza yol açan dolaylı bir şekilde simüle ettiğimiz panik duygusu, saplantı ve ürpertilerdir. Bizi nükleer felaketten koruyabilecek bir şey varsa o da, böyle bir felaket gösterisine tanık olamayacağımızın bilincinde olmamızdır. *Nükleer bir savaş olmayacaksa bu yüzden olmayacaktır, yoksa başka bir nedenden dolayı değil.* Zira insanlar fiziksel bir yok oluş biçimine katlanabilirler ama bu yok oluş gösterisine tanık olamama gibi bir şeye katlanamazlar (bir başka gezegenden bu olayı izleyecek seyirci bulabilirlerse o zaman durum değişebilir). İnsandaki gösteri içtepisi, türü koruma içgüdüsünden çok daha güçlüdür ve önemli olan da bu içtepidir.*

---

* Burada sözü edilen gösterinin *sitüasyonistlerin* yabancılaşmanın en uç noktası, kapitalin başvurabileceği en son çare dedikleri şeyle bir ilişkisi yoktur. Bu gösteri kavramı onların düşündüğü gösteri kavramının tam tersidir, çünkü burada nesne stratejisinin zaferiyle onun başvurduğu kandırma biçimlerinden söz edebiliyoruz, yoksa onun yoldan çıkartılmasından değil. Burada Baudelaire'deki eşyanın büyüleyiciliğiyle

Şeylerin sahip olduğu ahlâki özellikler, o kutsal kullanım değeriyle ilgili bir şeyse, o zaman yaşasın ahlâksız nükleer bomba ve silahlar; başka bir deyişle bu ahlâksızlık, nükleer bomba ve silahları bile sonuç olarak hayasız bir gösteriye benzemek zorunda bırakmaktadır. Öyleyse yaşasın her şeyin boyun eğmesi gereken simgesel yasalara başkaldırmasını sağlayan gizli kural! Bizi ne kullanım değeri kurtarabilir ne de akılcı düşünceye boyun eğmek. Bizi kurtaracak bir şey varsa o da bu ahlâksız gösteri ilkesiyle o ironik Kötülük ilkesidir.

Bu olumsuz sonuçlara mahkûmiyet bir tutku, kendinden kaçılması olanaksız bir tür alınyazısı gibidir. Yaşam denilen şey de ikinci bir yaşam olasılığı olmadan düşünülemeyen bir şeye benzemektedir. Yaşama bir amaç kazandıran şey Kıyamet Gününe benzer bir süreçten geçmeden bedenlerin yeniden dirilmesine benzer bir şekilde yaşamda daha önce yaşamış olduğumuz anlar ya da görmüş olduğumuz yüzleri er ya da geç bir kez daha göreceğimizi düşünmemizdir. Bu anlar yeniden yaşanacak ve o yüzlerle yeniden karşılaşılacaktır; zira geçmişte kaybolup gitmiş olan bu anlar ve yüzler sizin yaşamınızı değiştiren olaylar olup, siz hiç farkında olmadan yaşamınızın bir parçası haline gelerek günün birinde sizden kendilerine ikinci bir şans tanımanızı ya da artık yaşamınız boyunca sizin ayrılmaz bir parçanız olmak isteyeceklerdir. İşte ancak o zaman bu olayların gerçekten yaşanmış oldukları, gerçekten yaşanmaya değer ya da unutulmayı hak eden olaylar oldukları söylenebilecektir.

Belli bir noktadan sonra bu ikinci kez yaşamak zorunda olunan olaylar yaşam denilen o hiçbir şeyin rastlantısal olmadığı dokuyu oluşturmaktadır. Rastlantısal olan bir şey varsa o da ilk kez gerçekleştiğinde kendi başına hiçbir anlama sahip olmayan ve yaşamın içinde kay-

---

ilgili açıklamaya daha yakın olduğumuz söylenebilir.

bolup giden o olaydır.

Bir olayın gerçek bir olaya dönüşebilmesi için iki kez yaşanması, yani yazgısal özelliğinin olması gerekmektedir. Gösterge ancak kendinden önce ortaya çıkan gösterge tarafından yinelendiğinde işe yarayabilir. Tek başına var olduğunda önemsenmeyen bir gösterge yinelendiğinde yazgısal bir anlama sahip olmaktadır.

Aynı olayların yalnızca ve yalnızca iki kez yaşandığı, aynı olayın döngüsel bir şekilde yalnızca bir kez gerçekleşmesine izin verildiği bir yaşam gerçek anlamda yaşanmış bir yaşam olarak nitelendirilebilir. Aynı olayı ikinci bir kez yaşamasına fırsat verilmeyen bir yaşam daha başlamadan bitmiş bir yaşamdır.

Alınyazısı buralarda bir yerdedir. Bu anlamda o eski sapkın düşünceler yerden göğe haklıydılar. Herkes ikinci bir kez doğma hakkına sahiptir. Ancak böylesine gerçek yaşam denebilir. Herkesin bir alınyazısına sahip olduğunu yıldız falına bakarak değil, bize bu türden olayları yeniden yaşamak zorunda olduğumuzu söyleyen içimizdeki sesi dinleyerek anlarız. Rastlantının kıymeti harbiyesi kalmayınca Kıyamet Gününe de gerek kalmamıştır.

İşte bu yüzden alınyazısı kuramı, ruhun özgürleşmesini/kurtulmasını savunandan çok daha üstün bir kuramdır. Zira birinci kuram yaşamdan alına yazılmamış, bir kez yaşanan, kaza eseri olan ne varsa fırlatıp atarken; ilk kez yaşandıklarında çok derin izler bırakmış olan olayların ikinci kez gerçekleşerek yaşamaya değer bir yaşama sahip olunmasını sağlayan her şeyi alınyazısma mal ettiği görülmektedir.

İlk kez yaşandığında pek önemsenmeyen ve sıradan bir karşılaşmayı andıran bir olay bir şeye benzetilemeyen anlamsız bir olaydır. Alınyazısının devreye girdiği yer bir kez yaşanmış bir olayın yeniden yaşandığı andır.

Belli bir irade ve güç ürünü gibi görünen ancak hiç kimsenin nasıl gerçekleştiğini açıklayamadığı bu durumun gizli bir düzenin ürünü olabilmesi kesinlikle müm-

kün değildir. Kimi şeylerin nereye doğru gittikleri apaçık bir şekilde görülebilmektedir.

Yıldızlar gelişigüzel bir şekilde görünüp, aynı şekilde ortadan kaybolsaydılar gökyüzü bir anlama sahip olamazdı. İnsanların dikkatini yıldızların belli bir yörüngeyi izleyerek ortaya çıkmaları ve ortadan kaybolmaları çekmiştir. Yaşamdaki en önemli olaylar yazgısal özelliklere sahip olan o iki kez yaşananlardır.

Bütün bunlardan sonra "dâhi" olduğu söylenebilecek, yazgısal bir görünüm arz eden nesneye karşı elimizden ne gelebilir ki?

Hayatta kalma sanatının ardından ortaya ironik bir ortadan kayboluş sanatı çıkmıştır. Özne her zaman ironik bir şekilde ortadan kaybolmayı düşlemiş olup, bu düş onun evrenin tamamına diyalektik bir görünüm kazandırma düşünün tam tersidir ve bu sonuncu düş asla o birinci düşün unutulup gitmesini sağlayamamıştır. Öznenin bu başarısızlığı bugün çok daha zekice düşüncelerin peşinden koşulmasını sağlayabilir.

Öyleyse kafa karıştırmak isteyen çaresiz stratejiler sıradan stratejilerin tam merkezinde mi üretilmektedir?

Bizim bir yazgıya, bir stratejiye boyun eğdiğimizi kanıtlayabilecek hiçbir şey yok. Zaten iki terimin mantıksal açıdan bir araya gelmesini açıklayabilmek zor; başka bir deyişle stratejinin olduğu bir yerde yazgıdan söz edilebilir mi? Zaten yanıtı aranan soru da bu, yani "her strateji yazgısal bir şeydir"; en sıradan stratejilerin ayrılmaz bir parçası olan çaresiz stratejiler bize bu işin böyle olduğunu göstermektedir. Bu, stratejiyi bir yazgıya dönüştüren nesnenin işidir.

Bu, başka bir oyun kuralı gibidir. Aslında nesne kendisine atfedilen o gülünç kurallarla alay etmekte, kendi hakkında üretilen istatistiklerin ve verilerin karşılaştırılmasıyla elde edilen sonuçlarla dalga geçilmesini sağlayacak bir değişken olmayı kabul etmekte, ancak oynamayı

kabul ettiği bu oyunu hangi kurala göre oynadığını kimse bilmediği için onları aniden değiştirmektedir.

Bir stratejinin nasıl bir şey olduğunu hiç kimse bilemez. Dünya amaçların belli bir sıraya göre dizilmesini sağlayacak olanaklar sunmuyor. Öyleyse stratejinin nasıl bir şekilde sonuçlanacağını hiç kimse bilemez. Tanrı bile bu konuda çok zorlanır. İlginç olan bir şey varsa o da, nesnenin boyun eğmesi istenen oyun kuralına göre oynayarak daha büyük bir meydan okuma yolunu seçmesi, üstündeki stratejik baskıları artırarak, özgün amaçlardan yoksun bir strateji üretmesini sağlayacak yazgısal bir mantıksal sürecin ortaya çıkmasını sağlamasıdır. Bu, öznenin ürettiği stratejiyi boşa çıkaran "keyifli", kendi amaçlarının ötesine geçen öznenin içinde eriyip gittiği çaresiz bir stratejidir.

Bizim de nesneye yüklenen bu amaç bolluğunun suç ortağı olduğumuz söylenebilir (bu, anlam konusunda ifrata kaçma şeklinde olabilir ve herkes tarafından anlaşıldığı sanılan bir sözcük içinden çıkılması olanaksız bir hale gelebilir). Birtakım stratejiler üretmemizin nedeni beklenmedik bir olay tarafından başarısızlığa uğratılmasını görebilmektir. Gerçek diye bir şey üretmemizin nedeni günün birinde bunun müthiş bir aldatmacaya döneceğini umut etmemizdir. Bütün nesnelerden projelerimizi bozguna uğratacak düşünmeden verilen yanıtlar bekliyoruz. Stratejiye boyun eğmeye razıyız ancak, baştan çıkartma tarafından şaşırtılmak koşuluyla.

Baştan çıkartmanın elinden kaçabilmek olanaksızdır. Ayartma demek insanlığın o ilk başlangıçta duyduğu heyecanı yüce bir nesnenin size aniden yeniden yaşatması demektir. Buna karşın gizli bir oyun kuralı keşfetmek kadar baştan çıkartıcı bir şey varsa o da yazgıdır. Bir oyun kuralı keşfetmek tüm kayıplarınızı karşılayabilecek kadar muhteşem bir şeydir.

Nükte (söz oyunu) de böyle bir şeydir.

Dil düzeyinde kendinden kaçılması olanaksız/yazgı-

sal bir bağıntı aradığımda karşıma nükte/espri çıkıyor. Nükte/espri dili bozguna uğratan dilsel bir olgudur (yazgısaldan anlaşılması gereken de bu, yani aynı göstergenin bir yaşam ve o yaşamın sonunu özetlemesi, bir olayı içinden çıkılamaz hale getirmesi ve sonra da bir çözüme kavuşturmasıdır).

Herkesin kendince anlamlar ürettiği dilyetisinde, esprideki (=*Witz* = söz oyunu) ironi bu karmaşıklığın içinden somut bir şekilde çıkılmasını sağlamaktadır. Söz oyununda olduğu gibi yaşamın her alanında karşılaşılan tekrarlar ve meydan okumalar tinsel bir çözüme benzemektedirler.

Dünyanın başlangıcında şeyler nasıl yoldan çıkartılıp karmakarışık bir hale getirildiyse, yine yazgısal ve tinsel bir şekilde bir çözüme kavuşturulmalıdır.

Yazgı bile ironik bir, amaçlardan vazgeçirme biçimidir. Rastlantı da öyledir. İronik bir sürece benzeyen rastlantıyı, nesnel bir sürece dönüştürmek ne işe yarayabilir ki? Tabii ki rastlantı diye bir şey vardır ama bu bilimsellikle hiçbir ilişkisi olmayan, moleküller düzeyinde bile ironik niteliklere sahip olan bir rastlantıdır. Ayrıca yazgı diye de bir şey vardır. İkisi aynı anda var olamaz diye bir şey yoktur. Aradaki fark yazgıdaki ironinin, rastlantısal ironiden daha büyük boyutlara sahip olmasıdır; bu da onu daha trajik ve baştan çıkartıcı bir şeye dönüştürmektedir.

Açıklaması zor ve alınması güç bir karardan, yani nesne tarafına geçerek onun yanında yer almaktan söz ediyoruz. Başka bir oyun kuralı ya da kuramsal açıklama yöntemi aramanın gizemli bir yanı olamaz. Bu arayışın tuzağa düşürülmüş ve yaptığı çok etkileyici betimlemelerle korktuğunun başına geldiğini gösteren öznel bir bakış açısı ürünü çılgınlık raddesine ulaşmış maddiyatçılıkla da hiçbir ilişkisi yoktur. Burada, başka bir mantık aramak ve başka stratejilerin varlığını gözler önüne sermek ve meydanı nesnel iroiye bırakmaktan başka bir şey yapılmamıştır. Bu da belki saçma, ancak bu saçmalama riskini göze alan

bir meydan okumadır. Bu riskin göze alınması gerekiyordu; başka bir deyişle çaresiz bir strateji varsayımının kendisi de yazgısal bir şeye benzemek durumundadır.

Eğer ahlâk diye bir şey varsa onun da bu ekseninden kaymış dünyanın etkisi altında olduğu ve tıpkı hipergerçekleşen bir gerçek gibi, ahlâkın da bir hiperahlâk görünümüne büründüğü görülmektedir. Bu ahlâki bir duraksamadan çok, ahlâkın kendinden geçmesi olarak nitelendirilebilir. Ahlâk artık bir kandırmacadan başka bir şey değildir.

Lévi-Strauss, simgesel düzen bizi bırakıp gidince yerini tarih aldı demişti. Günümüzdeyse Canetti, tarihin bizi terk edip gitmiş olduğunu söylüyor. Geriye nesnenin tarafına geçmek, bize sunduğu inanması güç ve değerli sonuçlarla yazgısal sonuçlara (yazgı demek, kesinlikle özgür bırakılmış sonuçlar demektir) sahip çıkmaktan başka ne kalmıştır? Her halde (*Sémiorrhagie*) bir göstergebilimsel-kanama/kültürel-kanama.

Tamamen gereksizleşen radikal bir eleştiriyle giderek mükemmelleştiği sanılan bir dünyada her türlü olumsuzluğa bir son verilmeye çalışılır, eleştirel düşünce sosyalizm adlı yazlık evine çekilir, ortada arzulanacak bir şey kalmazsa şeyleri yeniden o açıklanması olanaksız başlangıç noktasına geri göndermekten başka ne yapabiliriz ki? Bulmaca sorma işi tersine dönmüştür. Eskiden Sphinks insanlara, insanlarla ilgili sorular sorardı. Oidipus bu soruları yanıtladığını sanmıştı. Biz de öyle sandık. Oysa günümüzde insan yaratığa, yani Sphinks'e yaratık, yazgı, girişimlerimizle nesnel yasalara karşı dünyanın yaptığı saygısızlık konusunda sorular sormaktadır. İnsandan daha kurnaz olan nesneyse (Sphinks) artık hiçbir soruya yanıt vermemektedir. Ancak yasaları çiğneyip arzuyla dalga geçtiği sırada kimi sorulara istemeden de olsa yanıt vermiş olmalıdır. Bize de bu açıklanması olanaksız görünen soruların üstüne üstüne gitmekten başka bir seçenek kalmamıştır.

Her şeyi bununla ilişkilendirebilmek mümkün; başka bir deyişle, şeylerin düzeni konusunda değişmesi ve açıklanması olanaksız bir önyargı bulunduğunu bir anlığına bile olsa kabul etmemiz gerekir.

Ne yaparsak yapalım içinde bulunduğumuz durum çok aptalcadır. Ne kadar aptalca olaylarla karşılaştığımıza bakacak olursak, yazgı diye bir şeyin, tabii öyle bir şey varsa, bunların dışında kalabilmesi olanaksızdır. Günümüzdeki sıradan hakikat ve nesnellik açıklamalarının aptallığındaki nefis ironiyi görmezden gelebilmek olanaksız. Her şey kendini şu ya da bu şekilde aklayabilmekte. Her şeyle istenildiği gibi oynanabilmektedir. Hakikatin işleri karmaşık hale getirmekten başka bir işe yaramadığı görülmektedir.

Herkesin bildiği gibi dünyanın sonu her insanın yaşamına ait kısacık bir anı seçip, sonsuza dek yaşatması demekse, bu ironik sonu kiminle paylaşmamız gerekiyor?

Dizin

Allais, Alphonse 173
Artaud, Antonin 81
ayna evresi 38

Baader, Franz von 40
Bataille, Georges 40, 68, 100
Baudelaire, Charles 150, 152, 153, 154, 238
Béjart, Maurice 223
Benjamin, Walter 153, 229
Borges, J. L. 213
Brummel, Beau 124

Caillois, Roger 10, 89
Canetti, Elias 17, 18, 160, 177, 244

Dorval, Marie 10
Duchamp, Marcel 11
D'Urso, Giovanni 56, 58, 59

Eurydike 105, 168

Fellini, Federico 159
Freud, Sigmund 28, 34, 40, 129, 182, 183, 184, 186, 200

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 123

İokaste 183
Jansen, Wilhelm 28

Kadınlar Kenti 159
Kafka, F. 210
Kızıl Tugaylar 55, 56, 59, 63, 99
Kierkegaard, Søren 167, 171, 175
Kral Übü 35, 93

La Boétie, Étienne de 123
Lacan, Jacques 138, 225
Lévi-Strauss, Claude 195, 244

Machiavelli, Niccolò di Bernado dei 97
Mandeville, Bernard de 94, 97
Marcuse, Herbert 129
Marx, Karl 87, 129, 154
Mitterand, François 99, 112
Moro, Aldo 55, 56, 58, 63
Musil, Robert 20

Nietzsche, Friedrich 186

Oidipus 20, 40, 164, 178, 179, 181, 182, 183, 186, 244
Orpheus 105, 168

Paracelsus 213
Pascal, Blaise 197
Rivarol, Antoine de 98
Rosset, Clément 211
Ruelle, David 199

Sade, Marquis de 175
Sartre, Jean-Paul 155
Schneider, Monique 179, 181, 182
Séguéla, Jacques 112
Sphinks 32, 181, 182, 183, 186, 244

Teiresias 163, 164, 166
Torricelli, Evangelista 197

Veblen, Thorstein 125
Virilio, Paul 20, 53, 210

Tamamen gereksizleşen radikal bir eleştiriyle giderek mükemmelleştiği sanılan bir dünyada her türlü olumsuzluğa bir son verilmeye çalışılır, eleştirel düşünce sosyalizm adlı yazlık evine çekilir, ortada arzulanacak bir şey kalmazsa şeyleri yeniden o açıklanması olanaksız başlangıç noktasına geri göndermekten başka ne yapabiliriz ki?

Bulmaca sorma işi tersine dönmüştür. Eskiden Sphinks insanlara, insanlarla ilgili sorular sorardı. Oidipus bu soruları yanıtladığını sanmıştı. Biz de öyle sandık. Oysa günümüzde insan yaratığa, yani Sphinks'e yaratık, yazgı, girişimlerimizle nesnel yasalara karşı dünyanın yaptığı saygısızlık konusunda sorular sormaktadır. İnsandan daha kurnaz olan nesneyse (Sphinks) artık hiçbir soruya yanıt vermemektedir. Ancak yasaları çiğneyip arzuyla dalga geçtiği sırada kimi sorulara istemeden de olsa yanıt vermiş olmalıdır.

Bize de bu açıklanması olanaksız görünen soruların üstüne üstüne gitmek ve sıradan stratejilere çaresiz stratejilerle karşı çıkmaktan başka bir seçenek kalmamıştır.

Jean Baudrillard (1929-2007) postyapısalcı felsefe ve postmodernizm üzerine çalışmalarıyla ünlenmiş bir düşünürdür. Sorbonne Üniversitesi'nde Almanca okudu. Mezun olduktan sonra bir süre eğitim kurumlarında Almanca öğretti. 1950-1960'lar arasındaki dönemde, Cezayir sorunu yaşamını ve düşüncesini fazlasıyla etkiledi. Almanca öğrettiği bu dönemde sosyoloji dalındaki doktora tezine de devam etti. 1966'da doktora tezini bitirdi. Eylül 1966'da Université de Paris-X Nanterre'de asistan oldu. 1968'deki öğrenci eylemlerinin etkisinde kaldı, Yapısal Marksizm ve medya teorileriyle ilgilendi. 1972'de aynı üniversitede profesör olarak sosyoloji dersleri vermeye başladı. 1987'den 1990'a kadar Université de Paris-IX Dauphine'de görev aldı. Çok sayıda önemli esere imza atmıştır.

ISBN 978-605-4238-60-6
9 786054 238606

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ